

stendhal

277

stendhal
mănăstirea din
parma
★★

«Stendhal era o alcătuire omenească foarte curioasă. Ideolog, în sensul veacului al XVIII-lea, foarte rutinat în analiza nemiloasă a conștiinței umane, dar în același timp temperament ardent și epicureu, amant pasionat al Italiei, entuziasmându-se pentru femeile și muzica ei, dar mai ales pentru acel fel de a fi al oamenilor, în care i se părea a distinge singura rămășiță europeană a ceea ce fusese în Renaștere religia energiei și a gloriei, idealul acelui virtă proslăvit de Machiavelli, Stendhal va întreține cultul lui Napoleon, singurul om care i se părea a fi reîncarnat, în epoca noastră, pe eroul antic și pe virtuozul italian al Renașterii... Napoleon este modelul tuturor personajelor principale ale lui Stendhal. El inspiră pe Julien Sorel, tânărul seminarist din *Roșu și Negru*... Napoleon inspiră și pe celălalt erou stendhalian, pe Fabrice del Dongo din *Mănăstirea din Parma*... Descrierea bătăliei de la Waterloo în *Mănăstirea din Parma* este un alt moment al acelei perimări a idealului aristocratic al gloriei și eroismului, survenit în toate momentele de ascensiune burgheză.»

stendhal

TUDOR VIANU

editura minerva

Vol. I-II, Lei 10

Ilustrația copertei: *Victo Feodorov*

stendhal

mănăstirea din parma

ROMAN

TRADUCERE DE
ANDA BOLDUR

1970

EDITURA MINERVA

PARTEA A DOUA

Prin neîncetatele ei cîrteli, republica aceasta ne-ar împiedica să ne bucurăm de cea mai bună dintre monarhii.

Mănăstirea din Parma (cap. XXIII)

În timp ce Fabricio, ascuns într-un sat din vecinătatea Parmei, umbla după dragoste, procurorul general Rassi, care nici nu-l bănuia atât de aproape, continua să trateze cazul lui ca și cum ar fi fost vorba de al unui liberal: se prefăcu a nu găsi martori sau, mai bine zis, băgă spaima în martorii apărării; în cele din urmă, după tot felul de matrapazlicuri ce ținură aproape un an, cam la vreo două luni după ultima întoarcere a lui Fabricio la Bolonia, într-o vineri, marchiza Raversi, nebună de bucurie, anunță în mod public celor adunați în salonul ei că, a doua zi dimineață, sentința, care fusese pronunțată doar cu o oră înainte împotriva tinărului del Dongo, avea să fie înfățișată suveranului spre semnare și încuviințată de el. Citeva minute mai târziu, ducesa cunoscuse spusele dușmanei sale.

„Înseamnă că Mosca e foarte prost slujit de agenții lui ! își zise ea. Nu mai departe decît azidimineață, credea că sentința are să fie dată abia peste opt zile. Dar poate că nu i-ar dispăcea chiar atât să mi-l trimită pe Fabricio undeva, cît mai departe de Parma ; numai că, adăugă ea fre-

donind, într-o zi se va reîntoarce și va fi arhiepiscopul nostru.“ Ducesa sună.

— Adună toate slugile în sala de așteptare, îi spuse ea valetului, cheamă-i chiar și pe bucătari ; apoi du-te și cere comandantului pieții învoirea să luăm patru cai de poștă și, pînă-ntr-o jumătate de oră, pune să-i înhame la cupeaua mea. Slujnicele începură să umple de zor cufererele, iar ducesa se pregăti în grabă de drum ; toate astea, fără să trimită contelui o vorbă : gîndul de a face puțin haz pe socoteala lui o distra la culme.

— Prieteni, le vorbi ea slugilor adunate, aflu că sărmanul meu nepot va fi condamnat în lipsă, fiindcă a avut îndrăzneala să-și apere viața de atacurile unui nebun ; căci Giletti era cel care voia să-l omoare. V-ați putut da cu toții seama ce fire blindă și potolită are Fabricio. Sînt, pe drept cuvînt, revoltată de această groaznică nedreptate și de aceea m-am hotărit să plec la Florența ; las fiecăruia din voi leafa pe zece ani înainte. Dacă aveți vreodată vreun necaz, scrieți-mi și, atîta timp cît voi avea un ban al meu, se va găsi ceva și pentru voi.

Ducesa credea întocmai tot ceea ce spunea și, la ultimele ei cuvinte, slugile izbucniră în plîns ; ochii ducesei erau și ei împăienjeniți de lacrimi ; adăugă cu glas tremurător :

• — Rugați-vă Domnului pentru mine și pentru monseniorul Fabricio del Dongo, prim mare vicar al arhiepiscopiei noastre și care mîine dimineată va fi condamnat la galere sau — ceea ce ar fi mai puțin năving — la pedeapsa cu moartea.

Suspinele slugilor se preschimbară în hohote de plîns și, puțin cite puțin, aproape în strigăte de revoltă ; ducesa se urcă în cupeu și porunci vizi-tiului s-o ducă la palatul principelui. Deși ora era

cît se poate de nepotrivită, îi ceru generalului Fontana, aghiotantul de serviciu, să solicite o audiență ; văzînd că nici măcar nu e în ținută de gală, acesta rămase de-a dreptul uluit. În schimb stăpînul său nu se arătă cîtuși de puțin mirat și cu atît mai puțin supărat de această cerere de audiență. „Vom vedea acum rîuri de lacrimi izvorînd din niște ochi fermecători, își zise el, frecîndu-și mîinile. Vine să-mi ceară iertare ; în sfîrșit, femeia aceasta frumoasă și mîndră are să se umilească ! Era și timpul, căci prea ajunsese nesuferită cu ifosele de independență pe care și le dădea ! La cea mai mică nemulțumire, ochii ei, atît de grăitori, păreau să spună : «La Neapole sau la Milano ar fi mult mai plăcut de locuit decît în mica dumneavoastră Parmă». Și iată că, fără să fiu stăpîn la Neapole sau la Milano, această nobilă doamnă vine să-mi ceară un lucru care depinde numai și numai de mine și pe care moare să-l obțină ; am știut eu că venirea acestui nepot la curtea mea are să-mi aducă apa la moară.“

În timp ce zîmbea gîndurilor sale, lăsîndu-se furat de toate aceste plăcute presupuneri, principele se preumbla prin vastul său cabinet de lucru, la ușa căruia generalul Fontana rămăsese în picioare, încremenit ca un soldat care prezintă armele. Văzînd ochii strălucitori ai suveranului și amintindu-și veșmintele de călătorie ale ducesei, se întrebă dacă nu s-a sfîrșit cumva cu monarhia. Uimirea lui nu mai află margini cînd îl auzi spunînd :

— Roag-o pe doamna ducesă să aștepte un sfert de oră. Generalul aghiotant făcu stînga-mprejur, ca un ostaș la paradă. Principele zîmbi din nou : Fontana nu prea e obișnuit să o vadă așteptînd pe această trufașă ducesă ; mutra mirată cu care

o să-i comunice că are de așteptat *vreun sfert de oră*, va pregăti trecerea spre duioasele lacrimi pe care le va vedea șiroind biroul acesta. Sfertul de oră ce urmă fu peste măsură de plăcut pentru el : se plimba cu pași siguri și măsuțați — *domnea*. „N-am să-i spun nici o vorbă nelalocul ei ; oricare ar fi simțămintele mele față de dînsa, nu trebuie să uit că este una dintre cele mai de seamă doamne de la curtea mea. Oare, cum le vorbea Ludovic al XIV-lea fiicelor sale, prințesele, cînd se întîmpla să fie nemulțumit de ele ?” Și ochii i se opriră asupra portretului marelui suveran.

Culmea e că principele nu stătu nici o clipă să se întrebe dacă și în ce măsură avea să-l ierte pe Fabricio. În cele din urmă, după douăzeci de minute de așteptare, credinciosul Fontana se ivi din nou în ușă, dar fără să spună nimic.

— Ducea Sanseverina poate să intre, strigă suveranul pe un ton teatral.

„Acum să te ții lacrimi !” își spuse el și, pregătindu-se parcă pentru un asemenea spectacol, își scoase batista.

Nicicînd nu fusese ducea mai sprintenă și mai frumoasă ; nu i-ai fi dat nici douăzeci și cinci de ani. Văzînd-o cum calcă ușoară, cu pași mărunți și iuți, abia atingînd covorul, bietul aghiotant fu cît pe ce să-și piardă mințile.

— Cer de mii de ori iertare alteței-voastre serenissime că mi-am îngăduit să mă arăt înaintea ei într-o ținută care nu-i dintre cele mai potrivite, grăi ducea cu glasul ei lin și șăgalnic, dar alteța-voastră m-a obișnuit atît de mult cu mărînimia ei, încît îndrăznesc să sper că mă va ierta și de data aceasta.

Ducea vorbea fără grabă, ca să se poată bucura pe îndelete de mutra principelui : era, într-ade-

văr, neînchipuit de hazlie prin uimirea adîncă pe care o oglindea, ca și printr-o rămășiță de înfumurare pe care ținuta capului și a brațelor păreau s-o sublinieze și mai mult. Rămăsese ca trăsnit ; cu glasul lui spart și behăit, scotea din cînd în cînd cîte un : *Cum ! cum !* abia îngăimat. După ce isprăvi de rostit aceea introducere măgulitoare, ducesa simulă o tăcere respectuoasă, ca să-i dea timp să răspundă : apoi repetă :

— Mă încumet să sper că alteța-voastră serenisimă va binevoi să-mi ierte această ținută atît de necuviincioasă ; și în timp ce vorbea, ochii ei batjocoritori străluceau atît de tare, încît principele nu se mai simți în stare să-i înfrunte ; privi în tavan, ceca ce la dinsul era semn de cea mai mare încrecătură.

— *Cum ! cum !* făcu el din nou ; apoi avu norocul să găsească o frază : Doamnă ducesă, luați vă rog loc ; și, curtenitor, împinse el însuși fotoliul spre dînsa. Ducesa, care nu rămăsese indiferentă la acest gest de politete, își mai domoli focul din priviri.

— *Cum ! cum !* mai spuse o dată principele, frămîntîndu-se în jîlt, de parcă n-ar fi putut găsi o poziție de ajuns de sigură.

— Vreau să profit de răcoarea nopții ca să o iau din loc, continuă ducesa, și cum lipsa mea ar putea să fie de mai lungă durată, n-am vrut să părăsesc statele alteței-voastre serenissime mai înainte de a vă fi mulțumit pentru toată bunăvoința pe care mi-ați arătat-o în acești cinci ani. În sfîrșit, suveranul înțelese. Se făcu alb ca varul : nu era om pe lume care să sufere mai cumplit decît el în clipa cînd își dădea seama că s-a înșelat în așteptările sale ; apoi își luă un aer de măreție cu totul demn de portretul lui Ludovic

al XIV-lea, pe care îl avea dinaintea ochilor. „Slavă Domnului își spuse ducesa, iată un bărbat.“

— Și care e pricina acestei plecări neașteptate ? întrebă el, izbutind să-și stăpânească tremurul vocii.

— Aveam de mult intenția să plec, răspunse ducesa, dar mica insultă ce se aduce monseniorului del Dongo, care mâine va fi condamnat la moarte sau la galere, mă face să mă grăbesc.

— Și în ce oraș anume vă veți duce ?

— La Neapole, cred. Și ridicându-se, adăugă : Nu-mi rămîne decît să-mi iau rămas bun de la altetă-voastră serenisimă și să-i mulțumesc prea supusă pentru mărinimia ei de pînă acum. De data aceasta vorbea pe un ton atît de hotărît, încît principele înțelese că peste două secunde totul avea să ia sfîrșit ; căci după vîlva unei asemenea plecări, nimic nu s-ar mai fi putut îndrepta ; ducesa nu era femeia care să se răzgîndească o dată ce luase o hotărîre.

Alergă după dînsa.

— Dar știți prea bine, doamnă ducesă, îi spuse el, luîndu-i mîna, că mi-ați fost întotdeauna dragă și că n-a depins decît de dumneavoastră ca prietenia aceasta dintre noi să capete alt nume. Cit despre omorul acela, pe care nimeni n-ar putea să-l tăgăduiască, am incredințat instruirea procesului celui mai bun dintre judecătorii mei...

La aceste cuvinte, ducesa înălță capul, înfruntîndu-l cu privirea ; orice urmă de respect sau chiar de politețe se șterse într-o clipită : nu mai era acum decît o femeie jignită, o femeie care vorbește unui om pe care îl știe de rea-credință. Îi răspunse cu cea mai aprigă minie și chiar cu dispreț, apăsînd pe fiecare cuvînt :

— Părăsesc pentru totdeauna statele altetăi-voastre serenissime, ca să nu mai aud niciodată vorbindu-se de procurorul general Rassi și nici de ceilalți nemernici ucigași care l-au condamnat la moarte pe nepotul meu și pe atîția alții ; dacă altetă-voastră serenisimă nu vrea să-mi amărarască ultimele clipe ce le petrec alături de un principe care, atunci cînd nu e înșelat, e politicos și spiritual, rog supusă pe altetă-voastră să nu-mi pomenească de judecătorii aceia ticăloși, care se vînd pentru o mie de galbeni sau pentru o decorație.

Înflăcărarea și convingerea cu care fură rostite aceste cuvinte îl făcură pe Ranucio al IV-lea să tresară ; o clipă se temu că demnitatea lui ar putea fi compromisă de o acuzație încă și mai directă, dar, pînă la urmă, simțămîntul care învinse fu acela de plăcere : o admira pe ducesa ; și drept e că, în clipa aceea, întreaga ei făptură se înălțase pe treptele unei frumuseți nepămîntene. „Doamne, ce frumoasă e ! își spuse el ; poți ierta orice unei asemenea femei, căci alta ca ea nici nu există în întreaga Italie... Cu puțină dibăcie, poate că n-ar fi exclus să izbutesc într-o zi să-mi fie amantă ; căci e o distanță ca de la cer la pămînt între făptura aceasta minunată și păpușa aceea de marchiză Balbi, care, pe deasupra, mai șterpelește cel puțin trei sute de mii de franci sărmanilor mei supuși... Dar, oare, am auzit bine ? se gîndi el deodată ; mi se pare că a spus : l-au condamnat pe nepotul meu și pe atîția alții.“ Mînia trezindu-se în el, după o clipă de tăcere, vorbi cu o răceală demnă de rangul cel mai înalt :

— Și ce-ar fi de făcut pentru ca ducesa să nu mai plece ?

— Ceva de care nu sînteți în stare, răspunse ducesa pe tonul celei mai amare ironii și a celui mai fățiș dispreț.

Principele simți că-și iese din sărite, dar îndelnetnicirea de suveran absolut îl obișnuise cu puterea de a-și stăpîni primul impuls. „Femeia asta trebuie să fie a mea, își spuse el, îmi datorez aceasta mie însumi... pe urmă am s-o fac să moară de umilință... Dar dacă apucă să plece din cabinetul meu, n-am s-o mai văd niciodată. Numai că, așa cum era în clipa aceea, turbat de furie și de ură, unde să găsească acel cuvînt care să îmbine ceea ce își datora sieși cu ceea ce ar fi trebuit să-i spună ducelui, ca să o hotărască să nu mai părăsească de loc curtea lui ? „Un gest nu poate fi nici repetat, nici ridiculizat“, își spuse el, și se duse să se așeze între ducesa și ușa biroului. Dar, în aceeași clipă, auzi ciocnind la această ușă.

— Cine-i dobitocul, urlă el din toată puterea plămînilor, cine-i dobitocul care vine să-și arate mutra nătîngă ?

Sărmanul general Fontana se ivi în prag, galben la față, cu desăvîrșire năucit și rosti cu glasul sugrumat al unui om aflat la ananghie :

— Excelența-sa contele Mosca solicită onoarea de a fi primit.

— Să intre ! strigă principele; și, pe cînd Mosca se înclina :

— Ce părere ai de doamna ducesa Sanseverina, care vrea să plece chiar acum din Parma, să se stabilească la Neapole, și care, pe deasupra, îmi mai spune și obraznicii ?

— Cum ! rosti Mosca îngălbenindu-se.

— Ce ! vrei să spui că nu erai la curent cu acest proiect de plecare ?

— Habar n-am avut ; cind m-am despărțit de doamna, la ora șase, era veselă și mulțumită.

Vorbele acestea avură asupra suveranului un efect uluitor. Mai întii îl privi pe Mosca: paloarea lui dovedea că spune adevărul și că nu era complicele unui capriciu al ducesei. „În cazul acesta, se gîndi alteța-sa, o pierd pentru totdeauna ; plăcere și răzbunare, totul se duce de ripă. Și o dată la Neapole, dumneaei va face epigrame, împreună cu nepotul, pe socoteala mării minii a micului principe al Parmei.“ Se uită la ducesă ; în inima ei, furia se războia cu cea mai adîncă silă ; ochii ei nu-l slăbeau în clipa aceea pe contele Mosca, iar gura ei, cea atît de frumoasă, exprima cel mai amar dispreț. Întrecaga-i ființă părea a spune : nu ești decît un curtean josnic ! „Așadar, se gîndi principele, după ce o privi cu luare-aminte, îmi scapă și acest mijloc de a o reține în țara mea. Dacă apucă să iasă acum de aici, o pierd pentru totdeauna și Dumnezeu știe ce va mai povesti la Neapole despre judecătorii mei. Iar cu inteligența și cu forța de convingere pe care i le-a dăruit cerul, îi va face pe toți s-o creadă. Are să-mi scornească reputația unui tiran caraghios, care se trezește în miez de noapte ca să se uite pe sub paturi...” Și, printr-o mișcare dibace, părăind că vrea să se plimbe ca să-și potolască turbarea, suveranul se proțăpi din nou în fața ușii cabinetului de lucru ; contele se afla la trei pași, în dreapta lui, galben, răvășit și tremurînd în asemenea hal, încît fu nevoit să se sprijine de speteaza jilțului în care șezuse ducesa la începutul audienței și pe care principele, într-un acces de furie, îl împinsese cît colo. Contele era îndrăgostit. „Dacă ducesa pleacă, o urmez își zicea el ; dar va voi ea oare să mă aibă în preajma ei ? Asta e întrebarea.“

În stînga monarhului, ducesa sta dreaptă, cu mîinile încrucișate strîns pe piept, înfruntîndu-l cu o îndrăzneală uimitoare ; chipul ei de o frumusețe dumnezeiască și care cu puțin înainte fusese rumenit de însuflețire, era acum de o paloare adîncă.

Spre deosebire de ei doi, principele era roșu la față și părea neliniștit ; cu mîna stîngă trăgea în neștire de crucea marelui colan, pe care o purta pe sub haină ; cu dreapta, își mîngîia bărbia.

— Ce-i de făcut ? se adresă el contelui, fără să-și dea prea bine seama ce spune, furat de obiceiul pe care îl avea de a se sfătui cu el în toate privințele.

— Vă rog să mă credeți, alteță-serenisimă, că nici nu mai știu, răspunse acesta cu aerul cuiva care își dă duhul. Abia putuse să-și îngăimeze răspunsul. Glasul lui sugrumat îi oferî suveranului prima mîngiere, pe care mîndria-i rănită o află în timpul acestei audiențe, iar satisfacția îl făcu să rostească o frază cît se poate de binevenită pentru amorul său propriu.

— Am să vă arăt că sînt cel mai cuminte dintre noi trei ; iată, fac cu totul abstracție de rangul meu. Am să vorbesc *ca un prieten*, și adăugă cu un zîmbet larg și condescendent, perfect imitat după vremurile fericite ale lui Ludovic al XIV-lea : *ca un prieten care vorbește unor prieteni*. Doamnă, ducesă, adăugă el, ce să fac ca să uitați o hotărîre atît de pripită ?

— Drept să spun, nu știu nici eu, răspunse ducesa oftînd din adîncul pieptului, nu știu nici eu, pînă-ntr-atît îmi este Parma de nesuferită ! Nu fusese cituși de puțin în intenția ei să facă vreun joc ascuns de cuvinte. Se vede cît de colo că ceea ce rostise era adevărul gol-goluț.

Contele tresări și se întoarse spre ea : curteanul din el era uimit și jignit ; apoi, aținti asupra stăpînului său o privire rugătoare. Cu multă demnitate și mult singe rece, acesta lăsă să treacă cîteva clipe, după care, adresîndu-i-se :

— Văd, îi spuse el, că fermecătoarea dumitale prietenă este foc și pară ; ce vrei, *își adoră* nepotul. Și întorcîndu-se spre ducesă, adăugă, privind-o galeș și în același timp cu aerul cu care ar fi citat o replică dintr-o comedie : *Ce să fac ca să împac acești doi ochi frumoși ?*

Ducesa avusese timp să cumpănească în sinea ei ; răspunse rar și hotărît, ca și cum ar fi dictat un *ultimatum* :

— Altea-sa să-mi scrie o scrisoare, așa cum numai ea știe să scrie, în care să-mi spună că, nefiind de fel convinsă de vinovăția lui Fabricio del Dongo, prim mare vicar al arhiepiscopului, nu va semna sentința care îi va fi înfățișată și că această procedură nedreaptă nu va avea nici o urmare în viitor.

— Cum adică, *nedreaptă ?* strigă principele, făcîndu-se stacojiu și înfuriîndu-se iar.

— Și asta nu e tot, continuă ducesa cu o trufie într-adevăr romană ; *încă de astă-seară*, deși văd că s-a și făcut unsprezece și un sfert, adăugă ea cu ochii la pendulă ; *încă de astă-seară* altea-sa serenismă va trimite vorbă marchizei Raversi că o sfătuiește să se ducă la țară ca să se întremeze după zbuciumul ce i-a pricinuit un anumit proces de care vorbea în salonul ei la începutul serii. Principele se plimba de colo-colo prin cabinet, ca un om cu desăvîrșire scos din sărîte.

— Cine a mai văzut o asemenea femeie ?... strigă el ; auzi, să mă repeadă pe mine !

Ducesa îi răspunse în chipul cel mai grațios :

— În viața mea nu mi-ar trece prin minte să reped pe altă-*sa* serenisimă ; dar altă-*sa* a avut nesfârșita bunătate să spună că vorbește *ca un prieten unor prieteni*. La urma urmei, n-am nici un chef să rămîn la Parma, adăugă ea, privindu-l pe conte în chipul cel mai disprețuitor cu putință. Pînă în clipa aceea, suveranul șovăise ; dar privirea aceasta îl făcu să se hotărască, deși ceea ce voia ducea semăna cu un angajament ; însă puțin îi păsa lui de angajamente.

Mai schimbară cîteva cuvinte și, în cele din urmă, contele Mosca primi poruncă să scrie acel biletel solicitat de ducesă. El avu grijă să omită fraza : *această procedură nedreaptă nu va avea nici o urmare în viitor*. „Ajunge că prințul a făgăduit să nu semneze sentința care îi va fi prezentată“, își spuse dînsul. Drept care, suveranul îi mulțumi din ochi, pe cînd semna biletul.

Fu o mare greșeală din partea contelui, căci principele, obosit cum era, ar fi semnat orice ; era mulțumit că ieșise cu bine din încurcătura aceea, care pentru el se rezuma în felul următor : „Dacă ducesa pleacă, după o săptămînă mă voi plictisi de moarte la această curte a mea.“ Contele băgă de seamă că stăpînul său schimbă data scrisorii, punînd-o pe cea de a doua zi. Se uită la pendulă : arăta aproape miezul nopții. Ministrul nu văzu în îndreptarea datei decît dorința pedantă de a dovedi exactitate și bună guvernare. În ce privește exilul marchizei Raversi, altă-*sa* nu arată nici cea mai mică împotrivire : simțea o deosebită plăcere să-și exileze supușii.

— Generale Fontana ! strigă el, deschizînd ușa.

Generalul se ivi ca din pămînt, cu o mutră atît de mirată și atît de curioasă să afle, încît ducesa

și contele schimbară o privire înveselită și privirea aceea îi împacă.

— Generale Fontana ! spuse suveranul, ai să te urci în trăsură mea, care e jos, la intrarea colonadelor ; ai să te duci la marchiza Raversi și ai să-i trimiți vorbă că vrei să-i comunici ceva ; dacă e culcată, vei preciza că vii din partea mea și, o dată ajuns la ea în iatac, îi vei spune întocmai următoarele cuvinte și nu altele : „Doamnă marchiză Raversi, alteța-sa serenisimă vă pune în vedere ca miine dimineată, înainte de ora opt, să plecați la castelul domniei-voastre de la Velleja ; alteța-sa vă va comunica ulterior când vă veți putea întoarce la Parma.“

Principele căută din ochi ochii ducesei care, fără să-i mulțumească, așa cum se aștepta, îi făcu o reverență adâncă și ieși în grabă.

— Ce femeie ! spuse el, întorcându-se spre contele Mosca.

Acesta, încântat de exilul marchizei Raversi, care avea să-i ușureze toate actele lui de ministru, vorbi timp de o jumătate de oră și mai bine ca un curtean desăvârșit ce era ; voia să împace amorul propriu al suveranului și nu plecă decît după ce izbuti să-l convingă că nici istoria anecdotică a lui Ludovic al XIV-lea nu cunoștea o pagină mai frumoasă decît aceea pe care o prilejuise el viitorilor săi istorici.

Înapoindu-se acasă, ducesa se închise la ea și lăsă vorbă să nu fie tulburată de nimeni, nici chiar de conte. Voia să rămînă puțin singură cu ea însăși, ca să se dumirească ce trebuia să creadă despre scena ce avusese loc. Săvîrșise totul la întîmplare și fiindcă așa îi plăcuse în clipa aceea ; dar oricare ar fi fost pasul pe care s-ar fi lăsat tîrîtă să-l facă, ar fi mers pînă în pînzele albe.

Pe urmă, cînd şi-ar fi recăpătat sîngele rece, nu s-ar fi învinuit şi nu s-ar fi pocăit : aceasta îi era firea, datorită căreia, la cei treizeci şi şase de ani pe care îi avea, era încă cea mai frumoasă femeie de la curte.

Acum stătea şi visa la viaţa plăcută pe care avea s-o ducă la Parma. ca şi cum s-ar fi întors dintr-o lungă călătorie, într-atît fusese de convinsă, între nouă şi unsprezece, că avea să plece pentru totdeauna din această ţară.

„Bietul conte, ce mutră a făcut aflind, de faţă cu principele, despre plecarea mea... La drept vorbind, e un om tare drăguţ şi cu o inimă rară ! Era în stare să lase şi minister şi tot, ca să mă urmeze... Dar şi în ce mă priveşte, trebuie să spun că, în toţi aceşti cinci ani, nu a avut a-mi imputa nici măcar un singur pas greşit. Ce femeie cu cununie ar putea spune acelaşi lucru soţului şi stăpînului ei ? Trebuie să recunosc că nu face pe grozavul, nu e pisălog şi nu-mi inspiră nicidecum dorinţa de a-l înşela ; faţă de mine, pare întotdeauna să se ruşineze de puterea lui... Avea o mutră tare hazlie în faţa domnului şi stăpînului său ; dacă ar fi aici, l-aş săruta... Dar pentru nimic în lume n-aş lua asupra mea obligaţia de a înveseli un ministru care şi-a pierdut portofoliul — este o boală fără leac, de care nu te vindeci decît o dată cu moartea şi... care te omoară. Ce nenorocire să fii ministru la tinereţe ! Am să-i scriu neapărat, e un lucru pe care trebuie să-l ştie oficial, mai înainte de a rupe cu alteţa-sa... Dar, am uitat cu totul de credincioasele mele slugi.“

Ducesa sună. Cameristele continuau să împacheteze ; trăsura era trasă sub boltă şi se încărcau cuferele ; celelalte slugi, care nu aveau nimic de făcut, stăteau roată-mprejur şi priveau cu lacrimi

în ochi. Chékina, singura care în împrejurări deosebite avea voie să intre la stăpîna ei, îi povesti despre toate acestea.

— Cheamă-i pe toți sus, îi spuse ducesa, și îndată după aceea trecu în sala de așteptare.

— Mi s-a făgăduit, le spuse ea, că sentința dată împotriva nepotului meu nu va fi semnată de *suveran* (așa se vorbește în Italia), prin urmare nu mai plec ; vom vedea dacă dușmanii mei vor avea destulă trecere să schimbe această hotărîre.

După o clipă de tăcere, slugile începură să strige : „Trăiască doamna ducesă !“ și izbucniră în aplauze furtunoase. Ducesa, care apucase să iasă din cameră, reapăru, ca o actriță aplaudată, făcînd o mică reverență plină de grație și le spuse : *Prieteni, vă mulțumesc*. O singură vorbă de-a ei ar fi ajuns, în clipa aceea, ca să pornească cu toții la asaltul palatului. Făcînd semn unui surugiu, fost contrabandist și om de toată încrederea, care o urmă.

— Ai să te îmbraci în țăran înstărit, ai să ieși din oraș cum ai să poți, ai să închiriezi o brișcă și ai să cauți să ajungi cît mai repede la Bolonia. Să intri în oraș pe poarta Florenței și să-i înmînezi lui Fabricio, care locuiește la *Pelegriño*, un pachet pe care o să ți-l dea Chékina. Fabricio se ascunde acolo sub numele de Giuseppe Bossi ; caută să nu-l dai de gol prin cine știe ce nechibzuință ; fă-te că nu-l cunoști ; s-ar putea ca vrăjmașii mei să pună iscoade pe urmele tale. Fabricio are să te trimită îndărăt, peste cîteva ore sau peste cîteva zile : mai cu seamă la întoarcere, fii cu ochii în patru, ca nu cumva să-l trădezi.

— Păi dacă e vorba de oamenii marchizei Raversi, strigă surugiul, să îndrăznească numai ! Și

dacă doamna ne-ar lăsa, în scurtă vreme i-am curăța pe toți.

— Într-o zi, poate că am să vreau, dar deocamdată, jură-mi pe viața ta că n-ai să faci nimic fără porunca mea.

Ducesa voia să-i trimită lui Fabricio o copie după biletul principelui; și neputîndu-se împotrivi plăcerii de a-l distra, se gîndi să-i scrie cîteva rînduri despre scena cu prilejul căreia obținuse biletul; rîndurile acestea se preschimbară într-o scrisoare de zece pagini. Îl chemă din nou pe surugiu.

— Nu ai să poți pleca înainte de ora patru, cînd se deschid porțile.

— Eu ziceam să mă bag în canalul cel mare de scurgere; mi-ar ajunge apa pînă la fălci, dar, în schimb, aș trece mai repede...

— Nu, răspunse ducesa, nu vreau să te îmbolnăvești tocmai tu, care ești unul dintre cei mai credincioși oameni ai mei. Dar, ia spune-mi, cunoști cumva pe vreunul din servitorii monseniorului arhiepiscop?

— Sînt prieten cu al doilea vizitiu.

— Iată o scrisoare pentru sfîntul părinte. Intră cum poți, dar fără zgomot, în palat și caută să dai de primul lui valet; n-aș vrea să-l trezești pe monsenior. Dacă s-a retras cumva la el în iatac, aciuează-te și tu pe unde poți și, cum obișnuiește să se scoale o dată cu ziua, mîine dimineată la patru, înfățișează-i-te din parte-mi, înmînează-i plicul acesta și ia scrisorile pe care ți le va da, poate, pentru Bolonia.

Ducesa se hotărîse să-i trimită arhiepiscopului însuși originalul biletului semnat de suveran; cum în acel bilet era vorba de primul mare vicar, ea îl ruga să-l depună în arhivele arhiepiscopiei,

unde nădăjduia că domnii mari vicari și canonici, colegi ai nepotului ei, au să binevoiască să ia cunoștință de conținutul lui ; bineînțeles că totul trebuia să se petreacă sub pecetea tainei celei mai desăvârșite.

Îi scrise arhiepiscopului Landriani pe un ton familiar, menit să-l fărmece pe omul acesta cumsecade ; semnătura ocupa, ea singură, trei rânduri, căci la capătul acelei scrisori atât de prietenești, ducesa își înșirase toate numele ei : *Angelina-Cornelia-Isota Valserra del Dongo, ducesă Sanseverina*.

„Cred că nu m-am mai iscălit astfel, își spuse ea rîzînd, de la încheierea actului de căsătorie cu sărmanul duce ; dar pe oamenii de acest soi nu-i ții decît cu lucruri dintr-astea ; în ochii burghezilor, caricatura trece drept frumusețe.“ Nu-și putu isprăvi seara fără să cedeze ispitei de a-i scrie contelui o scrisoare zeflemisitoare, în care îl anunța oficial, ca *îndreptar pentru raporturile sale cu capetele încoronate*, că nu se simțea în stare să țină de urît unui ministru căzut în dizgrație. „Deocamdată, te sperie principele ; cînd n-ai să-l mai poți vedea, are să fie rîndul meu să te sperii ?“ Și îi trimise scrisoarea de îndată.

Cît despre principe, a doua zi, la orele șapte dimineța, se grăbi să-l cheme la el pe contele Zurla, ministrul de Interne.

— Măsuri noi, îi spuse el : dă chiar acum cele mai strașnice porunci tuturor podestaților, să-l aresteze pe numitul Fabricio del Dongo. Mi s-a spus că s-ar putea să îndrăznească să se arate din nou în statele noastre. Avînd în vedere că fugarul se află la Bolonia, unde pare a sfida hotărîrea de urmărire a tribunalelor noastre, să trimiți de îndată zbiri care îl cunosc personal :

1 — în toate satele situate pe drumul dintre Bologna și Parma ;

2 — în împrejurimile castelului ducesei Sanseverina, la Sacca și în împrejurimile casei sale de la Castelnovo ; și

3 — în jurul castelului contelui Mosca.

Îmi închipui, domnule conte, că înalta dumitale înțelepciune te va face să ascunzi contelui Mosca aceste ordine primite de la suveranul dumitale. Vei ști, așadar, că vreau să mi-l arestezi pe numitul Fabricio del Dongo.

Îndată ce ministrul ieși, se deschise o ușă secretă, prin care se strecură procurorul general Rassi, frînt în două și salutînd la fiecare pas. Nemernicul acela avea o mutră de-ți venea să-l iei la palme, o mutră pe măsura întregii ticăloșii a rolului său ; în vreme ce mișcările iuți și piezișe ale ochilor arătau că era conștient de însușirile sale, siguranța obraznică a rinjetului său dovedea că știe să înfrunte disprețul.

Deoarece personajul acesta are să capete o înrîurire destul de mare asupra destinului lui Fabricio, nu strică să stăruim puțin asupra lui. Era mare de stat, avea ochi frumoși și foarte ageri, dar obrazul ciupit tot de vărsat ; cît despre istețime, nu numai că nu-i lipsea, dar chiar o avea din belșug ; se spunea că stăpînește la perfecție științele juridice, dar strălucea mai ales prin șiretenia lui înnăscută. Oricît de încurcat ar fi fost cazul ce i se înfățișa, găsea ușor și repede mijloacele, cu totul întemeiate din punct de vedere juridic, de a ajunge la o condamnare sau la o achitare ; era, mai cu seamă, regele tertipurilor judecătorești.

Omul acesta, pentru care marile monarhii l-ar fi invidiat pe principele Parmei, nu avea decît o

singură desfătare : să se afle în preajma persoanelor însemnate și să le distreze cu giumbușlucuri. Puțin îi păsa că persoana râdea de ceea ce spunea el, sau chiar de dinsul, sau că făcea glume pe socoteala doamnei Rassi ; dacă interlocutorul îi vorbea, dacă râdea și se purta cu el familiar, procurorul era mulțumit. Cîteodată, principele, nemaiștiind cum să-și bată joc de demnitatea acestui mare jude, îi trăgea picioare în spate ; dacă îl durea, Rassi începea să bocească. Instinctul de măscărici era la el atît de înnăscut, încît mai mult îi plăcea să se ducă în saloanele unui ministru care îl batjocorea, decît să rămînă în propriul său salon, unde domnea ca un despot peste toate robele țării. Rassi își crease această poziție aparte, mai ales prin aceea că pînă și nobilul cel mai obraznic nu izbutea să-l umilească ; modul lui de a se răzbuna de jignirile pe care le înghițea de dimineța pînă seara era de a pîrî totul principelui, căruia își arogase privilegiul de a-i spune absolut orice ; e adevărat că adesea primea drept răspuns o palmă zdravănă, dureroasă, dar asta nu-l supăra de fel. Prezența judecătorului îl distra pe monarh în clipele lui de posomorală, cînd făcea haz, insultîndu-l. Vedem, dar, că Rassi era, într-o anumită măsură, tipul curteanului desăvîrșit : fără onoare și fără supărare.

— Mai întîii de toate, ai grijă să nu se afle nimic, se răsti principele la el, fără să-i răspundă la salut și repezîndu-l ca un bătăran, el, care era atît de politicos cu toată lumea. Ce dată are sentința ?

— Data zilei de ieri, alteță serenisimă.

— Cîți judecători au semnat-o ?

— Toți cinci. —

— Și ce pedeapsă ?

— Douăzeci de ani de temniță, așa cum a poruncit alteța-voastră serenisimă.

— Firește, pedeapsa cu moartea ar fi revoltat, vorbi principele, ca pentru sine. Păcat ! Atunci s-o fi văzut pe Sanseverina ! Dar e un del Dongo și numele acesta e respectat la Parma, din pricina celor trei arhiepiscopi care și-au urmat aproape unul după altul. Zici că i-ai dat douăzeci de ani ?

— Întocmai, alteță serenisimă, răspunse Rassi, rămânând mai departe frînt în două, și bineînțeles după ce se va fi pocăit în mod public în fața portretului alteței-voastre serenisime ; în afară de aceasta, va ține post negru vinerea și în ajun de mare sărbătoare, avînd în vedere că *necredința inculpatului a ajuns de pomîină*. Asta îl va învăța minte și îi va da peste cap toate planurile de viitor.

— Ia și scrie, îi porunci suveranul :

„Alteța-sa serenisimă, binevoind să asculte, în marea lui bunătate, preasupusele jalbe ale marchizei del Dongo, mama vinovatului, și ducesei Sanseverina, mătușa lui — care au arătat că, atunci cînd a avut loc crima, fiul și nepotul lor era foarte tînăr și cu mintea rătăcită de patima nebunească pe care o trezise în el nevasta nefericitului Giletti — s-a înduplecat și, cu toată scîrba pe care i-o trezește acest omor, a preschimbat pedeapsa la care fusese condamnat numitul Fabricio del Dongo, în doisprezece ani de temniță.“

— Dă-mi să semnez.

Semnă și puse data din ajun ; apoi, înapoindu-i lui Rassi sentința, îi spuse : Scrie imediat, sub semnătura mea : *„Avînd în vedere și luînd în considerare că ducesa Sanseverina a căzut în genunchi la picioarele alteței-sale, principele a în-*

găduit ca, în fiecare joi, condamnatul să se poată plimba timp de o oră pe platforma turnului pătrat, denumit popular Turnul Farnese."

— Semnează, îi mai porunci suveranul, și fii mut, orice ai auzi vorbindu-se prin oraș. Nu uita să spui consilierului De Capitani, care a votat pentru doi ani de temniță și care a îndrăznit să mai trăncănească în favoarea acestei păreri caraghioase, că îl poftesc să recitească legile și regulamentele. Încă o dată, nici o vorbă. Cu bine. Procurorul Rassi făcu, cu multă încetineală, trei plecăciuni adinși, pe care principele păru că nici nu le bagă în seamă.

Toate acestea se petreceau la orele șapte dimineața. Cîteva ceasuri mai tîrziu, vestea exilului marchizei Raversi se răspîndi ca fulgerul prin oraș și prin cafenele ; oamenii nu făceau decît să vorbească, toți o dată, despre această nemaipomenită întîmplare. Exilul marchizei alungă, pentru cîtăva vreme, din Parma, acel necruțător dușman al micilor orașe și micilor curți : plictiseala. Generalul Fabio Conti, care se și văzuse ministru, avu, pasămite, un atac de gută și un timp nu mai ieși de la el din cetățuie. Văzînd toate acestea, burghezia, și mai apoi oamenii de rînd, traseră concluzia că, de bună seamă, principele se hotărîse să încredințeze arhiepiscopatul Parmei monseniorului del Dongo. Iscușiții politicieni de cafea meraseră chiar pînă acolo încît pretinseră că i se ceruse părintelui Landriani, actualul arhiepiscop, să se prefacă bolnav și să-și prezinte demisia ; urmînd, bineînțeles, să i se acorde un important venit din regia tutunului ; toate aceste zvonuri ajunseră pînă la urechile arhiepiscopului, sperîndu-l rău, din care pricină, timp de cîteva zile, activitatea pe care o desfășura în favoarea

eroului nostru fu serios paralizată. Două luni mai târziu, vestea aceasta senzațională apărură și în ziarele pariziene, dar cu o mică modificare, și anume : contele Mosca, nepotul ducesei Sanseverina, era cel care urma să fie făcut arhiepiscop.

Între timp, marchiza Raversi tuna și fulgera în castelul ei de la Velleja ; dar marchiza nu era una din acele femeiști care își închipuie că se răzbună împroșcându-și dușmanii cu epitete jignitoare. Chiar a doua zi după dizgrația ei, cavalerul Riscara, împreună cu alți trei prieteni, se înfățișară principelui la porunca marchizei și îi cerură învoirea să se ducă să o viziteze la castelul ei. Alteța-sa îi primi cu cea mai mare bunăvoință și sosirea lor la Velleja fu o mare mîngîiere pentru marchiză. Înainte de sfîrșitul săptămîinii următoare, se adunaseră la castel peste treizeci de musafiri, toți cei pe care un eventual guvern liberal i-ar fi cocotat la conducere. În fiecare seară, marchiza ținea sfat, în toată legea, cu cei mai bine informați dintre ei. În seara unei zile în care primise un coșcogeamite teanc de scrisori de la Parma și Bolonia, doamna Raversi se retrase foarte devreme ; camerista ei de încredere îl introduse mai întîi pe prietenul favorit, contele Baldi, un bărbat tînăr, chipeș dar foarte bleg, iar mai târziu pe cavalerul Riscara, predecesorul acestuia. Riscara era un omuleț întunecat la chip și fire, care începuse prin a fi repetitor de geometrie la colegiul nobililor din Parma, ajungînd, mai apoi, consilier de stat și cavaler al mai multor ordine.

— Am bunul obicei, le spuse marchiza celor doi bărbați, de a nu rupe niciodată nici o hîrtie și asta îmi prinde uneori tare bine ; iată nouă scrisori pe care mi le-a adresat Sanseverina în

diferite împrejurări. Veți pleca amîndoi de îndată la Genova, veți căuta, printre condamnații la galere, pe un fost notar, pe nume Burati — îl cheamă ca pe marele poet venețian, sau dacă nu, Durati. Dumneata, conte Baldi, așază-te la biroul meu și scrie ce-am să-ți dictez.

„Mi-a trecut prin minte un gînd și mă grăbesc să ți-l împărtășesc. Plec la căsuța mea de la Castelnovo ; aș fi tare fericită dacă ai veni să stai cu mine o zi ; după toate cele întîmplate, nu cred să mai fie mare primejdie ; norii se risipesc. Cu toate acestea, oprește-te înainte de intrarea în Castelnovo ; vei afla, în drum, pe unul din oamenii mei, țin toți la tine ca la ochii din cap ; îți vei păstra, bineînțeles, numele de Bossi. Se zice că ți-ai lăsat să-ți crească barbă, ca cel mai superb călugăr capucin¹, deși la Parma nu te-ai arătat decît cu înfățișarea decentă a unui mare vicar.“

— Acum ai înțeles, Riscara ?

— Minunat ; dar plecarea aceasta la Genova este un lux inutil ; știu un om la Parma, care, e drept, nu a fost încă la galere, dar de bună seamă că tot va sfîrși prin a ajunge acolo ; el poate să imite la perfecție scrisul Sanseverinei.

La aceste cuvinte, contele Baldi își holbă frumosi săi ochi : abia acum înțelesese.

— Dacă îl cunoști la Parma pe acest vrednic personaj, căruiă îi prezici o carieră atît de frumoasă, îi răspunse marchiza lui Riscara, înseamnă că te cunoaște și el pe tine, iar ibovnica, duhovnicul sau prietenul lui pot fi vînduți Sanseverinei ;

¹ *Capucinii* — ordin călugăresc catolic, fondat în Italia pentru a lupta împotriva Reformei.

e cu mult mai bine să întârziem această mică glumă cu două-trei zile, decît să mergem la voia întâmplării. Plecați peste două ceasuri, ca doi mieluși drăguți ce sînteți, căutați să nu întîlniți nici picior de om cunoscut la Genova și întoarceți-vă cît puteți mai iute. Cavalerul Riscara fugi rîzînd și vorbind pe nas, ca un mușunache : „trebuie să ne facem bagajul !“ strigă el, topăind și scălămbăindu-se caraghios. De fapt, voia să-l lase pe Baldi singur cu doamna. Cinci zile mai tîrziu, Riscara îl readuse marchizei pe bietul Baldi, julit și deșelat : ca să scurteze drumul cu vreo șase leghe, trecuse munții călare pe un măgar. Acum gema și se jura că nu va mai face în viața lui asemenea călătorie. Baldi îi dădu marchizei trei exemplare din scrisoarea pe care i-o dictase dînsa și cinci sau șase scrisori ticluite de Riscara și scrise de aceeași mînă, și care i-ar fi putut folosi mai tîrziu. Una dintre ele conținea cîteva glume foarte izbutite pe socoteala spaimelor nocturne ale principelui și a întristătoarei slăbiciuni a iubitei sale, marchiza Balbi, despre care se zicea că, de cîte ori se ridică de pe perna unui fotoliu, lasă o urmă de clește. Ai fi jurat că toate scrisorile acelea erau scrise de însăși doamna Sanseverina.

— Acum știu sigur, spuse marchiza, că Fabricio, cel drag inimii ducesei, se află la Bolonia sau în împrejurimi...

— Sînt frînt, strigă contele Baldi, întrerupînd-o ; cer favoarea de a fi scutit de această a doua călătorie sau, cel puțin, să am cîteva zile de odihnă ca să-mi recapăt puterile.

— Mă duc să intervin în favoarea dumitale, îi spuse Riscara ; și se apropie să-i vorbească marchizei la ureche.

— Bine, primesc, răspunse ea zimbînd. Și, întorcîndu-se către Baldi :

— Liniștește-te, nu mai pleci, îi spuse ea pe un ton oarecum disprețuitor.

— Mulțumesc ! strigă contele, bucurîndu-se din toată inima.

Și, într-adevăr, Riscara se urcă singur în trăsură poștii. Nu trecuseră nici două zile de cînd se afla la Bolonia și iată că îl zări pe Fabricio, plimbîndu-se într-o caleașcă, împreună cu Marietta. „Drace ! își zise el, după cîte văd, viitorul nostru arhiepiscop nu-și pierde vremea ; trebuie neapărat să-i dau de știre ducesei : va fi încîntată.“ Pentru a afla adresa lui Fabricio, Riscara n-avu altceva de făcut decît să se țină după el. A doua zi dimineața, acesta primi, printr-un curier, epistola de fabricație genoveză ; i se păru puțin cam scurtă, dar încolo, nu avu nici cea mai mică bănuială. Gîndul de a-i revedea pe ducesa și pe conte îl făcu să-și piardă mințile de bucurie și, cu toate împotrivirile lui Lodovico, încălecă pe un cal de poștă și porni în galop. Nici nu i-ar fi trecut prin minte că, la mică distanță în urma lui, venea cavalerul Riscara care, ajungînd la vreo șase leghe de Parma, la popasul dinainte de Castelnovo, avu plăcerea să zărească o mare îngrămădeală de oameni în piața din fața inchisorii. Doi zbiri, aleși și trimiși de contele Zurla, îl arestaseră pe eroul nostru, în timp ce își schimba calul.

Ochii mici ai cavalerului Riscara sclipiră de bucurie ; cercetă cu multă răbdare toate cîte se întîmplaseră în sătucul acela, și trimise apoi o scrisoare marchizei Ravarsi. După aceea, plimbîndu-se pe uliță și prefăcîndu-se că vrea să viziteze

Biserica și să vadă o pînă de Parmegiano¹, care pare-se că exista prin partea locului, sfîrși prin a se întîlni cu podestatul, care se grăbi să facă cuvenitele ploconeli în fața acestui consilier de stat. Riscara se arătă mirat că nu se grăbise să-l trimită de îndată la fortăreața din Parma pe conspiratorul pe care avusese norocul să-l prindă.

— Să-ți iei toate măsurile, adăugă cavalerul pe un ton rece, ca nu cumva numeroșii săi prieteni, care îl căutau alaltăieri pentru a-i ușura trecerea prin statele alteței-sale serenissime, să le ațină calea jandarmilor ; răzvrățiții aceia să tot fi fost doisprezece sau cincisprezece, călări.

— *Intelligenti pouca*² ! exclamă podestatul cu o privire șireată.

¹ *Girolamo-Francesco-Maria Mazzuoli* ~~ze~~ *il Parmegiano* (1504—1540), pictor italian, a lucrat la Parma.

² Cei deștepți pricep din puține cuvinte (lat.).

CAPITOLUL AL CINCISPREZECELEA

Două ceasuri mai tirziu, sărmanul Fabricio, cu mâinile prinse în cătușe și legat cu un lanț lung de *sediola* în care fusese urcat, pornea spre cetățuia din Parma, însoțit de opt jandarmi. Aceștia primiseră ordin să-i ia cu dinșii pe toți jandarmii aflați în satele prin care urma să treacă alaiul ; pînă și podestatul venea în urma acestei prăzi însemnate. Către ceasurile șapte după-amiază, *sediola*, însoțită de toți ștregarii Parmei și de treizeci de jandarmi, străbătu frumoasa alee unde obișnuia să se preumblă lumea bună, trecu prin fața palatului locuit de Fausta cu cîteva luni mai înainte și, în cele din urmă, se opri la poarta exterioară a cetățuiei, chiar în clipă în care generalul Fabio Conti pornea, împreună cu fiica lui, la plimbare. Caleașca guvernatorului se opri la cîteva pași de puntea mișcătoare, ca să lase să intre *sediola* în care era legat Fabricio ; generalul porunci să se închidă la loc poarta cetățuiei și, coborînd din trăsură, se grăbi spre biroul de la intrare, ca să vadă despre ce era vorba ; nu mică îi fu mirarea cînd dădu cu ochii de Fabricio, pe care un drum atît de lung, legat de *sediola* îl făcuse să întepenească de-a binelea ; patru jandarmi

îl înșfăcaseră și-l duceau spre biroul de întemnițare. „Va să zică, îl am la cheremul meu pe faimosul Fabricio del Dongo, de la care, de un an încoace, înalta societate din Parma parcă și-ar fi jurat să nu-și mai ia ochii !“ își spuse înfumuratul guvernator.

De zeci de ori îl întâlnise pe Fabricio, fie la curte, fie la ducasă, fie în altă parte ; și de fiecare dată se ferise să arate că-l cunoaște, de teamă să nu se compromită.

— Apucă-te imediat, îi strigă el intendentului închisorii, și alcătuește un proces-verbal amănunțit asupra predării arestatului de către vrednicul podestat din Castelnovo.

Intendentul Barbone, ins fiores din pricina unei bărbi cit toate zilele și a unei staturi marțiale, se umflă în pene și mai tare ca de obicei ; l-ai fi luat drept un temnicer neamț. Și cum își închipuia că mai cu seamă ducesa Sanseverina era aceea care îl împiedicase pe șeful lui, guvernatorul, să ajungă ministru de Război, se purtă din cale-afară de obraznic cu nepotul ei, vorbindu-i, de pildă, cu *voi*¹, ceea ce în Italia este felul în care te adresezi slugilor.

— Dar sint prelat al sfintei biserici romane, îi replică Fabricio cu hotărîre, și mare vicar al acestei eparhii ; și de n-ar fi decît numele ce-l port, și încă aș avea dreptul la toată cinstirea.

— Ce știu eu ! răspunse Barbone cu sfruntare ; n-ai decît să-ți dovedești spusele cu acte din care să reiasă că ți se cuvin toate aceste titluri simandicoase. Fabricio, care nu avea nici un fel de acte, tăcu. Generalul Conti stătea în picioare, alături de intendent, și îl urmărea cum scrie,

¹ *Tu* (it. veche).

fără să ridice ochii asupra arestatului, pentru a nu fi nevoit să confirme că era, într-adevăr, Fabricio del Dongo.

Deodată, Clelia Conti, care aștepta în calcașcă, auzi în camera de gardă un tăraboii înspăimîntător. Intendentul Barbone, care se apucase să facă o descriere batjocoritoare și foarte amănunțită a înfățișării prizonierului, îi porunci acestuia să-și descheie hainele ca să poată constata numărul și starea cicatricilor cu care rămăsese de pe urma întîmplării cu Giletti.

— Nu pot, răspunse Fabricio, zimbînd amar; mă aflu în imposibilitate de a-ți asculta porunca: nu mă lasă cătușele.

— Cum! strigă generalul, prefăcîndu-se mirat, arestatul are cătușe! Aici, în incinta fortăreței! Dar asta contravine regulamentului, ar trebui un ordin *ad hoc*¹; scoteți-i imediat cătușele.

Fabricio se uită la dînsul. „Ce iezuit²! se gîndi el; de o oră încheiată se uită cum mă chinui cu cătușele astea și mai face pe miratul!“

Jandarmii se grăbiră să-i scoată cătușele; aflaseră că Fabricio este nepotul ducesei Sanseverina și începuseră să-i arate o bunăvoință mic-roasă, care contrasta cu grosolănia intendentului; acesta, întăritat, se răsti la Fabricio, care rămăsese nemișcat:

— Haide! mișcă! arată urmele loviturilor de spadă pe care ți le-a dat sârmanul Giletti, înainte să-i fi făcut de petrecanie ca un ucigaș ce ești.

¹ Anume, special (lat.).

² Membru al ordinului călugăresc catolic cu același nume fondat în 1534, avînd drept scop înăbușirea mișcărilor revoluționare, răspîndirea catolicismului și instaurarea puterii nelimitate a papii. Conform moralei iezuite, toate mijloacele, mergînd pînă la calomnie și crimă, sînt admise pentru atingerea scopului.

Nici nu sfinși bine și Fabricio, năpustindu-se asupra lui, îi trase o palmă atât de grozavă, încît Barbone se rostogoli de pe scaun drept la picioarele generalului. Jandarmii săriră să-l înșface pe Fabricio de brațe, deși acesta rămăsese nemîșcat ; generalul și doi dintre jandarmii care se aflau lîngă el se grăbiră să-l ridice de jos pe intendent, pe care îl podidise singele. Alți doi jandarmi, aflați ceva mai încolo, închipuindu-și că arestatul vrea să evadeze, se repeziră să închidă ușa biroului. Plutonierul care îi comanda fîși dădea seama că tinărul del Dongo n-ar fi putut să evadeze cu adevărat, dat fiind că se afla în incinta cetățuii ; cu toate acestea, instinctul său de jandarm îl făcu să se apropie de fereastră ca să preîntîmpine orice încercare. În fața ferestrei se afla, la doi pași, caleașca generalului ; Clelia se cuibărise în fundul ei, ca să nu fie martoră la trista scenă care se petrecea în birou. Cînd auzi toată zarva aceea, scoase capul la ușa trăsorii ca să vadă.

— Ce s-a întîmplat ? îl întrebă ea pe plutonier.

— Ce să se întîmple, domnișoară ? Ia, tinărul Fabricio del Dongo i-a tras ditamai palma necioplitului de Barbone.

— Cum ! domnul del Dongo aici, la închisoare ?

— După cum se vede, răspunse plutonierul ; și dat fiind nobila obîrșie a sărmanului băiat, îi facem această primire de soi ; credeam că sinteți la curent.

Clelia nu se mai mișcă de la ușa trăsorii ; de cîte ori jandarmii se trăgeau puțin îndărăt, îl zărea pe arestat. „Cine-ar fi crezut, se gîndi ea, atunci cînd ne-am întîlnit lîngă Como, că o să ne regăsim în această tristă împrejurare !... Parcă

văd cum mi-a întins mîna ca să-mi ajute să urc în caleașca mamei sale... Era și ducesa cu ei ! Oare, dragostea lor începuse încă din vremea aceea ?“

Se cade să-i spunem cititorului că cei din partidul liberal, condus de marchiza Raversi și de generalul Conti, se prefăceau a crede că nu mai încapă nici o îndoială asupra legăturii de dragoste care ar fi existat, chipurile, între Fabricio și ducesa. Iar contele Mosca, pe care îl urau de moarte, era veșnic luat în deridere, fiindcă se lăsa dus de nas.

„Așadar, se gîndi Clelia, iată-l căzut, și încă în ghearele dușmanilor săi ! Căci, la urma urmei, înger să fie contele Mosca și tot se va bucura de arestarea lui.“

Un hohot gros de ris izbucni în camera corpului de gardă. Speriată, Clelia îl întrebă pe plutonier :

— Giacopo, ce se petrece acolo ?

— Domnul general l-a luat pe arestat din scurt, să spună pentru ce l-a lovit pe Barbone, și *monsignore* Fabricio a răspuns cu răceală : „M-a făcut ucigaș ; să-mi arate actele și dovezile potrivit căroră își îngăduie să mi se adreseze astfel.“ Și lumea ride.

Un temnicer care știa să scrie luă locul lui Barbone ; pe acesta din urmă, Clelia îl văzu pe cînd ieșea, ștergîndu-și cu batista mutra respingătoare, plină de sînge ; ocăra de mama focului :

— Afurisitul ăsta de Fabricio, zbiera el, de mîna mea are să piară. Eu am să-i fiu gîde, tu-i mama lui ! Se opri se între fereastra biroului și caleașca generalului, ca să-l vadă pe arestat și își întetise înjurăturile.

— Vezi-ți de drum, îi spuse plutonierul ; nu se cade să sudui astfel, în fața domnișoarei.

Barbone întoarse capul să se uite în caleașcă și ochii săi îi întâlniră pe ai Cleliei, care scăpă un țipăt de groază : în viața ei nu văzuse de aproape un chip omenesc atît de hîd și o privire atît de răzbunătoare. „Îl va ucide pe Fabricio ! se înfioră ea. Trebuie neapărat să-i dau de știre lui *don* Cesare.“ Acesta era unchiul ei, unul din cei mai stimați preoți din oraș ; generalul Conti, fratele lui, obținuse pentru dînsul postul de econom și prim-duhovnic al închisorii.

Generalul se urcă în trăsură.

— Vrei să te întorci acasă ? o întrebă el pe fiica sa, ori mă aștepți, poate cam mult, în curtea palatului ? Trebuie să mă duc să dau de știre suveranului de cele întîmplate.

Fabricio ieși din birou, escortat de trei jandarmi, care-l conduceau spre celula ce i se repartizase. Clelia continua să privească pe ușa trăsurii ; întemnițatul trecea acum prin dreptul ei. În clipa aceea, răspunzînd întrebării generalului, Clelia spuse :

— Am să te urmez.

Fabricio, auzind vorbele acelea, rostite atît de aproape, ridică ochii și întîlni privirea tinerei fete. Fu izbit de melancolia întipărită pe chipul ei. „Ce frumoasă e, se gîndi dînsul, parcă și mai frumoasă decît atunci cînd ne-am întîlnit lîngă Como ! Ce ochi adînci și gînditori !... Lumea are dreptate s-o asemuie cu ducesa. Ce trăsături îngerești !“ Barbone, fiorosul intendent, care nu se proțăpise acolo fără un gînd anume, îi opri cu un semn pe cei trei jandarmi ce-l escortau pe Fabricio și, ocolind caleașca prin spate, ea să

ajungă lângă cealaltă uşă, în dreptul căreia şedea generalul, spuse :

— Dat fiind că deţinutul s-a dedat la acte de violenţă în incinta cetăţii, nu s-ar cuveni oare ea, în virtutea articolului 157 din regulament, să i se pună cătuşele pe trei zile ?

— Du-te la dracu' ! ţipă generalul, pe care arestarea aceasta îl încurca din cale-afară. Într-adevăr, trebuia să facă în așa fel încît să nu-i minie peste măsură nici pe ducese şi nici pe conte, căci rămînea de văzut cum avea să primească Mosca toată această poveste. La urma urmei, omorîrea unui Giletti era floare la ureche şi numai intrigile curţii izbutiseră să facă din ea un caz.

În timpul aceluia scurt dialog, Fabricio se opri, mîndru, în mijlocul jandarmilor : avea, într-adevăr, înfăţişarea cea mai semeată şi mai neînfricăată. Trăsăturile lui alese şi gingaşe şi zîmbetul dispreţuitor ce-i flutura pe buze făceau un încîntător contrast cu mutrele grosolane ale jandarmilor care-l păzeau. Dar toate astea nu erau, ca să zicem așa, decît partea exterioară a înfăţişării sale ; era răpit de frumuseţea cerească a Cleliei şi ochii îi trădau întreaga uimire. Fata rămăsese adîncită în gînduri, fără să-i dea prin mînte să-şi tragă capul de la uşa trăsurii. El o salută zîbind uşor şi în chipul cel mai respectuos ; apoi, după o clipă de tăcere, îi spuse :

— Mi se pare, domnişoară, că am mai avut cîntea de a vă întîlni cîndva, lângă un lac, dar şi atunci tot în tovărăşia jandarmilor.

Clelia roşi şi se fistici atît de tare, încît nici nu ştiu ce să răspundă. În clipa în care Fabricio i se adresase, ea tocmai se gîndea, privindu-l : „Ce mîndru pare, în mijlocul tuturor acestor ne-

ciopliți !“ Simțămîntul de milă adincă și aproape de duioșie, care pusese stăpînire pe ea, îi răpise prezența de spirit de care ar fi avut nevoie ca să poată spune ceva ; dîndu-și seama că tace, se înroși și mai tare. Dar, în clipa aceea, zăvoarele porții celei mari a cetățuiei fură trase cu toată puterea : într-adevăr, caleașca excelențiale aștepta să iasă de mai bine de un minut. Sub boltă, zgomotul răsună atît de puternic, încît chiar dacă Clelia ar fi găsit ce să răspundă, Fabricio tot n-ar fi putut-o auzi.

În trăsură, care pornise în goana cailor, îndată ce trecuse de puntea mișcătoare, Clelia se gîndea : „De bună seamă că i-am părut tare ne-roadă ! Și deodată, adăugă : Și nu numai ne-roadă ; își va fi închipuit că am un suflet josnic, va fi crezut că nu-i răspund la salut, fiindcă el e întemnițatul, iar eu fiica guvernatorului.“

La gîndul acesta, se simți cuprinsă de deznădejde, căci avea un suflet ales. „Ceea ce face ca purtarea mea să fie și mai nevrednică, urmă Clelia în sinea ei, este faptul că, atunci cînd ne-am întîlnit pentru prima oară, *tot în tovărășia jandarmilor*, cum zicea el, eu eram cea arestată și dînsul cel care m-a ajutat, scoțîndu-mă dintr-o foarte mare încurcătură... Da, trebuie să recunosc că purtarea mea este cum nu se poate mai urîtă : un amestec de grosolănie și nerecunoștință. Sărmanul băiat ! Acum, cînd a căzut năpasta pe capul lui, toți au să fie răi cu dînsul ! Parcă-l aud cum îmi spunea atunci : «O să vă mai amintiți de numele meu la Parma ?» Cit m-o fi disprețuind în clipa aceasta ! Și ar fi fost atît de ușor să-i spun o vorbă politicoasă ! Da, trebuie să recunosc că purtarea mea față de el a fost îngrozitoare. În împrejurarea aceea, fără invita-

ția plină de bunăvoință a mamei sale, în loc să călătoresc cu trăsura, ar fi trebuit să-i urmez pe jandarmi pe jos, prin praf sau, ceea ce ar fi fost și mai rău, să mă cocoț pe crupa unuia din caii călăriți de dinșii, căci atunci tatăl meu era cel arestat și eu cea fără de apărare ! Da, purtarea mea depășește, într-adevăr, orice închipuire. Și cât trebuie să-l fi jignit, tocmai fiindcă el e mai simțitor decît altul ! E o depărtare ca de la cer la pămînt între înfățișarea lui atît de aleasă și purtarea mea ! Cîtă demnitate ! Cîtă stăpînire de sine ! Așa cum stătea în mijlocul josnicilor săi vrăjmași, părea un adevărat erou ! Acum înțeleg dragostea ducesei : dacă într-o împrejurare atît de neplăcută și care poate avea urmările cele mai groaznice, Fabricio s-a purtat astfel, cum trebuie să fie cînd e fericit !“

Caleașca guvernatorului cetățuiei rămase mai bine de un ceas în curtea palatului, dar, cu toate acestea, cînd generalul coborî de la suveran, Clelia nu i se păru că așteptase prea mult.

— Care e vrerea alteței-sale ? întrebă ea.

— Din gură a spus : închisoare ! dar din priviri : moartea !

— Moartea ! Doamne sfinte ! strigă Clelia.

— Ei, mai încet ! se supără generalul ; cine mă pune să stau de vorbă cu o copilă ?

Între timp, Fabricio urca cele trei sute optzeci de trepte care duceau spre *Turnul Farnese*, noua închisoare clădită pe platforma turnului mare, la o înălțime nemaipomenită. Nu cugetă nici o singură clipă, în mod limpede, la marea schimbare care se petrecuse în viața lui. „Ce ochi adînci ! se gîndea el. Și cât de grăitori ! Ce milă nesfîrșită se oglindea într-însii ! Păreau a spune : viața e țesută din atîtea nenorociri ! Nu te lăsa

copleșit de tot ceea ce ți se întâmplă ! Oare, nu pentru a fi nefericiți ne aflăm cu toții pe lumea aceasta ? Privirea ei nu s-a dezlipit de mine nici când a pornit trăsura pe sub boltă, cu atita huiet !"

Fabricio uitase cu desăvîrșire să fie nefericit.

Clelia își urmă părintele prin cîteva saloane ; la începutul serii, nimeni nu aflase încă vestea arestării *marelui vinovaț*, cum aveau să-i spună curtenii peste două ceasuri amărîtului și nechibzuitului tînăr.

În seara aceea, lumea băgă de seamă că Clelia era mai însuflețită ca de obicei ; și tocmai însuflețirea, participarea la viața înconjurătoare era ceea ce lipsea de obicei acestei fete frumoase. Cînd îi comparau frumusețea cu a ducesei, felul acesta al ei de a nu se arăta tulburată de nimic, de a fi întrucîtva deasupra tuturor lucrurilor, făcea ca balanța să incline în favoarea rivalei sale. În Anglia sau în Franța, țări ale deșertăciunii, de bună seamă că lumea ar fi fost cu totul de altă părere. Clelia Conti era o fată cam prea slăbuță : ai fi putut-o asemui cu acele frumoase chipuri zugrăvite de Guido¹ ; nu vom ascunde că, potrivit canoanelor frumuseții grecești, i s-ar fi putut imputa că are trăsăturile obrazului puțin prea apăsate : de pildă, buzele ei, atît de gingaș arcuite, erau un pic prea pline.

Minunata raritate a acestui chip, care îmbina atît de măiestrit suava nevinovăție cu expresia cerească a celei mai alese simțiri, consta în aceea că, fiind de o frumusețe desăvîrșită, nu semăna nicidecum cu un cap de statuie greacă. În schimb, ducesa aducea cam prea mult cu tipul *cunoscut*

¹ *Guido Reni* (1575—1642), pictor italian ; picturile sale se caracterizează prin grație, expresivitate și colorit.

al frumuseții ideale, iar capul ei, cu adevărat lombard, amintea de zîmbetul voluptos și de privirea blindă și visătoare a frumoaselor *Iro-diade* ale lui Leonardo da Vinci. Pe cît era ducesa de sprintară și de sclipitoare prin inteligența ei vie și ageră, pe cît se înflăcăra, dacă se poate spune, pentru toate subiectele pe care firul discuțiilor le aducea în fața ei, pe atît Clelia se arăta de domoală și greu de stîrnit, fie din dispreț față de tot ce o înconjură, fie din dor pentru vreun vis tainic. Multă vreme se crezuse că are să sfîrșească prin a îmbrățișa viața monahală. La cei douăzeci de ani ai săi, mergea la bal în silă și, dacă se lăsa dusă de tatăl ei, o făcea numai și numai ca să nu-i iasă din voie și să nu dăuneze intereselor lui ambițioase.

Generalul, fire grosolană, își spunea adesea : „Înseamnă că, deși cerul m-a blagoslovit cu cea mai frumoasă și mai cuminte fată din statele suveranului nostru, îmi va fi cu neputință să trag vreun folos pentru cariera mea ! Sînt mult prea singur în viață, n-o am decît pe ea ; îmi trebuie neapărat o familie care să mă susțină în lumea mare și care să-mi deschidă un anumit număr de saloane, unde însușirile mele și mai ales capacitatea mea profesională să fie o bază sigură, independentă de fluctuațiile politice. Cu toate acestea, fata mea atît de frumoasă, de cuminte, de cucernică, se încruntă îndată ce un tînăr, cu o situație bună la curte, încearcă să-i fie pe plac. Cum l-a trimis la plimbare, se înveselește și o văd aproape zglobie... pînă ce vreun alt pretendent își încearcă iarăși norocul. Cel mai frumos bărbat de la curte, contele Baldi, i-a cerut mîna, dar a fost respins ; acum i-a luat locul marchizul Crescenzi, omul cel mai bogat din statele altței-

sale, dar ea o ține morțiș că lângă el ar fi nefericită.“

„Nu încapе îndoială, își spunea alteori generalul, că ochii fiicei mele sînt mai frumoși decît ai ducesei, mai ales uneori, bineînțeles foarte rar, cînd au o căutătură mai adîncă; dar, vorba e: cînd vezi în ochii ei această minunată căutătură? Niciodată într-un salon unde i-ar sta atît de bine, ci numai cînd e singură cu mine, la plimbare de pildă, unde e în stare să se lase înduioșată de nenorocirea cine știe cărui schilod. Păstrează-ți privirea asta sublimă, o rog cu uneori, pentru saloanele unde ne vom duce astă-seară. Ți-ai găsit! Îndată ce se înduplecă să mă urmeze în lumea mare, chipul ei frumos și neprihănit capătă o expresie rece și prea puțin îmbietoare, de fiică supusă.“ După cum se vede, generalul nu-și cruța nici o încercare de a-și găsi un ginere potrivit, iar ceea ce spunea era adevărat.

Curtenii, care nu au ce vedea înlăuntrul sufletului lor, iau aminte la toate cîte se petrec în jur: ei băgaseră de seamă că ducesei îi plăcea să se oprească lângă Clelia și să o facă să vorbească, mai ales în zilele în care fata nu avea puterea să se smulgă visărilor ei dragi ca să se prefacă atrasă de lucrurile din preajmă. Părul Cleliei, de un blond cenușiu, îi contura cu multă gingășie obrajii delicați, puțin prea palizi. Un spirit pătrunzător, văzîndu-i numai fruntea, și-ar fi putut da seama că înfățișarea ei atît de mîndră și mersul atît de lin, mai presus de grațiile ieftine, izvorau dintr-o adîncă necunoaștere a tot ce e grosolan. Era mai degrabă un fel de nepăsare decît neputința de a avea tragere de inimă pentru ceva. De cînd tatăl ei fusese numit guvernatorul cetățuiei și se mutaseră în locuința aceea

aflată la o înălțime atît de mare, Clelia se simțea fericită sau cel puțin scutită de necazuri. Numărul îngrozitor de trepte pe care trebuia să le sui ca să ajungi la acest palat al guvernatorului, cocoțat pe platforma imensului turn, îndepărta pe vizitatorii plicticoși, lăsîndu-i Cleliei răgazul să se bucure de libertatea sihăstriei ; acesta și era întrucîtva idealul de fericire spre care tinsese odată, cînd voise să se îndrepte spre călugărie. Căci era cuprinsă de o adevărată groază la gîndul că scumpa ei singurătate și gîndurile-i cele mai tainice puteau depinde de bunul plac al vreunui tînăr, căruia calitatea de soț i-ar fi îngăduit să tulbure lumea ei ascunsă. Iar dacă această singurătate nu-i dăruia fericirea deplină, ea o apăra, cel puțin, de loviturile prea dureroase.

În ziua în care Fabricio fu condus la fortăreață, ducesa o întîlni pe Clelia la serata conțelului Zurla, ministrul de Interne ; toată lumea făcea cerc în jurul lor. În seara aceea, frumusețea Cleliei o întrecea pe a ducesei. Ochii tinerei fete aveau o căutătură atît de stranie și de adîncă, încît aproape că citeai într-înșii mai mult chiar decît s-ar fi convenit : era în ei și milă, și revoltă, și mînie. Voia bună și vorbele scăpărate ale doamnei Sanseverina păreau s-o împingă, uneori, pe Clelia pînă la limitele suferinței. „Cum are să mai plîngă și cum are să mai geamă biata femeie, își zicea ea, cînd are să afie că iubitul ei, tînărul acela cu o inimă atît de nobilă și cu o înfățișare atît de aleasă, a fost azvîrlit în închisoare ! Și privirile suveranului, care îl sortesc morții ! O, putere absolută, cînd vei înceta oare să mai apeși pe grumajii Italiei ? O, suflete venale și josnice ! Iar eu, fiică de temnicer ! iată că, nerăspunzîndu-i lui Fabricio, am

dovedit că nu-mi dezminț această atitudine de nobilă însușire ! Lui Fabricio, care altădată a fost bine-făcătorul meu ! Oare, ce-o fi gândind despre mine în clipa aceasta, singur cu opaițul, în temnița lui ?” Și, în disperarea ei, Clelia arunca priviri pline de silă asupra minunatelor lumini din saloanele ministrului de Interne.

„Nicicând nu și-au vorbit cu atîta însuflețire și în același timp cu un aer atît de apropiat, își spuneau curtenii, făcînd roată în jurul celor două femei atît de frumoase și de admirate și căutînd să se amestece în vorba lor. Oare ducesa, care caută întotdeauna să zădărnicească dușmăniile stîrnite de primul-ministru, să fi pus la cale căsătoria Cleliei cu cine știe ce om de seamă ?” Presupunerea aceasta era întărită și de alt lucru pe care curtenii nu apucaseră să-l vadă pînă atunci : ochii fetei erau mai aprinși, ba, dacă se poate spune, mai pătimași chiar decît ai frumoasei ducese. La rîndul ei, ducesa era mirată și, spre cîntecul ei, încîntată de farmece neașteptate pe care le descoperea în fata aceea singuratică. De o oră încheiată, o urmărea cu o plăcere rar întîlnită la vederea unei rivale. „Ce-o fi oare cu dînsa ? se întreba ducesa ; niciodată n-a fost mai frumoasă și mai mișcătoare : să fi simțit inima ei primul fior ?... Dar, dacă e așa, înseamnă că e o dragoste nefericită, căci, dincolo de însuflețirea aceasta atît de nouă, citesc o amărăciune adîncă... E drept că dragostea nefericită se ascunde ! Poate încearcă să recîștige vreun necredincios, prin succesele ei în lume ?” Și ducesa îi privea cu luare-aminte pe tinerii din jur. Dar nu vedea nicăieri vreo înfățișare mai aparte : aceleași și aceleași mutre neghioabe și pline de sine. „Și totuși, e ceva la mijloc, își spuse în cele din urmă ducesa

cu necaz, văzînd că nu poate ghici. Dar unde e Mosca, el care ştie să le dezlege pe toate? Oare mă înşel, sau Clelia se uită la mine lung, ca şi cum aş stîrni în ea o curiozitate cu totul nouă? Să fie urmarea unei porunci a tatălui ei, curteanul acesta respingător? Credeam că sufletul ei tinăr şi ales nu e în stare să se înjosească din interes. Să aibă oare, generalul Fabio Conti, vreun lucru însemnat de cerut contelui?

Către orele zece, un prieten de-al ducesei se apropie şi îi şopti ceva la ureche; ducesa se făcu albă ca varul; Clelia îi luă mîna şi îndrăzni să i-o strîngă.

--- Îţi mulţumesc. Acum am înţeles... Ai un suflet ales! îi spuse ducesa, căutînd să se stăpînească şi izbutînd, cu mare greutate, să rostească aceste puţine cuvinte. Mulţumi prin nenumărate zîmbete stăpînei casei, care se ridică s-o conducă pînă la uşa ultimului salon: era o cinste rezervată doar prinţeselor de sînge şi care o făcu pe ducesă să simtă cu şi mai multă usturime situaţia în care se afla. De aceea îi şi adresă atîtea zîmbete contesei Zurla, dar fără să poată, în ciuda celor mai desperate încercări, să rostească nici un singur cuvînt.

Ochii Cleliei se umplură de lacrimi văzînd-o cum trece prin saloanele acelea înţesate de tot ce era mai strălucit în Parma. „Ce se va face biata femeie, se gîndea ea, cînd va rămîne singură în trăsură? Ar fi indiscret din partea mea să-i propun s-o însoţesc... şi nici nu îndrăznesc. Ce mîngîiere ar fi pentru sărmanul întemniţat, care acum trebuie să zacă în cine ştie ce groaznică hrubă, singur cu opaiţul lui, dacă ar şti cît este de iubit! Cumplită trebuie să fie singurăta-tea în care l-au zvîrlit! Şi noi, care ne răsfăţăm

aici, în saloanele astea sclipitoare ! Ce lucru cumplit ! Oare, cum aş putea face să-i ajungă un bileţel ! Doamne ! ar însemna să-mi trădez tatăl ; situaţia lui e atît de şubredă, încolţit cum este între cele două partide ! Ce se va alege de el, dacă se expune urii necruţătoare a ducesei, care dispune cum vrea de voinţa primului ministru, stăpînul pe trei sferturi al tuturor treburilor ? Pe de altă parte, principele se interesează foarte în-deapoape de tot ce se petrece în fortăreaţă şi cu el nu-i de glumit ; frica îl face fioros... Oricum, Fabricio (Clelia nu mai spunea domnul del Dongo) e într-o situaţie mult mai de plîns !... La el-e vorba de cu totul altceva decît de primejdia de a pierde un post bine plătit !... Şi ducesa la fel !... Ce patimă cumplită şi iubirea !... Şi totuşi, toţi aceşti mincinoşi din lumea mare vorbesc despre ea ca de un izvor de fericire ! Iar femeile bătrîne sînt compătimate fiindcă nu mai pot simţi sau trezi dragostea !... N-am să uit niciodată ceea ce am văzut : ce schimbare uimitoare ! Ochii ducesei, atît de frumoşi, de luminoşi, s-au întunecat, s-au stins parcă la auzul cumplitei veşti pe care i-a dat-o marchizul N *** !... Cît de mult trebuie să merite Fabricio o asemenea iubire !...“

Pe cînd stătea adîncită în aceste cugetări posomorite, vorbele măgulitoare care continuau să o învăluie îi pîrură Cleliei mai neplăcute ca oricînd. Pentru a mai scăpa de ele, se apropie de o fereastră deschisă, pe jumătate acoperită cu o perdea de tafta ; nădăjduia că nimeni nu va îndrăzni să o urmeze în locul acela de refugiu. Fereastra da spre o mică grădiniţă de portocali, deasupra căreia, în fiecă iarnă, era nevoie să se pună un acoperiş. Clelia sorbea cu nesaţ mi-reasma îmbălsămată, care parcă îi mai împăca

sufletul.. E drept că înfățișarea lui mi s-a părut cît se poate de aleasă, se gîndi ea ; dar să inspire o asemenea iubire pătimașă unei femei atît de deosebite !... ducesei, care a avut cinstea să refuze omagiile principelui și care, dacă s-ar fi lăsat înduplecată, ar fi fost regina Parmei !... Tata zice că suveranul o iubea atît de mult, încît, dacă ar fi fost vreodată liber să o facă, ar fi fost chiar în stare să se căsătorească cu ea !... Dar ea îl iubește pe Fabricio și încă de multă vreme ! Căci sînt peste cinci ani de cînd i-am întîlnit împreună pe malul lacului Como !... Da, sînt cinci ani, își repetă ea după o clipă de gîndire. Încă de pe atunci, cînd atîtea treceau neobservate prin fața ochilor mei de copil, am fost izbită de lucrul acesta. Și ce mult păreau să-l admire și ea și marchiza !...“

Clelia băgă de seamă cu mulțumire că nici unul din tinerii care îi dăduseră tircoale nu îndrăznea să se apropie de fereastră. Unul dintre ei, marchizul Crescenzi, făcuse cîțiva pași într-acolo, dar se răzgîndise și se oprise lingă o masă de joc. „Cel puțin dacă în fața ferestruicii mele de acasă, singura care are puțină umbră, aș avea niște portocali la fel de minunați, gîndurile mi-ar fi poate mai puțin posomorite ; dar singura perspectivă pe care o am sînt uriașele blocuri de piatră ale *Turnului Farnese* !... Doamne, strigă ea deodată, tresărind, te pomenești că acolo l-au dus ! Trebuie neapărat să vorbesc cu *don Cesare* ! El se lasă mai ușor înduplecat decît generalul. Tata nu-mi va spune, de bună seamă, nimic, dar, în schimb, voi afla totul de la *don Cesare*... Bine că am bani : am să-mi cumpăr niște portocali pe care am să-i pun în fața ferestrei, sub cușca păsărilor ; în felul acesta, nu voi mai

avea mereu sub ochi zidul acela gros al *Turnului Farnese*. Acum îl voi uri și mai tare, cînd știu că ascunde, departe de lumina zilei, un om pe care îl cunosc !... Căci îl cunosc, l-am văzut de trei ori : o dată la curte, la balul dat în cinstea zilei de naștere a principesei ; azi, încolțit de trei jandarmi, cînd fiorosul Barbone făcea în fel și chip ca să-i pună cătușe și, în sfîrșit, atunci, lîngă lacul Como... Da, au trecut cinci ani ! Mare ștengar mai părea pe vremea aceea ! Cum se mai uita la jandarmi și ce priviri pline de înțeles îi mai aruncau mama și mătușa lui ! Sînt sigură că aveau în ziua acea o taină anume, un lucru știut numai de ei ; atunci îmi închipuiam că și el se teme de jandarmi... Și Clelia tresări. Doamne, ce neștiutoare eram ! De bună seamă că încă de pe atunci ducesa ținea la dînsul într-un anume fel... Cum ne-a mai înveselit pe toate trei, puțin mai tirziu, cînd doamnele, cu toate gîndurile care le frămîntau, s-au mai obișnuit cu prezența unei străine !... Și eu care, în astă-seară, n-am fost în stare nici măcar să-i răspund la cuvintele pe care mi le-a spus !... O, neștiință, o, sfiiciune ! Ce mult vă asemănați uneori cu tot ce e mai nevrednic ! Deși am douăzeci de ani trecuți, am rămas aceeași !... Aveam dreptate să mă gîndesc să intru la mănăstire ; de bună seamă că sînt făcută pentru o viață de singurătate ! «Se poartă ca o adevărată fiică de temnicer !» își va fi zis. Acum mă disprețuiește și, îndată ce va putea să-i scrie ducesei, îi va povesti lipsa mea de suflet ; iar ducesa mă va crede o fățarnică, fiindcă oricum, astă-seară și-a putut închipui că o compătimesc din toată inima pentru nenorocirea ce i s-a întîmplat.“

Clelia simți că cineva se apropie cu intenție vădită de a se sprijini, alături de ea, de balconul de fier al ferestrei ; se supără, deși știa că n-are dreptate ; dar visările din care era smulsă erau și ele o mângâiere ! „Iată un nepoftit pe care am să-l învăț minte !“ își zise ea, întorcînd semeață capul. Cînd colo, dădu cu ochii de mutra sfioasă a arhiepiscopului, care se apropia tiptil, cu pași mărunți. „Preasfîntul nu știe ce se cuvine și ce nu, gîndi Clelia ; ce nevoie are să vină să tulbure meditația unei sărmane fete ? Liniștea mea e singurul meu bun.“ Se pîrgătea să-l salute cu respect, dar cam de sus, cînd îl auzi spunîndu-i :

— Domnișoară, ai auzit vestea cea groaznică ?

Ochii fetei își schimbă pe loc căutătura ; dar, potrivit învățămintelor tatălui ei, pe care le auzise de sute de ori, răspunse cu o prefăcută neștiință, pe care însă o dezicea graiul ochilor :

— Nu știu nimic, *monsignore*.

— Primul meu mare vicar, sărmanul Fabricio del Dongo, care e vinovat pe cît sint eu de moartea tilharului de Giletti, a fost răpit de la Bologna, unde trăia sub numele de Giuseppe Bossi, și închis la voi, în cetățuie ; l-au adus *legat în lanțuri*, chiar în trăsura în care se afla. Un soi de temnicer, pe nume Barbone, care a fost cîndva grațiat, după ce și-a ucis propriul frate, a vrut să-i arate lui Fabricio ura lui personală ; dar tînărul meu prieten nu e el om să rabde o jignire. Și-a doborît pe loc nevolnicul adversar, drept care a fost dus într-un beci, la douăzeci de picioare sub pămînt și, bineînțeles, cu cătușe.

— Nu, nu cu cătușe.

— Aha, va să zică știi ! strigă arhiepiscopul, și trăsăturile feței lui își pierdura expresia de

adincă deznădejde pe care o avuseseră la început. Dar cum, dintr-o clipă în alta, se poate apropia de fereastra aceasta cineva care să ne stingherească, am să te rog, înainte de toate, un lucru : vrei să fii atît de bună să-i înmînezi personal, lui *don Cesare*, inelul meu pastoral ?

Clelia luă inelul, dar nu ştiu unde să-l pună, ca nu cumva să-l piardă.

— Pune-l pe degetul cel mare, îi spuse arhiepiscopul, şi i-l puse chiar el în deget. Pot să mă bizui că i-l dai ?

— Da, *monsignore*.

— Poţi să-ţi mai cer ceva ? Să păstrezi cea mai desăvîrşită taină asupra celor ce-ţi voi spune, chiar dacă nu vei găsi cu cale să-mi îndeplineşti rugămintea.

— Bineînţeles, *monsignore*, răspunse fata, speriată de înfăţişarea încruntată pe care şi-o luase deodată bătrînul... Preacinstitul nostru arhiepiscop, adăugă ea, nu poate să-mi poruncească decît ceva demn de el şi de mine.

— Spune-i lui *don Cesare* că îi dau în grijă pe fiul meu adoptiv : ştiu că zbirii care l-au răpit nu i-au lăsat timp să-şi ia cartea de rugăciuni. Îl rog pe *don Cesare* să i-o dea pe a lui şi, dacă binevoieşte, să trimită miine pe cineva la arhiepiscopie, ca să-i dăruiesc o altă carte în locul celei pe care i-o va fi dat-o lui *Fabricio*. Rog, de asemenea, pe *don Cesare*, să-i dea domnului *del Dongo* inelul pe care în clipa aceasta îl poartă o mină atît de frumoasă. Arhiepiscopul fu întrerupt de generalul *Fabio Conti*, care venise să-şi ia fata, ca s-o ducă la trăsură. Urmără citeva clipe de conversaţie, nu lipsite de dibăcie din partea prelatului. Fără să pomenească măcar numele întemniţatului, acesta făcu în aşa fel ca

firul discuției să-i dea prilejul de a rosti anumite maxime morale și politice, ca, de pildă : „Sînt momente de criză în viața unei curți care hotărăsc pentru multă vreme soarta personajelor celor mai cu vază ; ar fi o mare nechibzuință să preschimbi în *ură personală* o stare de dizgrație politică, prin care se vădește de multe ori simpla urmare a unor poziții opuse.“ Și arhiepiscopul, lăsîndu-se oarecum tîrît de amărăciunea pe care i-o pricinuia o arestare atît de neașteptată, merse pînă acolo încît afirmă că în viață e firesc să-ți păstrezi o situație bună, dar că e de-a dreptul nesăbuit să săvîrșești anumite lucruri ce nu se iartă și care ți-ar atrage pentru mai tîrziu ura cea mai necrutătoare.

Rămas în caleașcă singur cu fiica lui, generalul spuse :

— Astea sînt curate amenințări... Auzi, să mă amenințe pe mine !

În cele douăzeci de minute ce urmară, tatăl și fiica nu mai schimbară nici o vorbă.

Primind inelul pastoral al arhiepiscopului, Clelia își făgăduise să-i vorbească părintelui ei despre micul serviciu pe care i-l ceruse prelatul. Dar, la auzul cuvîntului *amenințări*, rostit cu minie, înțelese că tatăl ei ar fi oprit-o să se achite de sarcina pe care și-o luase ; continuă să acopere cu mîna stîngă inelul, stringîndu-l într-o pornire fierbinte. Cît ținu drumul de la ministrul de Interne la cetățuie, se întrebă dacă tăcînd nu săvîrșea o greșeală de neiertat față de tatăl ei. Era foarte cucernică, foarte sperioasă și inima ei, de obicei atît de liniștită, bătea acum neobișnuit de tare. În cele din urmă, strigătul : *Cine-i ?*, al santinelei care veghea îndărătul fortificației de deasupra porții, răsună la apropierea trăsurii, mai

înainte ca fata să fi găsit vorbele prin care și-ar fi putut îndupleca tatăl să nu refuze, căci tare se temea că va fi refuzată ! Pe cînd urca cele trei sute șazeci de trepte care duceau la palatul guvernatorului, Clelia continuă să caute, dar nu găsi în nici un fel cum să-i spună.

Se grăbi să-i vorbească unchiului ei, care o certă și nici nu vru să audă de vreun amestec în această poveste.

— Acum să vezi ! strigă generalul, zărindu-l pe fratele său, *don Cesare* : o sută de mii de galbeni are să cheltuiască ducesa ca să-și ridă de mine și să-l scape pe deținut !

Deocamdată, însă, sîntem nevoiți să-l lăsăm pe *Fabricio* în închisoarea lui din virful cetății *Parmei* ; e bine păzit și-l vom regăsi acolo ceva mai tîrziu, poate puțin schimbat. Ne vom ocupa, înainte de toate, de curtea *Parmei*, unde intrigile cele mai încilcite și mai ales impulsurile pătimașe ale unei femei nefericite sînt pe cale să hotărască soarta lui. Urcînd cele trei sute nouăzeci de trepte ale temniței sale din *Turnul Farnese*, aflat sub directă supraveghere a guvernatorului, *Fabricio*, care se temuse atît de mult de clipa aceasta, își dădu seama că nici nu avea timp să cugete la nenorocirea lui.

Întorcîndu-se acasă de la serata contelui *Zurla*, ducesa își îndepărtă cu un semn cameristele, apoi căzu pe pat îmbrăcată cum era : „*Fabricio*, strigă ea cu glas tare, este în miinile dușmanilor lui și poate că din pricina mea va fi otrăvit !” Cum să zugrăvim disperarea ce o cuprinsese în urma acestei expunerii de situație, pe femeia aceasta

atît de puţin chibzuită, atît de robită de prima impresie şi care, fără să şi-o mărturisească nici sieşi, era îndrăgostită nebuneşte de tinărul întemniţat ? Urmară ţipete sugrumate, izbucniri de furie oarbă, zvîrcoliri, dar nici o lacrimă. Îşi îndepărtase cameristele crezînd că, de îndată ce va rămîne singură, va izbucni în hohote de plîns ; dar lacrimile, această primă uşurare a marilor dureri, îi secaseră cu desăvîrşire. Minia, revolta, gîndul inferiorităţii în care se găsea faţă de principe stăpîneau prea mult în clipa aceea sufletul ei mîndru.

„Ce umilită sînt ! gema ea în fiecare clipă ; şi nu le ajunge că mă calcă în picioare, dar primejduesc şi viaţa lui Fabricio ! Şi eu să nu mă răzbun ? ! Ia stai, principe ! vrei să mă zdrobeşti ? Fie, e în puterea ta. În schimb, eu am să te ucid ! Numai că, sărmane Fabricio, răzbunarea mea ar putea să nu-ţi mai folosească la nimic ! Doamne, cîtă deosebire între ziua de azi şi cea în care am vrut să plec din Parma ! Şi totuşi, atunci mă socoteam nefericită... Cît eram de oarbă ! Voiam doar să curm deprinderile unei vieţi plăcute ; dar, vai, fără să ştiu, mă amestecam într-o poveste care avea să-mi hotărască soarta pentru totdeauna. Dacă ticăloasele sale obiceiuri de curtean linguşitor nu l-ar fi făcut pe conte să suprimе cuvintele *nedreaptă procedură* din acea blestemată scrisoare pe care mi-o acordase ambiţia principelui, astăzi am fi fost salvaţi. Avusesem norocul, mai mult decît îndeminarea, să-i zgîndăr amorul propriu în privinţa iubitei sale capitale, Parma... Pe-atunci ameninţam eu cu plecarea, pe-atunci eram liberă ! O, Doamne ! acum sînt roabă ! Iată-mă ţintuită în această scirboasă mocirlă, în timp ce Fabricio zace în lanţuri la cetăţuie, cetăţuia aceea care, pentru atîţia oameni aleşi,

a fost anticamrea morții ! Iar acum nu-l mai pot ține pe tigrul acesta cu botul pe labe, prin amenințarea că îi părăsesc vizuina !

E prea deștept să nu fi înțeles că niciodată n-am să mă depărtez de acest turn blestemat, unde zace în lanțuri inima mea. Acum, mândria lui rănită, poate să-l împingă la măsurile cele mai neașteptate ; iar strania lor cruzime n-ar face decît să ațite și mai mult uimitoarea lui ambiție. Dacă începe din nou cu vechile și nesăratele *lui* vorbe curtenitoare, dacă îmi spune, de pildă : «Primiți omagiile sclavului dumneavoastră, sau Fabricio moare...» atunci... voi face ca în străvechea poveste a Iuditei ¹... Numai că, dacă pentru mine acest lucru ar fi o sinucidere, pentru Fabricio el ar însemna un asasinat ; căci nătărăul de principe moștenitor și cu Rassi, acel gîde nemernic, l-ar spînzura drept complicele meu.“

Ducesa începu să geamă ; dilema aceasta, din care nu vedea nici o ieșire, îi sfișia inima chinată. Mintea ei rătăcită nu mai întrezărea nici un mijloc de scăpare în viitor. Timp de zece minute, se zbătu ca scoasă din minți ; în cele din urmă un somn de plumb înlocui, pentru cîteva clipe, starea îngrozitoare în care se afla ; era sleită de puteri. După cîteva minute, se trezi tresărind și se pomeni șezînd în pat ; visase că, de față cu ea, principele voise să-i taie capul lui Fabricio. Cîte priviri rătăcite nu azvîrli în jurul ei ducesa ! Cînd, în cele din urmă, se dumiri că nu-i avea înaintea ochilor nici pe suveran, nici pe Fabricio, se prăbuși din nou pe pat, gata să leșine. Era

¹ Personaj legendar din *Vechiul Testament* : o văduvă frumoasă care pentru a-și salva orașul a tăiat capul lui Holofern, general din armata regelui asirian Nabucodonosor, pe cînd acesta asedia cetatea Betulia.

atît de sfîrșită, încît nici nu avea putere să se miște. „Doamne, dacă aș putea să mor ! își spuse ea... Dar ce lașitate ! Să-l părăsesc pe Fabricio tocmai acum, la ananghie ! Încep s-o iau razna... Ia hai să privim lucrurile în față ; să ne înfățișăm cu sînge rece situația înfiorătoare în care m-am băgat parcă dinadins... Cumplită nechibzuință ! Să vin de bunăvoie la curtea unui principe absolut ! Un tiran care își cunoaște toate victimele ! Fiece privire a lor îi pare o sfidare la adresa puterii sale. Din păcate, nici contele și nici eu nu ne-am dat seama de toate astea, cînd am părăsit Milanul. Îmi închipuiam că am să aflu aici viața încîntătoare a unei curți vesele și plăcute ; o curte de mîna a doua, ce-i drept, dar una care să amintească întrucîtva de minunata vreme a prințului Eugen !

Nu-mi închipuiam nici pe departe ce înseamnă autoritatea unui despot, care își cunoaște din vedere toți supușii. Forma exterioară a despotismului e aceeași ca și a celorlalte forme de guvernămînt : există, de pildă, judecători, dar de felul lui Rassi ; fiarei acesteia nu i s-ar părea nefiresc să-l spînzure pe propriul său tată, dacă stăpînul său i-ar porunci-o... Ar zice că-și face datoria... Ce-ar fi să-l mituiesc pe Rassi ? Nefericita de mine ! Cu ce ? Ce-aș putea să-i propun ? O sută de mii de franci ? Lumea spune că, după ultima lovitură de pumnal, de care cerul, în mînia sa față de această amărită țară, l-a scăpat pe principe, acesta i-ar fi trimis procurorului său general, o casetă cu zece mii de galbeni ! Prin urmare, ce sumă ar mai fi în stare să-l momească ? Sufletul acesta murdar, care în viața lui n-a întîlnit în privirile oamenilor decît disprețul, cunoaște acum plăcerea de a citi în ele teama și chiar

respectul ; poate oricînd să ajungă ministru al Poliției : de ce nu ? Atunci, trei sferturi din locuitorii țării vor fi curtenii săi preaplecați și vor tremura înaintea lui, umilindu-se, așa cum se umilește el în fața suveranului.

De vreme ce tot nu pot să fug din țara asta blestemată, trebuie să-i fiu de folos lui Fabricio. Dacă aș trăi retrasă, singură și deznădăjduită, ce-aș mai putea face pentru el ? Haide, *urnește-te, femeie nefericită* fă-ți datoria ; arată-te în lume, prefă-te că nu te mai gîndești la Fabricio... Să mă prefac că te-am uitat, dragul de tine !“

Și zicînd acestea, ducesa izbucni în plîns ; în sfîrșit, putea să plîngă. După ce își îngădui o oră de slăbiciune omenească, simți un pic de alinare, văzînd că gîndurile încep să i se lumineze. „De-aș avea covorul fermecat, își spuse ea, să-l răpesc pe Fabricio din cetățuie și să fug cu el într-o țară fericită, unde să nu putem fi urmăriți — la Paris, de pildă. La început, am trăi cu cei o mie două sute de franci pe care omul de afaceri al tatălui său mi-i trimite cu o regularitate atît de plăcută. Aș mai putea face rost de o sută de mii de franci, adunînd laolaltă rămășițele fostei mele averi !“ Și ducesa cunoscuse cîteva clipe de farmec nespuse, închipuindu-și, în toate amănuntele, viața pe care ar duce-o la trei sute de leghe de Parma. „Fabricio ar putea intra în armată, sub un nume de împrumut... Făcînd parte dintr-unul din acele regimente de francezi de treabă, tinărul Valserra și-ar cîștiga o faimă bine-meritată și ar fi fericit.“

Aceste dulci închipuiri făcură să se ivească un al doilea rînd de lacrimi în ochii ducesei, dar de data asta erau lacrimi blînde, duioase. Fericirea exista, așadar, undeva ! Starea aceasta de

visare țină mult ; sărmana femeie amina cu groază clipa în care avea să se întoarcă la cumplita realitate a situației prezente. În cele din urmă, când zorile începură să țiească cu un nimb alburău creștetul copacilor din grădină, ducea făcu o sfortăre supraomenească.

„În cîteva ceasuri, își spuse ea, voi fi pe cîmpul de luptă ; va trebui să iau măsuri, căci, dacă mi se întîmplă ceva neplăcut, dacă principele se apucă să-mi vorbească despre Fabricio, nu sînt încredințată că îmi voi putea păstra tot sîngele rece. Trebuie, așadar, să iau anumite hotărîri acum și fără întîrziere.

Dacă sînt declarată criminală de stat, Rassi confiscă tot ce se află în acest palat ; în prima zi a acestei luni, contele și cu mine am ars, potrivit obiceiului, toate hîrțile pe care poliția ar fi putut să le folosească — și culmea e că el este ministrul Poliției ! Mai am la mine trei diamante de preț : chiar mîine Fulgenzio, fostul meu barcagiu de la Grianta, va pleca la Geneva să mi le pună la adăpost. Și dacă Fabricio va scăpa vreodată din închisoare (ajută-mi, doamne, să scape ! și își făcu semnul crucii), dat fiind că marchizul del Dongo, în nemăsurata lui lașitate, ar socoti că face un păcat trimițînd pîine unui om urmărit de un principe legitim, va găsi cel puțin diamantele mele și astfel va avea ce mîncă.

Apoi, trebuie să mă despart de conte... căci mi-ar fi cu neputință să mai rămîn cu dînsul între patru ochi, după toate cele întîmplate. Sărmanul de el ! Nu-i om rău, dimpotrivă ; dar e slab. Sufletul lui mic nu-i la înălțimea alor noastre. Sărmane Fabricio ! De ce nu poți fi aici cu mine, măcar o singură clipă, să ne sfătuim asupra primediilor ce ne amenință ?

Prudența tipică a contelui mi-ar încurca toate socotelile, iar pe de altă parte, nu trebuie să-l tîrăsc după mine la pierzanie... Căci nu văd de ce ambiția acestui principe tiran nu m-ar azvîrli și pe mine în închisoare, sub cuvînt că aș fi conspirat... Ce poate fi mai ușor de dovedit? Dacă ar fi să mă trimită și pe mine la cetățuie și dacă aș putea, cu bani grei, să-i vorbesc lui Fabricio fie chiar și o singură clipă, cu cît curaj am merge apoi împreună la moarte! Dar ajunge cu gîndurile astea nebunești. De bună seamă, Rassi l-ar sfătui pe principe să scape de mine prin otravă, fiindcă trecerea mea pe străzi, urcată într-o căruță, ar putea să zdruncine simțirea prea-iubiților lui concetățeni... Poftim, iar mă las furată de închipuire! Fie-mi iertată nebunia, mie, sărmană femeie a cărei soartă adevărată este atît de amară! Dacă mă gîndesc bine, alteța-sa nu mă va trimite la moarte; dar ce poate fi mai ușor pentru el decît să mă azvîrle în închisoare și să mă lase să zac acolo? Apoi va pune pe cineva să ascundă, în vreun ungher al palatului meu, fel de fel de hîrtii compromițătoare, cum s-a întîmplat cu bietul L... După care, vor fi de ajuns trei judecători, nu chiar dintre cei mai ticăloși; de vreme ce vor fi destule așa-zise *piese doveditoare*, împreună cu o duzină de martori mincinoși. Și astfel, voi putea fi condamnată la moarte pentru vina de a fi conspirat; iar principele, în nemărginita lui milostivire, ținînd seama de faptul că altădată am avut cîntecul de a fi primită la curtea lui, îmi va preschimba pedeapsa în zece ani de temniță. Numai că, pentru a nu mă dezice de firea mea cea aprigă, care i-a făcut pe marchiza Raversi și pe ceilalți dușmani ai mei să spună atîtea nerozii, voi lua, foarte frumos, otravă. Iar

lumea va avea bunătatea să o creadă ; deși aş putea pune prinsoare că numitul Rassi va veni chiar el în celula mea să-mi aducă din partea suveranului, curtenitor ca întotdeauna, o sticlută cu stricnină sau opiu de Perugia.

Da, va trebui să mă despart de conte, şi încă în aşa fel încît s-o ştie toată lumea, căci n-aş vrea să-l tîrăsc la pieire o dată cu mine : ar fi o infamie. Sărmanul om a ținut la mine cu atîta nevinovată încredere ! Greşeala a fost că mi-am putut închipui că unui adevărat curtean ca el, îi rămîne de ajuns suflet să mai fie în stare să iubească. De bună seamă alteţa-sa va găsi vreo pricină oarecare să mă azvîrle în închisoare, de frică să nu aţîţ cumva opinia publică în favoarea lui Fabricio. Conte este om de onoare ; va face pe loc ceea ce slugoii de la curte, adînc nedumeriţi, vor considera un act de nebunie : va părăsi curtea Parmei. Am înfruntat autoritatea suveranului în seara cînd i-am cerut biletul ; pot, deci, să mă aştept la orice din partea mîndriei lui rănite : un om, născut prinţ, poate uita vreodată situaţia în care l-am pus eu atunci ? De altfel, contele fiind certat cu mine, va fi cu atît mai mult în măsură să-i fie de folos lui Fabricio. Dar dacă, cuprins de disperare, în urma hotărîrii mele, se va răzbuna cumva ?... Nu, gîndul acesta nu i-ar trece niciodată prin minte ; nu are nimic din josnicia innăscută a stăpînului său. Poate, cel mult, să contrasemneze, gemînd, cine ştie ce decret ticălos, dar este om de onoare. Şi apoi, pentru ce anume să se răzbune ? Pentru faptul că, după ce l-am iubit cinci ani, fără să aduc nici cea mai mică jignire dragostei lui, într-o bună zi, i-am spus : « Dragă conte ! am avut fericirea să te iubesc ; îmi pare rău, dar flacăra aceasta s-a

stins : acum nu te mai iubesc ! Cunoscîndu-ți, însă, adîncul inimii, îți voi păstra cea mai profundă stimă și vei rămîne întotdeauna cel mai bun prieten al meu.-

Ce-ar putea răspunde un om de lume unei declarații atît de sincere ?

Îmi voi lua un nou amant sau, cel puțin, îi voi lăsa pe toți s-o creadă. Iar acestuia îi voi spune : la urma urmei, principele are dreptate să pedepsească nesocotința lui Fabricio ; dar fără îndoială că, de ziua lui, preaiubitul nostru suveran îi va reda libertatea. În felul acesta, mai cîștig șase luni. Noul amant, pe care mi l-aș impune dintr-un simț de prevedere, ar putea fi acest judecător corupt, acest călău nemernic, acest Rassi... asta l-ar innobila și, dacă mă gîndesc bine, i-ar prilejui intrarea în societatea aleasă. Iartă-mă, iubite Fabricio, dar o asemenea încercare este peste puterile mele. El, căpcăunul acesta, care e încă plin de singele contelui P. și al lui D. ! Aș leșina de groază în clipa în care s-ar apropia de mine sau, mai degrabă, aș pune mîna pe un pumnal și l-aș implinta în inima lui spurcată. Nu, nu-mi cere lucruri pe care n-am puterea să le fac.

Da, trebuie mai ales să mă port ca și cum l-aș fi uitat pe Fabricio ! Să nu las să se ghicească nici urmă de îndîrjire împotriva tiranului ; să-mi recapăt obișnuita mea veselie, care va fi cu atît mai mult pe placul acestor suflete întinate, în primul rînd, fiindcă mă supun de bunăvoie suveranului lor și, în al doilea rînd, fiindcă, departe de a-mi bate joc de ei, voi căuta, dimpotrivă, să le scot la iveală micile și drăguțele lor însușiri. Îi voi felicita, de pildă, pe contele Zurla pentru frumoasa lui pană albă de la pălărie, pe care

și-a comandat-o prin curier special la Lyon și de care este încântat.

Ce-ar fi să-mi aleg un amant printre cei din partidul marchizei Raversi?... Dacă contele pleacă, partidul acesta va veni la conducere; în mîna lui va sta puterea. Cel care va domni asupra cetățuiei va fi vreun prieten de-al marchizei Raversi, căci Fabio Conti va ajunge, de bună seamă, ministru. Dar cum va putea oare principele, care e om de lume, inteligent, subțire, deprins cu plăcuta colaborare a contelui, să lucreze cu boul de Conti, cu acest rege al nătărăilor, care nu s-a ocupat toată viața lui decît de o singură problemă capitală: dacă soldații alteței-sale trebuie să-și încheie haina la șapte sau la nouă nasturi? Aceste fiare grosolane mă pizmuiesc din toate puterile lor și de acolo se trage și primejdia care te amenință, scumpul meu Fabricio! Fiarele astea au să ne hotărască soarta, a mea și a ta! Așa că, pentru nimic în lume să nu-l las pe conte să-și dea demisia! Să rămînă unde e, chiar de-ar fi să se umilească! Întotdeauna și-a închipuit că demisia este cea mai mare jertfă pe care o poate face un prim-ministru; și ori de cîte ori oglinda îi spune că îmbătrînește, se arată gata să facă această jertfă pentru mine: așadar, despărțire deplină; iar împăcare numai în cazul că acesta ar fi singurul mijloc de a-l împiedica să plece. Bineînțeles, voi căuta să-l îndepărtez în chipul cel mai amical cu putință; numai că, după omiterea cuvintelor *procedură nedreaptă* din biletul principelui, pe care a făcut-o dintr-o lingușeală de bătrîn curtean, simt că pentru a nu-l urî trebuie să las să treacă vreo cîteva luni fără să-l văd. În seara aceea hotărîtoare, nu aveam nevoie de inteligența lui, nu trebuia decît să scrie ceea ce

îi dictam eu, să scrie biletul acela pe care îl obținusem eu, prin dîrzenia mea ; dar s-a lăsat tîrît de obiceiurile lui de curtean josnic. A doua zi, mi-a zis că nu putuse să-i dea suveranului să semneze asemenea absurdități, că ar fi trebuit un *act de grațiere*. Ei, Doamne ! de la asemenea oameni, de la acești monștri trufași și răzbunători care sînt *Farnesii*, smulge fiecare ce poate.“

La acest gînd, întreaga ură a ducesei se aprinse din nou. „Principele m-a înșelat, își spuse ea, și încă în chipul cel mai laș !... Omul acesta n-are nici o scuză : are minte, agerime, judecată... doar patimile sînt josnice în el. De zeci de ori, contele și cu mine am băgat de seamă că el nu e grosolan decît atunci cînd își închipuie că cineva a vrut să-l jignească. Dar crima lui Fabricio este străină de orice politică, este un omor neînsemnat, unul din sutele care se săvîrșesc an de an în această fericită țară și contele mi-a jurat că a cules cele mai sigure informații despre nevinovăția lui Fabricio. Căci Giletti acela era curajos nevoie mare : văzîndu-se la un pas de frontieră, s-a simțit dintr-o dată ispitit să se descotorosească de un rival mai norocos ca dînsul.“

Ducesa se opri îndelung să chibzuiască dacă se putea într-adevăr crede în vinovăția lui Fabricio ; nu fiindcă ar fi socotit cine știe ce păcat, din partea unui gentilom de rangul nepotului ei, de a fi pedepsit oîbrăznicia unui măscărici, dăr pentru că, în disperarea ei, începea să-și dea seama că va trebui să lupte din răsputeri să-i dovedească nevinovăția. „Nu, spuse ea în cele din urmă, iată o dovadă hotărîtoare : Fabricio e ca bietul Pietranera, are întotdeauna buzunarele pline de arme, dar în ziua aceea nu avea la el decît o amărită

de pușcă cu un singur foc și, chiar și aceea, împrumutată de la unul din lucrători.

Îi urăsc pe principe fiindcă m-a înșelat, și încă în chipul cel mai nevrednic ; după biletul acela de iertare, a pus să-l răpească pe sârmanul băiat de la Bolonia și cîte altele. Dar ne răfuim noi odată și odată.“

Către orele cinci dimineța, ducesa, istovită de acca lungă criză de disperare, își sună cameristele. În clipa în care intrară, dădură un țipăt : zărind-o astfel întinsă pe pat, îmbrăcată și cu toate podoabele pe ea, albă la față ca cearșaful și cu ochii închiși, li se păru că o văd zăcînd moartă pe nășălie. Ar fi crezut-o leșinată, dacă nu și-ar fi amîntit că, o clipă mai devreme, o auziseră sunînd. Lacrimi rare lunceau din cînd în cînd pe obraji ei reci ; la un semn, cameristele înțelesesă că voia să fie dezbrăcată și culcată.

După serata ministrului Zurla, contele sunase în două rînduri la ușa palatului Sanseverina. Văzînd că ducesa nu vrea să-l primească, îi scrisese că dorește să-i ceară sfatul. Se cuvenea sau nu să mai rămînă în post, după jignirea ce i se adusese ? Contele adăuga : „Fabricio e nevinovat ; dar, chiar dacă ar fi vinovat, cum e cu puțință să-l aresteze, fără să mă prevină pe mine, protectorul lui ?“

Ducesa nu văzu scrisoarea decît a doua zi.

Mosca nu era un om virtuos, ba chiar se poate spune că ceea ce liberalii înțelegeau prin *virtute* (a urmări fericirea celor mulți) i se părea o înșelătorie ; el se credea obligat, înainte de toate, să caute fericirea contelui Mosca della Rovere. În schimb, era cîstit și cu desăvîrșire sincer atunci cînd vorbea de demisie. În viața lui nu-i spusese ducesei o minciună. Aceasta, de altfel,

nu dădu nici o atenție scrisorii lui ; hotărîrea ei, o hotărîre care o costase nespuse de mult, era luată : *să se prefacă a-l uita pe Fabricio*. După o asemenea sfortare, totul îi era indiferent.

A doua zi, pe la prînz, contele, care încercase de cel puțin zece ori să o vadă, fu, în sfîrșit, poftit să intre. Se îngrozi dînd cu ochii de ea : „Arată de patruzeci de ani !... își zise el ; și ieri, era încă tînără, sclipitoare... Toată lumea îmi spune că, în timpul lungii ei convorbiri cu Clelia Conti, părea la fel de tînără ca aceasta, ba chiar cu mult mai cuceritoare.“

Glasul ducesei, chipul în care rostea cuvintele, îi erau la fel de stranii ca și înfățișarea. Graiul ei lipsit de orice căldură, de orice vlagă omenească, de orice mînie, îl făcu pe conte să pălească. Îi amintea de un prieten al său care, cu cîteva luni în urmă, aflîndu-se pe patul de moarte, după ce primise sfintele taine, voise să-l vadă pentru ultima oară.

După cîteva minute, ducesa fu în stare să vorbească. Îl privi și ochii ei rămaseră stinși :

— Să ne despărțim, dragă conte, îi spuse ea cu un glas pierdut dar răspicat, pe care încerca totuși să și-l îndulcească. Să ne despărțim. Trebuie ! Cerul mi-e martor că, de cinci ani încoace, purtarea mea față de dumneata a fost fără greș. Mi-ai dăruit o viață strălucită, în loc de traiul anost pe care l-aș fi dus la castelul din Grianta ; fără dumneata, aș fi îmbătrînit cu cîtiva ani mai devreme. La rîndul meu, n-am avut decît o singură grijă : aceea de a te face fericit. Și tocmai fiindcă îmi ești drag, îți propun această despărțire *à l'amiable*¹, cum se zice în Franța.

¹ Prin bună înțelegere, amical (fr.).

Contele nu înțelegea ; ducesa fu nevoită s-o ia de la capăt, de mai multe ori. El se făcu galben ca ceara și, căzînd în genunchi lîngă patul ei, îi spuse tot ceea ce adîncă nedumerire și dispe-rarea cea mai amară pot stîrni în sufletul unui om îndrăgostit nebunește... În fiecare clipă, îi făgă-duia să-și dea demisia și să o urmeze într-un loc singuratic, la mii de leghe de Parma.

— Indrăznești să-mi vorbești de plecare cînd Fabricio e aici ? strigă ducesa în cele din urmă, ridicîndu-se pe jumătate. Dar își dădu seama că numele lui Fabricio răsunase dureros în auzul contelui și, după o clipă de tăcere adăugă, strîn-gîndu-i mîna ușor :

— Nu, dragă prietene, n-am să-ți spun că te-am iubit cu patima și cu avîntul pe care cred că nimeni nu le mai poate simți după treizeci de ani, și eu am trecut de mult de vîrsta asta. Unii îți vor șopti că l-am iubit pe Fabricio — știu că zvonul a circulat la curtea aceasta *rea*. (Și, ros-tînd cuvîntul *rea*, privirile îi scăpărară pentru prima oară de cînd vorbea). Dar îți jur în fața lui dumnezeu și pe viața lui Fabricio, că niciodată nu s-a petrecut între mine și el nici cel mai mic lucru pe care să nu-l fi putut vedea și ochii unui al treilea. N-am să-ți spun nici că-l iubesc în-tocmai cum l-ar iubi o soră ; îl iubesc, ca să zic așa, din instinct. Îmi place curajul lui atît de firesc și absolut, încît ai zice că nici el însuși nu-l bagă de seamă. Mi-aduc aminte că am început să-l admir astfel la întoarcerea lui de la Waterloo. Era încă un copil, cu toți cei șaptesprezece ani pe care îi avea ; singura lui grijă era să știe dacă într-adevăr luase parte la bătălie și, în cazul că *da*, dacă putea spune că luptase, el, care nu mersese la asaltul nici unei baterii și al nici unei

coloane inamice. Atunci, în timpul gravelor discuții pe care le-am avut împreună asupra acestui subiect important, am început să văd în el întruchiparea desăvârșirii. Sufletul lui ales mi s-a dezvăluit pe de-a-ntregul ; ce de minciuni, dibacitcluite, ar fi îndrugat în locul lui un tânăr bine crescut ! Ce să mai vorbim : dacă el nu-i fericit, nu pot fi nici eu. Uite, vorba asta, pe care am spus-o acum, zugrăvește întocmai starea mea sufletească și, dacă nu e adevărul adevărat, este cel puțin ceea ce cred.

Îmbiat de felul deschis și sincer în care îi vorbise, contele prinse curaj și vru să-i sărute mîna ; dar ducesa și-o trase cu un fel de silă.

— Vremea mea a trecut, îi spuse ea ; sînt o femeie de treizeci și șapte de ani, mă aflu în pragul bătrîneții ; îi simt de pe acum toate denădejdlle și poate că sînt, într-adevăr, cu un picior în groapă. Clipa aceasta zice-se că e cumplită și, totuși, parcă mi-o doresc. Simt cel mai groaznic semn al bătrîneții ; nenorocirea aceasta mi-a stins inima, nu mai pot iubi. Nu mai văd în dumneata, scumpul meu conte, decît umbra cuiva care mi-a fost cîndva drag. Și, ca să-ți spun drept, numai recunoștința mă face să-ți vorbesc astfel.

— Ce se va alege de mine ? îi spunea într-una contele, acum, cînd simt că te iubesc mai mult chiar decît în primele zile, cînd te vedeam la Scala !

— Am să-ți mărturisesc ceva, dragă prietene : mi se urăște să mai vorbesc de dragoste, ba chiar îmi pare un lucru aproape deșănțat. Haide, spuse ea apoi, încercînd zadarnic să zîmbească, fii tare ! fii om cu judecată ! om înțelegător, om care știe să facă față împrejurărilor. Fii cu mine ceea ce

ești într-adevăr în ochii celorlalți : bărbatul cel mai dibaci și cel mai mare om politic pe care l-a avut Italia de secole încoace.

Contele se ridică și se plimbă câteva clipe în tăcere.

— Mi-e peste putință, draga mea, vorbi el în cele din urmă : sînt mistuit de patima cea mai arzătoare și tu îmi ceri să fac apel la judecată ! Nu mai există judecată în mine !

— Te rog să nu vorbești de patimă, îi răspunse dînsa pe un ton tăios și, pentru prima dată, de două ore de cînd vorbeau, vocea ei se însufleți. Contele, el însuși disperat, încercă să o îmbărbăteze.

— Dar m-a înșelat ! strigă ea, fără să răspundă în nici un fel temeiurilor de nădejde despre care îi vorbea contele ; m-a înșelat în chipul cel mai laș ! Și paloarea ei de moarte se risipi pentru o clipă ; însă chiar și în clipa aceasta de mare îndîrjire, contele băgă de seamă că nu avea puterea să-și miște mîinile.

„Doamne sfinte ! se gîndi el, s-ar putea să nu fie decît bolnavă ! Dar atunci înseamnă că e la începutul unei boli foarte grele.“ Și, peste măsură de îngrijorat, îi propuse să i-l aducă pe vestitul Razori, cel mai mare medic din Parma și din întreaga Italie.

— Cu alte cuvinte, vrei să-i faci unui străin plăcerea de a-i dezvălui întreaga-mi disperare...
• E sfatul unui prieten sau al unui trădător ? Și îl privi cu ochi stranii.

„S-a isprăvit, își spuse el cu deznădejde, nu mă mai iubește ! Ba mai mult decît atît, nu mă mai socotește nici măcar un om cinstit, ca oricare altul.“

— Trebuie să-ți spun, vorbi contele grăbit, că înainte de orice, am vrut să aflu toate amănuntele asupra acestei arestări care ne umple de atîta disperare și, lucru ciudat ! nu știu încă nimic sigur. Am pus să fie întrebați jandarmii de la postul din apropiere : l-au văzut sosind pe arestat pe drumul dinspre Castelnovo și au primit dispoziții să pornească după *sediola* lui. Dar l-am trimis de îndată pe Bruno, al cărui devotament îl cunoști ; i-am poruncit să meargă din post în post și să afle unde și cum a fost prins Fabricio.

La auzul numelui de Fabricio, ducesa fu apucată de un tremur ușor.

— Iartă-mă, prietene, zise ea cînd putu, în sfîrșit, să vorbească ; aceste amănunte mă interesează nespus, dă-mi-le pe toate, povestește-mi cele mai mici lucruri.

— Drept să-ți spun, doamnă, reluă contele, încercînd să vorbească pe un ton ceva mai ușor, pentru a încerca s-o distreze puțin, mă bate gîndul să trimit un om de încredere la Bruno, ca să-i dea ordin să împingă cercetările pînă la Bolonia. Te pomenești că l-au luat pe tinărul nostru prieten chiar de acolo. De cînd e ultima lui scrisoare ?

— De marți ; s-au scurs de atunci cinci zile.

— A fost cumva deschisă la poștă ?

— Nici urmă de așa ceva. Dar trebuie să-ți spun că este scrisă pe hîrtie de cea mai proastă calitate și adresată de o mîină de femeie, pe numele unei bătrîne spălătorese, rudă cu camerista mea. Spălătoreasa crede că e la mijloc vreo poveste de dragoste, iar Chékina îi plătește pentru scrisori, fără să-i dea nici o explicație.

Contele, care vorbea acum întocmai ca un om de afaceri, încercă să descopere, din discuția cu ducesa, cam în ce zi anume putuse avea loc arestarea de la

Bolonia. Abia atunci își dădu seama, el, care avea de obicei atîta tact, că tocmai acesta și era tonul pe care trebuia să-l adopte. Toate aceste amănunte o interesau nespuse pe sărmana ducesă și păreau că o fac să-și mai uite zbuciumul. Dacă n-ar fi fost îndrăgostit, contelui i-ar fi dat prin minte să facă 'acest lucru încă din clipa în care intrase. Ducesa îl rugă să plece de îndată ca să trimită fără întârziere noi ordine credinciosului Bruno. Și cum, în treacăt, veni vorba de sentință — dacă fusese sau nu dată mai înainte ca principele să fi semnat biletul — ducesa se folosi de acest prilej ca să-i spună contelui :

— Nu-ți voi imputa omiterea cuvintelor *procedură nedreaptă*, din biletul pe care l-ai scris și pe care l-a semnat alteța-sa ; era instinctul de vechi curtean care te-a împins s-o faci ; fără să-ți dai seama, ai sprijinit interesul stăpînului, în loc să-l sprijini pe cel al prietenei dumitale. E mult de cînd ți-ai pus activitatea în slujba mea, dragă conte, numai că nu-ți stă în putere să-ți schimbi felul de a fi ; ai cele mai mari însușiri care se cer unui ministru, dar, în același timp, ai și instinctul acestei meserii. Omiterea cuvîntului *nedreaptă* a însemnat pierzania mea ; departe de mine gîndul de a te învinui : de vină ți-e instinctul, nu voința. Și acum, vorbi ea deodată, pe tonul cel mai poruncitor, te rog să-ții minte următoarele : nu sînt cîtuși de puțin distrusă de prinderea lui Fabricio ; n-am avut nici cea mai mică dorință de a pleca din țara aceasta și sînt plină de respect față de suveran. Iată ce trebuie să le spui celorlalți ; și iată ce am să-ți spun eu dumitale : dat fiind că, pe viitor, sînt hotărîtă să mă port după cum am să cred eu de cuviință, vreau să mă des-

part de dumneata în bună înțelegere, cu alte cuvinte, ca o bună și veche prietenă. Încearcă să-ți închipui că am șaiszeci de ani. Femeia cea tinăra din mine a murit, s-a isprăvit cu visurile, nu mai pot să iubesc. Dar m-aș simți și mai nenorocită decît sînt dacă ți-aș primejdui cumva cariera. S-ar putea să intre în planurile mele să mă prefac a avea un tînăr amant și n-aș vrea să te văd supărat. Pot să-ți jur pe fericirea lui Fabricio — și rostin-du-i numele se opri o clipă — că nu ți-am fost niciodată necredincioasă în toți acești cinci ani. E foarte mult, adăugă ea, încercînd să zîmbească; obrajii ei atît de palizi începură să se înșuflețească, dar buzele nu voiau s-o asculte. Mai mult decît atît: pot să-ți jur că niciodată nu mi-a dat prin minte și nici nu am dorit s-o fac. Acestea fiind lămurite, acum am să te rog să mă lași.

Contele părăsi palatul Sanseverina în culmea disperării: înțelese că ducesa era hotărîtă să se despartă de el, iar el nu o iubise nicicînd mai fierbinte. Sîntem nevoiți să revenim mereu asupra acestui amănunt, fiindcă aiurea decît în Italia, el ar putea să pară de necrezut. Înapoindu-se acasă, Mosca trimise vreo șase oameni pe drumurile spre Castelnovo și Bolonia, încărcîndu-i cu scrisori. „Și asta poate că nu e totul, își spuse nefericitul conte, căci principele e în stare să poruncească executarea sărmanului băiat, numai și numai ca să se răzbune de felul în care l-a înfruntat ducesa în ziua cînd cu biletul acela blestemat. Simțeam eu că ducesa întrece măsura și tocmai pentru a împăca lucrurile am făcut nemaipomenita nerozie de a omite cuvintele *procedură nedreaptă*, singurele care l-ar fi putut sili pe suveran să-și respecte cuvîntul dat...

Dar, la drept vorbind, există oare ceva pentru care oamenii aceștia să aibă respect ? A fost, cred, cea mai mare greșeală din viața mea, de a fi lăsat la voia întâmplării un lucru de care depindea ceea ce aveam eu mai de preț. Trebuie neapărat să îndrept această nesocotință printr-o activitate neobosită și dibace ; dar dacă, chiar sacrificînd o parte din demnitatea mea, n-am să pot ajunge la nici un rezultat, îl las baltă pe principe, cu visurile lui de politică înaltă, cu pretențiile lui de a ajunge rege constituțional al Lombardiei, și o să vedem cum are să mă înlocuiască... fiindcă Fabio Conti nu-i decît un nătărău, iar priceperea lui Rassi se mărginește la spînzurarea legală a celor care displac stăpînirii.“

Oprindu-se la hotărîrea bine chibzuită de a-și părăsi funcția ministerială, în cazul cînd măsurile luate împotriva lui Fabricio depășeau pe acelea de simplă detențiune, contele își spuse : „Dacă toanele ambițioase ale acestui monarh nemăsurat de trufaș vor face să-mi pierd fericirea, cel puțin îmi va rămîne demnitatea... Și dacă tot dau cu tifla portofoliului, înseamnă că pot să-mi îngădui zeci de fapte care, nu mai departe de azi-dimineață, mi-ar fi părut dincolo de orice închipuire. Pot încerca, de pildă, să-l ajut pe Fabricio să evadeze... Sfînte Dumnezeule ! strigă el, întrerupîndu-se și căscînd ochii peste măsură, ca la vederea unei fericiri neașteptate, ducesa n-a pomenit nimic de evadare. Să fi fost, oare, pentru prima dată în viața ei, nesinceră și să nu-mi fi vorbit de despărțire decît din dorința de a mă face să-l trădez pe principe ? Dacă-i așa, nimic mai ușor !“

Privirea contelui își recăpătase toată ascuțimea batjocoritoare. „Simpaticul nostru procuror Rassi este plătit de stăpînul său pentru toate acele sentințe care ne fac de rîs în Europa, dar asta nu înseamnă că ar refuza să fie plătit și de mine, ca să trădeze șocotelile stăpînului. Dobitocul ăsta are o ibovnică și un duhovnic, dar ibovnica e de un soi mult prea de rînd ca să-i pot vorbi, căci a doua zi ar povesti întrevederea noastră tuturor preocupărilor din vecinătate.“ Înviat de această licărire de speranță, contele se și pornise spre catedrală; mirîndu-se singur de ușurința pasului său, zîmbi, cu toată supărarea care-l copleșea. „Ce înseamnă, își zise el, să nu mai fii ministru!“ Catedrala aceasta, ca multe alte biserici din Italia, folosea și drept trecere dintr-o stradă într-alta; contele zări, de departe, pe unul din marii vicari ai arhiepiscopiei, care tocmai străbătea naosul.

— De vreme ce tot v-am întîlnit, îi spuse el, veți fi atît de bun să cruțați picioarele mele bolnave de podagră, de groaznica oboseală de a urca pînă la monseniorul arhiepiscop. V-aș ruga să-i spuneți că-i voi rămîne nespus de îndatorat, dacă va binevoi să coboare pînă la sacristie. Arhiepiscopul se arătă încîntat de această rugămintă a ministrului, căci avea nenumărate lucruri a-i spune în legătură cu Fabricio. Dar contele ghici că toate astea nu sînt decît vorbe de clacă și nu voi să asculte pînă la capăt.

— Ce fel de om este Dugnani, vicarul de la San-Paolo?

— O minte mărginită și o ambiție nemăsurată, răspunse arhiepiscopul; puține scrupule și sărăcia cea mai lucie, căci, pe deasupra, mai are și vicii.

— Halal, preasfinte ! exclamă ministrul ; te pricepi să zugrăvești oamenii, de parcă ai fi Tacit ¹ ; și își luă rămas bun, rîzînd. Îndată ce ajunse la minister, îl chemă la el pe abatele Dugnani.

— Domnia-ta ești duhovnicul și îndrumătorul bunului meu prieten, procurorul general Rassi ; oare, n-o fi avînd nimic să-mi spună ? Și, fără alte vorbe sau politețuri, curmă întrevederea.

¹ *Cornelius Tacit* (54 sau 56—120), istoric latin.

CAPITOLUL AL ȘAPTESPREZECELEA

Contele se socotea ca și plecat din minister. „Ia să vedem, își zise el, cam câți cai îmi voi putea îngădui să am, după ce voi fi căzut în dizgrație, cum se va spune despre demisia mea?” Și se apucă să-și facă bilanțul averii. Intrase în minister cu un total de optzeci de mii de franci ; spre marea lui mirare, își dădu seama că, una peste alta, avutul său nu se ridica nici la cinci sute de mii de franci. „Asta înseamnă, un venit de cel mult douăzeci de mii de livre, își spuse el. Trebuie să recunosc că sînt o mare hahaleră ! Nu e un singur burghez la Parma care să nu creadă că am un venit de o sută cincizeci de mii de livre. Cînd mă vor vedea trăgînd mîța de coadă, vor zice că știu să-mi ascund bine averea. Pe legea mea, strigă el, doar trei luni să mai rămîn ministru și voi fi încă o dată pe atît de bogat !” Își zise că gîndul acesta putea fi un bun prilej de a-i scrie ducesei și se grăbi să o facă ; dar pentru ca ea să-i ierte îndrăzneala, avînd în vedere termenii în care se aflau, umplu scrisoarea de cifre și socoteli. „Ca să trăim tustrei la Neapole, Fabricio, dumneata și cu mine, nu vom avea decît un venit de douăzeci de mii de livre, îi scria dînsul. Fabricio și cu mine vom avea

împreună un singur cal de călărie.“ Nici nu apucă bine să trimită scrisoarea, și fu anunțat că sosise procurorul general Rassi ; contele îl luă de sus, pe un ton sfidător :

— Cum vine asta, domnule, i se adresă el, ares-tezi la Bolonia pe un conspirator pe care îl prote-guesc, ba chiar mai mult, vrei să-i tai capul și toate astea fără să sufli o vorbă ! Poate că ai putea să-mi spui atunci și numele celui care îmi va lua locul : e generalul Conti sau chiar dumneata ?

Rassi încremenise ; era prea puțin obișnuit cu felul de a fi al celor din lumea mare pentru ca să poată ghici dacă Mosca glumea sau ba : se înroși tare și îngăimă cîteva vorbe neînțelese ; contele îl măsură din ochi, bucurîndu-se de fisticeala lui. Dar Rassi își recăpătă numaidecît sîngele rece și, foarte la largul lui, exclamă ca Figaro prins în flagrant-delict de către Almaviva¹ :

— Am să vă spun drept, domnule conte, fiindcă nu am de gînd să umblu cu excelența-voastră pe două cărări : ce-mi dați ca să vă răspund la toate întrebările, așa cum aș răspunde la spovedanie ?

— Crucea ordinului San-Paolo (marele ordin al Parmei) sau bani, dacă îmi vei da prilejul să ți-i dăruiesc.

— Prefer ordinul San-Paolo, fiindcă mă înno-bilează.

— Cum, dragă procurorule, mai pui încă preț pe biata noastră nobilime ?

— Dacă m-aș fi născut nobil, răspunse Rassi cu toată obrăznicia lui, rudele acelora pe care i-am spînzurat m-ar uri, dar nu m-ar disprețui.

¹ Personaje din comediile lui Beaumarchais *Bărbierul din Sevilla* și *Nunta lui Figaro*. *Figaro* : tipul valetului spiritual și descurcăreț ; *Almaviva* : nobil corupt, încar-nează privilegiile și abuzurile clasei sale.

— S-a făcut ! zise contele, am să te scap de dispreț, dacă mă vindeci de neștiință. Ce-ai de gînd cu Fabricio ?

— Drept să spun, alteța-sa e cam încurcat : se teme ca nu cumva, răpit de frumoșii ochi ai Armidei ¹, iertați-mi vorbele puțin cam pe șleau, dar sînt ale suveranului, se teme — zic — ca nu cumva, răpit de niște ochi frumoși, care l-au cam tulburat și pe alteța-sa, să nu lăsați totul baltă, căci nu vă are decît pe dumneavoastră pentru treburile Lombardiei. Am să merg mai departe, adăugă el coborînd glasul, și am să vă spun că aveți acum cel mai strașnic prilej de a vă întări poziția și acest prilej merită din plin crucea pe care mi-o veți da. Suveranul are de gînd să vă acorde, drept răsplată națională, o sforică de pămînt de vreo șase sute de mii de franci, pe care și-ar rupe-o din propriile sale domenii, sau o sumă de trei sute de mii de franci aur, cu condiția să nu vă amestecați în chestiunea lui Fabricio sau, cel puțin, să nu-i vorbiți despre ea decît în public.

— M-aș fi așteptat la mai mult decît atît, răspunse contele ; a nu mă ocupa de Fabricio, înseamnă a mă strica definitiv cu ducesa.

— Să vă spun drept, principele s-a gîndit și la asta, căci, între noi fie vorba, e grozav de pornit împotriva doamnei ducese. Pe de altă parte, se teme ca, drept despăgubire pentru despărțirea de frumoasa doamnă, acum cînd iată-vă văduv, să nu-i cereți mîna verișoarei sale, bătrîna prințesă Isota, care nu are decît cincizeci de ani.

— Cum de-a ghicit-o și p-asta ? strigă contele ; stăpînul nostru, e cel mai ager om din Parma.

¹ *Armida*, eroină din epopeea *Ierusalimului liberat* de Torquato Tasso, care prin vrăjile ei îl reține pe Renato în grădinile fermecate, departe de armatele cruciaților.

În viața lui nu-i trecuse prin minte năstrușnicul gând de a se însura cu bătrîna prințesă ; și drept e că nimic nu s-ar fi potrivit mai puțin acestui om pe care ceremoniile de la curte îl plectiseau de moarte.

Începu să se joace cu tabachera pe marmura măsuței de lingă fotoliul în care sta. Rassi văzu în acest gest un semn de încurcătură și, deci, perspectiva unui chilipir ; i se aprinseră ochii.

— Din suflet vă rog, domnule conte, exclamă el, dacă excelența-voastră vrea să primească, fie o moșie de șase sute de mii de franci, fie acea răsplată în bani, să nu vă luați alt mijlocitor în afară de mine. Am să mă dau peste cap, adăugă el coborînd glasul, să vi se sporească suma pe care ați urma s-o primiți drept răsplată, sau să se adauge o pădure măricică la moșia din domeniile princiare. Dacă excelența-voastră ar binevoi să adopte un ton mai blînd și mai stăpînit cînd îi vorbește principelui despre mucosul pe care l-am băgat la răcoare, s-ar putea chiar ca moșia ce vi s-ar dăruî drept recunoștință națională să se preschimbe în ducat. Însă, repet excelenței-voastre : deocamdată alteța-sa nu are ochi să o vadă pe ducesă, dar e foarte încurcat, ba încă în asemenea măsură, încît de mai multe ori mi s-a părut că are vreo pricină ascunsă pe care nu îndrăznește s-o mărturisească. Ar fi rost de mare procopseală, căci eu v-aș da în vileag toate gîndurile lui cele mai tainice, cu atît mai ușor cu cît sînt socotit dușmanul dumneavoastră de moarte. Un lucru pot să vă spun : o fi el supărat foc pe ducesă, dar asta nu-l împiedică să fie convins, ca noi toți de altfel, că dumneavoastră sînteți singurul om în lume care puteți duce la bun sfîrșit tratativele secrete pe care le purtăm în legătură cu Milanul. Dacă exce-

lența-voastră îmi îngăduie, i-aș repeta întocmai vorbele suveranului, spuse Rassi înfierbîntîndu-se, căci, de multe ori, cuvintele au un tîlc al lor, pe care nici o tălmăcire nu e în stare să-l redea; v-ați putea astfel da seama mai bine decît mine.

— Îți dau voie să spui tot ce vrei, răspunse contele cu un aer distrat, continuînd să ciocănească în marmura măsuței cu tabachera lui de aur, spune tot și-ți voi fi recunoscător.

— Dați-mi scrisorile de noblețe, transmisibilă, pe lîngă crucea San-Paolo, și voi fi mai mult decît mulțumit. Cînd îi vorbesc alteței-sale de înnobilarea mea, îmi răspunde : „Cine a mai pomenit un ticălos ca tine, nobil ! Am da faliment în douăzeci și patru de ore și nimeni la Parma n-ar mai vrea să fie înnobilat.“ Dar să ne întoarcem la chestiunea Milanului : nu-s nici trei zile de cînd principele mi-a spus : „Numai banditul ăsta e în stare să țină în mîini toate itele uneltirilor noastre ; dacă-l dau afară sau-dacă se ia după ducesa, înseamnă să renunț la speranța de a mă mai vedea vreodată conducătorul liberal și preaiubit al întregii Italii.“

La aceste cuvinte, contele răsuflă ușurat : „Fabricio nu va muri“, își spuse el.

În viața lui nu izbutise Rassi să aibă o convorbire atît de apropiată cu primul ministru : nu-și mai încăpea în piele de bucurie. Se și vedea pe punctul de a-și putea lepăda numele de rassi, care ajunsese, la Parma, sinonim cu tot ce era mai josnic și murdar ; poporul le spunea *Rassi* cînilor turbați ; de curînd, niște soldați se bătuseră în duel, fiindcă unul din ei îi făcuse pe ceilalți *rassi*. În sfîrșit, nu trecea săptămînă fără ca numele acesta de pomină să nu-și găsească locul în vreun afurisit de sonet. Fiul său, un băiețandru de șais-

prezece ani, școlar nevinovat, era alungat de prin cafenele de cum i se afla numele.

Amintirea usturătoare a tuturor acestor ponoase, pricinuite de rolul său la Parma, îl făcu să comită o nesocotință.

— Am o moșie ce se numește Riva, spuse el trăgându-și scaunul mai aproape de fotoliul ministrului, aș vrea să fiu baron de Riva.

— De ce nu ? răspunse Mosca.

Rassi era într-al nouălea cer.

— În cazul acesta, domnule conte, am să-mi îngădui să fiu discret și să ghicesc care vă este țelul : visați să obțineți mîna prințesei Isota și trebuie să recunosc că e o ambiție cît se poate de nobilă. O dată înrudit cu suveranul nostru, sînteți la adăpost de o eventuală dizgrație și, cum s-ar spune, îl legați de mîini și de picioare. Nu vă ascund însă că gîndul acestei căsătorii îl supără peste măsură ; dar dacă vă veți da interesele pe mîna cuiva priceput și *bine plătit*, cred că pînă la urmă putem fi siguri de izbîndă.

— Eu, dragă baroane, îmi cam pierdusem speranța. Îți spun dinainte că nu sînt de acord cu nici unul din demersurile pe care le-ai putea face în numele meu ; dar în ziua în care îmi voi vedea visul cu ochii și înrudirea aceasta ilustră îmi va aduce o atît de înaltă situație în stat, îți făgăduiesc că eu am să fiu acela care am să-ți dărui trei sute de mii de franci, din banii mei, sau am să-l sfătuiesc pe principe să-ți acorde acea favoare pe care ai prefera-o în locul banilor.

Toată această discuție i se pare cititorului lungă, deși l-am scutit de mai bine de jumătate, căci ea ținu încă două ceasuri încheiate. Rassi plecă de la conte nebun de fericire ; Mosca rămase nutrind din plin nădejdea de a-l scăpa pe Fabricio și mai

hotărit ca niciodată să-și dea demisia. Socotea că trecerea lui pe lângă suveran avea nevoie să fie reinnoită și prin venirea la putere a unor oameni de teapa lui Rassi sau a generalului Fabio Conti. Se bucura dinainte, ca un copil, de posibilitatea pe care o întrezărise de a se răzbuna pe tiran : „N-are decît s-o facă să plece pe ducasă, exclamă el, dar, în schimb, va trebui să renunțe la gîndul de a ajunge vreodată rege constituțional al Lombardiei.“ (Era o himeră caraghioasă, dar principele, cu toată deșteptăciunea lui, visase atît de mult la ea, încît sfîrșise prin a o îndrăgi ca un nebun.)

De bucurie, contele parcă avea aripi la picioare, cînd porni să-i dea socoteală ducesei de sfatul ținut cu procurorul. Dar ușa palatului rămase închisă ; portarul aproape că nici nu îndrăzni să-i spună că primise porunca chiar din gura stăpînei sale. Contele se întoarse amărît la minister ; lovitura ce primise stinsese în el toată bucuria pricinuită de convorbirea avută cu omul de taină al suveranului.

Și fiindcă nu-i mai ardea de nimic, începu să se plimbe întristat prin galeria de tablouri ; dar nu trecu nici un sfert de ceas și primi următorul bilet :

„De vreme ce acum nu mai sîntem decît prieteni, dragul și bunul meu prieten, nu trebuie să vii să mă vezi mai mult de trei ori pe săptămînă. Peste cincisprezece zile, vom rări aceste vizite — care rămîn la fel de dragi inimii mele — la două pe lună. Dacă vrei să-mi fii pe plac, fă în așa fel încît să afle cît mai multă lume de despărțirea noastră ; iar dacă ai vrea să reaprinzi în mine aproape toată dragostea pe care ți-am purtat-o cîndva, ți-ai alege o nouă prietenă. În ce mă privește, am mari planuri de destrăbălare : vreau să ies să petrec și s-ar putea chiar să găsesc vreun bărbat

inteligent, care să mă facă să-mi uit necazurile. Bineînțeles că, în calitate de prieten, vei avea întotdeauna primul loc în inima mea ; dar nu mai vreau să se spună că faptele mele sînt dictate de înțelepciunea dumitale ; vreau, mai ales, să se știe că am pierdut orice putere de înrîurire asupra hotărîrilor dumitale. Într-un cuvînt, dragul meu conte, fii incredințat că vei rămîne întotdeauna prietenul meu cel mai scump, dar niciodată mai mult decît atît. Nu te gîndi, rogu-te, la nici un fel de întoarcere înapoi — totul e definitiv sfîrșit. Încrede-te întotdeauna în prietenia mea.“

Această ultimă lovitură era mai mult decît putea să-ndure contele. Se apucă și-i scrisese principelui o scrisoare prin care își dădea demisia din toate funcțiile și o trimise doamnei Sanseverina cu rugămintea de a o face să ajungă la palat. Puțin după aceea, primi îndărăt scrisoarea, ruptă în patru, iar pe dosul uneia din bucăți, ducesa binevoise să scrie : „Nu, de o mie de ori nu !“

Ar fi greu de zugrăvit disperarea sărmanului Mosca. „Recunosc, are dreptate, își zicea el în fiecare clipă ; omiterea cuvintelor *procedură nedreaptă* a fost o groaznică nenorocire ; ea va pricinui poate pieirea lui Fabricio, iar aceasta o va atrage după sine pe a mea.“ Cu moartea în suflet, contele, care nu voia să se mai arate la palatul suveranului fără a fi chemat, scrisese cu mîna sa acel *motu proprio*¹ care îl făcea pe Rassi cavaler al ordinului San-Paolo, dîndu-i totodată dreptul de transmisiune a acestui titlu ; alătura un raport pe o jumătate de pagină, în care expunea suveranului motivele de stat ce determinaseră această măsură. Apoi, simți

¹ Propunere din proprie inițiativă (lat.).

un fel de plăcere amară să facă două copii după aceste acte și să le trimită ducesei.

Se pierdea în presupuneri ; încerca să ghicească după ce plan avea să se călăuzească în viitor femeia pe care o iubea. „Pesemne că nici ea însăși nu știe, își răspundea tot el ; un singur lucru e sigur : pentru nimic în lume nu va reveni asupra hotărârilor de care mi-a vorbit.“ Ceea ce îi sporea amărăciunea era faptul că nu izbutea în nici un chip să-i găsească ducesei vreo vină. „Mi-a făcut favoarea de a mă iubi, acum a încetat să mă iubească în urma acelei greșeli, involuntare, e drept, dar care ar putea avea urmări crincene, așa că nu am nici un drept să mă plîng.“ A doua zi, contele află că ducesa reîncepuse să iasă în lume ; fusese văzută, în ajun, prin toate saloanele unde se primea. Ce s-ar fi întimplat dacă s-ar fi întâlnit cu ea în același salon ? Cum să-i vorbească ? Pe ce ton ? Și, mai ales, cum să nu-i vorbească ?

Ziua următoare fu o zi mohorită ; prin oraș se răspîndise zvonul că Fabricio are să fie executat, și lumea era zguduită... Se mai spunea că, de hatîrul nobilei obirșii a condamnatului, principele binevoise să hotărască moartea lui prin decapitare.

„Eu îl voi fi omorît, se frămînta Mosca. Cum aş putea pretinde să mai dau vreodată ochi cu ducesa ?“ Cu toată judecata aceasta, de ajuns de simplă, nu se putu împiedica să treacă de trei ori prin fața porții ei dar, pentru a nu atrage atenția, merse pe jos. În disperarea lui, avu chiar îndrăzneala să-i scrie. Apoi trimise după Rassi, dar procurorul nu veni. „Nemernicul ăsta mă trage pe sfoară“, își zise contele.

A doua zi, trei noi știri tulburară înalta societate din Parma, și chiar și burghezia. Executarea lui Fabricio era mai sigură ca oricînd ; și, ciudată

urmare a acestei vești, ducesa nu se arăta de fel deznădăjduită ; ai fi zis că nu-i pare prea rău după tinărul ei iubit. Pe de altă parte, însă, știa să se folosească cu mult rafinament de paloarea ce-i rămăsese în urma unei boli destul de grave, de care suferise în preajma arestării lui Fabricio. Burghezii deduceau din toate aceste amănunte că doamna Sanseverina are o inimă de piatră, ca și celelalte înalte doamne de la curte. Cu toate acestea, dintr-un fel de bună-cuviință și ca o jertfă adusă tinărului Fabricio, ea se despărțise de contele Mosca. Numai că, fapt de necrezut ! se și arăta gata să-și plece urechea la vorbele cu care încercau să o încinte câțiva din cei mai chipeși tineri de la curte. „Cită deșănțare !“ exclamau janseniștii ¹ din Parma. Se observase, printre alte ciudățenii, că ducesa fusese cit se poate de bine dispusă în cursul unei convorbiri pe care o avusese cu contele Baldi, actualul amant al marchizei Raversi, cu care glumise mult pe socoteala deselor lui vizite la castelul Velleja. Mica burghezie și poporul erau de-a dreptul revoltați de moartea lui Fabricio, pe care acești oameni de treabă o puneau pe socoteala geloziei contelui Mosca. Societatea de la curte se ocupa, de asemenea, mult de conte, dar numai pentru a-și bate joc de el. Căci cea de-a treia veste despre care am vorbit mai sus nu era alta decât aceea a demisiei lui ; și toți râdeau de acest îndrăgostit caraghios care, la cei cincizeci și șase de ani ai săi, jertfea o situație strălucită, de necaz că fusese părăsit de o femeie fără inimă și care de multă vreme îl înșela cu un tinăr. Singur arhiepiscopul avu destulă minte sau,

¹ Adepți ai lui *Jansenius* (1585—1638), teolog olandez, întemeietorul unei doctrine religioase ; jansenismul este sinonim cu rigid, auster, puritan.

mai bine-zis, inimă, pentru a ghici că onoarea era aceea care îl împinsese pe conte să nu mai rămână prim-ministru într-o țară unde, fără a i se fi cerut părerea, urma să fie decapitat un tânăr care era protejatul său. Vestea demisiei contelui avu darul de a-l vindeca de gută pe generalul Fabio Conti, așa cum vom arăta la locul cuvenit, cînd vom vorbi de felul în care sărmanul Fabricio își petrecea vremea în temniță, în timp ce întregul oraș aștepta cu neliniște ceasul execuției sale.

În ziua următoare, contele se pomeni cu Bruno, omul de încredere expedit la Bolonia; în clipa cînd acesta intră în birou, contele se înduioșă: vederea lui îi aminti de starea fericită în care se afla cînd îl trimisese la Bolonia, aproape în înțelegere cu ducesa. Bruno nu-i aducea nici un fel de vești; iar cu Lodovico nu putuse sta de vorbă, deoarece podestatul din Castelnovo îl ținea sub stare de arest în închisoarea din sat.

— Am să te trimit din nou la Bolonia, îi spuse contele. Ducesa ar dori să aibă trista plăcere de a cunoaște cu de-amănuntul nenorocirea prinderii lui Fabricio. Vorbește cu brigadierul unității de jandarmi din Castelnovo. Ba nu, se întrerupse el: pleacă chiar acum în Lombardia, împarte bani din belșug tuturor agenților noștri. Ceea ce vreau de la ei este să-mi facă rapoarte care să inspire curaj. Pricepînd foarte bine care era scopul misiunii sale, Bruno se apucă să-și întocmească scrisorile de împuternicire. Pe cînd îi da ultimele povețe, contele se pomeni cu o epistolă cu totul fățarnică, dar foarte dibaci ticluită; ai fi zis că fusese scrisă de un prieten altui prieten, pentru a-l ruga să-i facă un bine. Prietenul care îi scria nu era altul decît Ranucio al IV-lea. Auzînd vorbindu-se de unele gînduri de plecare ale contelui Mosca,

își implora prietenul să nu părăsească ministerul ; îi cerea aceasta în numele prieteniei lor și al *primejdiilor ce amenințau patria* ; i-o porunca în calitate de suveran. Mai spunea, de asemenea, că regele țării*** îi oferise două coloane ale unui mare ordin și că el păstrase unul pentru sine, iar pe celălalt i-l trimitea scumpului său prieten Mosca.

„Dobitocul ăsta mă nenorocește ! izbucni contele scos din fire, de față cu Bruno, care rămase incremenit, și își mai închipuie că mă poate momi cu aceleași vorbe prefăcute cu care de atâtea ori am ticluit împreună prinderea în laț a vreunui năting.“ Răspunse că refuză ordinul ce i se oferea și arătă că, din pricina proastei stări a sănătății sale, nu avea decît prea puține speranțe de a mai putea să se îndeletnicească, încă multă vreme, cu grelele sarcini ministeriale. Contele era în culmea miniei. În clipa următoare, își făcu apariția procurorul Rassi, pe care-l repezi ca pe ultimul dintre valeți.

— Ce înseamnă asta, domnule bădăran ? De bine ce te-am făcut nobil, începi să te obrăznicești ! De ce n-ai venit ieri să-mi mulțumești, cum se cuvenea ?

Pe Rassi nici nu-l atingeau insultele — era obișnuit cu ele, căci cam acesta era tonul cu care îl întimpina zilnic principele — dar voia să fie baron și de aceea se scuza cu șiretenie. Ceea ce, de altfel, îi era foarte ușor.

— Alțeta-sa m-a ținut ieri toată ziua ținut la o masă, nici n-am putut ieși din palat. Alțeta-sa mi-a dat să copiez, cu scrisul meu urît de procuror, o sumedenie de acte diplomatice atât de neghioabe și de limbute, încît tare mi se pare că singurul lui scop era de a mă ține prizonier acolo. Cînd, în cele din urmă, am putut să plec, către

orele cinci, lihnit de foame, mi-a poruncit să mă duc de-a dreptul la mine acasă și să nu ies nicăieri toată seara. Și, într-adevăr, am zărit doi din spionii lui particulari, pe care îi știu foarte bine, plimbându-se pe strada mea pînă către miezul nopții. Azi-dimineață, de îndată ce am putut, am chemat o trăsură, care m-a condus pînă la intrarea catedralei. Am coborît încet din trăsură, apoi am trecut prin biserică aproape în fugă, și iată-mă. Dintre toți oamenii din lume, excelența-voastră este, în clipa de față, cel căruia doresc în cel mai înalt grad să-i fiu pe plac.

— Numai că eu, caraghiosule, nu mă las dus chiar așa ușor cu povești din astea ! Alaltăieri nu ai vrut să-mi spui nimic despre Fabricio și ți-am respectat scrupulele și jurămintele de păstrare a secretului profesional, deși, pentru un om ca dumneata, jurămintele nu sînt decît, cel mult, mijloace de înfringere. Dar astăzi vreau adevărul. Ce însemnează toate aceste zvonuri caraghioase despre condamnarea la moarte a celui sărman băiat, sub cuvînt că ar fi ucigașul actorului Gilette ?

— Nimeni nu poate lămuri pe excelența-voastră mai bine decît mine, de vreme ce eu însumi am răspîndit aceste zvonuri, la porunca suveranului. Și abia acum îmi dau seamă că tocmai pentru a mă împiedica să vă aduc aceasta la cunoștință, m-a ținut ieri toată ziua sub supraveghere. Alteța-sa, care știe că nu-s nebun, nu putea să nu bănuie că am să dau fuga la dumneavoastră cu decorația, ca să vă rog să mi-o prindeți la butonieră.

— Treci la fapte și fără multă vorbă ! strigă ministrul.

— Se înțelege de la sine că principele ar vrea grozav să poată avea la mână o sentință de moarte împotriva domnului del Dongo, dar, precum știți, nu dispune decît de o pedeapsă de douăzeci de ani de muncă silnică, pe care a comutat-o chiar el, a doua zi după darea sentinței, în doisprezece ani de temniță, cu post negru vine-rea, precum și alte farafasticuri religioase.

— Tocmai fiindcă cunoșteam această condam-nare la închisoare, am fost speriat de zvonurile despre o apropiată execuție, care s-au răspîndit prin oraș ; mi-amintesc, printre altele, de moartea contelui Palanza, pe care ai ascuns-o atît de bine.

— Atunci ar fi trebuit să capăt crucea ! exclamă Rassi, fără să se descumpănească ; ar fi fost de ajuns să-l strîng nițel cu ușa pe suveran, cît timp îl aveam la mână și cît ținea la această moarte. Am fost un nătărău că n-am făcut-o și, înarmat cu această experiență, îndrăznesc astăzi să vă sfătuiesc să nu faceți și dumneavoastră la fel. (Comparația aceasta păru de cel mai prost gust interlocutorului său, care trebui să se stăpînească din toate puterile ca să nu-i dea lui Rassi picioare în spate.) Mai întîi, continuă acesta cu logica unui jurisconsult și cu siguranța de sine a unui om pe care nici o oară nu-l poate jigni, mai întîi, nu poate fi vorba de execuția numitului del Dongo : n-ar îndrăzni nici principele ! Vremurile s-au schimbat și, pe urmă, eu fiind nobil și cu perspectiva de a deveni baron, prin bunăvoința dumnea-voastră, nu m-aș mai face părtaș la așa ceva. Sint singurul, precum bine știți, de la care gîdele poate să primească poruncă și, v-o jur, cavalerul Rassi nu-i va da niciodată o asemenea poruncă împo-triva domnului del Dongo.

— Și ai proceda foarte înțelept, răspunse contele, măsurându-l cu o privire aspră.

— Să ne înțelegem ! reluă Rassi zîmbind. Eu nu răspund decît de morțile oficiale, așa că, dacă domnului del Dongo i se întîmplă cumva să moară de vreo boală de stomac, să nu-mi cereți mie socoteală. Nu știu de ce, dar principele n-o are deloc la inimă pe Sanseverina (cu trei zile înainte ar fi spus „ducesa“, dar acum aflase, ca și întregul oraș, despărțirea ei de primul ministru); contele fu uimit de suprimarea titlului de noblețe din partea unui om de teapa lui Rassi și e lesne de ghicit ce plăcere îi făcu să-l audă vorbind astfel ; îl fulgeră cu o privire încărcată de ura cea mai aprigă. „Dragostea mea ! se gîndi el apoi, nu-ți pot dovedi cît de mult te iubesc decît ascultîndu-ți orbește poruncile.“

— Trebuie să-ți mărturisesc, îi spuse el procurorului, că nu acord prea mult interes toanelor doamnei ducese ; cu toate acestea, dat fiind că ea este aceea care mi l-a prezentat pe neisprăvitul acela de Fabricio, care ar fi făcut mult mai bine să rămînă la Neapole decît să vină aici să ne încurce socotelile, țin foarte mult să nu fie ucis atîta timp cît sînt eu aici, și-ți dau cuvîntul meu că te fac baron în prima săptămînă după ieșirea lui din închisoare.

— Dacă e pe așa, domnule conte, n-am să mă mai văd baron decît peste doisprezece ani mari și lați, fiindcă alteța-sa este foc și pară și îi poartă ducesei o asemenea pică, încît nici nu caută să și-o ascundă.

— Alteța-sa este mult prea bună ! dar ce nevoie are să-și mai ascundă ura, de vreme ce primul ministru n-o mai proteguiește pe ducesă ? Cu toate acestea, nu vreau să fiu învinuit de mîrșă-

vii și cu atât mai puțin de gelozie : eu am adus-o pe ducesa în această țară și dacă Fabricio moare în închisoare, nu numai că s-a sfârșit cu baronia, dar s-ar putea s-o sfârșești și dumneata înjunghiat. Dar să lăsăm fleacurile. Fapt este că mi-am făcut socoteala averii mele : abia dacă am un venit de douăzeci de mii de franci, așa că am de gînd să-i înaintez suveranului preasupusa mea demisie. Am oarecare speranțe de a fi folosit de către regele Neapolului : orașul acesta îmi va îngădui să duc o viață de petreceri de care am mare nevoie în clipa de față și pe care n-aș putea-o duce într-o văgăună ca Parma. Nu voi mai rămîne aici decît atîta timp cît își va trebui ca să mă ajuti să obțin mina prințesei Isota... Convorbirea continuă la nesfârșit pe această temă. Dar, cînd Rassi se ridică, ministrul îi spuse pe un ton cît se poate de nepăsător :

— S-a vorbit, precum știi, că Fabricio n-a fost cinstit față de mine, în sensul că era unul din amanții ducesei ; este un zvon pe care nu-l admit, așa că, pentru a-l dezminți, vreau să faci să-i parvină această pungă de bani.

— Dar, domnule conte, răspunse Rassi speriat, cu ochii la pungă, îmi pare că e o sumă peste măsură de mare, și regulamentul...

— Dumitale, dragul meu, ți s-o fi părînd peste măsură de mare, răspunse contele plin de dispreț. Un burghez ca dumneata, cînd trimite bani unui prieten aflat în închisoare, socotește că se ruinează dacă îi dă zece țechini ; eu, însă, vreau ca Fabricio să primească acești șase mii de franci și, mai ales, vreau să nu se afle la palat.

Și cum Rassi, înspăimîntat, dădea să-i răspundă, contele, sătul de atîta vorbă, îi închise ușa în nas. „Oamenii de soiul ăsta, se gîndi el, nu

ascultă decît dacă sînt repeziți.“ Acestea fiind zise, marele ministru făcu un lucru atît de caraghios, încît ne vine greu să-l povestim : se repezi să ia din biroul său un portret în miniatură al ducesei și îl acoperi de sărutări fierbinți. „Iartă-mă, scumpa mea, strigă el, dacă nu l-am azvîrlit pe fereastră, cu mîinile mele, pe bădăranul ăsta, care îndrăznește să vorbească de tine pe un ton familiar, dar dacă mă port față de el cu atîta răbdare este numai și numai pentru a-ți asculta porunca ! Îl învăț eu minte, mai tîrziu.“

După ce vorbi îndelung cu portretul, contele, care își simțea în piept inima moartă, avu un gînd cu totul năstrușnic și îl urmă cu o grabă copilărească: se îmbracă în uniformă de mare ținută și se duse să-i facă o vizită bătrînei prințese Isota. În viața lui nu-i trecuse pragul decît cu prilejul Anului Nou. O găsi înconjurată de o droaie de ciini și gătită cu toate podoabele, chiar și cu diamante, de parcă s-ar fi pregătit să se ducă la curte. Și cum contele se arătă îngrijat de a nu stînjiți cumva pe alteța-sa, care, de bună seamă, urma să plece de acasă, alteța-sa răspunse ministrului că o prințesă de Parma este datoare față de ea însăși să fie întotdeauna astfel înveșmîntată. Pentru prima dată de la începutul nenorocirii sale, contelui îi veni să rîdă. „Nu-mi pare rău că am venit aici, gîndi el, și trebuie să-i fac chiar astăzi declarația mea de dragoste. Prințesa fu încîntată să-l vadă în salonul ei pe omul acesta vestit prin inteligența sa și care, pe deasupra, mai era și prim-ministru ; sărmana fată bătrînă nu era de fel deprinsă cu asemenea vizite. Contele începu printr-o introducere iscusită despre distanța care va despărți de-a pururi pe

membrii unei familii domnitoare de un simplu gentilom.

— Trebuie făcută o deosebire, spuse prințesa : fiica unui rege al Franței, de pildă, nu are nici o speranță să poată ajunge vreodată să poarte coroana ; pe cînd la curtea Parmei, lucrurile stau cu totul altfel. De aceea, noi, Farnesele, trebuie să ne păstrăm întotdeauna o înfățișare plină de demnitate ; fiindcă pînă și eu, așa cum mă vedeți, ia, acolo, o biată prințesă, nu se poate spune că e cu totul exclus ca, într-o bună zi, să-mi fiți prim-ministru.

Gîndul acesta, cu totul fistichiu, stîrni pentru a doua oară pofta de rîs a sărmanului conte.

Ieșind de la prințesă, care se roșise toată auzind declarația lui de dragoste, primul ministru se întîlni cu unul din ofițerii palatului, care îi raportă că principele trimisese după el în mare grabă.

— Spune-i că sînt bolnav, răspunse contele, încîntat de a putea să-i facă suveranului această nepolitete. „A, va să zică mă scoți din sărîte și mai vrei să te și slujesc ! izbueni el minios. Află, dar, alteță, că în secolul nostru nu mai ajunge să fi fost investit cu putere de către providență, îți mai trebuie să ai și cap și caracter, ca să izbutești să fii stăpîn absolut.“

După ce îl trimise îndărăt pe ofițerul palatului, care păruse foarte mirat de buna stare a sănătății bolnavului, contele găsi cu cale să se ducă să-i viziteze pe doi dintre oamenii de la curte care aveau cea mai mare influență asupra generalului Fabio Conti. Ceea ce îl făcea mai cu seamă să se cutremure, răpindu-i orice încredere în viitor, era învinuirea ce i se aducea guvernatorului cetății de a se fi descotorosit pe vremuri

de dușmanul lui de moarte, un căpitan oarecare, dîndu-i *aquetta*¹ de Perugia.

Contele știa că, în ultimele opt zile, ducesa cheltuia sume nebunești ca să-și cîștige oameni de încredere înlăuntrul cetățuii, dar, după părerea lui, existau prea puțini sorți de izbîndă, căci prea erau încă toți cu ochii în patru. Nu-i vom descrie cititorului toate mijloacele de corupere pe care le folosi nefericita femeie. Încercările acestea disperate erau ajutate și de agenții ei, oameni de toate soiurile, dar cu desăvîrșire credincioși. Poate că singurul lucru care merge strună la micile curți despotice este paza deținuților politici. Astfel că tot aurul ducesei nu avu alte urmări decît izgonirea din cetățuie a opt sau zece slujbași de diferite grade.

¹ Otravă celebră.

Așadar, cu tot devotamentul lor față de întemnițat, ducesa și primul ministru nu izbutiseră să facă mare lucru pentru el. Principele era foc, iar celor de la curte, ca și celor din oraș, li se făcuse lehamite să tot audă vorbind de Fabricio și erau încântați că i se întâmplase o nenorocire : prea fusese fericit.

Deși azvîrlea aur cu amîndouă mîinile, ducesa nu putuse face nici un singur pas în incinta fortăreței. Și nu trecea zi fără ca marchiza Raversi sau cavalerul Riscara să nu aibă de comunicat ceva nou generalului Fabio Conti : îi sprijineau și ei, cum puteau, slăbiciunea.

După cum am mai spus, în ziua întemnițării sale, Fabricio fu dus mai întîi la *palatul guvernatorului*. Era o mică clădire, destul de arătoasă, construită în secolul trecut, după planurile lui Vanvitelli, care o așezase la o înălțime de o sută optzeci de picioare, pe platforma uriașului turn rotund. De la ferestrele acestui mic palat singuratic, ce se înălța pe spinarea mătăhălosului turn ca o cocoasă de cămilă, Fabricio vedea cîmpia și, hăt departe, Alpii, iar la poalele cetățuii, cuîsul șerpuit al Parmei, care, la vreo patru

leghe de oraș, cotește spre dreapta și se duce să se verse în Pad. Dincolo de malul stîng al fluviului, care, văzut de departe, părea un șirag de mari pete albe în mijlocul șesului verde, ochii întemnițatului zăreau, plini de încîntare, fiecare din piscurile uriașului zid pe care-l alcătuiesc Alpii la nordul Italiei. Aceste înălțimi veșnic înzăpezite, chiar și în toiul lunii august, cum se întîmpla să fie atunci, îți dăruie, în mijlocul cîmpiilor încinse dimprejur, ca o amintire de răcoare. Privirea le poate desluși cele mai mărunte clinuri, cu toate că se află la mai bine de treizeci de leghe de cetățuia Parmei. Priveliștea, atît de întinsă, ce se înfățișează ochilor din frumosul palat al guvernatorului, este tăiată spre miazăzi de *Turnul Farnese*, în care se pregătea în grabă, o cameră pentru Fabricio. Acest al doilea turn fusese ridicat — așa cum cititorul își mai amintește, poate — pe platforma de sus a turnului celui mare, în cinstea unui prinț moștenitor care, spre deosebire de Hipolit¹, fiul lui Tezeu, nu respinsese cîtuși de puțin îmbierile tinerei sale mame vitrege. Prințesa muri după cîteva ceasuri; fiul prințului nu-și redobîndi libertatea decît după șaptesprezece ani, cînd se urcă pe tron, la moartea tatălui său. Foarte urît pe dinafară, acest *Turn Farnese*, în care fu dus Fabricio după vreo trei sfer-turi de oră, se înălța cu aproape cincizeci de picioare deasupra platformei turnului celui mare și era înzestrat cu o sumedenie de paratrăsnete. Prințul, nemulțumit de soția sa, după ce poruncise să se construiască această închisoare ce se vedea din toate părțile, avusese năstrușnica am-

¹ În mitologia greacă, iubit de Fedra, mama sa vitregă, a cărei dragoste o respinge.

biție să-i convingă pe supușii săi că turnul acesta dăinuia din vremi străvechi. De aceea, ținuse cu tot dinadinsul să-i dea numele de *Turnul Farnese*. Nimeni nu avusese voie să vorbească despre ridicarea lui, deși, din toate colțurile orașului Parma și din satele învecinate, se vedea limpede cum zidarii înaltă, piatră cu piatră, acea clădire în cinci colțuri. Ca o dovadă a vechimii sale, deasupra intrării, largă-de două picioare și înaltă de patru, fusese așezat un măreț basorelief ce înrățișa pe faimosul general Alessandro Farnese¹, silind pe Henric al IV-lea să se îndepărteze de Paris. Acest *Turn Farnese*, cu o vedere atât de frumoasă, are un parter lung de cel puțin patruzeci de picioare și cam tot atât de larg, și este înțesat cu stilpi scurți și groși, deoarece încăperca nu numără, în înălțime, mai mult de cincisprezece picioare. Din mijlocul acestei încăperi, destinată corpului de gardă, pornește o scară în culbec, răsucită în jurul unuia din stilpi. Scara, foarte ușoară, lată de abia două picioare, era făcută dintr-un fel de împletitură de fier. Pe această scară, ce tremura sub greutatea temnicerilor care-l escortau, Fabricio pătrunse în vastele încăperi, înalte de mai bine de douăzeci de picioare, care alcătuiau, cu mult fast, primul cat. Pe vremuri, ele fuseseră mobilate în chip somptuos pentru tânărul prinț, care petrecuse în ele șaptesprezece ani, cei mai frumoși ai vieții sale. La una din aripile acestui cat, i se arătă noului deținut o capelă de toată măreția ; zidurile, ca și bolta, erau în întregime căptușite cu marmură neagră ; pilaș-

¹ Alessandro Farnese, duce de Parma și Piacenza, general al regelui Filip al II-lea, în Flandra. În 1590, intrând în Franța, l-a forțat pe Henric al IV-lea să înceteze asediul Parisului.

tirii, de asemenea negri, și de cele mai nobile proporții, erau aliniați de-a lungul pereților tot negri, fără să-i atingă, iar pereții înșiși erau îndobîți cu o sumedenie de capete de mort, de marmură albă, de proporții uriașe, sculptate cu eleganță și așezate deasupra a două oase încrucișate. „Iată o născocire a urii care nu poate uide, își spuse Fabricio, și ce gînd drăcesc să mi-o arate tocmai mie!”

O a doua scară lucrată de asemenea din fier împletit și încolăcită în jurul unui din stîlpi ducea la cel de-al doilea cat al închisorii. Aici, în camerele acestui al doilea cat, înalte de vreo cincisprezece picioare, își dovedea de un an de zile iscusința generalul Fabio Conti. În primul rînd, potrivit poruncilor sale, ferestrele acestor camere, ocupate altădată de slujitorii prințului, fuseseră trainic zăbrelite, deși se aflau la mîi bine de treizeci de picioare de lespezile ce pardosesc platforma turnului celui mare, rotund. La aceste camere, care aveau fiecare cîte două ferestre, ajungeai printr-un gang întunecos și strîmt, ce străbătea tot mijlocul clădirii și în care Fabricio văzu trei uși de fier, alcătuite din drugi uriași, ce se înălțau pînă la tavan. Timp de doi ani, planurile, secțiunile și proiectările tuturor acestor născociri năzdrăvane prilejuiseră generalului o audiență săptămînală la stăpînul său. Un conspirator, închis într-una din aceste încăperi, nu s-ar fi putut plînge în fața opiniei publice că e tratat într-un chip neomenos. Totuși, nu ar fi izbutit să intre în legătură cu nimeni pe lume și nici să facă o singură mișcare fără să fie auzit. În fiecare cameră, generalul pusese să fie așezate grinzi groase de stejar, aliniate ca niște bănci, la o înălțime de trei picioare și — născocire de căpetenie,

care îi dădea dreptul să rîvnească la ministerul Poliției — pe aceste grinzi pusese să se construiască cîte o gheretă de scînduri, foarte răsunătoare, înaltă de zece picioare și care nu era lipită de zidul încăperii decît în partea ferestrelor. Celălalte trei părți erau înconjurate astfel de un mic gang, lat de vreo patru picioare, care despărțea zidul propriu-zis al închisorii, durat din pietre masive de construcție, de pereții gheretei. Pereții aceștia, din patru scînduri de nuc, stejar și brad, erau încheiați cu șuruburi de fier și nenumerate cuie.

Într-una din aceste încăperi, astfel transformată de un an de zile, capodoperă a generalului Fabio Conti, căreia i se dăduse frumoasa poreclă de *Supunere oarbă*, fu închis Fabricio. Se repezi la ferestre ; priveliștea care i se desfășura printre zăbrele era sublimă. Un singur colț de zare era ascuns, spre nord-vest, de acoperișul în chip de verandă al frumosului palat al guvernatorului, care nu avea decît două caturi, parterul fiind ocupat de serviciile statului major. Din prima clipă, privirea lui Fabricio fu atrasă de una din ferestrele catului al doilea, în dreptul căreia se aflau, în colivii aurite, un mare număr de păsări de tot soiul. Fabricio zăbovi cu plăcere să le asculte cîntînd și să le vadă luîndu-și rămas bună de la cele din urmă raze ale amurgului, în timp ce temnițerii se foiau în jurul său. Între fereastra lui și cea cu colivii nu erau mai mult de douăzeci și cinci de picioare și, cum aceasta se afla cu cinci sau șase picioare mai jos, privirea lui cădea din plin asupra păsărilor.

Era o seară cu lună și, în clipa în care Fabricio pătrunse în temniță, ea tocmai răsărea, plină de măreție, spre dreapta, deasupra lanțului Alpi-

lor, către Treviso. Nu erau decît ceasurile opt și jumătate, și de cealaltă parte a zării, spre apus, strălucirea roșie-portocalie a asfințitului contura limpede crestele muntelui Viso și pe acelea ale Alpilor, care pornesc de la Nisa spre Mon-Cenis și Torino. Fără să mai cugete la nenorocirea celovise, Fabricio se lăsă răpit de priveliștea aceea dumnezeiască. Așadar, în acest decor vrăjit trăia Clelia Conti ! Cu firea ei visătoare și cuminte afla, de bună seamă, aci, mai multă desfătare decît oricine ; în aceste locuri te simțeai ca în creierul unor munți singuratici, la sute de leghe de Parma. Abia după ce zăbovi mai bine de două ceasuri la fereastră, sorbind cu nesaț zările care-i încîntau sufletul și oprindu-și adesea privirea pe frumosul palat al guvernatorului, Fabricio exclamă deodată : „Cum, asta să fie închisoarea ? Așa să arate locul de care m-am temut atîta ?“ În loc să afle, la fiecare pas, pricini de neplăcere și de îndîrjire, eroul nostru se lăsa răsfățat de farmecele temniței.

Deodată, o larmă înspăimîntătoare îl readuse în chip brutal la realitate : odaia lui de lemn, asemănătoare cu o colivie și mai ales foarte răsunătoare, începu să fie puternic zgîlțîită ; lătrat de cîine și chițăituri așeuite întregeau tărăboiul acela cu totul neobișnuit. „Să fie oare cu puțință ? Abia închis și să pot fugi ?“ se gîndi Fabricio. În clipa următoare, începu să rîdă, cum poate nimeni nu a rîs vreodată într-o închisoare.

La porunca generalului, o dată cu temnicerii, fusese adus în turn un cîine englezesc foarte rău, însărcinat cu paza deținuților de seamă și care trebuia să petreacă noaptea în locul atît de îngust ce împrejmuia colivia lui Fabricio. Cîinele și temnicerul trebuiau să doarmă în golul de trei

picioare, lăsat anume între pardoseala de piatră a camerei și dușumeaua de lemn a gheretei, în care deținutul nu putea face nici un pas fără să fie auzit.

La sosirea lui Fabricio, camera *Supunerii oarbe* se afla în stăpînirea a vreo sută de șobolani mari cît toate zilele, care o rupseseră de fugă în toate părțile. Cîinele, un soi de propelicar corcit cu fox englezesc, nu era prea arătos ; în schimb, se dovedi foarte vioi. Fusesse legat pe pardoseala de lespezi, chiar sub colivia de lemn ; cînd simți mișunînd pe lîngă el șobolanii, se smuci atît de năprasnic, încît izbuti să-și smulgă capul din zgardă. Atunci se produse acca bătălie grozavă, care-l trezise pe Fabricio din visarea sa cîtuși de puțin amară. Șobolanii, care putuseră scăpa de primul asalt al colților cîinelui, căutară în fugă adăpost în colivia de lemn ; dihania urcă, pe urmele lor, cele șase trepte care duceau de la lespezile de piatră la ghereta lui Fabricio. Atunci începu un tărăboi și mai mare : ghereta era zgîlțită din toate încheieturile ei. Fabricio rîdea ca un nebun, îi curgeau lacrimi de atîta rîs. Temnicerul Grillo, care se prăpădea și el de rîs, închisesese ușa ; în goana lui după șobolani, cîinele nu era stingherit de nici o mobilă, fiindcă ghereta era cu desăvîrșire goală ; doar o sobă de fier, într-un colț, îi mai stînjea salturile. Cînd cîinele își răpuse toți dușmanii, Fabricio îl chemă, îl mîngîie și izbuti să și-l apropie. „Dacă vreodată mă vede sărind peste zid, își spuse el, ăsta n-o să mă latre.“ Dar această socotecală dibace era doar un fel de a-și da aere față de sine însuși ; în starea de spirit în care se afla, îi făcea plăcere să se joace cu cîinele și atîta tot. Printr-o ciudă-

tenie de care nu-și dădea nici el însuși seama, o bucurie ascunsă îi stăpînea adîncul sufletului.

Cînd începu să gîfiie de atîta zbîntuială cu cîinele, îl întrebă pe temnicher :

— Cum te cheamă ?

— Grillo, ca să fiu pe placul excelenței-voastre atît cît îmi îngăduie regulamentul.

— Ei bine, dragul meu Grillo, un oarecare Giletto a vrut să mă ucidă la drumul mare, cu m-am apărat și l-am omorît ; l-aș omori încă o dată dacă ar mai fi nevoie. Dar asta nu mă împiedică să doresc să petrec cît mai bine timpul cît voi rămîne oaspetele dumatăle. Cere, deci, mai marilor închisorii, încuviințarea și du-te să-mi aduci ceva rufărie de la palatul Sanseverina ; și cum-pără-mi cît poți mai mult *tămîios de Asti*.

Spumosul acesta e un vin destul de bun ; produs în Piemont, patria lui Alfieri, este prețuit mai ales de acea categorie de băutori din care fac parte și temnicherii. Opt sau zece din acești domni tocmai se îndeletniceau cu căratul, în colivia de scînduri a lui Fabricio, a cîtorva mobile din alte vremi, care mai de care mai aurite, luate de la primul cat, din fosta închisoare a prințului ; cu toții înregistrară cu smerenie, în cugetul lor, lauda vinului de Asti, rostită de deținut. În ciuda tuturor strădaniilor, găzduirea lui Fabricio în această primă noapte fu de-a dreptul jalnică, dar el nu se arătă supărat decît de lipsa unei sticle de *tămîios*.

— Asta pare să fie băiat de treabă... spuseră temnicherii, coborînd din turn... și nu ne putem dori decît un singur lucru : ca șefii noștri să-i îngăduie să i se trimită bani.

Rămas singur, după toată vînzolcala de pînă atunci, Fabricio căută să-și adune gîndurile : „E oare cu putință ca asta să însemne închisoarea,

își spuse el privind zarea larg deschisă, de la Treviso pînă la muntele Viso, lanțul atît de întins al Alpilor, vîrfurile acoperite de zăpadă, stelele... Și, mai ales, prima noapte de închisoare ! Înțeleg acum de ce îi place Cleliei Conti să trăiască în această singurătate ; te simți aici de parcă ai fi în plin văzduh, la sute de leghe deasupra micimilor și răutăților care ne otrăvesc viața acolo jos. Dacă păsările de sub fereastra mea sînt ale ei, înseamnă că am s-o văd... Oare, o să roșească zărindu-mă ?" Încercînd să răspundă la această mare întrebare, deținutul nu putu adormi decît la o oră foarte tîrzie.

Chiar de-a doua zi după această primă noapte petrecută în închisoare și în cursul căreia nu-și pierduse o singură clipă răbdarea, Fabricio nu mai putu sta de vorbă decît cu Fox, cîinele englezesc ; Grillo, temnicerul, se arătă și acum foarte îndatoritor față de el, dar un ordin proaspăt primit îl făcuse să amuțească. De asemenea, nu-i aduse nici rufărie, nici *tămîios*.

„Oare, am s-o văd pe Clelia ? se întrebă Fabricio trezindu-se. Păsările astea să fie într-adevăr ale ei ?" Tocmai începeau să ciripească și să cînte și la înălțimea aceea era singurul zgomot ce se putea auzi în văzduh. Liniștea deplină ce domnea acolo îi dădu lui Fabricio un simțămînt cu totul nou și plăcut : asculta plin de încîntare ciripitul mărunț și atît de vioi cu care vecinele sale înaripate întîmpinau lumina zilei. „Dacă sînt ale ei, Clelia are să se arate o clipă aici, jos, sub fereastra mea.“ Și tot cercetînd uriașele spinări ale Alpilor, în fața cărora cetățuia din Parma părea să se ridice ca un post întărit de primă linie, privirile lui Fabricio se reîntorceau, în fiecare clipă, la minunatele colivii din lemn de lămii și mahon,

cu fire de sîrmă aurită, așezate în mijlocul încăperii luminoase, care le adăpostea, ea însăși, ca o colivie mai mare. Abia mai tîrziu, Fabricio avea să afle că încăperea aceea era singura, din cele aflate la al doilea cat al palatului, care se bucura de umbră de la ceasurile unsprezece pînă la patru după-amiază : umbra *Turnului Farnese*.

„Ce mîhnit o să fiu, își spuse Fabricio, dacă în locul chipului îngeresc și gînditor, pe care îl aștept și care se va îmbujora poate un pic zărindu-mă, am să văd fața boccie și anostă a vreunei slujnice, căreia i s-a dat, prin procură, sarcina să hrănească păsărelele ! Dar dacă o văd pe Clelia, va binevoi ea oare să mă zărească ? Uneori trebuie să săvîrșești unele indiscreții ca să fii observat ; situația în care mă aflu se cade să se bucure de oarecare privilegii ; de altfel, aici sîntem amîndoi singuri și atît de departe de lume ! Eu sînt un deținut, unul dintre acei pe care generalul Conti și ceilalți ticăloși de teapa lui îi socotesc drept niște subordonați... Dar ea este atît de deșteaptă sau, mai bine-zis, are atîta suflet încît, așa cum presupune contele, poate chiar disprețuiește îndeletnicirea tatălui ei, și de acolo i se și trage melancolia ! Nobil izvor de întristare ! Dar, la urma urmei, nu-i sînt chiar cu totul străin. Cu ce grație plină de modestie m-a salutat aseară ! Îmi amintesc foarte bine că, la prima noastră întîlnire, lingă Como, i-am spus : «Într-o zi am să vin să văd frumoasele tablouri din Parma ; o să-ți amintești de numele meu : Fabricio del Dongo ?» Va fi uitat ea cuvintele mele ? Era atît de copilă pe atunci !

Dar iată, își spuse mirat Fabricio, curmîndu-și deodată firul gîndurilor, iată că uit să fiu mînios. Nu cumva fac și eu parte din acei mari viteji cu

care antichitatea a dat lumii atâtea pilde ? Sînt oare un erou, fără măcar s-o bănuiesc ? Cum ! Îmi era așa frică de închisoare și acum, cînd sînt aci, uit că trebuie să fiu amărît ? De astă dată, cu adevărat s-ar putea spune că a fost mai mare dăraua decît ocaua ! Dar cum vine asta ? Trebuie să stau să judec ca să fiu mîhnit de o întemnițare care, așa cum spune Blanès, poate ține zece luni sau zece ani ? Să fie oare mirarea de a mă afla în această situație, care mă apără de suferința ce ar trebui să încerc ? Poate că această voioșie, independentă de voința mea și atît de necugetată, va înceta dintr-o dată și atunci, pe loc, am să cad în neagra restriște în care ar trebui să mă aflu de pe acuma. Oricum, e lucru de mirare să zaci în pușcărie și să trebuiască să te dăscălești ca să fii întristat ! Mai că-mi vine să mă întorc la prima mea presupunere, și anume că sînt un om într-adevăr tare !"

Gîndurile lui Fabricio fură curmate de tîmplarul fortăreței, care venea să ia măsura ferestrelor ca să le pună *abajururi* ; temnița în care se afla era folosită pentru prima oară, și generalul Fabio Conti uitase acest amănunt esențial.

„Prin urmare, își spuse Fabricio, voi fi lipsit de astă priveliște sublimă“, și căută să se întristeze din pricina acestei îngrădiri.

-- Cum adică ? strigă el dintr-o dată, adresîndu-se tîmplarului, să nu mai pot vedea păsărelele astea frumoase ?

-- A ! păsărelele domnișoarei ! Îi sînt așa de dragi ! spuse omul ce părea plin de bunătate. Gata ! S-a zis cu ele ! Cu ele, ca și cu toate celelalte !

Tîmplarului, ca și temnicerului, îi era oprit cu strășnicie să vorbească cu deținutul, dar omului

i se făcuse milă de tinerețea lui Fabricio ; îi lămurii că obloanele acelea uriașe, sprijinite de pervazul ferestrei, aveau să se depărteze doar în partea de sus și erau menite să nu îngăduie celui înțemnițat să vadă altceva decît cerul.

— În felul acesta, spuse el, crește jalea din sufletul deținuților, sporindu-li-se izbăvitoarea dorință de îndreptare. Generalul, adăugă tîmplarul, a mai născocit ceva : să scoată geamurile de la ferestrele deținuților și să le înlocuiască cu hîrtie unsă cu untdelemn.

Fabricio gustă izul de epigramă al acestei con-vorbiri, foarte rară în Italia.

— Aș da mult să am o păsărică, să-mi țină de urît ; mă dau în vînt după ele ; cumpără-mi și mie una de la fata din casă a domnișoarei Clelia Conti.

— Cum ? exclamă tîmplarul. Înseamnă că o cunoașteți, de vreme ce îi știți așa de bine numele.

— Cine n-a auzit vorbindu-se de frumusețea ei ? Am avut cîntea s-o întîlnesc de mai multe ori la curte.

— Bieteii domnișoare i se urăște tare aici, adăugă tîmplarul ; își omoară și ea vremea cu păsărelele ei. Azi-dimineață a pus să i se cumpere doi minunați portocali, care au fost așezați, din porunca ei, la intrarea turnului, sub fereastră dumneavoastră ; dacă n-ar fi brîul zidului, ați putea să-i vedeți.

Unele cuvinte ale acestui răspuns fură de mare preț pentru Fabricio, care găsi mijlocul să-i strecoare tîmplarului ceva bani fără să-l jignească.

— Fac două greșeli deodată, îi spuse omul, stau de vorbă cu excelența-voastră și primesc bani. Poimîine, cînd mă întorc pentru obloane, o să vin cu o pasăre în buzunar și, dacă nu sînt singur,

o să mă prefac că mi-a scăpat. Dacă pot, o să vă aduc și o carte de rugăciuni ; trebuie să vă simțiți tare prost fără o asemenea carte la ceasul slujbelor.

„Așadar, își spuse Fabricio de îndată ce rămase singur, păsările sînt într-adevăr ale ei, numai că peste două zile nu am să le mai văd !“ La gîndul acesta, privirea i se posomori. Dar, în cele din urmă, spre nespusa lui bucurie, după o așteptare atît de lungă și după atîta pîndă, către amiază o văzu pe Clelia venind să-și hrănească păsărelele. Fabricio rămase nemișcat, cu răsuflarea tăiată : stătea în picioare, lipit de zăbrelele de fier ale ferestrei, la foarte mică depărtare de ea. Își putu da seama că, deși Clelia nu ridică ochii spre el, mișcările ei dovedeau stînjeneala celui ce se simte privit. Chiar de-ar fi voit, biata fată tot nu ar fi putut uita zîmbetul atît de gingaș, pe care-l văzuse rătăcind pe buzele deținutului, în ajun, în clipa în care jandarmii îl luau de la corpul de gardă.

Deși, după toate semnele, se supraveghea cu cea mai mare grijă în tot ce făcea, în clipa cînd se apropie de fereastra camerei ce adăpostea coliviile se roși foarte tare. Primul imbold al lui Fabricio, care continua să stea lipit de zăbrelele de fier ale ferestrei, fu o copilărie : să lovească ușor zăbrelele cu mîna, pentru a face puțin zgomot. Dar eventualitatea unei asemenea grosolănii îl umplu de groază. „Dacă aș face asta, mi s-ar cuveni ca, timp de opt zile, s-o pună pe cameristă să-i hrănească păsările.“ Gîndul acesta, plin de sfială, nu i-ar fi venit nicicum la Neapole sau la Novara.

O urmărea cu nesaț : „Te pomenești, își spunea el, că iese din cameră fără să se înduplece să-și ridice ochii spre biata fereastră, pe care o are,

totuși, drept în față." Dar, reîntorcîndu-se din fundul camerei, în care, de sus, privirea lui Fabricio pătrundea în voie, Clelia nu se putu împiedica să nu se uite spre el, pe sub sprîncene, fără să-și întrerupă mersul, și aceasta fu destul ca Fabricio să se socoată îndreptățit să o salute. „Nu sîntem oare singuri pe lume aici ?" se gîndi el, pentru a-și face curaj. La acest salut, fata rămase nemișcată și plecă ochii ; apoi Fabricio o văzu ridicîndu-i foarte încet. Făcînd o vădită sfortare pentru a se birui, ea îi răspunse cu o mișcare plină de cea mai mare gravitate și cit. mai rece cu putință ; dar nu putu să poruncească tăcere ochilor, care fără știrea ei, de bună seamă, exprimară, timp de o clipă, mila cea mai adîncă. Și deoarece cînd intrase în camera păsărilor, căldura o făcuse să-și îndepărteze de pe umeri șalul de dantelă neagră, Fabricio mai băgă de seamă că fata se îmbujorase atît de tare, încît rumeneala i se întinsese repede pînă pe grumaji. Privirea învăluitoare cu care răspunsese salutului ei îndoi tulburarea Cleliei. „Ce fericită ar fi biata femeie, își spuse ea gîndindu-se la ducesă, dacă ar avea putința să-l vadă măcar o clipă, așa cum îl văd eu acum !"

Fabricio nutrise nădejdea că va putea s-o mai salute o dată la plecarea ei din cameră ; dar pentru a ocoli această nouă politețe, Clelia închipui o măiestrită retragere treptată, din colivie în colivie, ca și cum, la sfîrșit, ar fi trebuit să vadă de păsărelele cele mai depărtate de fereastră. În cele din urmă, ieși ; Fabricio rămase mai departe nemișcat, cu ochii la ușa pe care dispăruse fata ; acum era alt om.

Din clipa aceea, nu mai avu decît un singur gînd : cum s-o mai zărească, după ce va fi fost

așezat cumplitul oblon la fereastra dinspre palatul guvernatorului ?

Seara, în ajun, înainte de a se culca, își impusese o lungă bătaie de cap : aceea de a-și ascunde cea mai mare parte din aurul pe care-l avea asupra lui, în mai multe din găurile de șobolani care îi împodobeau chilia de scinduri. „În seara asta, trebuie să-mi ascund și ceasul. Doar am auzit povestindu-se că, înarmat cu multă răbdare și cu un arc dințat de ceas, poți tăia lemnul și chiar fierul. Voi putea, deci, să-mi fac o fereastră în oblon.“ Strădania de a ascunde ceasul, care ținu timp de două ore, nu-i păru cituși de puțin lungă ; se gîdea la cele mai felurite mijloace de a-și atinge scopul urmărit și încerca să-și reamintească prea puținele lui cunoștințe de tâmplărie. „Dacă mă dumiresc asupra chipului în care trebuie să procedez, își spunea el, voi putea să tai un soi de capac în partea de jos a scîndurii de stejar a oblonului care se va sprijini de pervazul ferestrei ; apoi o să scot și o să pun la loc capacul, după împrejurare ; am să dau tot ce am la mine lui Grillo, ca să binevoiască să nu observe acest mic șiretlic.“ Toată fericirea lui Fabricio era legată acum de posibilitatea de a duce la bun sfîrșit această operație și nu se mai gîdea la nimic altceva. „Dacă izbutesc măcar s-o văd, sînt fericit... Adică nu, își spuse el ; trebuie ca și ea să vadă că o văd.“ Toată noaptea nu se gîndi decît la felurite meșteșuguri de tâmplărie și gîndul nu i se duse, poate, nici o singură dată la curtea Parmei, la mînia prințului și la toate celelalte. Vom mărturisi că nici suferința în care trebuia să fie cufundată ducea nu-i trecu prin minte. Așteptă cu nerăbdare să se facă ziuă, dar tâmplarul nu se mai arătă : se vede că în

închisoare era socotit drept liberal ; fu trimis un altul, cu o înfățișare ursuză și care nu răspunse decît printr-un mormăit, ce nu prevestea nimic bun, la toate lucrurile plăcute și pline de haz pe care căută să i le spună Fabricio. Citeva din încercările ducesei, de a stabili un schimb de scrisori între ea și Fabricio, fuseseră descoperite de numeroșii agenți ai marchizei Raversi, care în fiecare zi îi aduceau la cunoștință generalului Fabio Conti aceste încercări, sperîindu-l și zgîndărindu-i ambiția. Din opt în opt ore, cei șase soldați care stăteau de pază, în sala cea mare cu o sută de stilpi, de la parter, erau schimbați. Pe lângă aceasta, guvernatorul pusese cîte un temnicer de strajă la fiecare din cele trei uși de fier din gang. Iar bietul Grillo, singurul care dădea ochi cu deținutul, fu osîndit să nu iasă din *Turnul Farnese* decît o dată la opt zile, pricină pentru care se arătă foarte necăjit. Își revărsă necazul asupra lui Fabricio, care avu fericita inspirație de a nu-i răspunde decît atît :

— Adă-mi cît mai mult *tămîios de Asti*, prietene, și îi dădu iarăși bani.

— Ei, exclamă Grillo indignat, cu glasul înăbușit dar destul de tare ca să poată fi auzit de deținut, pînă și banii ăștia, care ne mai fac să uităm de rele, sîntem opriți să-i luăm ; ar trebui să nu-i primesc, dar eu tot îi iau. De altfel, mi-i dați de pomană, fiindcă nu pot să vă suflu o vorbă despre nimic. Ce vreți ? Trebuie că excelența-voastră a făcut o poznă mare de tot, fiindcă toată cetățuia e cu susul în jos din pricina dumneavoastră ; nu știu ce-o fi făcut și ce-o fi dres doamna ducasă, dar trei dintre noi au și fost dați afară.

Oblonul avea să fie gata, oare, înainte de amiază ? Iată întrebarea care îi dădu bătaie de inimă lui Fabricio, în dimineața aceea ce i se păru nesfârșită. Număra toate sferturile de ceas pe care le bătea orologiul cetățuii. Când răsunară cele trei sferturi după unsprezece, oblonul tot nu sosise ; Clelia se arătă și începu să-și hrănească păsărelele. Crunta împrejurare în care se afla făcuse să crească pînă într-atît îndrăzneala lui Fabricio, iar amenințarea de a nu o mai putea vedea i se părea în așa măsură mai presus de orice, încît, uitîndu-se la Clelia, se încumetă să facă cu degetul semnul de ferestruire a oblonului. E adevărat că, după ce văzu semnul acela, care în închisoare era o dovadă de mare nesupunere, ea îi adresă lui Fabricio un salut foarte grăbit și se retrase.

„Cum ! își spuse acesta mirat, s-ar putea să fie atît de lipsită de judecată ca să ia drept o familiaritate nelalocul ei un gest dictat de cea mai imperioasă nevoie ? Voiam s-o rog să se înduplece ca, în timp ce-și hrănește păsărelele, să mai arunce, din cînd în cînd, cîte o privire spre fereastra temniței, chiar cînd o va vedea astupată de un uriaș oblon de lemn ; voiam să-i arăt că voi face tot ce e omenește cu putință ca să izbutesc s-o privesc. Doamne sfinte ! și dacă mîine nu se mai arată din pricina acestui semn nelalocul lui ?“ Teama aceasta, care tulbură somnul lui Fabricio, se dovedi întemeiată ; a doua zi, Clelia nu se arătase încă pînă la ceasurile trei, cînd cele două uriașe obloane fură așezate în fața ferestrelor lui. Scîndurile din care urmau să fie încheiate fuseseră ridicate, de pe platforma turnului cel mare, cu frînghii și scripeți prinși de zăbrelele de fier ale ferestrelor. E drept însă că,

ascunsă în dosul unui oblon al apartamentului ei, Clelia urmărise, plină de zbucium, toate pregătirile lucrătorilor ; își dăduse foarte bine seama de neliniștea de moarte a lui Fabricio, dar nu avusese, totuși, curajul să nu țină făgăduiala pe care și-o făcuse.

Clelia era o fanatică a liberalismului ; în prima ei tinerețe, luase în serios tot ce auzise vorbindu-se despre liberalism în jurul tatălui ei, care nu se gîdea decît la un singur lucru : să-și asigure o situație. Lucrul acesta o și făcuse să disprețuiască și să-i fie aproape silă de supușenia curtenilor ; tot de acolo pornea și aversiunea ei pentru căsătorie. De la sosirea lui Fabricio, era muncită de muștrări de cuget. „Iată, își spunea ea, că nevrednica mea inimă se alătură celor ce vor să-mi trădeze tatăl ! Îndrăznește să-mi facă gestul de a tăia cu ferăstrăul o ușă !... Dar, își spuse ea numaidecît, cu sufletul îndurerat, tot orașul vorbește de moartea lui apropiată ! Chiar mîine ar putea fi ziua sorocită ! Cu fiarele care ne cîrmuiesc, orice e cu putință ! Ce blîndețe, ce seninătate eroică în ochii lui, care poate că se vor închide pentru totdeauna ! Dumnezeuule ! Prin ce chinuri trebuie să treacă ducesa ! Se spune că e nebună de durere. Eu, una, m-aș duce să-l ucid pe principe cu pumnalul, ca eroica Charlotte Corday ¹.“

În tot cursul celei de-a treia zile de temniță, Fabricio fu mîrțos la culme, dar numai și numai fiindcă n-o văzuse arătîndu-se pe Clelia. „Cel puțin să-i fi spus că o iubesc ! exclama el. Fiindcă

¹ *Charlotte Corday* (1768—1793), unealtă a politicii contrarevoluționare a girondinilor ; în 1793 l-a înjunghiat în baie pe Marat (1743—1793), unul dintre conducătorii iacobinilor.

făcuse această mare descoperire. Nu, nu din vitejie nu mă sinchisesc eu de pușcărie și dau de minciună profeția lui Blanès — nu sînt în stare de atîta tărie de caracter. Fără voie, mă gîndesc la căutătura duioasă, plină de milă, cu care m-a învăluit Clelia cînd m-au luat jandarmii de la corpul de gardă; căutătura aceea mi-a șters din minte toată viața mea de mai înainte. Cine mi-ar fi spus că o să găsesc niște ochi atît de buni într-un asemenea loc și în clipa în care privirea mea rătăcită era mînjită de mutra lui Barbone și de aceea a domnului general-gubernator? Parcă cerul însuși ar fi coborît printre făpturile acelea nevrednice. Și cum aș putea să nu mă îndrăgostesc de frumusețe și să nu caut să o văd? Da, nu din pricina tăriei de caracter rămin nepăsător față de micile înjosiri de care sînt copleșit aici, în închisoare.“ Cercetînd, una după alta, toate cîte i se puteau întîmpla, închipuirea lui Fabricio ajunsese curînd la gîndul că ar putea fi pus în libertate. „Fără îndoială, prietenia ducesei va face minuni pentru mine. Ei bine, nu am să-i mulțumesc decît din vîrfurile buzelor; căci locul acesta nu este unul în care să te poți întoarce. O dată ieșit din fortăreață, despărțiți de societatea din care facem parte fiecare, nu aș mai putea-o revedea niciodată pe Clelia. Și, la drept vorbind, ce rău îmi face închisoarea? Dacă Clelia s-ar îndupleca să nu mă copleșească cu minia ei, ce altceva aș mai putea cere proniei?“

În seara aceleiași zile, în care n-o văzuse pe frumoasa sa vecină, îi dădu prin minte un gînd izbăvitor: cu crucea de fier a mătaniilor care se dădeau tuturor deținuților la intrarea lor în temniță, începui, și izbuti, să străpungă oblonul. „Să-vîrșesc poate o nesocotință, își spuse el înainte de

a începe. I-am auzit doar cu urechile mele pe timplari spunînd că miine vor veni, în locul lor, vop-sitorii. Ce-au să spună cînd vor găsi oblonul găurit ? Dar dacă nu săvîrșese această nesocotință, miine n-am s-o pot vedea. Cum ? din vina mea să stau o zi fără s-o văd ? Mai ales cînd m-a părăsit supărată !” Nesocotința lui Fabricio fu răsplătită : după cincisprezece ceasuri de trudă, o văzu pe Clelia și, culmea fericirii, cum ea nu bănuia că e văzută, stătu multă vreme nemișcată, cu privirea ațintită asupra uriașului oblon, astfel că Fabricio avu răgazul să citească în ochii ei semnele celei mai duioase compătimiri. Spre sfîrșit, fu vădit că fata uitase pînă și de păsărele. Într-adevăr, era tulburată pînă în adîncul sufletului ; se gîndea la ducesa, a cărei cumplită nenorocire îi insuflase atîta milă ; și totuși, începea s-o urască. Nu putea pricepe de ce tînjea astfel întreaga ei ființă și-i era ciudă pe ea însăși. În acest răstimp, nemai-putîndu-și potoli nerăbdarea, Fabricio încercă de două sau trei ori să cîntească oblonul. I se părea că nu poate fi fericit dacă nu izbuteste să-i arate Cleliei că o vede. „Pe de altă parte, își spunea el, dacă ar ști că o văd atît de bine, sfioasă și stăpînită cum e, fără îndoială că s-ar feri de privirile mele“.

A doua zi, avu mai mult noroc (din ce biete nimicuri își durează dragostea fericirea !) : în timp ce ea se uita cu jale la oblon, Fabricio izbuti să treacă o sîrmă prin gaura făcută cu crucea de fier și îi făcu semne, pe care ea le înțelese, de bună seamă, și anume : „Sînt la fereastră și te văd.“

În zilele următoare, îi merse prost. Voia să taie din acel cogeamite oblon o bucată de scîndură de un lat de palmă, pe care să-l poată pune la loc la

nevoie și care să-i îngăduie să vadă și să fie văzut, adică să vorbească, măcar prin semne, despre ceea ce se petrecea în sufletul lui. Din păcate, zgomotul micului ferăstrău, improvizat ca vai de lume din arcul ceasului pe care îl dîntase cu crucea, îl neli-niștise pe Grillo, care zăbovea acum ceasuri întregi în ghereta de lemn a lui Fabricio. Acestuia i se păru, însă, că asprimea Cleliei se mai muia, pe măsură ce sporeau greutatea materiale care se împotriveau oricărei legături a lui cu lumea din afară. Își dădea foarte bine seama că nu se mai prefăce că pleacă ochii sau că vede de păsările cînd el încerca să-și dovedească prezența, făcîndu-i semne cu biata lui bucățică de sîrmă; observă chiar, cu bucurie, că nu întîrzia niciodată și intra în camera păsărelor chiar în clipa cînd se auzeau bătînd cele trei sferturi. Fabricio avu cutezanța să creadă că el era pricina acestei exemplare punctualități. De ce? O asemenea presupunere ar putea să pară lipsită de noimă; dar dragostea descoperă semne care scapă ochiului nepăsător și trage din ele nesfîrșite concluzii. De pildă, de cînd Clelia nu-l mai vedea pe deținut aproape îndată ce intra în camera cu păsări, ridica ochii spre fereastra lui. Toate acestea se petreceau în acele zile cernite, cînd la Parma nimeni nu se mai îndoia că Fabricio are să fie curînd executat; numai el n-o știa. Dar pe Clelia, gîndul acesta cumplit nu o mai părăsea de fel; cum s-ar mai fi putut ea dojeni că-i poartă prea mult de grijă? Avea să piară! Și încă pentru cauza libertății! Fiindcă era prea absurd să ucizi un del Dongo pentru o lovitură de spadă dată unui măscărici. E adevărat că acest tînăr, vrednic de iubire, era legat de o altă femeie! Clelia era adînc nefericită, fără să-și mărturisească tocmai limpede ce fel de

simțăminte nutrea față de el. „Hotărit, își spunea dînsa, dacă este dus la moarte, am să fug la mănăstire și, cît am să trăiesc, n-am să mai calc pe la curte, mi-e groază de această adunătură de ucigași simandicoși !“

În cea de-a opta zi de temniță a lui Fabricio, Clelia avu o pricină destul de serioasă de a se rușina : cufundată în gînduri, stătea cu ochii ațîniți la oblonul ce ascundea fereastra deținutului care, în ziua aceea, nu-și manifestase încă prin nici un semn prezența. Deodată, o bucată de scîndură, puțin mai mare de un lat de palmă, fu scoasă de el din oblon ; Fabricio o privi vesel, salutînd-o din ochi. Clelia nu putu face față acestei neașteptate puneri la încercare ; se întoarse repede spre păsărelele ei și începu să vadă de ele ; dar tremura așa de tare, încît vărsă apa pe care le-o turna, și Fabricio își dădu prea bine seama de tulburarea ei. Neputînd să mai îndure această situație, fata nu avu încotro și fugi din cameră.

Clipa aceasta, neasemuită, fu cea mai frumoasă din viața lui Fabricio. Cu ce entuziasm ar fi respins acum libertatea, dacă i-ar fi dăruit-o cineva !

A doua zi, ducesa trecu prin cea mai adîncă deznădejde. Tot orașul îl socotea pe Fabricio definitiv pierdut. Clelia nu avu tristul curaj să-i arate o asprime care nu-și avea locul în inima ei ; rămase timp de o oră și jumătate în camera cu păsărele, uitîndu-se la toate semnele pe care i le făcea el și ațînea răspunzîndu-i, fie chiar și prin priviri ce trădau simțămintele cele mai vii și mai calde ; din cînd în cînd, fugea ca să-și ascundă lacrimile. Cu instinctul ei de femeie, simțea destul de limpede cît de sărac era graiul acesta pe care îl foloseau : dacă și-ar fi vorbit, prin cîte mijloace felurite n-ar fi încercat ea să afle care anume

erau simțămintele lui Fabricio pentru ducesă ! De data aceasta, Clelia aproape că nu se mai putea amăgi : o ura pe doamna Sanseverina.

Într-o noapte, lui Fabricio i se întâmplă să se gândească mai intens la mătușa lui ; se miră când își dădu seama ce schimbată era în amintirea lui : mai-mai să nu o recunoască ; pentru dînsul ducesa avea acum cincizeci de ani.

„Dumnezeule ! exclamă el plin de însufletire, ce bine am făcut să nu-i spun că o iubesc !“ Ajunse pînă acolo, încît aproape că nu mai putea pricepe cum de i se păruse atît de frumoasă. Impresia de schimbare era mai puțin puternică în ce o privea pe micuța Marietta : de bună seamă, fiindcă nici-odată nu-și inchipuisese că pune suflet în dragostea lui pentru ea, pe cîtă vreme adesea crezuse că inima lui aparține cu totul ducesei. Ducesa de A... și Marietta i se păreau acum două porumbețe al căror unic farmec izvora din slăbiciunea și din prostia lor în timp ce chipul sublim al Cleliei Conti, care pusese cu totul stăpînire pe sufletul lui, aproape că îl înspăimînta. Își dădea limpede seama că fericirea vieții lui avea să depindă veșnic de fata generalului-guvernator și că stătea în puterea ei să facă din el cel mai nefericit dintre oameni. În fiecare zi, se temea ca de moarte să nu vadă curmîndu-se, în urma cine știe cărei întorsături a soartei, independentă de voința lui, viața aceasta ciudată și fermecătoare pe care o afla în preajma Cleliei. Oricum, primele două luni de temniță îi fuseseră pline de fericire, datorită ei. În acest răstimp, generalul Fabio Conti îi spunea principelui de două ori pe săptămînă :

— Pot da cuvîntul meu de onoare altetei-voastre că deținutul del Dongo nu vorbește absolut

cu nimeni ; fie că stă tot timpul coplesit de cea mai adîncă deznădejde, fie că doarme.

Clelia venea de două sau trei ori pe zi să-și hrănească sau să-și vadă păsărelele ; uneori, rămînea doar cîteva clipe. Dacă Fabricio n-ar fi iubit-o, și-ar fi dat limpede seama că este iubit ; dar îndoileli de moarte îl chinuiau în această privință. Clelia pusese să i se aducă un pian în camera cu păsărele. În timp ce lovea puternic clapele, pentru ca sunetele lor să-i poată justifica prezența și să abată atenția santinelelor care se plimbau pe sub ferestre, răspundea din ochi întrebărilor lui Fabricio. La o singură întrebare nu răspundea niciodată, ba uneori chiar fugea și nu se mai arăta o zi întreagă : anume, cînd semnele lui Fabricio vorbeau de simțăminte a căror mărturisire îi era greu să nu o înțeleagă. În privința aceasta, Clelia se arăta neînduplecată.

Astfel, deși închis într-o colivie destul de strîmtă, Fabricio ducea o viață cît se poate de plină, pe de-a-ntregul petrecută în dezlegarea unei singure și însemnate probleme : „Mă iubește oare?“ Rodul a mii de observații, mereu reînnoite dar neconținut puse la îndoială, era acesta : „Toate gesturile ei voite spun *nu*, dar tot ce este fără de voie în privirile ei pare a mărturisi că începe să nutrească pentru mine o oarecare prietenie.“

Clelia nădăjduia să nu ajungă niciodată la o mărturisire și, pentru a îndepărta această primejdie, respinsese cu prea multă mînie o rugămintă pe care i-o adresase Fabricio în numeroase rînduri. Sărăcia mijloacelor folosite de bietul deținut ar fi trebuit, pare-se, să-i inspire Cleliei mai multă milă. Fabricio ar fi vrut să corespundă cu ea prin litere scrise în palmă cu un cărbune, a cărui prețioasă descoperire o făcuse în sobă : ar fi scris

cuvintele literă cu literă. Născocirea aceasta i-ar fi îngăduit să spună lucruri limpezi. Fereastra lui se afla la o depărtare de vreo douăzeci și cinci de picioare de aceea a Cleliei ; ar fi fost o mare fericire să-și poată vorbi pe deasupra capului caraulelor care se plimbau prin fața palatului guvernatorului. Fabricio se îndoia de dragostea Cleliei ; dacă ar fi fost mai încercat în ale dragostei, nu ar mai fi stat în cumpănă, dar pînă atunci nici o femeie nu-i stăpînise încă inima. Pe de altă parte, nu bănuia o taină, care, dacă ar fi aflat-o, l-ar fi umplut de deznădejde : se vorbea foarte mult despre căsătoria Cleliei Conti cu marchizul Crescenzi, cel mai bogat om de la curte.

Din pricina ambiției lui, atîțată pînă la nebunie de neplăcerile căzute din senin pe capul primului ministru Mosca și care păreau a vesti căderea acestuia de la putere, generalul Fabio Conti avea discuții aprinse cu fiica sa. Îi spunea într-una, cu minie, că îi distruge cariera dacă nu se hotărăște odată să-și aleagă un soț; la cei douăzeci de ani trecuți, era și timpul să se hotărăscă. Trebuia să se sfîrșească o dată cu însingurarea crîncenă, în care încăpăținarea ei nesocotită îl îngropa și pe el... și așa mai departe.

Pentru a scăpa de deseale lui izbucniri de minie, Clelia se refugia, la început, în camera cu păsărele; nu se putea ajunge acolo decît pe o scăriică de lemn, foarte greu de urcat, piedică serioasă pentru general, care suferea de gută.

De cîteva săptămîni, însă, sufletul Cleliei era atît de zbuciumat și ea singură știa atît de puțin ce dorea, încît fără să fi făgăduit propriu-zis ceva tatălui ei, se lăsase oarecum înduplecată. Într-o izbucnire de furie, generalul o amenințase că o va trimite să zacă în cea mai mohorîtă mănăstire din Parma și că o va lăsa acolo să moară de urît, pînă cînd se va hotări să-și aleagă un soț.

— Știi bine că familia noastră, cu toate că este atît de veche, nu are mai mult de șase mii de franci venit, în timp ce averea marchizului Crescenzi se ridică la mai bine de o sută de mii de galbeni pe an. La curte, toți îl socotesc o fire foarte blîndă ; n-a supărat în viața lui pe nimeni ; e un bărbat frumos, tînăr, bine văzut de prinț și ar trebui să fii nebună de legat ca să-l respingi. Dacă ar fi prima oară, aș mai trece cu vederea ; dar au mai fost cinci sau șase partide, cele mai bune de la curte, pe care le-ai refuzat, ca o mică toantă ce ești. Ce-ai să te faci dacă sînt scos la pensie ? Ce mulțumire pe dușmanii mei, să mă vadă locuind la un al doilea cat oarecare, tocmai pe mine, despre care s-a spus de atîtea ori că voi fi ministru ! Ei, drăcie ! A trecut destulă vreme de cînd, din pricina bunătății mele, fac mereu pe Cassandru... Spune-mi un singur motiv întemeiat pentru care te împotrivești bietului marchiz Crescenzi, care binevoiește să fie îndrăgostit de tine, să te ia fără zestre și să-ți asigure un venit de treizeci de mii de franci, cu care aș putea, cel puțin, să-mi fac rost de o locuință ; cu alte cuvinte, sau îmi vorbești ca o făptură socolită, sau îl iei de bărbat de azi în două luni !...

Un singur cuvînt, din această somație, se întipărise în mintea Cleliei : amenințarea că va fi trimisă la mănăstire, deci că va fi îndepărtată de cetățuie, tocmai acum, cînd viața lui Fabricio părea să atîrne de un fir de păr, căci nu trecea o lună fără ca zvonul executării sale apropiate să nu facă, din nou, ocolul orașului și al curții... Oricît ar fi chibzuit, nu putea să se expună primejdiei de a fi despărțită de Fabricio, tocmai în clipele cînd tremura pentru viața lui ! Era, pentru ca,

lucrul cel mai cumplit și, în orice caz, cel mai apropiat...

Cea ce nu însemna că, dacă n-ar fi fost despărțită de Fabricio, ar fi putut nutri vreo speranță de fericire : credea că ducesa îl iubește și inima îi era sfîșiată de o crîncenă gelozie. Se gîndea neîntrerupt la avantajele pe care le avea asupra ei, femeia aceea atît de admirată de toată lumea. Nemăsurata stăpînire de sine cu care se purta față de Fabricio, graiul semnelor pe care i-l impusese, de teamă să nu se trădeze printr-o vorbă nesocotită, toate păreau că se unesc pentru a o lipsi de mijloacele prin care ar fi putut să se lămurească asupra purtării lui față de ducesă. Astfel, zi de zi, simțea și mai mușcătoare apriga durere de a avea o rivală în inima lui Fabricio și, zi de zi, îndrăznea tot mai puțin să înfrunte primejdia de a-i da prilejul să-i destăinuiască tot adevărul asupra celor ce se petreceau în inima lui. Ce minunat ar fi fost, totuși, să-l asculte mărturisindu-i adevăratele lui simțăminte ! Ce fericire pentru Clelia să poată scăpa de ucigătoarele bănuieli care-i înveninau viața !

Fabricio era ușuratic ; la Neapole, avea faima că-și schimba cu destulă ușurință iubitele. Cu toată purtarea rezervată ce se cerea unei domnișoare, de cînd fusese făcută canonică și fusese admisă la curte, Clelia, fără să pună niciodată vreo întrebare, dar ascultînd cu atenție, ajunsese să afle reputația de care se bucurau tinerii care îi ceruseră, rînd pe rînd, mina. Iar în comparație cu ei, Fabricio putea fi socotit drept cel mai ușuratic în legăturile lui de dragoste. Acum, cînd era întemnițat, se plictisea și, bineînțeles, făcea curte singurei femei, cu care putea vorbi — lucru cît se poate de simplu și de obișnuit. Gîndul acesta

o mîhnea de moarte. Chiar dacă, printr-o destăinuire completă, ar fi aflat că Fabricio n-o mai iubește pe ducesa, ce temei să pună pe vorbele lui? Iar dacă ar fi crezut totuși în sinceritatea acestei mărturisiri, cum să se încreadă în trăinicia simțămintelor lui? Și apoi, mai era un lucru care o purta pe culmile deznădejzii: Fabricio înaintase destul de departe în cariera ecleziastică! Nu se afla el în pragul legămîntului veșnic? Nu-l așteptau oare, pe această cale, cele mai înalte cinstiri? „Dacă mi-ar fi rămas o fărîmă de minte, își spunea nefericita Clelia, ar trebui să-l implor pe tatăl meu să mă închidă într-o mănăstire, cît mai departe. Și culmea nevolniciei este că tocmai teama de a fi departe de cetățuie și închisă într-o mănăstire îmi dictează hotărîrile. Teamă asta mă silește să mă ascund și mă constrînge la hidoasa și rușinoasa minciună de a mă preface că primesc deschis curtea și atențiile marchizului Crescenzi.“

Clelia avea o fire înțeleaptă. De cînd se știa, nu avusese a se muștra pentru nici o faptă neso-cotită și totuși, felul ei de a se purta în împrejurarea de față însemna culmea nesocotinței! Ne putem da seama cît de mare îi era zbuciumul... Acest zbucium era cu atît mai chinuitor, cu cît nu se amăgea: își lega inima de un om pe care-l iubea nebunește cea mai frumoasă femeie de la curte, o femeie superioară ei în atîtea privințe! Chiar dac-ar fi fost liber, omul acesta nu era în stare de un simțămînt temeinic, pe cînd ea, așa cum prea bine simțea, n-ar fi putut să aibă decît o singură dragoste în viață.

Astfel, cu inima chinuită de cele mai aprige remușcări, Clelia venea zilnic, în camera cu păsări, atrasă parcă, fără voia ei, spre locul acela în care, de îndată ce intra, dureroasa neliniște a sufletului

ei se potolea, iar remuşcărilor i se risipeau ca prin farmec. Cum îi mai zvîcnea inima, în timp ce pîndea clipa cînd Fabricio putea să scoată ferestruica tăiată de el în uriaşul oblon ce-i astupa vederea ! De multe ori, însă, prezenţa temnicherului Grillo în odaie îl împiedica să comunice prin semne cu prietena lui.

Într-o seară, pe la ceasurile unsprezece, Fabricio auzi în fortăreaţă nişte zgomote din cele mai strănii. Noaptea, culcîndu-se pe pervaz şi scoţînd capul prin deschizătura din oblon, putu să deosebească zgomote destul de puternice, făcute pe scara cea mare, numită *scara celor trei sute de trepte*, care ducea de la prima curte din incinta turnului cel rotund, la platforma de piatră pe care fusese construit palatul guvernatorului şi la închiisoarea Farnese, în care se afla el.

Pe la mijlocul ei, cam la a suta optzecea treaptă, scara aceasta trecea din partea de sud a unei vaste curţi, spre nordul ei. Acolo se găsea o punte de fier, foarte uşoară şi foarte îngustă, în mijlocul căreia fusese pus un paznic. Acesta, care era schimbat din şase în şase ore, trebuia să se ridice şi să se lipească de parapet pentru ca cineva să poată trece pe puntea păzită de el, singurul loc pe unde se putea ajunge la palatul guvernatorului şi la *Turnul Farnese*. Era destul să învîrteşti de două ori un arc, a cărui cheie o purta asupra lui guvernatorul, pentru ca puntea de fier să fie coborîtă într-o clipă în curte, la o adîncime de peste o sută de picioare ; dacă se lua această simplă măsură de prevedere, cum altă scară nu mai exista în întreaga cetăţuie şi cum în toate nopţile, la orele douăsprezece, un aghiotant aducea şi depunea, într-o chilioară în care se intra prin camera generalului, frînghiile tuturor puşurilor,

acesta răminea în cea mai deplină siguranță în palatul său și nimănui nu i-ar fi fost cu putință să ajungă la *Turnul Farnese*. Chiar din ziua intrării lui în închisoare, Fabricio observase perfect toate acestea, iar Grillo, căruia îi plăcea, ca tuturor temnicerilor, să se laude cu temnița lor, i le explicase în nenumărate rinduri; deci n-avea nici o nădejde de evadare. Își aducea, totuși, aminte de o maximă a abatelui Blanès: „Mai des se gîndește amantul să ajungă la iubita lui, decît bărbatul să-și păzească soția; mai mult se gîndește deținutul la evadare, decît temnicerul să-i încuie ușa. Așadar, oricare ar fi piedicile, amantul și deținutul trebuie să izbutescă.“

În seara aceasta, Fabricio auzi limpede trecînd o mulțime de oameni pe puntea de fier, zisă și *puntea sclavului*, deoarece, pe vremuri, un sclav dalmat izbutise să fugă, azvîrlindu-l în curte pe paznicul punții.

„Vin să ridice pe cineva; poate că vin să mă ducă pe mine la spînzurătoare. Dar s-ar putea isca o învîlmășeală și, dacă-i vorba pe-așa, trebuie să mă folosesc de ea.“ Și Fabricio își pregăti armele și începu să scoată o parte din monedele de aur din ascunzători cînd, deodată, se opri.

„Caraghioasă lighioană mai e și omul, zău așa! Ce-ar spune un martor nevăzut care ar zări pregătirile mele? Eu să fug? Dar ce aș face a doua zi după întoarcerea mea în Parma? N-aș încerca, oare, tot ce e omenște cu putință ca să mă întorc lîngă Clelia? Dacă se ivește vreun prilej, mai bine să caut să mă strecur în palatul guvernatorului; poate izbutesc să vorbesc cu ea; poate că, în zăpăceala acelei clipe, îndrăznesc să-i sărut mîna... Bănuitor cum e și plin de fumuri, generalul Conti are, pentru paza palatului său, cinci santinele, cite

una la fiecare colț al clădirii și o a cincea la ușa de intrare ; dar, din fericire, noaptea e neagră ca păcura...”

Fabricio coborî în virful picioarelor să vadă ce făceau Grillo și ciinele. Temnicerul dormea adînc, culcat într-o piele de bou, întinsă pe o plasă grosolană și atîrnată cu patru funii de podeaua de birne a celulei. Ciinele Fox deschise ochii, se ridică și se apropie încet de Fabricio, ca să fie mîngîiat.

Tiptil, deținutul nostru sui îndărăt cele șase trepte care duceau la celula lui de scinduri ; zgomotul creștea în așa măsură la piciorul *Turnului Farnese* și îndeosebi la intrare, încît Fabricio se gîndi că Grillo ar putea să se trezească. Ținîndu-și la îndemînă tot ce-i putea sluji drept armă, gata de luptă, se credea sortit, în noaptea aceea, unor mari încercări, cînd, deodată, se auziră sunetele celei mai frumoase simfonii din lume. Era o serenadă în cinstea generalului sau a fiicei sale. Fabricio izbucni într-un hohot de rîs nestăpînit : „Și eu, care mă și pregăteam să dau lovituri de spadă ! Ca și cum o serenadă, care cere prezența a vreo optzeci de persoane, n-ar fi un lucru mult mai obișnuit decît o răpire din închisoare sau decît o revoltă !” Muzica era nespus de frumoasă și Fabricio, care nu mai cunoscuse de atîtea săptămîni nici o clipă de destindere, se lăsă legănat de ea ; îl înduioșa pînă la lacrimi. Înfierbîntat cum era, închină frumoasei Clelia cele mai pătimașe declarații.

Dar, a doua zi la amiază, o văzu atît de posomorîtă, atît de trasă la față și îndreptînd spre el priviri în care se citea, cîteodată, atîta minie, încît nu se încumetă să-i pună vreo întrebare despre serenadă ; se temea să nu fie nelalocul său.

Clelia avea tot dreptul să fie mîhnită ; serenada fusese dată în cinstea ei de marchizul Crescenzi. O asemenea manifestare publică era, oarecum, un fel de vestire oficială a căsătoriei lor. Pînă ieri, ba chiar pînă seara, la ceasurile nouă, Clelia se împotrivise din răsputeri, dar în cele din urmă avusese slăbiciunea să se dea bătută în fața tatălui ei, care o amenința că o va trimite de îndată la mănăstire.

„Cum, să nu-l mai văd ?“ își spuse ea, plîngînd. În zadar rațiunea ei adăugase : „Da, n-am să-l mai văd pe acela care, oricum, mă va face nefecurită ; n-am să-l mai văd pe acest amant al ducesei ; n-am să-l mai văd pe flusturaticul acesta, care a avut la Neapole zece iubite știute de toată lumea și le-a înșelat pe toate ; n-am să-l mai văd pe acest tînăr ambițios care, dacă va supraviețui osîndeii ce-l pîndește, va sui treptele ierarhiei bisericesti ! Ar fi o crimă din partea mea să mă mai uit la el în ziua cînd va ieși din cetățuie, iar nestatornicia firii lui mă va feri de această ispită... La urma urmei, ce însemn eu pentru el ? Un prilej de a se plictisi mai puțin timp de cîteva ceasuri, în fiecare zi de închisoare...“ În toiul tuturor acestor acuzații, Clelia își aminti de zîmbetul cu care Fabricio se uitase la jandarmii din escortă, cînd îl luaseră de la cancelaria închisorii spre a-l duce în *Turnul Farnese*. O podidură lacrimile. „Dragul meu prieten, ce n-aș face pentru tine ! Tu vei fi pieirea mea, o știu, asta mi-e soarta ! Dar mă voi pierde și singură, în chip cumplit, asistînd deseară la acea groaznică serenadă ; în schimb, mîine la amiază, voi vedea din nou ochii tăi !“

Și iată că tocmai a doua zi după ce Clelia făcuse atîtea sacrificii pentru tînărul deținut, pe care îl iubea cu atîta patimă, iată că tocmai în ziua ce

urmă aceleia în care, dîndu-și seama de toate cusururile lui, Clelia îi sacrificase propria sa viață, Fabricio fu dezamăgit de răceala ei...

Dacă ar fi folosit doar graiul sărac al semnelor, dacă ar fi îmboldit, cît de cît, inima Cleliei, desigur că ea nu și-ar fi putut opri lacrimile, iar Fabricio ar fi smuls mărturisirea adevăratelor ei simțăminte; dar îi lipsea îndrăzneala, se temea ca de moarte ca nu cumva s-o jignească... Clelia l-ar fi putut pedepsi prea aspru. Cu alte cuvinte, Fabricio habar nu avea de tot zbuciumul pe care ți-l dă dragostea; era un simțămînt pe care nu-l mai încercase niciodată, nici în cea mai mică măsură. Îi trebuiră opt zile, după împlinirea cu serenada, ca prietenia lui cu Clelia să revină la nivelul de mai înainte. Biata fată se înarma cu toată asprimea și murea de frică să nu se trădeze, pe cînd lui Fabricio i se părea că, pe zi ce trece, se bucura mai puțin de bunăvoința ei.

Într-o zi, la aproape trei luni de cînd Fabricio se afla întemnițat, fără nici o legătură cu lumea din afară, dar fără să se simtă totuși nefericit, Grillo rămase tîrziu, pînă pe la amiază, în colivia lui; Fabricio, care nu știa cum să scape de el, se da de ceasul morții... Suna douăsprezece și jumătate cînd putu, în sfîrșit, să scoată cele două capace, înalte de-o șchioapă, pe care le tăiasse în oblonul acela blestemat. Clelia stătea în picioare la fereastra odăii cu păsărele, cu ochii ațintiți la fereastra lui. Trăsăturile ei încordate exprimau cea mai adîncă deznădejde. De îndată ce-l zări pe Fabricio, îi făcu semn că totul este pierdut; alergă la pian și, prefăcîndu-se că ar cînta un recitativ dintr-o operă pe atunci la modă, îi spuse, în fraze întrerupte de disperare și de teamă ca

nu cumva să fie înțeleasă de santinelele care se plimbau pe sub ferestre :

„Doamne ! Mai ești încă în viață ! Mulțumesc din suflet celui de sus ! Barbone, temnicerul pe care l-ai pedepsit pentru obrăznicia lui în ziua sosirii tale aici, dispăruse : nu mai era în cetățuie. Alaltăieri seară s-a întors și am toate motivele să cred că, de ieri, încearcă să te otrăvească. Dă mereu tîrcoale pe la bucătăria palatului, de unde îți se trimite mîncarea. Nu știu nimic sigur, dar camerista mea bănuiește că făptura asta hidoasă nu vine în bucătărie decît cu scopul de a te ucide. Muream de îngrijorare văzînd că nu te arăți, te credeam mort. Abține-te de la orice hrană, pînă ce îți dau din nou de veste ; voi face tot ce-mi stă în putință ca să-ți trimit puțină ciocolată. În orice caz, deseară la nouă, dacă prin mila Celui de Sus vei găsi o sfoară sau dacă vei putea face o panglică din rufe tale, las-o în jos, pe fereastră, deasupra portocalilor ; voi lega de ea o frînghie pe care o s-o tragi în sus și, cu ajutorul ei, îți voi trimite pîine și ciocolată.“

Fabricio păstrase ca pe o comoară bucățița de cărbune descoperită în sobă. Se grăbi să profite de emoția Cleliei și scrise în palmă un șir de litere, a căror alăturare forma următoarele cuvinte :

„Te iubesc și viața nu are preț pentru mine decît fiindcă te iubesc ; trimite-mi mai ales hîrtie și creion.“

După cum nădăjduia Fabricio, groaza întipărită pe chipul Cleliei o împiedică să curmă convorbirea după cuvintele atît de îndrăznețe : „te iubesc“ ; se mulțumi doar să se arate supărată. Fabricio avu prezența de spirit să adauge : „Din cauza vîntului care bate astăzi cu atîta putere, nu aud bine sfaturile pe care binevoiești să mi le dai cîntînd,

iar sunetul pianului îți acoperă vocea. De pildă, ce este cu otrava aceea de care vorbești ?“

La cuvintele acestea, Clelia păru să se îngrozească din nou ; începu în grabă să deseneze cu cerneală litere mari, pe paginile unei cărți pe care o rupse și Fabricio fu în culmea fericirii văzînd, în sfîrșit, stabilindu-se, după trei luni de trudă, acest mijloc de comunicare pe care pînă atunci îl ceruse zadarnic. Nici prin gînd nu-i trecu să renunțe la șiretlicul ce-i izbutise atît de bine ; visa la fraze scrise și se prefăcea mereu că nu înțelege bine cuvintele ale căror slove îi erau înfățișate de Clelia rînd pe rînd.

Fata fu nevoită să părăsească încăperea cu păsărele, spre a se duce la tatăl ei ; se temea ca nu cumva să vină s-o caute ; firea lui bănuitoare n-ar fi fost nicidecum mulțumită de faptul că fereastra ei era atît de aproape de oblonul ce o astupa pe aceea a deținutului. Clelia se gîndise chiar ea, cu cîteva clipe mai înainte, cînd absența lui Fabricio îi pricinuisese o neliniște de moarte, că i-ar putea azvîrli, prin partea de sus a oblonului, o pietricică învelită în hîrtie ; dacă, din întîmplare, temnicerul însărcinat cu paza deținutului nu s-ar fi aflat în celulă, ar fi fost cel mai sigur mijloc de a-i vorbi.

Întemnițatul nostru se grăbi să facă un fel de panglică din rufe și, îndată după ora nouă seara, auzi deslușit mici lovituri în lăzile cu portocali de sub fereastra lui. Lăsă să alunece panglica, care îi aduse o frînghie destul de lungă, cu ajutorul căreia trase mai întîi o provizie de ciocolată și pe urmă, spre nespusa lui mulțumire, un sul de hîrtie și un creion. În zadar mai coborî el sfocara încă o dată, nu mai primi nimic ; pesemne că santinelele se apropiaseră de portocali. Dar era beat de fericire. Se grăbi să-i scrie Cleliei o scrisoare

nesfîrșită ; de-abia isprăvi, că o și legă de sfoară și o lăasă în jos. Așteptă zadarnic mai mult de trei ceasuri ca ea să vină să și-o ia și, de mai multe ori, o trase sus ca să schimbe unele fraze. „Dacă Clelia nu citește scrisoarea mea chiar astă-seară, cînd este încă tulburată de gîndul otrăvii, s-ar putea ca mîine dimineață să refuze cu strășnicie să o ia.“

Adevărul e că fata nu se putuse împotrivi să iasă în oraș cu tatăl ei. Fabricio înțelese lucrul acesta, auzind, după miezul nopții, trăsura generalului ; cunoștea pasul cailor. Și care nu-i fu bucuria cînd, peste cîteva minute, după ce îl auzise pe general străbătînd platforma și santinelele prezentînd armele, simți mișcîndu-se frînghia pe care o ținea încă înfășurată în jurul brațului ! Cineva lega ceva greu de ea ; două ușoare smucituri îi dădură de veste s-o tragă. Îi fu foarte anevoie să facă să treacă greutatea pe care o ridica, peste brîul zidului din cale-afară de mare, aflat chiar sub fereastra lui.

Obiectul pe care-l trăsese cu atîta caznă era o cană plină cu apă, învelită într-un șal. Sărmanul tînăr ! Trăia de atîta vreme într-o atît de mare singurătate, încît fu fericit să poată acoperi șalul cu sărutări ! Nu vom încerca să-i zugrăvim tulburarea cînd, după atîtea zile de speranțe zadarnice, descoperi o bucățică de hirtie, prinsă de șal cu un ac cu gămălie !

„Să nu bei decît din apa aceasta, să nu te hrănești decît cu ciocolată ; mîine voi face tot ce-mi va sta în putință să-ți trimit pîine ; o voi însemna peste tot cu cruci mici de cerneală. E îngrozitor ce-ți spun, dar trebuie să știi că e foarte cu putință ca Barbone să fi fost însărcinat să te otrăvească. Cum de nu ți-ai dat seama că lucrurile

despre care îmi vorbești, în scrisoarea scrisă cu creionul, îmi vor displace? Fără cumplita primejdie că te amenință, nici nu ți-aș mai fi scris. Am văzut-o adineauri pe ducesă; e bine, sănătoasă, de asemenea și contele; dar ea a slăbit mult. Să nu-mi mai scrii despre acest subiect. Vrei să mă superi?"

Îi trebuise Cleliei multă tărie ca să aștearnă pe hîrtie penultima frază. Într-adevăr, la curte, toată lumea pretindea că doamna Sanseverina arăta multă prietenie contelui Baldi, acel bărbat frumos și sclivisit, fost prieten al marchizei Raversi. Oricum, era fapt sigur că el se certase în mod public cu marchiza care, timp de șase ani, îi ținuse loc de mamă și îi făcuse o situație în societate.

Clelia fusese nevoită să scrie încă o dată bilețelul întocmit la repezeală, pentru că în prima lui redactare lăsa să se înțeleagă noua dragoste pe care răutatea lumii i-o atribuia ducesei.

„Cît de josnică sînt! se dojenise ea; să o ponegresc față de Fabricio pe femeia care îi e dragă!..."

A doua zi, cu mult înainte de revărsatul zorilor, Grillo intră în camera lui Fabricio; puse jos un pachet destul de greu și plecă fără să spună o vorbă. În pachet se afla o pîine mare, însemnată peste tot cu cruciulițe făcute cu cerneală! Fabricio le acoperi cu sărutări. Era îndrăgostit. Lîngă pîine, se afla un fișic înfășurat în mai multe hîrtii groase: conținea șase mii de franci aur. În sfîrșit, Fabricio mai găsi și o frumoasă carte de rugăciuni, nouă-nouță. O mină, al cărei scris începuse să-l cunoască, însemnase, pe margine, aceste cuvinte:

„Otravă! Atenție la apă, la vin, la toate; hrănește-te numai cu ciocolată; încearcă să dai cîine-

lui să mănânce hrana de care nu te vei atinge. Nu trebuie să dai impresia că te ferești; dușmanul ar căuta atunci alt mijloc. Nici o nesocotință, pentru Dumnezeu! Nici o greșală!"

Fabricio se grăbi să distrugă bilețelul cu rîndurile dragi, care ar fi putut s-o compromită pe Clelia și rupse din cartea de rugăciuni mai multe foi, cu ajutorul cărora își făcu o sumedenie de litere; fiecare literă era scrisă gros, cu cărbune pisat amestecat cu vin. La orele douăsprezece fără un sfert, cînd Clelia se arătă în camera coliviilor, la doi pași de fereastră, literele erau gata uscate. „Rămîne, acum, ca ea să vrea să ne folosim de acest sistem“, își zise Fabricio. Dar, din fericire, se întîmplă ca fata să aibă, chiar dînsa, foarte multe lucruri a-i spune, în legătură cu încercările de otrăvire: cîinele unei femei de serviciu murise, fiindcă gustase dintr-o mîncare destinată lui Fabricio. Clelia nu numai că nu se împotrivi folosirii literelor, dar alcătuiuse și ea altele, foarte bine făcute, scrise cu cerneală. Convorbirea dusă prin mijlocul acesta, la început destul de stîngaci, nu ținu nici mai mult nici mai puțin de un ceas și jumătate. În două sau trei rînduri, cînd Fabricio încercă să-i spună lucruri neîngăduite de ea, fata nu răspunse și își văzu pentru cîteva clipe de păsărele.

Fabricio obținuse făgăduiala că, în noaptea aceea, o dată cu apa, Clelia îi va trimite un alfabet întreg, scris de ea cu cerneală, care putea fi văzut mai bine. Nu uită să scrie și o scrisoare foarte lungă, în care avu grijă să nu pomenească de loc de dragoste, cel puțin în măsura în care ar fi putut s-o jignească. Planul izbuti: scrisoarea fu primită.

A doua zi, în timpul convorbirii prin litere, Clelia nu-i adresă nici o mustrare; îl înștiință doar că primejdia otrăvirii scădea. Barbone fusese stilcit în bătai de niște flăcăi care făceau curte fetelor de la bucătăria guvernatorului; de bună seamă că nu avea să mai cuteze să se arate prin bucătărie. Clelia mărturisi că îndrăznise să fure, pentru el, de la tatăl ei, antidotul otrăvii. I-l trimitea. Totul era să se abțină de la orice mîncare căreia i-ar fi găsit un gust mai aparte.

Clelia îi pusese lui *don* Cesare o mulțime de întrebări, fără a putea însă descoperi de unde proveneau cei șase mii de galbeni primiți de Fabricio; oricum, era semn bun: ștrașnicia supravegherii începea să slăbească. Episodul cu otrava fu deosebit de prielnic deținutului nostru; deși nu putuse smulge nici o mărturisire care să aducă măcar pe departe cu dragostea, Fabricio avea acum fericirea să se afle într-o adevărată intimitate cu Clelia. În toate diminețile, și adesea și seara, aveau lungi convorbiri cu ajutorul literelor de hîrtie; în fiecare seară, la ceasurile nouă, Clelia primea cîte o lungă scrisoare și, uneori, chiar îi răspundea printr-un bilețel. Îi trimitea ziarul și cîteva cărți. În sfîrșit, Grillo se lăsase pînă într-atîta îmbunat, încît îi aducea zilnic lui Fabricio pîinea și vinul pe care i le strecura camerista Cleliei. Temnicerul trăsese concluzia că guvernatorul nu era de acord cu cei care-l însărcinaseră pe Barbone să-l otrăvească pe tinărul *monsignore* și se simțea foarte ușurat, ca și toți ceilalți colegi ai lui, căci prin închisoare începuse să circule o zicală: „E de ajuns să-l privești în față pe *monsignore* del Dengo, ca să-ți dea bani.”

Fabricio era palid; lipsa totală de mîncare

dăuna sănătății lui ; totuși, niciodată nu se simțise atît de fericit.

Tonul convorbirilor dintre Clelia și el era de caldă prietenie și cîteodată foarte vesel. Singurele clipe în care Clelia nu era asaltată de presimțiri întunecate sau de remușcări erau acelea în care stătea de vorbă cu el. Într-o zi, făcu nesocotința să-i spună :

— Admir bunul dumitale simț ; fiindcă sînt fiica guvernatorului, nu-mi vorbești niciodată despre dorința de a-ți recăpăta libertatea !

— Fiindcă nici nu-mi trece prin minte o dorință atît de nesăbuită, îi răspunse Fabricio. O dată reîntors la Parma, cum te-aș mai putea vedea ? Viața mi s-ar părea de nesuferit, dacă n-aș mai putea să-ți spun toate gîndurile mele... nu chiar toate, fiindcă mă ții din scurt. Dar, în sfîrșit, cu toată asprimea dumitale, a trăi fără a te vedea în fiecare zi ar însemna pentru mine un chin cu mult mai mare decît acela al temniței ! În viața mea n-am fost mai fericit !... Nu-i așa că are haz să fi descoperit că fericirea mă aștepta în închisoare ?

— Ar fi multe de spus în legătură cu asta, răspunse Clelia, luînd deodată o înfățișare peste măsură de serioasă, aproape posomorîtă.

— Cum ! izbucni Fabricio speriat, să-mi fie oare dat să pierd locșorul pe care l-am cîștigat în inima dumitale și care e singura mea bucurie pe lume ?

— Da, îi spuse ea, am tot dreptul să cred că nu ești destul de cinstit cu mine, deși, în societate, treci drept un om foarte leal. Dar nu vreau să vorbim acum despre asta.

Aceste cuvinte ciudate tulburară mult convorbirea lor și, în câteva rînduri, și unuia și altuia li se umeziră ochii.

Procurorul general Rassi visa mai departe să-și schimbe numele. Îi era lehamite de cel pe care și-l făcuse și dorea să ajungă baron de Riva. Pe de altă parte, contele Mosca se străduia, cu toată dibăcia de care era în stare, să ațîțe setea de baronie în acest judecător vîndut, după cum căuta, totodată, să întetească speranța nebunească a suveranului de a ajunge rege constituțional al Lombardiei. Erau singurele mijloace pe care izbutise să le născocească, pentru a întirzia moartea lui Fabricio.

Principele îi spunea lui Rassi :

— Cincisprezece zile pline de deznădejde și alte cincisprezece pline de speranță — numai prin această metodă, aplicată cu răbdare, vom izbuti să înfrîngem caracterul acestei femei semețe ; numai printr-o purtare cînd blîndă cînd aspră ajungi să supui caii cei mai nărvași. Aplică fără șovăire acest sistem.

Intr-adevăr, din cincisprezece în cincisprezece zile, se răspindea din nou, la Parma, vestea apropiatei morți a lui Fabricio. Zvonurile acestea o cufundau pe sărmana ducesă în cea mai adîncă deznădejde. Credincioasă hotărîrii de a nu-l tîrî pe conte în prăbușirea ei, nu-l vedea decît de două ori pe lună ; dar era pedepsită, pentru cruzimea ei față de acest biet om, prin neconținutele alternative de neagră deznădejde în care își petrecea acum viața.

Invingîndu-și crincena gelozie, stîrnită de curtea contelui Baldi, bărbatul acela atît de frumos,

Mosca îi scria ducesei, atunci când nu putea s-o vadă, și o puneă la curent cu toate informațiile pe care le deținea, datorită rîvnei viitorului baron de Riva. Ca să îndure groaza cumplitelor zvonuri ce se vînturau pe seama lui Fabricio, ducesa ar fi avut nevoie de prezența unui om cu suflet și cu mintea luminată, ca Mosca. Sărăcia minții lui Baldi care o lăsa pradă gîndurilor ei, o făcea să ducă o viață cumplit de zbuciumată, iar contele nu avea cum să-i împărtășească temeiurile pe care își sprijinea speranțele.

Sub felurite pretexte, destul de dibaci înfățișate, ministrul izbutise să-i smulgă principelui consimțămîntul de a adăposti în castelul unor prieteni, situat în inima Lombardiei, în împrejurimile Saronului, arhiva tuturor uneltirilor, foarte incîlcite, cu ajutorul cărora Ranucio-Ernest al IV-lea nutrea nădejdea ultranebunească să se proclame rege constituțional al acestui frumos ținut.

Mai bine de douăzeci de acte, foarte compromițătoare, din această arhivă, erau scrise de mîna lui sau iscălite de el și, în cazul cînd viața lui Fabricio ar fi fost serios amenințată, contele se gîndea să înștiințeze pe altcineva că va preda documentele unei mari puteri, care putea să-l distrugă doar cu un singur cuvînt.

Contele Mosca se bizuia și pe viitorul baron Riva; unicul lucru de care se temea era otrava. Încercarea lui Barbone îl speriasc în asemenea măsură, încît se hotărîse ca, de îndată ce se va ivi prilejul, să facă un lucru ce părea de-a dreptul nebunesc. Într-o dimineață, trecu prin fața cetății și-l chemă pe generalul Fabio Conti, care coborî pe meterezul de deasupra intrării. Acolo, plimbîndu-se prietenește cu el, contele nu șovăi

să-i spună, după o mică introducere cam în dol peri :

— Dacă Fabricio va pieri într-un chip suspect, moartea lui ar putea să-mi fie atribuită mie ; lumea ar crede că am făcut-o din gelozie. Pentru mine, ar fi o situație nemaipomenit de caraghioasă, pe care sînt hotărît să n-o accept. Prin urmare, ca să mă spăl de o asemenea rușine, dacă Fabricio moare cumva de o boală oarecare, *te ucid cu mîna mea* ; și fii sigur că o voi face.

Generalul Conti îi dădu un răspuns țanțoș și... fi vorbi despre vitejia sa, dar privirea contelui îi rămase întipărită în minte.

Cîteva zile mai tîrziu, procurorul general Rassi, de parcă s-ar fi înțeles cu contele, își îngădui o nesocotință, destul de neașteptată din partea unui om ca el. Disprețul public legat de numele lui, ajuns proverbial printre oamenii din popor, îl îmbolnăvea, mai ales de cînd avea mari speranțe că va scăpa de el. Trimise, așadar, generalului Conti o copie oficială după sentința prin care Fabricio era osîndit la doisprezece ani de închisoare.

După lege, aceasta s-ar fi convenit să se întîmple chiar a doua zi după întemnițarea lui Fabricio ; dar, lucru cu adevărat nemaiauzit la Parma, cea țară a măsurilor luate într-ascuns, era faptul că justiția își îngăduia asemenea acțiune fără un ordin dat anume de suveran. Într-adevăr, cum mai putea acesta să spere ca spaima ducesei să sporească din două în două săptămîni și cum să mai îmblînzească o fire atît de trufașă, de vreme ce o copie oficială a sentinței ieșise din cancelaria justiției ? În ajunul zilei în care primi plicul

● oficial din partea procurorului Rassi, generalul Fabio Conti află că intendentul Barbone fusese crunt ciomăgit, pe cînd se întorcea seara, cam tîrziu, la cetăţuie. Drept care, generalul trăsesese concluzia că în anumite cercuri nu se mai vorbea de suprimarea lui Fabricio şi, plin de o grijă care-l scăpă pe Rassi de urmările imediate ale nesocotinţei sale, nu pomeni nimic principelui, la prima audienţă, despre trimiterea copiei oficiale a sentinţei. Din fericire, şi spre liniştea bieteii ducese, contele descoperise că încercarea neizbutită a lui Barbone nu fusese decît împlinirea unei răzbunări personale, şi îi dăduse lecţia despre care s-a vorbit.

Fabricio fu plăcut mirat cînd, după o sută treizeci şi cinci de zile de detenţie într-o cuşcă destul de strîmtă, bunul duhovnic *don Cesare* veni într-o joi să-l ia la plimbare pe foişorul *Turnului Farnese*; dar, după cîteva minute de aer curat, lui Fabricio îi veni rău.

Don Cesare profită de acest accident ca să-i obţină cîte o jumătate de oră de plimbare zilnică. Fu o prostie; plimbările acestea dese dădură eroului nostru puteri, de care se folosi cu prisosinţă.

Urmară mai multe serenade. Guvernatorul cel tipicar nu le încuviinţa decît pentru faptul că o îndatorau faţă de marchiz pe Clelia, de a cărei fire se temea; şi dădea nelămurit seama că nu există nici o apropiere între ei şi îi era mereu frică de vreo ispravă a fetei. Ar fi putut să fugă la mănăstire, lăsîndu-l dezarmat. Dar, pe de altă parte, se înspăimînta la gîndul ca nu cumva bucăţile acestea de muzică, ale căror sunete pătrundeau pînă în cele mai depărtate celule, rezervate

celor mai primejdioși liberali, să nu ascundă anumite semnale. Muzicanții îl îngrijorau și mai abitir, de aceea, de îndată ce se sfârșea serenada, aceștia erau încuiați în sălile mari de sub palatul guvernatorului, care slujeau în timpul zilei de birouri pentru statul major, și nu li se deschidea ușa decât a doua zi, la lumina zilei. Însuși guvernatorul, postat pe *puntea sclavului*, porunceă să fie percheziționați chiar în prezența sa și îi lăsa să plece numai după ce le spunea, de mai multe ori, că l-ar spînzura pe loc pe acela care ar cuteza să facă cel mai mic serviciu vreunui deținut. Și se știa că, de teamă de a nu cădea în dizgrație, generalul s-ar fi ținut de cuvînt. De aceea, marchizul Crescenzi se vedea constrîns să plătească întreit muzicanților, jigniți de a petrece noaptea în închisoare.

Tot ce izbuti să obțină ducesa, și încă cu mare greutate, de la unul dintre muzicanți, fu ca acesta să primească o scrisoare pe care să o înmîneze guvernatorului. Scrisoarea era adresată lui Fabricio; în ea era deplinsă fatalitatea care făcuse ca, de cinci luni și mai bine, de cînd se afla la închisoare, prietenii lui de afară să nu poată stabili nici un fel de comunicare cu el.

Intrînd în cetățuie, muzicantul cumpărat se aruncă la picioarele generalului Fabio Conti și îi mărturisi că un preot necunoscut stăruise atît de mult pe lingă el să ducă o scrisoare domnului del Dongo, încît el nu îndrăznise să spună nu, dar că, știînd care-i era datoria, se grăbea să o predea excelenței-sale.

Excelența-sa guvernatorul se simți foarte măgult; cunoștea mijloacele de care dispunea ducesa și se temea grozav să nu fie tras pe sfoară

de ea. Ametit de bucurie, se duse să arate scrisoarea principelui, care fu încântat.

„Așadar, strășnicia administrației mele a izbutit să mă răzbune ! De cinci luni, această femeie trufașă suferă ! Într-una din zilele astea, voi porunci să se ridice o spînzurătoare, iar dînsa, în închipuirea ei bolnavă, va crede, firește, că-i este sortită junelui del Dongo.“

Într-o noapte, către orele unu, Fabricio, întins pe pervaz, scosese capul prin ferestruica tăiată în oblon și privea stelele și zarea nesfârșită pe care, de la acea înălțime, o putea cuprinde cu ochii jur împrejur. Rătăcind peste cîmpii, spre Padul de jos și Ferrara, privirile lui descoperiră, din întîmplare, o luminiță foarte mică, dar strălucitoare, ce părea să clipească în vârful unui turn. „De bună seamă că lumina asta nu se vede de jos, de pe șes, își spuse Fabricio ; din pricina grosimii turnului, nu poate fi zărită decît de sus. O fi vreun semnal destinat unui loc mai îndepărtat.“ Deodată, își dădu seama că lucirea ei se ivera, apoi pierea în răstimpuri foarte apropiate. „Poate că vreo fată stă astfel de vorbă cu iubitul ei din satul vecin.“ Numără, la rînd, nouă semnale : „Iată un *I*, își zise el ; într-adevăr, *I*-ul este litera a noua din alfabet.“ După o pauză, urmară patrusprezece semnale ; un *N* ; după altă pauză, un singur semnal : un *A* ; cuvîntul *INA*.

Care nu-i fu bucuria și uimirea cînd semnalele, despărțite de scurte răgazuri, alcătuiră următoarele cuvinte :

INA PENSA A TE

De bună seamă : *Gina se gîndește la tine !*

Răspunse pe loc, făcînd, prin spărtura oblonului, semne luminoase cu lampa lui :

FABRICIO TE IUBEȘTE !

Convorbirea ținu pînă la ziuă. Noaptea aceea era a suta șaptezeci și treia de la întemnițare și Fabricio află că, de patru luni, semnalele acelea i se adresau în fiecare noapte. Dar cum oricine putea să le vadă și să le înțeleagă, chiar din această primă noapte, stabiliră unele prescurtări : trei semnale, urmate cu repeziciune, desemnau pe ducasă ; patru pe prinț ; două pe contele Mosca ; două semnale scurte, urmate de alte două lungi, însemnau *evadare*. Rămase hotărît ca pe viitor să folosească vechiul alfabet *alla Monaca* ; pentru a nu fi ghiciți de indiscreți, acest alfabet schimbă ordinea obișnuită a literelor, dîndu-le alte numere, după învoială : A, de pildă, poartă numărul 10 ; B, numărul 3 ; adică trei apariții la rînd ale luminii însemnau B, zece apariții la rînd, A, și așa mai departe. O clipă de întuneric însemna pauza dintre cuvinte.

Sorociră viitoarea convorbire pe a doua zi la ora unu noaptea, cînd însăși ducesa veni în turnul acela, aflat la un sfert de leghe de oraș. Ochii ei se umplură de lacrimi la vederea semnalelor făcute de Fabricio, pe care, de atîtea ori, îl crezuse mort.

Prin semnalizări cu lampa, îi spuse chiar ea : *Te iubesc, curaj, sănătate, nădejde. Fă gimnastică în camera ta, vei avea nevoie de toată puterea brațelor.* „Nu l-am mai văzut, se gîndea ducesa, de la concertul Faustei, cînd s-a ivit în

ușa salonului meu, îmbrăcat în haine de vânător. Cine mi-ar fi putut prezice atunci soarta ce ne aștepta !“

Ducesa puse să i se facă lui Fabricio semnale care-l înștiințau că, în curînd, avea să fie eliberat, *datorită bunătății principelui* (semnalele acestea puteau fi înțelese); apoi, luînd chiar ea lampa, începu să-i vorbească din adîncul inimii; nu se putea smulge de lîngă el. Numai stăruințele lui Lodovico, care, de cînd îi fusese de folos lui Fabricio, ajunsese mîna ei dreaptă, o înduplecără, cînd se luminea de ziuă, să întrerupă semnalizările, care puteau atrage atenția vreunui răuvoitor. Vestea, reînnoită în mai multe rînduri, a apropiatăei lui eliberări, îl întristă adînc pe Fabricio. A doua zi, văzîndu-l trist, Clelia făcu greșeala să-l întrebe care era pricina.

— Sînt pe punctul de a o supăra foarte rău pe ducesă.

— Dar ce ți-ar putea ea cere ca să trebuiască să-i spui nu ? exclamă Clelia, îmboldită de cea mai mare curiozitate.

— Vrea să ies de aici, îi răspunse el, și eu nu am să mă învoiesc nici în ruptul capului.

Clelia nu putu să-i răspundă; se uită la el și izbucni în plîns. Dacă Fabricio ar fi putut să-i vorbească mai de aproape, poate că de data aceasta i-ar fi smuls mărturisirea simțămîntelor ei, de care se îndoia, ceea ce îl cufunda adesea într-o adîncă descurajare; simțea pînă în străfundul sufletului că, fără dragostea Cleliei viața lui ar fi un lung șir de supărări și de amărăciuni de neîndurat. I se părea că, dacă ar trebui să se întoarcă la acele serbede bucurii pe care le crezuse de preț înainte de a fi cunoscut dragostea, viața nu ar mai merita să fie trăită și,

cu toate că sinuciderea nu era încă la modă în Italia, se gîndea la ea ca la un refugiu, în cazul că soarta l-ar fi despărțit de Clelia.

A doua zi, primi de la ea o lungă scrisoare.

„Trebuie, prietene, să știi adevărul : în nenumărate rînduri de cînd te afli aici, s-a crezut la Parma că ți-a sosit ceasul din urmă. E adevărat că nu ești osîndit decît la doisprezece ani de temniță ; dar, din nefericire, nu rămîne nici o îndoială că te prigonește o ură atotputernică și plină de pornire și, de zeci de ori, am tremurat de spaimă ca nu cîmva otrava să-ți curme zilele... Folosește-te, deci, de orice mijloc cu putință ca să ieși de aici. Îți dai seama că pentru dumneata îmi calc îndatoririle cele mai sfinte ; măsoară gravitatea primejdiei numai după cele ce cutez a-ți spune și care se cuvin atît de puțin să fie spuse de mine. Dacă trebuie neapărat, dacă nu se găsește nici un alt mijloc de salvare, fugi ! Fiecare clipă petrecută în această fortăreață îți poate pune viața în pericol ; gîndește-te că se află la curte o șleahtă care, pentru a-și ajunge scopul, nu s-a dat niciodată în lături de la nimic, nici chiar de la crimă. Nu știi, oare, că toate uneltirile ei sînt mereu zădărnicate de iscusința deosebită a contelui Mosca ? Iată, însă, că oamenii aceștia au descoperit un mijloc sigur de a-l îndepărta pe conte din Parma : deznădejdea ducelui. Iar deznădejdea aceasta poate fi prilejuită prin moartea unui anume tînăr deținut. Acest singur argument, fără replică, ar trebui să te facă să-ți dai seama de situația în care te afli. Îmi vorbești de prietenia dumitale pentru mine ; gîndește-te, înainte de orice, cîte piedici de neînvins se împotrivesc ca această prietenie să ne lege vreodată mai trainic. Ne-am întîlnit în plină tinerețe, ne-am

dat o mîndă de ajutor într-o perioadă nefericită și soarta mî-a hărăzit să mă aflu în acest aspru lăcaș spre a-ți îndulci suferințele; dar nu mi-aș ierta niciodată dacă vreo amăgire, pe care nimic nu o îndreptățește și nici nu o va îndreptăți vreodată, te-ar împinge să nu folosești orice prilej de a-ți salva viața dintr-o atît de groaznică primejdie. Mi-am pierdut liniștea sufletească, din pricina cumplitei mele nesocotințe de a schimba cu dumneata unele semne de prietenie; dacă jocul nostru copilăresc, cu literele alfabetului, te duce la amăgiri atît de puțin întemeiate și care ar putea să-ți fie fatale, degeaba m-aș strădui să-mi amintesc, ca o justificare, încercarea lui Barbone. Ar însemna că eu singură te-am aruncat într-o primejdie mult mai îngrijorătoare și de neînălăturat, închipuindu-mi că te feresc de una trecătoare. Iar greșelile mele rămîn, pentru totdeauna, de neiertat, dacă au trezit în inima dumitale simțăminte care te-ar putea îndemna să te împotrivești sfaturilor ducesei. Iată ce mă silești să-ți repet: salvează-te, ți-o poruncesc !...”

Scrisoarea era foarte lungă. Unele rînduri ale ei, ca, de pildă, acel ți-o poruncesc ! pe care l-am transcris mai sus, dăruiră dragostei lui Fabricio nădejdi îmbătătoare. I se părea că, în adîncul lor, simțămintele Cleliei aveau o anumită căldură, chiar dacă cuvintele îi erau deosebit de măsurate.

Ceva mai tîrziu, plătind scump totala lui nepricepere în acest soi de războire, nu mai văzu în scrisoarea Cleliei decît o simplă prietenie sau chiar numai o omenie foarte obișnuită.

De altfel, nimic din tot ceea ce îi aducea ea la cunoștință nu-l făcu să-și schimbe hotărîrea. Admițînd că primejdiile pe care i le înfățișa ar fi

fost adevărate, ele nu răscumpărau oare, cu pri-sosință, fericirea de a o vedea în fiecare zi? Căci ce viață ar fi dus, adăpostit din nou la Bolo-nia sau Florența? Fiindcă, o dată fugit din fortă-reată, nu mai putea trage nădejde să i se îngă-duie să stea la Parma. Și chiar dacă principele s-ar fi schimbat pînă într-atît încît să-i redea libertatea (lucru aproape peste putință, deoarece Fabricio ajunsese, în ochii unui partid puternic, un mijloc de a-l răsturna pe contele Mosca), ce ar fi însemnat viața lui la Parma, despărțit de Clelia prin toată ura care învrăjbea cele două partide? O dată sau de două ori pe lună, întim-plarea i-ar aduce, poate, în același salon; dar, și atunci, ce ar putea vorbi cu ea? Cum să regă-sească apropierea desăvîrșită de care se bucura aci zilnic, timp de cîteva ceasuri? Ce ar fi con-vorbirile lor de salon, pe lîngă cele avute prin alfabet? „Dacă mi-e scris să plătesc această viață plină de încintare și noroc, prin cîteva mărunte primejdii, unde e răul? Și oare, pentru mine, faptul că am găsit astfel un biet mijloc de a-mi dovedi dragostea nu este o fericire și mai mare?”

Fabricio nu văzu în scrisoarea Cleliei decît pri-lejul de a-i cere o întîlnire: era singura și sta-tornica lui dorință. Nu-i vorbise decît o singură dată și numai o clipă, la intrarea lui în închisoare, iar de atunci trecuseră mai bine de două sute de zile.

Exista totuși o posibilitate de întîlnire: bunul abate *don Cesare* îi îngăduise lui Fabricio, în fie-care joi dimineata, o plimbare de o jumătate de ceas pe terasa *Turnului Farnese*. Dar în cele-lalte zile ale săptămîinii, această plimbare, care ar fi putut fi observată de către toți locuitorii din Parma și din împrejurimi, putînd deci com-

promite grav pe guvernator, era făcută la cădere noapții. Ca să ajungi pe terasa *Turnului Farnese*, nu era altă scară decât cea din micuța clopotniță a capelei, împodobită atit de lugubru cu marmură neagră și albă, despre care cititorul își mai amintește poate. Grillo îl însoțea pe deținut la capelă și-i deschidea ușa ce da spre scărița clopotniței; datoria lui ar fi fost să-l urmeze pînă sus, dar cum serile începuseră să fie răco-roase, paznicul îl lăsa să se urce singur, îl încuia cu cheia în clopotnița care comunica direct cu terasa și se întorcea să se încălzească în camera lui. Nu s-ar fi putut oare ca, într-o seară, Clelia, însoțită de camerista ei, să se afle în capela de marmură neagră?

Lunga scrisoare, prin care Fabricio îi răspunse Cleliei, era de la un cap la altul, astfel ticluită, încit să o convingă să vină la întîlnire. Pe de altă parte, îi împărtășea, cu o deplină sinceritate și ca și cum ar fi fost vorba de o altă persoană, toate pricinile care îl îndreptăteau să nu părăsească cetățuia.

„De o mie de ori pe zi aș înfrunta primejdia de a fi ucis, numai să am fericirea de a-ți vorbi prin semnele alfabetului, care astăzi nu ne mai stingheresc nici o clipă, iar dumneata vrei să mă las amăgit și să mă surghiunesc singur la Parma, poate la Bolonia, sau chiar la Florența? Vrei să fac totul ca să fiu departe de dumneata! Află că o asemenea încercare este peste puterile mele; în zadar ți-aș făgădui, n-aș putea să-mi țin făgăduiala.“

Drept urmare a acestei cereri de întîlnire, Clelia nu se mai arătă cinci zile la rînd. În tot acest răstimp, nu veni în camera cu păsărele decât în

clișele cînd știa că Fabricio nu poate folosi fereștriuca tăiată în oblon. Fabricio fu cuprins de deznădejde ; din lipsa ei, deduse că, în ciuda unor priviri care îl făcuseră să nutrească nădejdiile cele mai nebunești, nu-i inspirase niciodată Cleliei altceva decît o simplă prietenie. „În cazul acesta, își spuse el, ce preț mai are pentru mine viața ? Poruncească principele să mi se ia această viață, porunca îi va fi binevenită ; iată, deci, încă o pricină de a nu părăsi închisoarea.“ Și, de atunci, în flece noapte, răspundea cu o silă adîncă semnalelor lămpii. Ducea il socoti nebun de-a binelea cînd citi, în raportul asupra semnalizărilor, pe care îl-l aducea Lodovico în toate diminețile, aceste cuvinte stranii : *Nu vreau să fug ; vreau să mor aici !*

În timpul acestor cinci zile, atît de dureroase pentru Fabricio, Clelia se simți și mai nefericită decît el. Un gînd sîșietor, pentru firea ei înimioasă, îi trecu prin mînte : „Datoria mea e să fug la o mănăstire, cît mai departe de fortăreață. Cînd Fabricio va afla că nu mai sînt aici — și îl voi da de știre prin Grillo și prin toți temniceril — atunci poate că va încerca să evadeze.“ Dar a intra la mănăstire însemna a renunța pentru totdeauna să-l mai vadă, și aceasta tocmai acum, cînd dovedea atît de limpede că simțămîntele pe care, poate, le nutrise cîndva pentru ducesa se spulberaseră ! Ce altă dovadă de dragoste mai mișcătoare ar fi putut da un tînăr ? După șapte luni de închisoare, care-i zdruncinaseră puternic starea sănătății, el se împotriva să-și recapete libertatea ! Un om ușuratic, așa cum spusese curtenilor îl zugrăviseră pe Fabricio în ochii Cleliei, ar fi sacrificat douăzeci de femei iubite ca să poată ieși cu o zi mai devreme din temniță ;

și ce n-ar fi făcut un asemenea om ca să scape dintr-o închisoare, unde otrava amenința în fiecare zi să-i curme viața?

Clelia se arată lipsită de tărie; săvârși marea greșeală de a nu-și căuta adăpost într-o mănăstire, ceea ce i-ar fi dăruit, în același timp, bunul prilej de a rupe cu marchizul Crescenzi. O dată săvârșită această greșeală, cum să se mai împotrivească unui tânăr atât de plăcut, cu un fel de a fi atât de firesc, cu o inimă atât de caldă și care-și expunea viața unor groaznice primejdii, numai și numai pentru puțină fericire de a o zări la fereastră?

După cinci zile de luptă crâncenă cu ea însăși, după lungi ceasuri în care se disprețui adînc, Clelia se hotărî să răspundă scrisorii prin care Fabricio îi cerea să-i acorde fericirea de a sta de vorbă în capela de marmură neagră.

La drept vorbind, îi respingea această cerere și încă prin vorbe destul de aspre; dar, din secunda aceea, își pierdu orice liniște sufletească. În fiecare clipă, închipuirea i-l înfățișa pe Fabricio pe cale de a fi răpus de otravă. Venea de cîte șase, de cîte opt ori în camera cu colivii; simțea o nevoie pătimașă să se încredințeze cu ochii ei că Fabricio trăiește.

„Dacă se mai află încă în fortăreață, își spunea ea, dacă este expus tuturor ticăloșiilor pe care tabăra marchizei Raversi le urzește, de bună seamă, împotriva lui, în scopul de a se descotorosi de contele Mosca, asta se datorește numai lașității mele, care m-a împiedicat să mă duc la mănăstire! Căci ce altceva l-ar mai fi făcut să rămînă aici, în clipa în care ar fi știut că am plecat pentru totdeauna?”

Și fata aceasta, atât de sfințită și totodată atât de mândră, merse pînă acolo încît se încumetă să întîmpine un refuz din partea temnicerului Grillo ; ba mai mult, se expuse tuturor comentariilor pe care omul acesta putea să le facă asupra straniei sale purtări. Se înjosi pînă într-atît, încît îl chemă la ea și îi spuse cu un glas tremurat, care îi trăda toată taina, că peste cîteva zile Fabricio avea să-și redobîndească libertatea și că ducesa Sanseverina făcea, în acest scop, demersurile cele mai stăruitoare ; îi mai spuse că era adesea nevoie de un răspuns grabnic din partea deținutului la unele propuneri care i se făceau și îl rugă pe Grillo să-i îngăduie lui Fabricio să taie o deschizătură în oblonul ce-i acoperea fereastra, pentru ca ea să-i poată comunica prin semne veștile primite, de mai multe ori pe zi, de la doamna Sanseverina.

Grillo zîmbi, încredințînd-o de respectul și ascultarea lui. Clelia îi păstră o recunoștință nemărginită pentru faptul că temnicerul nu rosti nici un cuvînt mai mult ; era limpede că știa prea bine tot ce se petrecea de multe luni încoace.

De îndată ce paznicul ieși de la ea, Clelia se grăbi să facă semnalul stabilit, prin care îl chema pe Fabricio în unele împrejurări mai deosebite. Îi mărturisi tot ce îndrăznise.

„Vrei să mori otrăvit ? îi mai spuse ea. Nădăjduiesc să am puterea de a-l părăsi, într-una din zilele acestea, pe tatăl meu și de a mă duce într-o mănăstire îndepărtată. Iată la ce mă vei fi silit să recurg. Poate că atunci nu te vei mai împotrivi planurilor care ți s-ar propune pentru a scăpa de închisoare ; atîta timp cît ești aici, trec prin clipe îngrozitoare, în care îmi pierd orice judecată. N-am contribuit, în viața mea, la ne-

norocirea cuiva și nu pot îndura gândul că din pricina mea vei muri. Asta m-ar umple de deznadejde, chiar dacă ar fi vorba de un necunoscut; închipuie-ți, deci, ce simt cînd îmi spun că un prieten, a cărui nesocotință mă nemulțumește adînc, dar pe care îl văd totuși zilnic de atîta amar de vreme, se zbate, poate, în clipa aceasta, în ghearele morții. Uneori simt nevoia să aflu chiar de la dumneata că trăiești.

Pentru a scăpa de această cumplită suferință, m-am înjosit adineauri pînă la a cere sprijinul unui subaltern, care ar fi putut să mi-l refuze și care încă poate să mă pirască... De altfel, dacă m-ar denunța tatălui meu, poate că într-un fel aș fi mai fericită : aș pleca numaidecît la o mănăstire și n-aș mai fi părtașa fără de voie a chinuitoarelor dumitale nesocotințe. Dar, crede-mă, toate acestea nu mai pot continua multă vreme ; te vei supune poruncilor dăsesei. Ești mulțumit, crudul meu prieten ? Chiar eu te rog să-l înșeli pe tatăl meu ! Cheamă-l pe Grillo și fă-i un dar.“

Fabricio era atît de îndrăgostit, iar cea mai ușoară manifestare a voinței Cleliei îl umplea de o asemenea teamă, încît nici chiar acest ciudat mesaj nu-i dădu siguranța că este iubit. Îl chemă pe Grillo și îi plăti cu prisosință toate serviciile trecute ; cit despre cele viitoare, îi spuse că, pentru fiecare zi în care îi va fi îngăduit să folosească deschizătura făcută în oblon, va primi cîte un galben. Grillo rămase încîntat de această învoială.

— Am să vă vorbesc deschis, *monsignore* : vă învoiți să mîncăți în fiecare zi tainul rece ? Există un mijloc simplu pentru a vă feri de otrăvire. Dar vă rog să păstrați cea mai mare taină : un paznic trebuie să vadă tot, dar să nu priccapă

nimic... În loc de un singur cîine, voi avea mai mulți și le veți da chiar dumneavoastră să guste din toate felurile din care veți dori să mîncăți. Cit despre vin, vă voi aduce din vinul meu și nu vă veți atinge decît de sticlele din care voi fi băut eu... Dar dacă excelența-voastră vrea să mă nenorocească pentru totdeauna, e de ajuns să împărtășească aceste amănunte, fie chiar și domnișoarei Clelia; femeia e tot femeie. Dacă miine se va certa cu dumneavoastră, poimiine, ca să se răzbune, va povesti toate aceste șiretlicuri tatălui ei, pentru care n-ar fi plăcere mai mare decît prilejul să poată spînzura un temnicer! În afară de Barbone, generalul este, poate, omul cel mai rău din cetățuie și în asta și stă adevărata primejdie a împrejurării în care vă aflați. Puteți fi sigur că se pricepe de minune să folosească otrava și nu mi-ar ierta niciodată gîndul năstrușnic de a ține aici trei sau patru căței.

O nouă serenadă a_vu loc. Acum, Grillo răspundea tuturor întrebărilor lui Fabricio; se hotărîse, totuși, să fie prevăzător și să nu o trădeze pe domnișoara Clelia care, după părerea lui, deși era în pragul căsătoriei cu marchizul Crescenzi, cel mai bogat om din ducatele Parmei, se iubea, atît pe cît îngăduiau zidurile închisorii, cu drăgălașul *monsignore* del Dongo. Iată însă că, răspunzînd ultimelor întrebări ale lui Fabricio despre serenadă, îl luă gura pe dinainte și adăugă:

— Se zice că o va lua, curînd, de nevastă!

E lesne de închipuit ce însemnare aceste cîteva cuvinte pentru Fabricio. În noaptea aceea, nu răspunse semnalelor cu lampa decît ca să spună că era bolnav. A doua zi de dimineață, pe la orele zece, cînd Clelia se ivi în camera cu colivii, o întrebă pe un ton ceremonios, cu totul nou între

ei, de ce nu-i spusese, pe față, că era îndrăgostită de marchizul Crescenzi și că era pe punctul de a se mărita cu el ?

— Fiindcă nimic din toate acestea nu este adevărat, răspunse Clelia supărată.

E drept, însă, că explicațiile ce urmau fură mai puțin limpezi : Fabricio băgă de seamă și se folosi de această împrejurare ca să-i ceară din nou o întâlnire. Văzînd că buna-ei credință este pusă la îndoială, Clelia se învoi de îndată, atrăgîndu-i totuși atenția că procedînd astfel, ea se dezonoara pentru totdeauna în ochii lui Grillo. Seara, cînd se lăsă întunericul, intră în capela de marmură neagră, însoțită de cameristă ; se opri în mijlocul capelei, lîngă candelă. Camerista și Grillo se retraseră la vreo treizeci de pași, aproape de intrare. Clelia tremura ca varga. Cîte nu avea să-i spună ! În schimb își pusese în gînd să nu-i facă nici o mărturisire compromițătoare. Numai că dragostea își are logica ei neînduplecată : dorința adîncă de a afla adevărul nu-ți îngăduie să umbli cu ocolișuri deșarte, iar, pe de altă parte, dăruirea fără margini față de ființa iubită te face să uiți teama că ai putea-o jigni.

Fabricio fu, mai întîi, uluit de frumusețea Cleliei ; de aproape opt luni nu-i mai văzuse atît de aproape decît pe temniceri. Dar numele marchizului Crescenzi îi răscoli din nou mînia, care spori, cînd înțelese limpede că fata nu-i răspundea decît cu vorbe care încercau să-l cruțe. Clelia pricepu și ea că, în loc de a-i risipi bănuielile, i le întărea și mai mult și lucrul acesta nu-l putu îndura.

— Ți-ar pare bine, îi spuse ea cu dojană în glas și cu ochii plini de lacrimi, să știi că m-ai făcut să calc peste toate îndatoririle pe care le am față

de mine însămi ? Pînă anul trecut, în ziua de 3 august, nu simţeam decît o totală lipsă de interes pentru bărbaţii care căutau să-mi fie pe plac. Aveam un dispreţ nemărginit şi poate chiar exagerat pentru felul de a fi al curtenilor ; toţi cei ce huzureau la curte îmi displăceau. Şi iată că am descoperit însuşi deosebite la un deţinut, adus în ziua de 3 august în fortăreaţă. Fără să-mi dau seama, am trecut la început prin toate chinurile geloziei. Farmecele unei femei încîntătoare, pe care o cunosc bine, erau ca nişte lovituri de pumnal în inima mea, deoarece credeam — şi într-o oarecare măsură mai cred şi acum — că deţinutul acesta era legat de ea. Curînd, stăruinţele ameninţătoare ale marchizului Crescenzi, care îmi ceruse mina, s-au întetit ; este foarte bogat, iar noi nu avem nici un fel de avere. Totuşi, mă împotriveam cererii lui, pînă ce tatăl meu rosti cuvîntul „mănăstire“. Am înţeles că, dacă voi părăsi fortăreaţa, nu voi mai putea veghea asupra vieţii deţinutului a cărui soartă mă îngrijora. Adevărata capodoperă a măsurilor luate de mine era faptul că, pînă în acel moment, el nu bănuia de loc ce cumplite primejdii îi ameninţă viaţa. Eram cu totul hotărîtă să nu-mi trădez nici tatăl, nici taina ; dar femeia aceasta, care desfăşoară o activitate demnă de admiraţie, care dovedeşte o inteligenţă superioară şi o voinţă de fier şi care ocroteşte pe deţinut, i-a oferit — după cît am înţeles — mijloacele unei evadări. El le-a respins şi s-a străduit să mă încredinţeze că nu vrea să părăsească temniţa, pentru ca să nu se despartă de mine. Atunci, am făcut o mare greşală : m-am luptat cu mine însămi cinci zile. Ar fi trebuit să caut de îndată adăpost într-o mănăstire şi să părăsesc fortăreaţa : pasul acesta mi-ar fi dat

prilejul cel mai firesc de a rupe cu marchizul Crescenzi. N-am avut curajul să-l fac și, din clipa aceea, am fost o ființă pierdută. Mi-am legat inima de un bărbat ușuratic : știu cum s-a purtat la Neapole ; ce motiv aş avea să-mi închipui că și-ar fi schimbat firea ? Închis într-o temniță aspră, a făcut curte unicei femei pe care putea s-o vadă și care, în singurătatea lui, îl ajuta să-și uite uritul. Neizbutind să-i vorbească decît cu oarecare greutate, joaca aceasta a luat înfățișarea înșelătoare a unei pasiuni. Fiindcă și-a cîștigat o anumită faimă, datorită curajului său, deținutul își închipuie că, înfruntînd unele primejdii destul de mari, numai pentru a o vedea mai departe pe ființa pe care crede că o iubește, ar putea dovedi că dragostea lui înseamnă mai mult decît o pornire trecătoare. Dar, de îndată ce se va afla iarăși într-un oraș mare, înconjurat din nou de ispitele lumii, va redeveni cel care a fost altădată, un om împrăștiat, afemeiat, iar biata lui tovarășă de închisoare își va sfîrși zilele într-o mănăstire, uitată de acest om spulberatic și căindu-se amarnic de mărturisirea pe care i-a făcut-o.

Această expunere recapitulativă, din care am reprodus doar esențialul, fu întreruptă, bineînțeles, de douăzeci de ori, de Fabricio. Îndrăgostit nebunește, era întru totul incredințat că nu iubise niciodată înainte de a o fi întîlnit pe Clelia și că rostul vieții lui era să trăiască numai pentru ea.

Cititorul își închipuie, fără îndoială, ce cuvinte frumoase rostea Fabricio în momentul cînd camerista își înștiință stăpîna că bătuse ora unsprezece și jumătate și că generalul putea să se întoarcă dintr-o clipă într-alta.

Despărțirea fu dureroasă.

— Te văd poate pentru ultima oară, îi spuse Clelia detinutului ; o măsură ce ar folosi, de bună seamă, taberei Raversi, îți poate oferi un mijloc nemilos de a dovedi că nu ești nestatornic. Și Clelia îl părăsi pe Fabricio, înecată de hohote de plîns și moartă de rușine că nu și le putea ascunde față de cameristă și, mai ales, față de temnicerul Grillo.

O a doua întrevvedere n-ar mai fi fost cu puțință decît atunci cînd generalul ar fi anunțat că e nevoit să-și petreacă seara în oraș, poftit undeva, în societate. Dar, de cînd cu întemnițarea lui Fabricio și cu grija pe care această întemnițare o stîrnise în mintea lui de curtean zelos, guvernatorul găsisese mai nimerit să se prefacă suferind de crize aproape permanente de gută ; drumurile lui în oraș, subordonate cerințelor unei politici iscusite, erau hotărîte, de cele mai multe ori, numai în clipa cînd se și urca în trăsură.

De la întîlnirea din capela de marmură, Fabricio trăia într-o stare de permanentă exaltare. E adevărat că piedici mari păreau să se împotrivească încă fericirii lui depline ; dar avea totuși suprema bucurie, la care nici nu îndrăznise să viseze, de a fi iubit de făptura cerească ce-i stăpînea toate gîndurile.

În cea de-a treia noapte de la întrevederea lor, semnalele făcute cu lampa încetară foarte de vreme, aproape de miezul nopții ; tocmai în clipa cînd acestea luaseră sfîrșit, o gugulie mare de plumb, azvîrlită prin partea de sus a oblonului, și care fu cît pe ce să-i spargă capul, rîpse geamurile de hîrtie, căzînd în celulă.

Pintecoasa gugulie nu era însă atît de grea, pe cît o arăta volumul ei ; Fabricio o desfăcu cu multă ușurință și găsi înăuntru o scrisoare de la ducesă.

Prin mijlocirea arhiepiscopului, a cărui bunăvoință avusese grijă să și-o asigure, ducesa ciștigase de partea ei un soldat din garnizoana fortăreței. Omul acesta, dibaci aruncător cu praștia, trăsese pe sfoară pe soldații puși de pază la colțuri și la poarta palatului guvernatorului, sau izbutise să se înțeleagă cu ei.

„Trebuie să ieși din închisoare cu ajutorul frînghiilor ; mă cutremur dîndu-ți acest sfat : de două luni încheiate, șovăi să ți-l dau ; însă viitorul politic se întunecă pe zi ce trece și ne putem aștepta la orice. Dar, să nu uit : reia imediat semnalele cu lampa, ca să ne dovedești că ai primit această primejdioasă scrisoare ; fă semnalele P, B și G prin alfabetul Monaca, adică : patru, doisprezece și doi. Nu voi răsufli liniștită pînă ce nu voi vedea acest semnal. Mă aflu în turn ; ți se va răspunde N și O, șapte și cinci. O dată ce vei fi primit răspunsul, nu mai semnaliza nimic și caută numai să înțelegi scrisoarea mea.“

Fabricio se grăbi să asculte și făcu semnalele stabilite, cărora le urma răspunsurile anunțate ; apoi continuă citirea scrisorii.

„Ne putem aștepta la orice ; iată ce mi-au declarat trei oameni în care am cea mai deplină încredere, după ce i-am pus să jure pe Evanghelie că-mi vor spune adevărul, oricît de crud ar fi el pentru mine. Primul dintre acești oameni e cel care l-a amenințat pe chirurgul, dispus să te denunțe, la Ferrara, că va cădea peste el cu un cuțit în mînă ; al doilea ți-a spus, la întoarcerea ta din Belgirato, că ar fi fost mult mai înțelept să tragi un foc de pistol în lacheul care intrase cîntînd în pădure, ținînd de căpăstru un cal frumos, cam costeliv ; pe al treilea nu-l cunoști, este

un prieten de-al meu, hoț de drumul mare, om de nădejde la nevoie, și care are tot atît curaj ca și tine ; pe acesta, mai ales, l-am rugat să-mi spună ce trebuie să faci.

Toți trei mi-au spus, fără ca nici unul să fi știut că m-am sfătuit și cu ceilalți doi, că este mult mai bine să riști să-ți frîngi gîtul, decît să petreci încă unsprezece ani și patru luni sub amenințarea neîntreruptă a unei otrăviri aproape sigure.

Trebuie să faci, timp de o lună, în camera ta, exerciții de a te urca și coborî cu ajutorul unei funii înnodate. Apoi, într-o zi de sărbătoare, cînd garnizoana cetății va primi o răsplată în vin, vei trece la fapta cea mare. Vei avea trei funii de mătase și cînepă, de grosimea unei pene de lebădă ; cea dintîi, lungă de optzeci de picioare, pentru a coborî distanța de treizeci și cinci de picioare de la fereastra ta pînă la portocali ; a doua, de trei sute de picioare — ceea ce va fi anevoios din cauza greutateii ei — ca să cobori cele o sută optzeci de picioare, cît măsoară înălțimea turnului cel mare ; cea de-a treia, lungă de treizeci de picioare, îți va sluji ca să cobori meterezul. Îmi petrec toată vremea studiind zidul dinspre răsărit al turnului cel mare, adică dinspre Ferrara. O crăpătură, pricinuită de un cutremur de pămînt, a fost astupată cu ajutorul unui alt zid, servind de proptea și care formează un plan înclinat. Hoțul de drumul mare mă încredințează că el ar fi în stare să coboare pe acolo, fără prea multă greutate și numai cu riscul cîtorva zgîrieturi, lăsîndu-se să alunece pe planul înclinat făcut de acest zid-proptea. Porțiunea verticală n-are decît douăzeci și opt de picioare ; partea aceasta este cea mai puțin păzită.

Oricum ar fi, însă, hoțul meu, care a fugit în trei rînduri dintr-o închisoare și care ți-ar plăcea dacă l-ai cunoaște, deși urăște de moarte pe oamenii din casta ta, hoțul meu de drumul mare, zic, sprinten și îndemînat ca tine, crede că ar alege mai curînd, ca să coboare, partea dinspre apus, cea din fața micului palat locuit altădată de Fausta și pe care îl cunoști foarte bine. Ceea ce l-ar face să coboare pe acolo e faptul că zidul, deși prea puțin înclinat, se află aproape întotdeauna acoperit de mărăciniș; sînt pe el crenguțe cît degetul mic de groase, care pot lesne zgîria dacă nu bagi de seamă, dar care sînt, pe de altă parte foarte nimerite pentru a te agăța de ele. Chiar azi de diminează am cercetat, cu un ochean puternic, partea aceasta dinspre apus a turnului mare: locul care trebuie ales se află sub piatra cea nouă, pusă acum doi sau trei ani la balustrada terasei de sus. Coborînd în linie verticală, de sub această piatră, vei găsi, la început, o porțiune netedă de vreo douăzeci de picioare; de-a lungul ei trebuie să cobori foarte încet (îți închipui cum mi se oprește inima cînd îți dau aceste sfaturi cumplite, dar curajul constă în a ști să alegi răul cel mai mic, oricît ar părea el de înspăimîntător). După spațiul neted, vei întîlni o porțiune de vreo optzeci sau nouăzeci de picioare, plină de mărăcini foarte mari și deși, prin care se văd zburătăcînd păsări, apoi o altă porțiune, cam de treizeci de picioare, acoperită numai cu ierburi, micsandre și parcher-nițe. Pe urmă, cînd te vei apropia de pămînt, vei da peste vreo douăzeci de picioare numai mărăciniș și, în sfîrșit, peste vreo douăzeci și cinci sau treizeci de picioare care au fost retencuite de curînd.

Ce m-ar face să aleg pentru coborîre partea aceasta e faptul că jos, exact în dreptul pietrei celei noi a balustradei de sus, se află o colibă de lemn, clădită de un soldat în grădina lui, colibă pe care căpitanul de geniu al cetății vrea să-l silească s-o dărîme. Coliba are o înălțime de șaptesprezece picioare, e acoperită cu paie și acoperișul ei este lipit de zidul cel mare al fortăreței. Tocmai acoperișul acesta mă ispitește; în cazul unui accident nenorocit ar micșora izbitura căderii. O dată ajuns acolo, jos, te vei afla în incinta meterezelor, destul de slab păzite; dacă cineva te oprește, trage focuri de pistol și apără-te timp de cîteva minute. Prietenul tău din Ferrara și un alt om înimos, pe care eu îl numesc «hoț de drumul mare», vor pîndi afară cu scări și nu vor șovăi să treacă peste meterez, în partea unde acesta e destul de scund, pentru a alerga în ajutorul tău.

Meterezul n-are o înălțime mai mare de douăzeci și trei de picioare și e ridicat pe un povîrniș. Eu mă voi afla la poalele povîrnișului, cu o ceată numeroasă de oameni înarmați.

Nădăjduiesc să-ți trimit vreo cinci-șase scrisori pe aceeași cale. Îți voi repeta fără încetare aceleași instrucțiuni, în alți termeni, ca să fii sigură că ne-am înțeles întru totul. Bănuiești cu ce strîngere de inimă îți spun că prietenul «cu focul de pistol ce trebuia tras în lacheu», care este totuși omul cel mai de treabă și se căiește de moarte, crede că te vei alege doar cu un braț rupt. Hoțul de drumul mare, cu mai multă experiență în astfel de isprăvi, socotește însă că, dacă vei avea grijă să cobori foarte încet și, mai ales, fără să te grăbești, libertatea nu te va costa decît vreo cîteva zgîrieturi. Marea greutate constă în procu-

rarea funiilor ; și, de cincisprezece zile, clipă de clipă nu mi-e gândul decît la asta.

Nu răspund la nesocotința ta, la singurul lucru fără judecată pe care l-ai spus vreodată : «Nu vreau să fug !» Omul cu «focul de pistol ce trebuia tras în lacheu» a exclamat că plictiseala din închisoare ți-a luat mințile. Nu-ți ascund că ne temem de o mare primejdie apropiată, care s-ar putea să grăbească ziua evadării tale. Ca să te înștiințăm de această primejdie, lampa îți va semnaliza de mai multe ori la rînd :

CASTELUL A LUAT FOC !

Tu vei răspunde :

AU ARS ȘI CĂRȚILE MELE ?“

Scrisoarea conținea încă cinci sau șase pagini pline de amănunte ; era scrisă pe foiță, cu litere microscopice.

„Toate acestea sînt foarte frumoase și foarte bine ticluite, își zise Fabricio. Datorz veșnică recunoștință contelui și ducesei ; vor crede, poate, că mi-a fost frică, dar nu voi fugi... A fugit vreodată cineva dintr-un loc unde se simte în culmea fericirii, ca să se arunce într-un groaznic surghiun, unde i-ar lipsi totul, pînă și aerul pe care îl respiră ? Ce mă voi face după o lună de ședere la Florența ? Voi veni cu haine schimbate să dau tircoale pe la poarta cetățuii acesteia și să încerc să fur măcar o privire !“

A doua zi, Fabricio trecu prin clipe de spaimă ; se afla la fereastră, cam pe la ora unsprezece, admirînd priveliștea măreață și așteptînd momentul fericit în care o va zări pe Clelia, cînd Grillo intră gîfîind în cameră :

— Repede ! Repede ! monseniore, trîntiți-vă pe pat, prefaceți-vă că sînteți bolnav ; trei judecători urcă aici ! O să vă ia un interogatoriu... Gîndiți-vă bine ce le răspundeți : vor să vă *înfunde* !

În timp ce rostea cuvintele de mai sus, Grillo se grăbi să astupe ferestruica din oblon, îl împinse pe Fabricio spre pat, apoi azvîrli peste el două-trei mantale.

— Spuneți-le că vă e foarte rău și vorbiți puțin, mai ales puncti-i să repete întrebările, ca să aveți timp să vă gîndiți.

Cei trei judecători intrară. „Parcă ar fi trei inși scăpați de la ocnă, își spuse Fabricio văzîndu-le mutrele slute, nu trei judecători !“ Erau îmbrăcați în caftane lungi și negre ; salutară ceremonios și se așezară, fără un cuvînt, pe cele trei scaune care se aflau în odaie.

— Domnule Fabricio del Dongo, grăi cel mai în vîrstă, sîntem îndurerăți de trista însărcinare pe care o avem de îndeplinit pe lingă dumneavoastră. Am venit să vă aducem la cunoștință încetarea din viață a tatălui dumneavoastră, excelența-sa marchizul del Dongo, al doilea înalt majordom-major al regatului lombardo-venețian, cavaler al marilor cruci ale ordinelor... etc. etc. etc. Fabricio izbucni în plîns.

— Doamna marchiză del Dongo, mama dumneavoastră, urmă judecătorul, vă înștiințează despre aceasta printr-o scrisoare urgentă ; dar, cum a adăugat și unele aprecieri ce nu se cad, curtea de justiție, printr-o decizie dată ieri, a hotărît să vi se comunice numai anumite părți din scrisoare. Domnul grefier Bona vă va citi aceste extrase.

După terminarea citirii, judecătorul se apropie de Fabricio, care rămăsese tot culcat, lăsîndu-l să urmărească, pe scrisoarea mamei sale, pasajele a

căror copie îi fusese citită. Fabricio zări în scrisoare cuvintele : *întemnițarea nedreaptă, cruntă pedeapsă pentru o crimă care nu există* — și înțelese motivul vizitei judecătorilor. De altfel, în disprețul lui pentru magistrații necinstiți, nu le răspunse decât următoarele :

— Sînt bolnav, domnilor, mistuit de slăbiciune și mă veți ierta că nu pot să mă scol.

După plecarea judecătorilor, Fabricio plînsese multă vreme, apoi își spuse : „Sînt oare fățarnic ? Mi se părea că nu-l iubesc de loc...”

În ziua aceea și în zilele următoare, Clelia păru foarte amărită ; îl chemă de mai multe ori, dar de-abia avu puterea să-i spună cîteva cuvinte. Într-o dimineață, în cea de-a cincea zi de la prima lor întrevvedere îl vesti că va veni, pe înserate, în capela de marmură.

— Nu pot să-ți vorbesc decât foarte puțin, îi zise ea intrînd în capelă. Tremura atît de tare, încît era nevoită să se sprijine de camerista ei. După ce o trimise să stea la ușa capelei, Clelia adăugă, cu o voce abia deslușită : Trebuie să-mi dai cuvîntul de onoare că o vei asculta pe ducesă și că vei încerca să fugi în ziua în care îți va porunci și în chipul arătat de ea sau, de nu, mîine plec la mănăstire și îți jur aici că nu-ți voi mai vorbi toată viața mea.

Fabricio rămase mut.

— Făgăduiește-mi, zise Clelia cu lacrimi în ochi și parcă scoasă din fire, sau de nu, vorbim acum pentru ultima oară. M-ai pus într-o situație îngrozitoare : ești încă aici din pricina mea și fiecare zi poate fi ultima din viața dumitale... În clipa aceea, Clelia se simți atît de sfîrșită, încît fu silită să se rezeme de un jilț uriaș, așezat pe vremuri

în mijlocul capelei, pentru a fi folosit de prințul prizonier. Era gata să leșine.

— Ce trebuie să făgăduiesc ? spuse Fabricio, cu glas sugrumat.

— Știi prea bine.

— Jur, deci, să mă arunc de bunăvoie într-o cumplită suferință și să mă osîndesc a trăi departe de tot ce am mai scump pe lume.

— Vorbește mai limpede.

— Jur să ascult de ducasă și să fug în ziua în care va dori și cum va voi ea. Dar ce-am să mă fac cînd voi fi departe de dumneata ?

— Jură-mi că vei fugi, orice s-ar întîmpla.

— Cum, ești hotărîtă să te căsătorești cu marchizul Crescenzi, de îndată ce nu voi mai fi aici ?

— Ah, dumnezeule ! ce inimă crezi că am ?... Dar jură-mi o dată, sau nu voi mai avea nici o singură clipă de liniște.

— Ei bine, jur să fug de aici în ziua în care doamna Sanseverina îmi va porunci, orice s-ar întîmpla pînă atunci.

Îndată ce-i smulse jurămîntul, Clelia se simți atît de istovită încît, după ce îi mulțumi lui Fabricio, fu nevoită să se retragă.

— Dacă te-ai fi încăpățînat să rămii, îi spuse ea, totul era pregătit pentru plecarea mea mîine dimineată. Iar azi te-aș fi văzut pentru ultima oară. Făgăduisem aceasta sfintei fecioare ! Acum, de îndată ce voi fi în stare să ies din camera mea, mă voi duce să cercetez înfricoșătorul zid de sub piatra cea nouă a balustradei.

A doua zi, lui Fabricio i se strînse inima văzînd-o cît era de trasă la față. Clelia îi spuse, de la fereastra camerei cu colivii :

— Să nu ne amăgim pe noi înșine, dragă prietene ; cum prietenia noastră este și ea, într-

cîtva, un păcat, nu mă îndoiesc că ne paște nenorocul. Vei fi poate descoperit cînd vei căuta să fugi, deci pierdut pentru totdeauna, dacă nu se va întîmpla chiar ceva și mai rău ; oricum, trebuie să ne supunem înțelepciunii omenеști, care ne poruncește să încercăm totul. Pentru ca să cobori pe dinafara turnului celui mare, îți trebuie o funie lungă de peste două sute de picioare. Cu toate strădaniile mele, de cînd cunosc planul ducesei, n-am izbutit să-mi procur decît vreo cîteva funii care, legate cap la cap, abia dacă ajung să aibă împreună, vreo cincizeci de picioare. În urma unui ordin de zi al guvernatorului, toate funiile găsite în fortăreață au fost arse, iar în fiecare seară se scot funiile puțurilor care, de altminteri, sînt așa de slabe, încît adesea se rup ridicînd chiar și ușoara lor povară... Roagă-te lui Dumnezeu să mă ierte, căci îl trădez pe tatăl meu și, fiică nevrednică ce sînt, mă trudesc să-i pricinuiesc o supărare de moarte. Roagă-te lui Dumnezeu pentru mine și, dacă vei scăpa cu viață, jură că ai să închini slavei lui toate clipele vieții dumitale.

Iată ce idee mi-a venit : peste opt zile, voi ieși din fortăreață ca să mă duc la nunta uneia din surorile marchizului Crescenzi. Mă voi întoarce seara acasă, precum se cuvine, dar voi face tot ce-mi va sta în putință ca să mă întorc cît mai tîrziu și poate că Barbone nu va îndrăzni să mă cerceteze prea de aproape. La nunta surorii marchizului, vor veni cele mai înalte doamne de la curte ; fără îndoială, și doamna Sanseverina. În numele domnului, fă în așa fel ca una din aceste doamne să-mi dea un pachet cu funii bine strînse, nu prea groase și reduse la un volum cît mai mic ! Chiar de-aș înfrunta o mie de primejdii de moarte, voi căuta ca prin orice mijloc, oricît de periculos,

să strecur pachetul cu frînghii în cetățuie, în pofida, vai ! a tuturor îndatoririlor mele de fiică. Dacă tatăl meu află, nu ai să mă mai vezi niciodată ; dar oricare ar fi soarta care mă pîndește, voi fi fericită, în limitele unei prietenii de soră, dacă îți pot ajuta să te salvezi.

În seara aceea, prin semnale luminoase cu lampa, Fabricio o înștiință pe ducesa de prilejul unic care se ivea de a trimite frînghiile de care avea nevoie. Dar o imploră să păstreze cea mai mare taină asupra acestui lucru, chiar față de conte, ceea ce ei i se păru ciudat. „E nebun, își spusese ducesa, închisoarea l-a schimbat ; înainte nu era atît de prăpăstios.“

A doua zi, o gugulie de plumb, aruncată de omul cu praștia, îl înștiință pe deținut că trecea prin cea mai mare primejdie ; persoana care își lua sarcina de a introduce frînghiile în cetățuie îi salva într-adevăr, și la timp, viața. Fabricio se grăbi să aducă această veste la cunoștința Cleliei. Aceeași gugulie de plumb îi procurase deținutului și o schiță foarte amănunțită a zidului dinspre apus, de-a lungul căruia trebuia să coboare din înaltul turnului cel mare, în curtea cuprinsă între metereze. Din acest loc, era destul de ușor de ieșit, căci meterezele nu aveau mai mult de douăzeci și trei de picioare și erau destul de slab păzite. Pe dosul planului era scris, cu o scriere mărunță și fină, un minunat sonet : un suflet generos îl îndemna pe Fabricio să fugă, ca să nu lase să i se ticăloșească sufletul și să i se vlăguiască trupul în cei unsprezece ani de temniță pe care îi mai avea de făcut.

Aici, un amănunt, menit să-l ajute pe cititor să înțeleagă curajul ducesei de a-l îndemna pe Fabricio la o evadare atît de primejdioasă, ne silește

să întrerupem pentru o clipă povestirea acestei îndrăznețe isprăvi.

Ca toate partidele care nu se află la putere, partidul Raversi nu era tocmai unit. Cavalerul Riscara nu-l putea suferi pe procurorul Rassi, de cînd acesta îl făcuse să piardă un proces mare în care, la drept vorbind, dreptatea nu era de partea lui. Datorită lui Riscara, principele primise o anonimă, care îl înștiința că o copie a sentinței lui Fabricio fusese trimisă cu adresă oficială guvernatorului cetățuiei. Marchiza Raversi, această iscusită conducătoare de partid, fu peste măsură de miniată de nefericita inițiativă a cavalerului și îl vesti de îndată pe procuror, care-i era prieten; marchiza găsea foarte firesc ca procurorul să vrea să obțină ceva de la ministrul Mosca, atîta timp cît acesta mai era la putere. Rassi se înfățișă plin de curaj la palat, socotind că va scăpa ieftin, cu cîteva picioare în spate; altcîta-sa nu se putea lipsi de un jurist iscusit și Rassi trimisese în surghiun, sub învinuirea că ar fi liberali, singurii oameni din țară, un judecător și un avocat, care ar fi putut să-i ia locul.

Scos din fire, principele îl copleși cu ocări și se repezi la el să-l bată.

— Toată pozna a făcut-o un grefier, răspunse Rassi cu cel mai desăvîrșit singe rece; comunicarea sentinței este cerută de lege, ar fi trebuit să fie făcută a doua zi după întemnițarea numitului del Dongo în cetățuie. Grefierul, plin de rîvnă, și-a închipuit că a uitat s-o facă și mi-a adus la semnat adresa de trimitere ca o simplă formalitate.

— Și vrei să mă faci să cred o minciună atît de gogonată? strigă principele turbat de furie. Spune, mai bine, că te-ai vîndut nemernicului de Mosca și că de asta te-a și decorat cu marea cruce. Dar

să nu crezi că scapi numai cu câteva picioare ; am să te tîrăsc la judecată și am să te dau afară în chipul cel mai rușinos.

— Puteți să mă dați și în judecată ! răspunse Rassi, sigur de el. Știa că era mijlocul cel mai sigur de a-l potoli pe principe ; legea e de partea mea și nu dispuneți de un al doilea Rassi care să se priceapă s-o ocolească. Știu eu că n-o să mă dați afară, chiar dacă uneori sinteți aspru ; pe de o parte, sinteți însetat de sînge, dar pe de alta, țineți să vă păstrați stima italienilor cu scaun la cap ; această stimă este un *sine qua non* pentru ambiția dumneavoastră. Așa că mă veți rechema la cel dintîi act de asprime de care firea dumneavoastră va avea nevoie și, ca de obicei, voi face rost de o sentință dată în deplină legalitate, de niște judecători sperioși și de ajuns de cinstiți ceea ce vă va potoli pornirea. Încercați să-găsiți, în toate statele dumneavoastră, un om la fel de folositor ca mine !

Spunînd acestea, Rassi fugi ; scăpase cu o lovitură de riglă, bine croită, și cu cinci sau șase picioare în spate. De cum ieși din palat, plecă la moșia sa de la Riva ; îi era cam frică să nu se trezească cu o lovitură de pumnal, primită în cele dintîi clipe de mînie, dar nu se îndoia că, în mai puțin de cincisprezece zile, un curier avea să-l recheme în capitală. Tot timpul pe care-l petrecu la țară, se strădui să pună la cale un mijloc sigur de corespondență cu contele Mosca ; era nebunește îndrăgostit de titlul de baron și se gîndea că suveranul făcea prea mare caz de noblete, însușire odinioară sublimă, pentru ca să i-l acorde vreodată ; pe cîtă vreme contele, foarte mîndru de originea sa, nu prețuia decît noblețea dovedită prin titluri dinainte de 1400.

Procurorul general nu se înșelase de fel în presupunerile sale ; nu trecuseră bine opt zile de cînd se afla la moșie și iată că se pomeni — ca din întîmplare — cu un prieten al principelui, care-l sfătui să se întoarcă fără întîrziere la Parma. Alteța-sa îl primi rîzînd, apoi își luă un aer foarte serios și îl puse să jure pe *Evanghelie* că va păstra cea mai mare taină asupra celor ce avea să-i spună ; Rassi jură cu cea mai prefăcută convingere și principele, cu privirea scăpărînd de ură, strigă că nu se va simți stăpîn la el acasă, atîta vreme cît del Dongo va mai rămîne în viață.

Nu pot nici s-o alung pe ducesă, adăugă el, nici să-i mai rabd prezența aici ; privirile ei mă înfruntă și nu mă lasă să trăiesc.

După ce îl lăsă să-și verse focul, Rassi, care în tot acest timp se prefăcu peste măsură de încurcat, exclamă :

— Dorința alteței-voastre va fi, desigur, îndeplinită, dar lucrul este îngrozitor de greu : nu există nici o modalitate fățișă de a condamna la moarte pe un del Dongo pentru uciderea unui Giletti ; și așa, a fost o adevărată scamatorie că am putut scoate din această întîmplare doisprezece ani de temniță. Afară de asta, bănuiesc că ducesa a dat de urma a trei țărani, care lucrau la săpăturile de la Sanguigna și care se aflau afară din șanț în clipa în care tilharul de Giletti l-a atacat pe del Dongo.

— Și unde se află acești martori ? întrebă principele plictisit.

— Cred că sînt ascunși în Piemont. Ar trebui să născocim o conspirație împotriva excelenței-voastre.

— Mijlocul de care vorbești își are primejdiile lui, spuse principele, căci tocmai bine dă de gîndit la lucrul acesta.

— Totuși, spuse Rassi cu o prefăcută nevinovăție, ăsta-i tot arsenalul meu oficial.

— Rămîne otrava...

— Dar cine să i-o dea ? Imbecilul de Conti ?

— După cît se spune, nu ar fi la prima încercare...

— Ar trebui ațîțat, reluă Rassi. De altfel, cînd l-a trimis pe lumea cealaltă pe căpitanul acela, nu avea nici treizeci de ani, era îndrăgostit și mult mai puțin fricos ca astăzi. Fără îndoială, totul trebuie să se plece în fața rațiunii de stat, dar, luat așa, pe neașteptate și la prima vedere, cred că un singur om ar putea aduce la îndeplinire aceste porunci ale suveranului nostru, și anume un oarecare Barbone, intendentul temniței, pe care del Dongo l-a dat peste cap cu o singură palmă, chiar în prima zi cînd a fost dus acolo.

Principele, o dată liniștit, prelungi convorbirea și o încheie dînd procurorului său general o păsuire de o lună ; Rassi ceruse două. A doua zi primi, pe ascuns, o recompensă de o mie de galbeni. Timp de trei zile chibzui adînc ; a patra, se reîntoarse la raționamentul lui, care i se părea limpede : „Singur contele Mosca va avea tăria să se țină de cuvînt, fiindcă, făcîndu-mă baron, îmi dă ceva care pentru el n-are nici un preț ; *secundo*, vestindu-l, scap cu siguranță de o crimă, pentru care aproape că am fost plătit dinainte ; *terzio*, mă răzbun pentru primele lovituri umilitoare primite de cavalerul Rassi.“ În noaptea următoare, aduse la cunoștința contelui Mosca toată convorbirea lui cu suveranul.

Contele făcea, în taină, curte ducesei ; continua, într-adevăr, să nu o vadă la ea acasă decît de două ori pe lună, dar aproape în fiecare săptămînă, și ori de cîte ori știa să născocească prilejul de a-i vorbi de Fabricio, ducesa, însoțită de Chékina, venea seara, tîrziu, pentru cîteva clipe, în grădina lui. Se pricepea să se ascundă pînă și de vizitiu, care îi era devotat și o credea în vizită într-o casă vecină.

E ușor de închipuit că, de îndată ce află de la procuror cumplita taină, contele îi făcu ducesei semnalul convenit. Deși era în plin miez de noapte, ea îl rugă, prin Chékina, să treacă o clipă pe la ea. Încîntat ca un îndrăgostit de această amăgire de intimitate, contele șovăia, totuși, să-i mărturisească adevărul : îi era teamă să nu o vadă pierzîndu-și mințile de durere.

După ce căută cuvintele cele mai potrivite pentru a îndulci cumplita veste, sfîrși prin a-i spune totul ; nu avea tăria să păstreze o taină pe care ea stăruia s-o afle. În aceste nouă luni, marea nenorocire care o lovise pe ducesă, avusese o adîncă înriurire asupra firii ei pătimase, călînd-o, astfel că nu izbucni în lacrimi sau văicăreli.

A doua zi seara, puse să i se facă lui Fabricio semnalul de mare primejdie :

A LUAT FOC CASTELUL

El răspunse limpede :

AU ARS ȘI CĂRȚILE MELE ?

Din fericire în aceeași noapte, ducesa putu să-i trimită o scrisoare în gugulia de plumb. Opt zile după aceea, avu loc nunta surorii marchizului Crescenzi, cu prilejul căreia ducesa săvîrși o mare nesocotință, de care vom vorbi la locul potrivit.

Cu aproape un an mai înainte de aceste zile ale restriștii sale, ducesa se întâlnise cu un om puțin obișnuit, într-o zi când, apucată de luna¹, cum se spune în acel ținut, se dusesse, pe nepusă masă, la castelul ei de la Sacca, dincolo de Colorno, pe dealul care se înalță deasupra Padului. Ducesei îi plăcea să îngrijească de această moșie; îi era mai ales dragă pădurea întinsă care îmbracă dealul, coborînd pînă în apropierea castelului, și în care pusese să se facă poteci spre locurile cele mai pitorești.

— O să vă răpească tilharii, frumoasă ducesă, îi spusese într-o zi principele; e peste puțină ca o pădure, în care se știe că vă plimbați, să rămînă pustie. Spunînd aceasta, se uită la conte, închipuindu-și că i-a ațîțat gelozia.

— Nu-mi este de loc teamă să mă plimb prin pădurile mele, altetă-serenisimă, răspunse ducesa cu un aer nevinovat; mă simt în siguranță la gîndul că nu am făcut nimănui nici un rău; așa că cine ar putea oare să mă urască? Aceste cuvinte fuseseră socotite îndrăznețe; ele aminteau

¹ În limba latină : *aver la luna* = a fi prost dispus.

suveranului de ocările liberarilor, oameni foarte obraznici.

În ziua plimbării cu pricina, ducesa își reaminti de vorbele principelui, în clipa în care își dădu seama că un om, în straie ponosite, se ține după ea prin pădure, la o oarecare depărtare ! La o cotitură neașteptată, se pomeni cu el atât de aproape, încît înlemni. Primul lucru pe care îl făcu fu să-și strige paznicul, rămas cam la o mie de pași în urmă, în răzorul cu flori de lingă castel. Necunoscutul apucă însă să vină spre ea și să-i cadă la picioare. Era tânăr, foarte frumos, dar îmbrăcat ca vai de lume : hainele îi erau sfișiate aproape de sus pînă jos ; în ochi îi lucea însă văpaia unei inimi pătimase.

— Sînt osîndit la moarte, sînt medicul Ferrante Palla, eu și cei cinci copii ai mei murim de foame.

Ducesa își dădu seama că era înspăimîntător de slab ; dar ochii lui erau atât de frumoși și plini de o înflăcărare atât de galeșă, încît înlăturau presupunerea unei nelegiuiri. „Asemenea ochi, își spuse ea, ar fi trebuit să-i facă Pallagi¹ sfîntului Ion în pustiu, pe care l-a pus în catedrală. „Gîndul i se dusesese la acest sfînt Ion din pricina slăbiciunii de necrezut a lui Ferrante. Îi întinse cei trei galbeni pe care îi avea în pungă, cerîndu-i iertare că îi dădea atât de puțin, dar tocmai plătise grădinarului simbria. Ferrante îi mulțumi fierbinte.

— Vai, spuse el, altădată locuiam și eu în oraș, vedeam femei frumos îmbrăcate ; dar de cînd am fost condamnat la moarte, fiindcă mi-am făcut datoria de cetățean, trăiesc prin păduri ; vă urmăream nu ca să vă cerșesc un ban sau ca să vă jefuiesc, ci ca un sălbatic răpit de o frumusețe în-

¹ Pallagi (1775—1860), pictor și decorator din Bologna.

gerească. E atîta timp de cînd nu am mai văzut două miini albe și frumoase !

— Ridică-te, îi spuse ducesa, văzîndu-l că stă atîta în genunchi.

— Îngăduiți-mi să rămîn așa, stăruî Ferrante ; o asemenea poziție îmi dovedește că în clipa asta nu mă îndeletnicesc cu furtul, și lucrul acesta mă liniștește ; fiindcă veți ști că, de cînd sînt împiedicat să-mi exercit profesia, trăiesc din furt. În clipa de față, nu sînt însă decît un simplu muritor care se închină în fața sublimiei frumuseții. Ducesa înțelese că era cam nebun, dar nu se sperie, căci îi citea în ochi sufletul bun și avîntat ; de altfel, nu-i dispăceau oamenii deosebiți.

— Cum vă spuneam, sînt medic. Făceam curte soției spîterului *Sarasine* din Parma. Ne-a prins și a gonit-o împreună cu cei trei copii pe care i-a bănuît pe bună dreptate, a fi ai mei, nu ai lui. De atunci, am mai avut doi. Mama și cei cinci copii trăiesc în cea mai neagră sărăcie, într-un fel de cocioabă înghebată cu miinile mele, în pădure, cam la vreo leghe de aci, căci trebuie să mă feresc de jandarmi, iar biata femeie nu vrea să se despartă de mine. Am fost condamnat la moarte, și cu temei : conspiram. Îl urăsc de moarte pe principe, care este un tiran. Nu am putut fugi din lipsă de bani. Dar nenorocirile mele nu se opresc aci și ar fi trebuit de o mie de ori să mă omor : nu o mai iubesc pe nefericita care mi-a dăruit cei cinci copii și care s-a nenorocit din pricina mea, ci pe o altă femeie. Dar, dacă mă omor, copiii și mama lor vor pieri de foame.

Omul părea să vorbească deschis, din inimă.

— Și din ce trăiești ? îl întrebă ducesa impresionată.

— Mama copiilor toarce ; fata cea mare e ținută pe mîncare la ferma unor liberali, ca să vadă de oi, iar eu jefuiesc la drumul mare, între Piacenza și Genua.

— Cum împaci jaful cu principiile dumitale liberale ?

— Înseamnă numele celor pe care îi jefuiesc și, în ziua în care îmi voi face un rost, am să le dau înapoi banii furați. Socotesc că un tribun al poporului, ca mine, depune o muncă și, ținînd seama de caracterul ei primejdios, această muncă face ● sută de franci pe lună. De aceea, am grijă să nu iau mai mult de o mie două sute de franci pe an. Ba nu, mă înșel : mai fur și ceva pe deasupra, ca să pot face față cheltuielilor cerute de tipărirea lucrărilor mele.

— Ce lucrări ?

— ...*va avea ea vreodată o cameră și un buget ?*

— Cum ? spuse ducesa uimită, dumneata ești faimosul Ferrante Palla, unul din cei mai mari poeți ai veacului ?

— Faimos poate, dar nefericit cu siguranță.

— Și un om cu talentul dumitale, domnule, este silit să fure ca să trăiască ?

— Poate tocmai de asta am oarecare talent. Pînă acum, toți autorii noștri, care au ajuns cunoscuți, erau plătiți de guvern sau de cultul pe care voiau să-l dărime. Eu, *primo*, îmi primejduiesc viața ; *secundo*, gîndiți-vă, doamnă, la tot ce se petrece în mine, cînd pornesc la jaf. Am oare dreptate să fac ce fac ? Situația de tribun aduce, oare destule foloase ca să merite, într-adevăr, o sută de franci pe lună ? Am două cămăși, hainele pe care le vedeți, câteva hîrburi de arme și sînt sigur că o să sfîrșesc cu gitul în juvăț : îndrăznesc să cred că sînt dezinteresat. Aș fi fericit fără

această iubire fatală, din pricina căreia nu mai aflu decît silă alături de mama copiilor mei. Sărăcia îmi apasă pe suflet, fiindcă e urîță : îmi plac veșmintele frumoase, mîinile albe...

Se uita în așa fel la mîinile ei, încît ducese îi fu teamă.

— Rămii cu bine, domnule, îi spuse ea : pot să-ți fiu cumva de folos la Parma ?

— Cugetați din cînd în cînd în felul următor : sarcina lui este să trezească cugetele și să nu le lase să lîncezească în falsa fericire, strict materială, pe care o prilejuiesc monarhiile. Serviciul pe care îl aduce concetățenilor lui face, oare, o sută de franci pe lună ?... Nenorocirea mea este că sînt îndrăgostit, adăugă el cu multă duioșie, și de aproape doi ani inima îmi este cu totul stăpînită de dumneavoastră. Dar pînă azi v-am văzut fără să, vă inspir teamă. Și o rupse la fugă cu o repezițiune de necrezut, care pe ducesă o uimi și o liniști. Jandarmilor le-ar fi greu să pună mîna pe el, se gîndi ea ; e nebun de-a binelea.

— E scrîntit, îi spuseră și oamenii de la conac ; știm de mult că e îndrăgostit de doamna ; de cîte ori vine doamna pe aici, îl vedem rătăcind prin părțile din deal ale pădurii și, îndată ce doamna pleacă, vine și zăbovește peste tot pe unde a văzut-o stînd ; apoi adună florile care se întîmplă să cadă din buchetele doamnei și le poartă o vreme la prăpădita lui de pălărie.

— Și de ce nu mi-ați vorbit niciodată de nebuniile astea ? le spuse, aproape dojenindu-i, ducesa.

— Ne era teamă ca doamna să nu povestească ceva ministrului Mosca. Bietul Ferrante e de treabă ! N-a făcut niciodată rău nimănui și fiindcă îi e drag Napoleon al nostru, l-au osîndit la moarte.

Ducesa nu suflă un cuvânt ministrului despre această întâmplare și cum, de patru ani, era primul lucru pe care i-l ascundea, trebui să se oprească de zeci de ori în mijlocul unei fraze. Se întoarse la Sacca aducînd cu ea aur, dar Ferrante nu se mai arată. Peste cincisprezece zile, se întoarse din nou : Ferrante, după ce o urmări citva timp prin pădure, topăind la o sută de pași, se repezi dintr-o dată spre ea cu iuțeala eretelui și-i căzu la picioare, ca și întîia oară.

— Unde erai acum cincisprezece zile ?

— În munți, dincolo de Novi, să jefuiesc niște negustori care se întorceau cu catirii lor de la Milano, unde se duseseră să vîndă untdelemn.

— Primește punga asta.

Ferrante luă punga, luă din ea un galben, pe care-l sărută și îl băgă în sîn, apoi i-o dădu înapoi.

— Îmi dai înapoi punga, dar, pe de altă parte, jefuiești.

— Fără îndoială ; așa mi-e rostul, niciodată nu trebuie să am mai mult de o sută de franci. Mama copiilor mei are acum optzeci de franci și eu douăzeci și cinci ; am, deci, cinci franci peste ce se cuvine și, dacă aș fi spînzurat în clipa asta, m-ar muștra cugetul. Am luat galbenul ăsta fiindcă mi l-ați dat dumneavoastră și fiindcă vă iubesc.

Tonul acestei declarații foarte simple fu desăvîrșit. „Iubește cu adevărat“, își spuse ducesa.

În ziua aceea, Ferrante avea o înfățișare cu totul rătăcită. Spuse că erau la Parma niște oameni care îi datorau șase sute de franci și că ar fi putut drege, cu suma aceasta, cocioaba în care se rebegeau bieții copilași.

— Am să-ți împrumut eu acești șase sute de franci îi spuse ducesa adînc mișcată.

— Dar atunci, partidul care îmi este potrivnic nu m-ar ponegri și n-ar spune că eu, omul binelui public, mă vînd ?

Înduioșată, ducesa îi oferi o ascunzătoare la Parma, dacă se învoia să-i jure că, pentru moment, nu avea să-și exercite magistratura în oraș și, mai ales, nu avea să aplice sentințele de moarte pe care, spunea el, le dăduse *in petto*¹ :

— Și dacă voi fi spînzurat în urma acestei nescotințe, spuse Ferrente plin de gravitate, cine o să fie de vină că toți ticăloșii aceștia, atît de dăunători poporului, vor trăi mai departe, ani la rînd ? Ce-o să spună tatăl meu cînd mă va primi pe lumea cealaltă ?

Ducesa îi vorbi stăruitor despre copilașii lui, pe care umezeala din pădure putea să-i îmbolnăvească și să-i omoare ; în cele din urmă, Ferrante primi ascunzătoarea din Parma.

În singura după-amiază pe care o petrecuse la Parma după căsătoria sa, ducele Sanseverina arătase ducesei o ascunzătoare foarte ciudată, în colțul dinspre miazăzi al palatului ce-i purta numele. Zidul fațadei, datînd din evul mediu și gros de opt picioare, fusese scobit pe dinăuntru ; în el se afla o ascunzătoare înaltă de douăzeci de picioare, dar largă numai de două. Chiar alături, putea fi admirat acel castel de apă, pomenit de toți călătorii de seamă, vestită lucrare durată în secolul al XIII-lea, cu prilejul asedierii Parmei de către împăratul Sigismund², și care, mai tîrziu, fusese cuprinsă în incinta palatului Sanseverina.

¹ În sinea sa (it.).

² *Sigismund I* (1361—1437), din 1411, împărat al așa-numitului Sfînt Imperiu Roman de națiune germană ; rege al Ungariei și al Cehiei ; a întreprins campanii de jaf în Italia.

Puteai intra în ascunzătoare împingînd din afară o piatră uriașă, care pivota pe un drug de fier înfipt în mijlocul ei. Ducesa era atît de adînc mișcată de nebunia lui Ferrante și de soarta copiilor pentru care el se încăpățina să nu primească nici un dar de preț, încît îi îngădui să folosească ascunzătoarea un timp mai îndelungat. O lună mai tîrziu, îl întîlni din nou, tot în pădurea de la Sacca și, cum în ziua aceea era ceva mai liniștit, îl lăsă să-i recite unul din sonetele sale, care îi păru pe potrivă sau chiar mai presus de tot ce se scrisese mai frumos în Italia în ultimele două veacuri. Ferrante obținu mai multe întrevederi ; dar dragostea lui se aprinse, începu să fie supărătoare și ducesa își dădu seama că patima lui se conforma legilor oricărei iubiri căreia i se dă puțința să întrevadă o licărire de nădejde. Îl trimise atunci înapoi, în pădure, și îi interzise să-i mai vorbească : Ferrante se supuse de îndată, cu cea mai desăvîrșită ascultare. Lucrurile se aflau în acest stadiu, cînd Fabricio fu arestat. Trei zile după aceea, la căderea nopții, un călugăr capucin se înfățișă la intrarea palatului Sanseverina ; avea, spunea el, o taină însemnată de dezvăluit stăpînei casei. Ducesa era atît de copleșită de durere, încît porunci să fie lăsat să intre ; era Ferrante.

— Se săvîrșește aici o nouă nelegiuire, de care tribunul poporului trebuie să ia cunoștință, îi spuse omul acesta nebun de dragoste. Pe de altă parte, neavînd altă calitate decît aceea de simplu particular, adăugă el, nu pot oferi doamnei ducese Sanseverina decît viața mea, și am venit să i-o aduc.

Acest sincer devotament din partea unui hoț și a unui nebun o mișcă adînc pe ducesă. Stătu îndelung de vorbă cu omul care trecea drept cel mai mare

poet din nordul Italiei și plinse mult. „Iată un om care-mi înțelege aleanul, își spuse ea. A doua zi, la ceasul cînd se rostește *Ave Maria*, Ferrante se arată din nou, de data aceasta în chip de servitor, purtînd livrea.

— Nu m-a lăsat inima să plec din Parma ; am auzit spunîndu-se o grozăvie pe care buzele mele nu vor repeta-o — și iată-mă. Gîndiți-vă, doamnă, la cea ce nu voiți să primiți ! Ființa pe care o aveți în fața ochilor nu e o păpușă de curte, este un om !

Stătea în genunchi rostind aceste cuvinte, cu o căutătură ce le dădea întreaga lor greutate.

— Ieri, adăugă el, mi-am spus : A plîns în fața mea ; înseamnă că era mai puțin nefericită.

— Dar, domnule, gîndește-te la primejdiile care te pîndesc din toate părțile : dacă rămii în oraș, vei fi arestat !

— Tribunalul vă spune : Doamnă, ce-i viața cînd vorbește datoria ? Și omul nefericit, care are durerea să nu mai țină pățimaș la virtute, de cînd este mistuit de dragoste, va adăuga : Doamnă ducesă, Fabricio, care e om de inimă, va pieri, poate ; nu respingeți un alt om de inimă care vi se dăruie ! Iată un trup de fier și un suflet care nu se teme de altceva pe lume decît că ar putea cumva să vă displace.

— Dacă îmi mai vorbești de sentimentele dumitale, îți închid ușa pentru totdeauna.

În seara aceea, ducesa se gîndi serios să-i spună că va pune o mică sumă de bani pe numele copiilor lui, dar îi fu teamă că nu va pleca de la ea decît spre a-și curma viața.

De îndată ce ieși Ferrante, frămîntată de presimțiri negre, își spuse : „Și eu pot muri și dea domnul să mor cît mai curînd, dacă pot să găsesc un om,

demn de acest nume, căruia să-i las în grijă pe sârmanul meu Fabricio !“

Un gând îi trecu atunci prin minte : luă o bucată de hîrtie și recunoscă, printr-o declarație în care folosi puținii termeni juridici pe care îi cunoștea, că primise de la domnul Ferrante Palla suma de douăzeci și cinci de mii de franci, cu condiția să plătească negreșit, în fiecare an, o rentă viageră de o mie cinci sute de franci doamnei Sarasine și celor cinci copii ai ei. Ducesa adăugă : „Pe lîngă aceasta, institui o rentă viageră de trei sute de franci fiecăruia din cei cinci copii, cu condiția ca Ferrante Palla să îngrijească, în calitate de medic, pe nepotul meu Fabricio del Dongo și să fie pentru el ca un frate. Îl rog.“ Iscăli, puse data cu un an în urmă și ascunse hîrtia.

Două zile după aceea, Ferrante se arătă din nou. Tocmai atunci vuia orașul de zvonul apropiatei execuții a lui Fabricio. Trista ceremonie urma să aibă loc în dosul porților fortăreței sau afară, sub copacii locului de plimbare. Mulți oameni din popor se duseseră în seara aceea să se vînzolească prin fața turnului, încercînd să zărească dacă nu se ridica podina cu butucul călăului : vederea lor îl cutremurase pe Ferrante. O află pe ducesă scăldată în lacrimi. Fără să poată scoate o vorbă, îl salută cu mîna și îi arată un scaun. Îmbrăcat în ziua acea în capucin, Ferrante era superb ; în loc să se așeze, ingenunche și aduse celui de sus o rugă fierbinte, aproape în șoaptă. După o clipă, cînd ducesa păru să se mai fi liniștit, el, fără să se miște din poziția în care se afla, își întrerupse rugăciunea ca să-i ofere din nou viața.

— Gîndește-te la ceea ce spui, strigă ducesa cu privirea aceea rătăcită, care, după lacrimi, vestește că minia i-a lăsat locul îndușăririi.

— Ferrante Palla își oferă viața ca să pună stavilă restriștei lui Fabricio.

— Mă aflu într-o asemenea împrejurare, încît aş putea să primesc sacrificiul de care îmi vorbești, răspunse ducesa.

Și se uită la el cu o privire aspră și pătrunzătoare. Un fulger de bucurie trecu prin ochii lui : se ridică repede și, deschizînd larg brațele, le înălță spre cer. Ducesa se duse și scoase o hirtie pitită într-un sertar ascuns al unui dulap mare de nuc.

— Citește, îi spuse ea lui Ferrante. Era donația în favoarea copiilor, despre care am vorbit.

Lacrimile și sughiturile îl împiedică pe Ferrante să citească sfîrșitul ; căzu în genunchi.

— Dă-mi înapoi hirtia, spuse ducesa și, în fața lui, o arse la flacăra luminării. Nu trebuie, adăugă ea, ca numele meu să fie amestecat cu al dumitale dacă vei fi prins și executat, fiindcă acum îți dai seama că îți pui în joc viața.

— Fericirea mea este să mor pedepsindu-l pe tiran ; fericirea, însă, va fi cu mult mai mare să mor pentru dumneavoastră. Lucrul acesta, o dată bine stabilit și înțeles, aveți bunătatea să nu mai pomeniți de amănunte bănești ; aş vedea în această stăruință o îndoială jignitoare.

— Dacă vei fi descoperit, pot fi amestecată și eu, reluă ducesa și, din pricina mea, și Fabricio. De aceea, și nu fiindcă m-aș îndoi de vitejia dumitale, țin ca omul care îmi sfredelește inima să fie otrăvit, nu ucis altfel. Pentru aceeași pricină, îți poruncesc să faci tot ce-ți stă în putință ca să nu fii prins.

— Voi îndeplini totul, la timp, cu credință și chibzuință. Prevăd, doamnă ducesă, că răzbunarea mea se va împleti cu a dumneavoastră : chiar dacă

ar fi altminteri, m-aş supune tot cu credinţă şi chibzuinţă. S-ar putea să nu izbutesc, dar voi folosi toată tăria mea de om.

— Ucigaşul lui Fabricio trebuie otrăvit.

— Bănuiam. De douăzeci şi şapte de luni de cînd duc viaţa aceasta blestemată şi rătăcitoare, m-am gîndit adesea la ceva asemănător, dar pe socoteala mea.

— Dacă voi fi descoperită şi osîndită ca pârtaşă, continuă ducesa cu mîndrie, nu vreau să se poată crede că ţi-am sucit capul. Îţi poruncesc să nu cauţi să mă mai vezi înainte de a fi venit vremea răzbunării noastre; şi nici nu trebuie să-l ucizi înainte de a-ţi fi dat eu de veste. Moartea lui în clipa de faţă, de pildă, departe de a-mi fi de folos, mi-ar face, dimpotrivă, cel mai mare rău. După toate semnele, această moarte nu va trebui să aibă loc decît peste cîteva luni, dar va avea loc. Țin neapărat să moară otrăvit şi aş prefera să-l las să trăiască, decît să-l văd doborît de un glonţ. De asemenea, pentru temeieri pe care nu vreau să ți le deslușesc, țin deosebit de mult să scapi cu viață.

Ferrante era încîntat de tonul poruncitor cu care îi vorbea ducesa : ochii îi străluceau de o mare fericire. Aşa cum am mai spus, era îngrozitor de slab ; dar se vedea că fusese foarte chipeş în prima lui tinerețe și că tot se mai credea astfel. „Sînt oare nebun, își spuse el, sau ducesa are de gînd ca într-o zi, după ce îi voi fi dat această dovadă de devotament, să facă din mine omul cel mai fericit ? Și, la urma urmei, de ce nu ? Întrucît aş fi eu mai prejos de cîrpa aceea de conte care, în împrejurarea asta, n-a fost în stare să facă nimic pentru ea, nici măcar să-l ajute pe *monsignore* Fabricio să evadeze ?“

— S-ar putea să-i doresc moartea chiar mâine, continuă ducesa pe același ton poruncitor. Ai văzut castelul acela de apă din colțul palatului, lângă ascunzătoarea în care ai stat în câteva rînduri; există un mijloc știut doar de mine, de a lăsa să se scurgă toată apa din el în stradă; ei bine, acesta va fi semnalul răzbunării mele. Dacă ai să fii la Parma, o să vezi sau, dacă te vei afla în pădure, o să auzi vorbindu-se că vestitul castel de apă al palatului Senseverina a plesnit. Apucă-te, atunci, îndată de treabă, dar folosește numai otrava și, mai ales, pune-ți cît mai puțin viața în primejdie. Nimeni să nu afle vreodată că am avut vreun amestec în această poveste.

— Vorbele sînt de prisos, răspunse Ferrante cu o înflăcărare greu stăpînită: știu de pe acum mijloacele pe care le voi folosi. Viața acestui om îmi va fi mai nesuferită ca oricînd, de vreme ce nu voi mai îndrăzni să dau ochii cu dumneavoastră atîta timp cît el mai trăiește. Voi aștepta semnalul castelului de apă, golit în stradă.

Se înclină scurt și plecă. Ducesa îl urmări cu privirea.

Cînd ajunse în camera de alături, îl chemă.

— Ferrante! strigă ea, ești un om minunat!

Se întoarse parcă nemulțumit de a fi fost ținut în loc; în clipa aceea, înfățișarea lui era de o izbitoare frumusețe.

— Și copiii dumitale?

— Doamnă, vor fi mai bogați decît mine, căci le veți face, poate, o pensioară.

— Iată, îi spuse ducesa, întinzîndu-i un fel de toc gros din lemn de măslin, aici sînt toate diamantele care mi-au mai rămas; valorează cincizeci de mii de franci.

— Ah, doamnă, mă umiliți ! spuse Ferrante tresărind de silă, și expresia feței i se schimbă cu totul.

— N-am să te mai văd niciodată înainte de a-ți fi îndeplinit misiunea ; ia diamantele, vreau eu să le iei, adăugă ducesa cu o măreție care îl făcu pe Ferrante să înghețe ; băgă tocul în buzunar și ieși, închizînd ușa în urma lui. Ducesa îl strigă iar ; se reîntoarce, neliniștit ; ducesa sta în picioare în mijlocul salonului ; se aruncă în brațele lui. Ferrante aproape că leșină de fericire ; după cîteva clipe, ducesa se smulse din îmbrățișările lui și din ochi îi arătă ușa.

„Iată singurul om care m-a înțeles, își spuse ea ; așa ar fi făcut Fabricio, dacă ar fi putut să mă audă.“

Erau, în firea ducesei, două trăsături puternice : voia întotdeauna, pînă la capăt, ceea ce voise o dată, și nu mai punea nicicînd în cumpănă ceea ce fusese hotărît. În legătură cu aceasta, ea amintea o vorbă a primului ei bărbat, simpaticul general Pietranera : „Ce obraznicie față de mine însumi ! spunea el ; de ce să-mi închipui că sint mai deștept astăzi decît în clipa cînd am hotărît cutare lucru ?“

Din această clipă, un soi de veselie se ivi, din nou, în felul ei de a fi. Înainte de a lua cumplita hotărîre, fiecare gînd, fiecare lucru nou pe care-l vedea o făcea să-și dea seama de situația sa înjositoare față de principe, de neputința ei și de felul în care fusese trasă pe sfoară ; după părerea ei, principele o înșelase într-un chîp nevrednic, iar contele Mosca, curtean pînă în măduva oaselor, deși fără nici o vină, îi cîntase acestuia în strună. De îndată ce răzbunarea fu pusă la cale, ducesa se simți puternică ; fiecare pas al cugetului o

umplea de fericire. „Mă bate gândul că fericirea imorală, pe care italienii o află în răzbunare, izvorăște din bogata lor închipuire ; popoarele din alte țări, la drept vorbind, nu iartă, ci uită.“

Ducesa nu-l mai văzu pe Palla decât spre sfârșitul șederii lui Fabricio în temniță. Așa cum cititorul a și ghicit, poate, Ferrante fu acela care pomeni primul de evadare. Se afla, în pădure, la două leghe de Sacca, un turn din evul mediu, pe jumătate ruinat și înalt de mai bine de o sută de picioare ; înainte de a-i vorbi a doua oară ducesei despre fugă, Ferrante o rugă stăruitor să-l trimită pe Lodovico, împreună cu câțiva slujitori de încredere, să aducă în preajma turnului mai multe scări. De față cu ducesa, Ferrante se urcă în turn pe scări și coborî cu o simplă funie cu noduri ; făcu de trei ori încercarea și apoi îi vorbi din nou, amănunțit, despre planul lui. Opt zile mai târziu, Lodovico ținu să coboare și el din turn cu ajutorul unei frînghii cu noduri ; abia atunci ducesa îi vorbi lui Fabricio de evadare.

În ultimele zile dinaintea punerii în aplicare a acestui plan, care putea pricinui moartea deținutului, și încă în mai multe feluri, ducesa nu mai cunoscuse liniște decât în clipele cînd Ferrante se afla alături de ea ; curajul lui o îmbărbăta și pe ea ; dar e ușor de închipuit că era nevoită să-i ascundă contelui această stranie tovarășie. Nu fiindcă s-ar fi temut de supărarea lui ; dar ar fi fost mîhnită de obiecțiile pe care i le-ar fi făcut și care i-ar fi sporit îngrijorarea. „Să-ți alegi drept sfetnic apropiat un nebun, recunoscut de toți ca atare, și încă osîndit la moarte ! Ba mai mult, adăugă ea, vorbindu-și singură, un om care, după aceea, e în stare să se dedea la cine știe ce năstrușnicii.“ Ferrante se afla în salonul ducesei, cînd contele

veni să-i aducă la cunoștință convorbirea pe care suveranul o avusese cu Rassi ; și cînd contele plecă, ducesa trebui să-și dea toată silința ca să-l împiedice pe Ferrante să pornească numai-decît la îndeplinirea cumplitei hotărîri.

— Acum sînt tare ! strigă nebunul ; nu mai am nici o îndoială asupra îndreptățirii faptei mele.

— Dar în dezlănțuirea de minie care ar urma, fără doar și poate, Fabricio ar fi condamnat la moarte.

— În schimb, l-am scuti de primejdia de a coborî din turn : această coborîre nu e grea, ba e chiar ușoară, adăugă el, dar tinărul nostru e lipsit de experiență.

Nunta surorii marchizului Crescenzi avu loc, și, în timpul petrecerii date cu acest prilej, ducesa o întîlni pe Clelia și putu să-i vorbească, fără a stîrni bănuielile iscoadelor din lumea bună. Ducea înmîină chiar ca Cleliei, în grădină, unde ieșiseră o clipă să ia aer, pachetul cu frîghii. Împletite cu cea mai mare grijă, jumătate din mătase și jumătate din cînepă, funiile acestea cu noduri erau foarte subțiri și flexibile ; Lodovico le pusese la încercare trăinicia și toate puteau susține, fără să se rupă, o greutate de opt chintale. Fuseseră strînse în așa fel, încît să alcătuiască mai multe pachete de dimensiunile unui volum *in quarto*¹ ; Clelia le luă și făgădui ducesei tot ce era omeneste cu putință pentru ca pachetele să ajungă în *Turnul Farnese*.

— Mi-e teamă de sfiala firii dumitale ; de altfel, adăugă ducesa politicoasă, ce grijă poți să-i porți dumneata unui necunoscut ?

¹ Coală de tipar, din care rezultă 8 pagini de carte ; volum în acest format.

— Domnul del Dongo este nefericit și vă fătăduiesc că va fi salvat de mine !

Dar ducesa, care nu avea prea mare încredere în prezența de spirit a unei fetișcane de douăzeci de ani, luase și alte măsuri, de care se feri să pomenască fiicei guvernatorului. Cum e firesc de închipuit, acesta se afla și el la recepția oferită cu prilejul căsătoriei surorii marchizului Crescenzi. Ducesa se gândise că, dîndu-se generalului un narcotic puternic, avea să se creadă, la prima vedere, că e vorba de un atac de apoplexie și atunci, în loc să fie urcat în trăsură și dus la fortăreață, se putea, cu puțină dibăcie, impune părerea să fie transportat cu o lectică, aflată, ca din întîmplare, în casa gazdelor. În aceeași casă, aveau să se mai afle și niște oameni ageri, ce puteau trece drept lucrători aduși cu prilejul pregătirilor pentru recepție și care, în zăpăceala iscată, aveau să se ofere, îndatoritori, să ducă ei lectica pînă la palatul guvernatorului, cocoțat atît de sus. Oamenii aceștia, puși sub conducerea lui Lodovico, aveau și ei un număr destul de mare de frînghii, bine ascunse sub veșmintele lor. Se vede, din toate acestea, că de cînd pusese la cale evadarea lui Fabricio, mintea ducesei începuse s-o ia razna de-a binelea. Primejdia ce-i amenința odorul era prea mare ca inima ei s-o poată îndura și, mai ales, ținea de prea multă vreme ; dintr-un exces de prevedere, fu cît pe ce să strice totul, după cum se va vedea. Lucrurile se petrecură așa cum plănuise ea, cu singura deosebire că narcoticul fiind prea puternic, toată lumea crezu, chiar și medicii, că generalul fusese, într-adevăr, lovit de un atac de apoplexie.

Din fericire, Clelia, cuprinsă de deznădejde, nu bănuî nici o clipă că era vorba de o încercare

criminală din partea ducesei. Când lectica în care zăcea generalul, pe jumătate mort, ajunsese la poarta cetăţuii, se iscă o învălmăşeală atît de mare, încît Lodovico şi oamenii lui trecură fără nici o greutate ; nu fură percheziţionaţi decît de ochii lumii, la *puntea sclavului*. După ce îl aşezară pe general pe patul lui, fură îndreptaţi spre bucătărie, unde slugile palatului îi ospătară în lege ; dar, după ospăţ, care se sfîrşi abia spre ziuă, li se spuse că, potrivit regulamentului, trebuiau să fie închişi pînă la sfîrşitul nopţii în sălile de jos ale palatului ; a doua zi, aveau să fie puşi în libertate de către locotenentul guvernatorului.

Oamenii aceştia găsiseră mijlocul de a-i strecura lui Lodovico funiile ; în schimb, acesta nu izbutea de loc să atragă luarea-aminte a Cleliei. În cele din urmă, zărind-o că trece dintr-o cameră într-alta, îi făcu semn că vrea să ascundă pachetele cu frînghii într-un colţ întunecat al unuia din saloanele de la primul cat. Clelia fu adînc izbită de această stranie împrejurare şi, deodată, fu cuprinsă de groaznice bănuieli.

— Cine eşti dumneata ? îl întrebă ea.

Şi, la răspunsul în doi peri al lui Lodovico, adăugă :

— Ar trebui să pun să te aresteze. Dumneata şi oamenii dumitale mi-aţi otrăvit tatăl ! Spune numai decît ce otravă aţi folosit, pentru ca medicul cetăţuii să ştie ce antidot să-i dea ; mărturiseşte acum, pe loc, sau nici dumneata, nici complicitii dumitale nu veţi mai ieşi de aici niciodată !

— Domnişoara se nelinişteşte fără temei, răspunse Lodovico cu o supunere şi o bună-cuviinţă desăvîrşită. Nu e vorba de nici o otravă ; s-a săvîrşit doar greşeala de a se da generalului o

anumită doză de laudanum ¹ și se pare că slujitorul însărcinat cu această ispravă a pus în pahar cîteva picături mai mult decît trebuia. Ne va mustra în veci cugetul pentru această scăpare ; dar, domnișoara poate fi încredințată că, slavă domnului, nu e nici o primejdie. Domnul guvernator trebuie îngrijit ca și cum ar fi luat, din greșeală, o doză prea mare de laudanum ; dar am cîntea s-o asigur încă o dată pe domnișoara că lacheul însărcinat cu această nevrednică treabă nu s-a folosit de nici un fel de otrăvuri adevărate, așa cum a făcut, de pildă, Barbone, cînd a voit să-l otrăvească pe *monsignore* Fabricio. N-a fost cîtuși de puțin vorba de a-l răzbuna pe *monsignore* Fabricio de primejdia prin care a trecut, și pot să-i jur domnișoarei că nu s-a dat acelui lacheu nepriceput decît o singură fiolă de laudanum. Dar, bineînțeles, dacă aș fi întrebat de față cu martori oficiali, aș nega totul.

De altfel, dacă domnișoara suflă o singură vorbă despre laudanum și despre otrăvire, fie chiar și preabunului *don* Cesare, Fabricio va fi ucis de mîna domnișoarei. Căci atunci s-a zis, în vecii vecilor, cu toate planurile de evadare și domnișoara știe mai bine decît mine că nu cu laudanum vor să-l otrăvească pe *monsignore*. Ea știe, doar, că o anumită persoană a dat un soroc de o lună pentru înfăptuirea acestei crime și că s-a și scurs o săptămînă de cînd a fost primită acea groaznică poruncă. Așa că, dacă domnișoara dă ordin să fiu arestat sau dacă spune ceva lui *don* Cesare sau altcuiva, înseamnă că întîrzie cu mai bine de o lună orice încercare a noastră, și voi avea tot

¹ Extract de opium.

dreptul să spun că-l omoară cu mîna ei pe *monsignore* Fabricio.

Clelia era înfricoșată de ciudata liniște a lui Lodovico.

„Iată-mă, se gîndi ea, stînd de vorbă în toată legea cu otrăvitorul părintelui meu și care, pe deasupra, mai umblă și cu mănuși ! Vai, numai dragostea m-a împins la toate aceste păcate !...”

Musttrarea de cuget abia îi mai lăsa puterea să vorbească ; îi spuse lui Lodovico :

— Am să te încui aici, în salon. Mă reped să spun doctorului că-i vorba doar de laudandum ; dar, Dumnezeuule, cum o să-i spun de unde am aflat-o ? ! După aceea, vin să-ți dau drumul. Dar, adăugă Clelia, întorcîndu-se în goană de la ușă, Fabricio știe ceva despre laudandum ?

— Bineînțeles că nu, domnișoară, căci nu s-ar fi învoit în ruptul capului. Și apoi, la ce să-i fi făcut o destăinuire fără nici un folos ? Lucrăm cu multă socoteală, căci e în joc viața lui *monsignore* Fabricio, care în cel tîrziu trei săptămîni urmează să fie otrăvit ; ordinul a fost dat de cineva care nu e obișnuit să întîmpine piedici în calea hotărîrilor sale. Și, ca să vorbim deschis, se pare că neînduplecatul procuror general Rassi e cel care a primit această însărcinare.

Clelia fugi, îngrozită ; avea atîta încredere în *don* Cesare, încît, folosind unele ocolișuri, îndrăzni să-i spună că i se dăduse generalului laudandum și nu altceva. Fără să răspundă sau să întrebe ceva, *don* Cesare alergă la doctor.

Clelia se întoarse în salonul în care îl închisese pe Lodovico, cu gîndul să-l mai descoasă în privința laudandumului. Nu-l mai găsi : izbutise să fugă. Pe masă, văzu o pungă plină cu țechini și o cutioară conținînd felurite otrăvuri. Vederea lor

o făcu să se cutremure. „De unde știu eu, se gîndi ea, că s-a dat doar laudanum tatălui meu și că ducesa n-a vrut să se răzbune din pricina încercării lui Barbone ? Dumnezeu mare ! strigă ea, iată-mă în cîrdășie cu otrăvitorii tatălui meu ! Ba îi mai las să și scape. Poate că, supus caznelor, omul acesta ar fi recunoscut cu totul altceva decît laudanum !”

Și Clelia căzu în genunchi, plîngînd, și înălță o rugă fierbinte fecioarei.

Între timp, medicul cetățuiei, foarte mirat de părerea lui *don Cesare*, cum că ar fi fost vorba doar de laudanum, administră leacurile de trebuință, care înlăturară curînd simptomele cele mai neliniștitoare. Spre revărsatul zorilor, generalul începu să-și vină în fire. Primul lucru prin care dovedi că își redobîndea cunoștința fură ocările cu care îl copleși pe colonelul-adjunct al cetățuiei, care, în timp ce generalul zăcuse fără cunoștință, îndrăznise să dea cîteva ordine, din cele mai mărunte.

Guvernatorul se minie apoi cumplit pe una din fetele de la bucătărie care, aducîndu-i o ceașcă cu zeamă de carne, n-avu de lucru și pomeni de dambla.

— Ce, strigă el, la vîrsta mea să mă lovească damblaua ? Numai dușmanilor celor mai îndîrjiți le-ar putea face plăcere să răspîndească asemenea zvonuri. Și apoi, de vreme ce nu mi s-a luat sînge, nici calomniatorii cei mai răi n-ar putea îndrăzni să vorbească de dambla.

Absorbit de pregătirile evadării sale, Fabricio nu putuse pricepe, din capul locului, vînzoleala neobișnuită, iscată în cetățuie în clipa cînd generalul fusese adus de la nuntă pe jumătate mort. La început, crezuse că sentința îi fusese preschim-

bată și că veneau să-l ducă la locul de execuție. Văzînd, apoi, că nimeni nu intră în camera lui, se gîndi că poate Clelia fusese trădată și, la înapoierea ei în fortăreață, i se luaseră funiile pe care cu siguranță le avea la ea astfel că, de bună seamă, planurile lui de evadare căzuseră baltă. A doua zi, în zori, văzu intrînd în camera lui un necunoscut care, fără să spună o vorbă, lăsă un coș cu fructe : sub ele se afla ascunsă următoarea scrisoare :

„Muncită de cele mai usturătoare muștrări de cuget din pricina celor ce s-au săvîrșit, nu cu voia mea, slavă domnului, ci cu prilejul îndeplinirii unui plan care pornea de la mine, m-am legat cu jurămint la altarul preacuratei fecioare că, dacă tatăl meu scapă datorită sfintei sale milostiviri, să nu mă mai împotrivesc niciodată poruncilor lui ; voi lua pe marchiz de îndată ce mi se va cere și nu te voi mai vedea niciodată. Totuși, socotesc de datoria mea să sfîrșesc ceea ce am început. Duminica viitoare, cînd te vei întoarce de la liturghie, unde vei fi dus la cererea mea (nu uita să te pocăiești, ca să-ți mîntuiești sufletul, căci s-ar putea să-ți pierzi viața în acea primejdioasă încercare), așadar, la ieșirea de la liturghie, caută să te întorci cît mai fără grabă în camera dumitale, unde vei găsi tot ce trebuie pentru ceea ce s-a pus la cale. Dacă te vei prăpădi, mi se va sfișia inima ! M-ai putea oare învinovăți că am contribuit și eu la moartea dumitale ? Oare, ducesa nu mi-a spus ea singură, în mai multe rînduri, că tabăra Raversi triumfă ? Vor să-l aibă la mînă pe principe cu o mîrșăvie care să-l despartă pe veci de Mosca. Ducesa mi-a jurat, plîngînd, că nu mai e nici o altă scăpare : dacă nu vei încerca să scapi, vei pieri. Nu mai pot să mă

uit la dumneata, căci m-am legat cu jurămint, dar dacă duminică, spre seară, mă vei vedea la fereastră, îmbrăcată din cap pînă-n picioare în negru, va fi semnul că în noaptea următoare totul va fi pregătit, pe măsura slabelor mele mijloace. După unsprezece, poate chiar la miezul nopții sau către unu, vei vedea strălucind, la fereastra mea, o luminiță; va fi clipa hotărîtoare. Roagă-te sfîntului care te ocrotește, îmbracă-te cu veșmintele preoțești pe care le ai și pornește.

Cu bine, Fabricio, mă voi ruga neconținut și să crezi că voi vărsa lacrimile cele mai amare în timp ce vei înfrunta acele mari primejdii. Dacă pieri, n-am să mai pot trăi. O, doamne, ce spun? Dar dacă izbutești, nu te voi mai vedea niciodată. Duminică, după liturghie, vei găsi în celulă banii, otrăvurile, funiile trimise de acea femeie aprigă care te iubește cu patimă și care mi-a spus, de trei ori la rînd, că trebuie neapărat să te hotărâști să faci această încercare. Să te izbăvească dumnezeu și sfînta fecioară !¹

Fabio Conti era un temnicer veșnic la pîndă, veșnic zbuciumat și căruia i se năzărea mereu că vreun deținut spală putina : era urît de toți cei ce se aflau în fortăreață. Dar restriștea le insuflă aceleași hotărîri tuturor oamenilor : nefericiții deținuți, chiar și cei care zăceau, în lanțuri, în hrube înalte de trei picioare, late tot pe atît și lungi de opt și în care nu puteai sta nici drept, nici în capul oaselor, toți deținuții, chiar și aceștia, se gîndiră să pună să se slujească, pe cheltuiala lor, un *Te Deum*,¹ cînd aflară că guvernatorul era în

¹ Serviciu religios la catolici, care începe cu aceste cuvinte (în limba latină) : *Pe tîne, Doamne*.

afară de orice primejdie. Doi sau trei nenorociți compuseră chiar sonete în cinstea lui. Era, vai ! urmarea restrîștii asupra cugetului lor ! Fie ca cel care i-ar osîndi pentru aceasta să fie azvîrlit de soartă, pe un an de zile, într-una din aceste hrube înalte de trei picioare, cu opt uncii de piine pe zi și cu post negru vinerea.

Clelia, care nu mai ieșea din camera tatălui ei decît spre a se duce să se roage în capelă, spuse că guvernatorul hotărîse ca petrecerea, dată cu prilejul însănătoșirii lui, să aibă loc abia duminică. În acea duminică dimineța, Fabricio luă parte la liturghie și la *Te Deum* ; seara, avură loc focuri de artificii și, în sălile de jos ale palatului, se împărți soldaților o cantitate de patru ori mai mare de vin decît cea îngăduită de guvernator. O mină necunoscută trimise și cîteva butoaie de rachiu, care fură desfundate pe loc. Mărinimia soldaților care chefuiau nu suferi ca cele cinci sentinele, care făceau de strajă în jurul palatului, să rabde din pricina îndatoririi lor ; pe măsură ce acestea își luau în primire gheretele, un slujitor, dintre cei aflați în complot, le aducea și lor vin și nu se știe cum, dar cei ce fură sorociți de gardă de la miezul nopții înainte primiră și cîte un pahar de rachiu, sticla fiind uitată, de fiecare dată, lîngă gheretă (cum avea să se dovedească după aceea, la proces).

Zarva se prelungi mai mult decît își închipuise Clelia, și abia către ceasul unu Fabricio, care de mai bine de opt zile tăiasă două zăbrele de la fereastră — nu de la cea care dădea spre camera cu colivii — începu să desprindă oblonul ; lucra aproape deasupra capului străjilor care păzeau palatul guvernatorului, dar care nu auziră nimic. Nu făcuse decît cîteva noduri în plus la funia

aceea nesfârșită, cu care urma să se coboare de la cumplita înălțime de o sută optzeci de picioare. Își înfășurase această frînghie de-a curmezișul, în jurul pieptului ; dar își dădu seama că avea să-l stînjenească mult, deoarece nodurile o împiedicau să stea bine strînsă, astfel că se formase un colac mare și gros de mai bine de optsprezece degete. „Iată o piedică serioasă“, se gîndi Fabricio.

După ce, de bine de rău, sfîrși de potrivit această funie, eroul nostru o luă pe cea cu care trebuia să coboare cele treizeci și cinci de picioare ce despărteau fereastra de platforma pe care se afla palatul guvernatorului. Dar cum, oricît de bete ar fi fost străjile, nu putea totuși să se lase chiar în capul lor, ieși, cum am mai spus, pe cea de-a doua fereastră a celulei sale, care dădea pe acoperișul unui soi de vast corp de gardă. Printr-o ciudățenie de bolnav, de îndată ce generalul Fabio Conti putuse să vorbească, poruncise ca două sute de soldați să ocupe acest vechi corp de gardă, părăsit de aproape un veac. Sustinea morțiș că, după încercarea de otrăvire a cărei victimă fusese, de bună seamă că se punea la cale uciderea sa în propriul său pat și credea că acești două sute de soldați îl puteau păzi. Este ușor de închipuit impresia pe care această hotărîre neașteptată o făcu asupra Cleliei : fata aceasta, cu frica lui Dumnezeu, își dădea bine seama în ce măsură își trăda tatăl, și încă un tată care fusese aproape otrăvit, în interesul deținutului iubit de ea. De aceea, mai-mai începuse să creadă că sosirea în cetățuie a acestor două sute de soldați se datora proniei, care nu-i îngăduia să meargă mai departe în încercarea ei de a-i reda lui Fabricio libertatea.

Dar toată lumea din Parma vorbea despre apropiata moarte a întemnițatului. Se discutase, despre

acest trist subiect, chiar și la nunta *signorei* Giulia Crescenzi. De vreme ce, pentru un asemenea fleac, pentru o nenorocită de lovitură de spadă dată unui neisprăvit de actor, un om cu rangul lui Fabricio nu era pus în libertate după nouă luni de temniță, cu toată protecția primului ministru, însemna că întreaga lui poveste avea un dedesubt politic. În cazul acesta, spuneau toți, degeaba ne mai pierdem vremea cu el : dacă stăpînirii nu-i vine la socoteală să-i curme zilele în piața publică, înseamnă că are să moară curînd de boală. Un lăcătuș, chemat la palatul generalului Fabio Conti, vorbi despre Fabricio ca despre un deținut trimis de mult pe lumea cealaltă, dar a cărui moarte se ascundea din motive politice. Spusele acestui om o hotărîseră pe Clelia.

În timpul zilei, Fabricio fusese muncit de gânduri negre, apăsătoare, dar, pe măsură ce auzea bătind ceasurile care îl apropiau de clipa înfăptuirii, se simțea mai vesel și mai vioi. Ducesa îi scrisese că va fi amețit de aerul tare și că, o dată ieșit din temniță, s-ar putea să-i fie cu neputință să umble ; în cazul acesta, era mai bine să se lase prins decât să se prăbușească din înălțimea unui turn de o sută optzeci de picioare. „Dacă mi se va întâmpla această nenorocire, își spuse Fabricio, am să mă culc pe parapet, am să dorm un ceas, apoi am să încerc din nou ; de vreme ce am jurat Cleliei, mai bine cad de pe un meterez oricât de înalt, decât să fiu silit să cuget veșnic la gustul piinii pe care o mănânc. Cumplite chinuri trebuie să încerci înainte de a-ți da sfârșitul, când mori otrăvit ! Fabio Conti n-o să stea mult în cumpănă ; îmi va da din arsenicul cu care omoară șobolanii cetățuii.“

Spre miezul nopții, una din cețurile acelea dese și albe, pe care Padul le așterne uneori pe malurile lui, se întinse mai întâi peste oraș, apoi cuprinse tăpșanul și bastioanele în mijlocul cărora se înalță turnul cel mare al fortăreței. Lui Fabricio i se păru că de pe parapetul platformei nu se mai

vedeau nici salcîmii cei scunzi care înconjurau grădinile sădite de soldați la picioarele turnului de o sută optzeci de picioare. „Asta-i foarte bine“, se gîndi el.

Puțin după ce bătu prima jumătate ce urma miezului nopții, semnalul luminiței se arată la fereastra încăperii cu păsărele. Fabricio era gata, își făcu semnul crucii, apoi legă de pat funia cea mică, sortită să-l ajute să coboare cele treizeci și cinci de picioare care-l despărteau de platforma palatului. Ajunse fără greutate pe acoperișul corpului de gardă luat în primire, în ajun, de cei două sute de soldați aduși pentru întărirea garnizoanei. Din nefericire, la ceasurile douăsprezece și trei sferturi din noapte, cît era atunci, aceștia nu adormiseră încă ; pe cînd mergea tiptil pe acoperișul de olane groase, Fabricio îi auzi spunînd că umblă diavolul pe casă și că ar trebui să încerce să-l doboare cu un glonț. Cîteva glasuri pretinseră că așa ceva ar fi o nelegiuire ; altele spuseră că dacă ar trage cu pușca fără să omoare pe nimeni, guvernatorul i-ar băga pe toți la carceră, fiindcă au dat alarma de pomană. Toată vorbăria aceasta îl îndemnă pe Fabricio să calce și mai repede, astfel că făcu un zgomot și mai mare. Fapt este că în clipa în care, spînzurat de funie, trecu prin fața ferestrelor, din fericire la patru sau cinci picioare depărtare, din pricina streșinei foarte late, acestea erau întesate de țepii baionetelor. Unii au pretins că Fabricio, nebun ca totdeauna, voind să fie luat drept necuratul, le-ar fi aruncat soldaților un pumn de galbeni. Ceea ce e sigur este că semănase cu galbeni dușumeaua celulei, după cum semănă și platforma, în timp ce alerga de la *Turnul Farnese* pînă la parapet, ca să le dea de lucru soldaților care s-ar fi repezit după dinsul.

Ajuns pe platformă și înconjurat de străji, obișnuite să zbiere din sfert în sfert de ceas : „Totul e cum trebuie în jurul postului meu“, Fabricio își îndreptă pașii spre parapetul dinspre apus și căută piatra cea nouă.

Ceea ce pare de necrezut și ar putea da naștere la îndoieli, dacă cele ce urmăară nu ar fi avut drept martor întreg orașul, este faptul că senti-nelele așezate de-a lungul parapetului nu l-au zărit și nu l-au înhățat. La drept vorbind, ceața de care am vorbit începuse să cuprindă înălțimile și eroul nostru avea să povestească mai pe urmă că, în clipa în care se afla pe platformă, picla învăluisese *Turnul Farnese* pînă la jumătate. În schimb, nu era prea deasă și fugarul deslușea foarte bine caraulele, care se plimbau. Ba chiar avea să spună că, împins ca de o putere necurată, trecuse curajos printre două străji destul de apropiate una de alta și începuse să desfacă liniștit funia cea mare, înfășurată în jurul lui, care se încurcă de vreo două ori ; îi trebui mult timp ca s-o descurce și s-o întindă pe parapet. Îi auzea pe soldați vorbind în toate părțile și era hotărît să împlinte pumnalul în primul care ar fi înaintat spre el. „Eram foarte liniștit, avea el să spună, mi se părea că îndeplinesc o ceremonie.“

Cînd funia fu, în sfîrșit, descurcată, o legă, petrecînd-o printr-o crăpătură făcută în parapet pentru scurgerea apelor, se urcă pe acest parapet și se rugă fierbinte lui Dumnezeu ; apoi, ca un cavaler din alte vremi, se gîndi o clipă la Clelia. „Ce deosebit sînt, își spuse el, de acel Fabricio, ușuratic și muieratic, care a intrat aci acum nouă luni !“ În cele din urmă, începu să coboare de la acea înălțime ameteitoare. Făcu totul în chip mecanic, ca în plină zi și ca și cum ar fi coborît în

fața unor prieteni ca să cîștige o prinsoare. Pe la jumătatea înălțimii, simți dintr-o dată că i se sleiește toată puterea brațelor ; i se păru că, timp de o clipă, a și dat drumul frînghieii ; dar numai-decît se prinse din nou de ea ; poate — avea să spună mai tîrziu — se ținuse de mărăcinii pe lingă care aluneca și care îl zgîriau. Din cînd în cînd îl fulgera o durere groaznică între umeri, tăindu-i răsufarea. Pe deasupra, se mai și legăna foarte tare, căci funia se bălăbănea neconținut, lovindu-l de mărăcini. Fu izbit de mai multe păsări destul de mari, pe care le trezise și care se ciocniră de el, luîndu-și zborul. La început, crezu că era lovit de soldați care coborau din cetățuie pe aceeași cale, ca să-l prindă, și se pregăti să se apere. În sfîrșit, ajunse la picioarele turnului cel mare, fără alt neajuns decît acela de a-și fi în-sîngerat mîinile. Mai tîrziu, avea să povestească în ce fel, de pe la mijlocul turnului, planul ușor înclinat, pe care-l formează zidul, îi fusese de mare folos ; se ținuse de el în timp ce cobora, iar plantele crescute între pietre îl împiedicaseră să alunece. Ajungînd jos, în grădinile soldaților, dădu peste un salcîm care, văzut de sus, părea să nu fie mai înalt de patru sau cinci picioare, dar care în realitate avea cincisprezece sau douăzeci. Un bețiv, care dormea dedesubt, îl luă drept hoț. Căzînd din salcîm, Fabricio aproape își scrînti brațul stîng. O rupse de fugă spre meterez dar, avea el să povestească, picioarele îi erau ca de vată ; se simțea cu desăvîrșire sleit de puteri. În ciuda primejdiei, se așeză jos și bău înghițitura de rachiu ce-i mai rămăsese. Ațipi cîteva minute atît de adînc, încît, atunci cînd se trezi, nici nu mai știu pe ce lume se află ; nu înțelegea cum, din celulă, putea vedea copacii. În cele din urmă, se dezmetici

și crunta realitate îi reveni în minte. Cit ai clipi, se repezi spre meterez ; se urcă pe creasta lui, pe niște trepte mari. Sentinela pusă să vegheze sforăia alături, în ghereta ei. Fugarul găsi un afet de tun zăcînd în iarbă ; legă de el cea de-a treia funie, care se dovedi prea scurtă, din care pricină căzu într-un șanț mocirlos, unde se afla apă cam de un cot. În timp ce se ridica și încerca să se dămirească încotro s-o apuce, se simți înșfăcat de doi oameni ; o clipă se sperie ; dar numaidecît auzi șoptindu-i-se la ureche : *Ah ! monsignore, monsignore !* Înțelese ca prin vis că erau oamenii ducesei și, în aceeași clipă, căzu într-un leșin adînc.

Puțin după aceea, se pomeni dus pe brațe de niște oameni care mergeau repede, fără să scoată o vorbă ; apoi oamenii se opriră, ceea ce îl neliniști. Dar nu mai avea puterea să vorbească, nici să deschidă ochii ; se simți strîns în brațe și deodată recunoscă parfumul veșmintelor ducesei. Parfumul acesta îl învioră ; deschise ochii ; putu doar să îngîne : „Ah, scumpă prietenă !” și leșină din nou.

Credinciosul Bruno, cu un pîlc de oameni din poliție, devotați contelui, aștepta la două sute de pași ; contele, însuși, se afla ascuns într-o căsuță apropiată de locul unde pîndea ducesa. N-ar fi șovăit, la nevoie, să tragă sabia, susținut de cîțiva ofițeri pensionari, prietenii săi apropiați. Se socotea îndatorat să salveze viața lui Fabricio, pe care îl știa în mare primejdie din vina sa ; căci dacă el, Mosca, n-ar fi făcut prostia să-l împiedice pe suveran să comită o nerozie în scris, Fabricio ar fi avut de mult un act de grație semnat de mîna principelui.

De la miezul nopții, înconjurată de oameni înarmați pînă în dinți, ducesa rătăcea fără să scoată o vorbă prin fața meterezelor cetățuiei ;

nu-și mai afla locul, închipuindu-și că va trebui să lupte pentru a-l scăpa pe Fabricio din miinile urmărilor săi. Femeia aceasta, cu o închipuire înflăcărată, luase o sumedenie de măsuri, care mai de care mai cutezătoare, a căror descriere amănunțită ne-ar face să zăbovim prea mult. S-a știut mai apoi că, în noaptea aceea, peste optzeci de oameni se aflau pe picior de luptă, gata să se bată pentru ceva nemaipomenit. Din fericire, Ferrante și Lodovico se aflau în fruntea întregii urzeli, fără să fi întâmpinat împotrivirea ministrului Poliției; contele trebui să recunoască el însuși că ducesa nu fusese trădată de nimeni și că, în calitate de ministru, el nu aflase nimic.

Cînd îl văzu pe Fabricio, ducesa își pierdu cu totul cumpătul; îl strînse în neștire în brațe, apoi se sperie de moarte văzîndu-se plină de sînge; era sîngele de pe miinile lui; îl crezu grav rănit. Ajutată de unul din însoțitorii ei, se apucase să-i scoată haina pentru a-l obloji, cînd Lodovico, care din fericire se afla de față, îi urcă pe amîndoi într-una din trăsurile ascunse într-o grădină, în apropiere de poarta orașului, și alaiul plecă în goana cailor, ca să treacă Padul, lângă Sacca. Ferrante, cu douăzeci de oameni bine înarmați, le acoperea fuga, ca unul ce jurase pe capul lui că îi va ține în loc pe urmăritori. Contele singur, pe jos, nu părăsi împrejurimile fortăreței decît două ceasuri mai tîrziu, cînd văzu că nimic nu se clintea în jur. „Iată-mă vinovat de înaltă trădare!“ își spunea el, beat de fericire.

Lodovico avusese minunata idee de a-l urca într-o altă trăsură pe un tinăr felcer, om de casă al ducesei și care aducea mult cu Fabricio.

— Fugi, îi spuse el, spre Bolonia, fii cît mai neîndemînic, fă în așa fel ca să fii arestat; după aceea, încurcă-te în răspunsuri și, în cele din urmă, mărturisește că ești Fabricio del Dongo; mai ales, cîștigă timp. Caută să fii iscusit în neîndemînarea dumitale; ai să te alegi cu o lună de pușcărie, dar vei primi de la ducesă cincizeci de țechini.

— Cine se gîndește la bani cînd o slujește pe doamna?

Tînărul porni și fu arestat cîteva ceasuri mai tîrziu, ceea ce pricinui o deosebită bucurie generalului Fabio Conti și mai ales lui Rassi care, o dată cu primejdia prin care trecea Fabricio, vedea zburîndu-i și baronia.

Evadarea nu fu descoperită în fortăreață decît pe la ceasurile șase dimineața și abia la zece îndrăzniră să o aducă la cunoștința suveranului. Ducesa fusese atît de bine slujită încît — deși Fabricio căzuse într-un somn adînc, pe care ea îl socotea un leșin vecin cu moartea, ceea ce o făcu să oprească trăsura de trei ori — pe la ceasurile patru dimineața trecea Padul într-o barcă. Pe malul stîng așteptau caii de schimb; mai străbătură două leghe cu o iuțeală de necrezut, apoi zăboviră aproape o jumătate de ceas la controlul pașapoartelor. Ducesa avea toate actele trebuitoare, atît pentru ea cît și pentru Fabricio. Dar în ziua aceea își pierduse cu totul mințile; dădu zece napoleoni funcționarului poliției austriece și îi strînse mîna, izbucnind în lacrimi. Speriat, funcționarul mai cercetă o dată hîrțiile. Luară diligența; ducesa plătea peste tot sume atît de nesăbuite, încît pretutindeni trezea bănuieli, cu atît mai mult cu cît, în ținuturile acelea, orice străin este privit cu neîncredere. Lodovico îi veni din nou în ajutor,

spunînd că doamna ducesă este înnebunită de durere din pricina frigurilor de care suferea tînărul conte Mosca, fiul primului ministru al Parmei, pe care îl ducea să fie examinat de medicii din Pavia.

De-abia la zece leghe dincolo de Pad, fugarul se trezi de-a binelea ; avea un umăr scrîntit și era zgîriat tot. Ducesa continua să se poarte atît de neobișnuit, încît hangiul dintr-un sat, unde se opri-seră pentru masă, crezu că are de-a face cu o principesă de os domnesc și era gata să pună să i se dea cinstirea cuvenită ; noroc că Lodovico îl împiedică, spunîndu-i că principesa îl va băga negreșit la închisoare, dacă pune cumva să se tragă clopotele.

În sfîrșit, pe la ceasurile șase seara, ajunseseră pe teritoriul Piemontului. Abia aci, Fabricio era în deplină siguranță ; fu dus într-un sătuleț, de-parte de drumul mare, i se oblojiră mîinile și îl lăsară să doarmă.

În acest sătuleț, ducesa săvîrși o faptă cumplită nu numai în ochii moralei, ci și pentru liniștea ei pînă la sfîrșitul vieții. Cîteva săptămîni înainte de fuga lui Fabricio, într-o zi în care toată Parma se vînturase pe la porțile cetățuii, ca să vadă butucul și podina despre care umbla zvonul că era pe cale să fie ridicată în curtea închisorii, ducesa îi arătase lui Lodovico, ajuns *factotum* în casa ei, mecanismul tainic cu ajutorul căruia se putea scoate din chenarul ei de fier, foarte bine ascuns, una din pietrele de la baza vestitului castel de apă al palatului Sanseverina, construit în veacul al XIII-lea și despre care am mai vorbit. În timp ce Fabricio dormea în *trattoria* sătulețului, ducesa trimise după Lodovico ; văzînd-o, acesta crezu că și-a pierdut mințile, atît de stranii erau privirile pe care i le arunca.

— Cu siguranță că te-aștepti, îi spuse ea, să-ți dau câteva mii de franci : ei bine, nu ! Te cunosc, ești un poet și ai mîncea repede banii aceștia. Am să-ți dăruiesc, deci, moșioara de la Ricciarda, la o leghe de Casal-Maggiore. Lodovico se aruncă la picioarele ei, jurindu-se că nu pentru bani o ajutase să-l scape pe *monsignore* Fabricio, căruia îi purta o dragoste deosebită, de cînd avusese o dată cîntea să-l plimbe cu trăsura, în calitate de al treilea vizitiu al doamnei. Cînd omul acesta, care era, într-adevăr, om de inimă, socoti că răpise destul timp unei atît de înalte doamne și ceru îngăduința să plece, ea îi spuse cu ochii scînteietori :

— Stai.

Se preumbla fără o vorbă prin încăperea aceea de han, uitîndu-se din cînd în cînd la Lodovico cu o privire rătăcită. În cele din urmă, văzînd că ciudata ei preumblare nu lua de loc sfîrșit, acesta socoti că se cădea să spună el ceva stăpinei sale.

— Doamna mi-a făcut un dar atît de mare, care întrece în așa măsură tot ce un biet om ca mine poate cuprinde cu mintea și, mai ales, este cu atît mai presus de slabele servicii ce m-am învrednicit să i le aduc, încît n-aș putea primi cu euget împăcat moșia de la Ricciarda. Am cîntea să înapoiez doamnei această moșie și să o rog să-mi facă o pensie de patru sute de franci.

— De cîte ori în viața dumitale, îi spuse ea, încruntîndu-se cu toată semeția de care era în stare, de cîte ori ai auzit spunîndu-se că mi-am luat vorba înapoi ?

După aceste cuvinte, ducesa se mai preumblă câteva clipe, apoi, oprindu-se deodată, strigă :

— Fabricio a scăpat cu viață din întîmplare și numai fiindcă a știut să placă fetișcanei aceleia.

Dacă nu l-ar fi ajutat ea, pierrea. Ai putea să-mi spui că nu-i așa ? zise ea, apropiindu-se amenințătoare de Lodovico și uitându-se la el cu ochi în care scăpăra cea mai aprigă minie. Lodovico se trase câțiva pași îndărăt și o crezu nebună, ceea ce îl făcu să se neliniștească în privința norocului de a mai ajunge moșier la Ricciarda.

— Ei bine, reluă ducesa pe tonul cel mai blând și cel mai vesel, de parc-ar fi fost cu totul alta, vreau ca bunii mei locuitori de la Sacca să trăiască o zi de pomină, de care să-și aducă aminte multă vreme. Dar, pentru asta, trebuie să pleci la Sacca. Ai ceva împotriva ? Crezi că te-ar putea paște vreo primejdie ?

— Nu cred, doamnă : nici unul dintre locuitorii din Sacca nu au să spună vreodată că l-am slujit pe *monsignore* Fabricio. Și apoi, îndrăznesc să mărturisesc doamnei că ard de nerăbdare să văd moșia mea de la Ricciarda : mi se pare atît de năstrușnic să fiu moșier !

— Bucuria ta îmi place. Arendașul de la Ricciarda îmi datorează arenda pe vreo trei-patru ani. Îi dăruiesc lui jumătate și cealaltă jumătate s-o iei tu, dar cu o condiție : să te duci la Sacca, să spui că poimîine e ziua unei sfinte pe care o serbez eu și seara să pui să se ilumineze castelul de să se ducă vestea. Să nu cruți nici banii, nici osteneala : gîndește-te că e vorba de cea mai mare fericire a vieții mele. De mult pregătesc eu într-ascuns această iluminare ; de trei luni, adun în pivnițele castelului tot ce trebuie pentru o serbare într-adevăr grandioasă. Am dat în păstrare grădinarului cartușele unui mărț foc de artificii ; să pui să fie tras de pe terasa dinspre Pad. Am în pivniță optzeci și nouă de buți mari, pline cu vin : să pui să se facă cu ele optzeci și nouă de

fintini cu vin în parc. Dacă a doua zi va mai fi rămas un singur litru nebăut, voi spune că nu ții la Fabricio. Cînd fintinile cu vin, iluminăția și focurile de artificii vor fi în toi, să te faci nevăzut, fiindcă s-ar putea, și asta mi-e și nădejdea, ca la Parma toate lucrurile acestea frumoase să fie socotite drept o neobrăzare.

— Nu numai că s-ar putea, dar e chiar sigur, după cum sigur e și că procurorul Rassi, care a semnat sentința lui *monsignore*, o să crape de turbare. Iar dacă doamna, adăugă Lodovico sfios, ar vrea să-mi facă o plăcere și mai mare decît să-mi dea jumătate din ce ar mai avea de primit de la Ricciarda, ar trebui să-mi îngăduie să-i joc un mic renghi acestui Rassi...

— Ești un om de treabă! strigă ducesa cu în-suflețire, dar îți poruncesc să nu-i faci absolut nimic lui Rassi; am de gînd să pun să-l spînzure în piață, mai tîrziu. Cît despre tine, bagă de seamă să nu te înhațe la Sacca, fiindcă povestea n-ar mai avea nici un haz dacă te-aș pierde.

— Pe mine, doamnă? Dacă spun că sărbătoresc un hram al doamnei, poate să trimită poliția și treizeci de jandarmi să spargă petrecerea; înainte de a fi ajuns la crucea cea roșie din mijlocul satului, fiți sigură că nici unul din ei nu va mai fi în șa. Locuitorii din Sacca nu știu multe; sînt toți contrabandiști căliți și sînt toți trup și suflet pentru doamna.

— Și dacă tot le dau să bea oamenilor de la Sacca, reluă ducesa pe tonul cel mai firesc, vreau să-i scald și pe locuitorii din Parma; în seara în care Sacca va fi iluminată, ia cel mai bun cal din grajdurile mele, dă fuga la palatul meu din Parma și dă drumul castelului de apă.

— Ah, ce strașnic gînd i-a dat prin minte doamnei ! strigă Lodovico prăpădindu-se de ris ; vin pentru oamenii de treabă din Sacca și apă pentru burghezii din Parma, care erau atît de siguri, ticăloșii, că *monsignore* Fabricio o să fie otrăvit...

Veselia lui Lodovico nu mai contenea ; ducesa se uita îngăduitoare cum rîde cu hohote, spunînd într-una :

— Vin celor din Sacca și apă celor din Parma ! Doamna știe cu siguranță mai bine ca mine : acum vreo douăzeci de ani, cînd s-a golit din greșeală castelul de apă, în mai multe străzi din Parma oamenii s-au pomenit cu apa pînă la genunchi.

— Și apă celor din Parma, spuse și ducesa rîzînd. Locul de plimbare din fața cetățuii ar fi fost negru de lume dacă i s-ar fi tăiat lui Fabricio gitul... Toată lumea îl numește *marele vinovat*... Dar fii cu băgare de seamă, fă în așa fel ca nimeni pe lume să nu afle vreodată că această inundație a fost făcută de tine sau poruncită de mine. Nici Fabricio și nici chiar contele să nu bănuie că am pus la cale această glumă nebunească... Dar, uitam de săracii din Sacca. Du-te de scrie un răvaș către administratorul meu ; să vii apoi să-l iscălesc. Să spui acolo că, de ziua sfintei pe care o serbez, vreau să împartă o sută de galbeni săracilor din Sacca și să-ți stea în totul la dispoziție în privința iluminăției, a focului de artificii și a vinului. A doua zi, să nu mai rămînă picătură de vin în pivnițele mele.

— Administratorul doamnei nu va fi încurcat decît într-o singură privință : de cinci ani de cînd doamna stăpînește castelul, n-au mai rămas nici zece săraci în Sacca.

— *Și apă pentru cei din Parma !* reluă ducesa cîntînd. Cum ai să izbutești această glumă ?

— Planul meu e și făcut : plec de la Sacca pe la vreo nouă seara ; la zece și jumătate las calul la *Trei cîrlani*, hanul de pe șoseaua ce duce la Casal-Maggiore și la moșia mea de la Ricciarda ; la unsprezece sînt în odăița mea de la palat, iar la unsprezece și un sfert îi adăp din belșug pe locuitorii Parmei, ca să închine în sănătatea *marelui vinovat*. Zece minute mai tîrziu, ies din oraș pe la bariera Boloniei. În treacăt, fac o adîncă plecăciune fortăreței pe care curajul monseniorului și agerimea doamnei au făcut-o de ris ; apuc pe o potecă ce taie peste cîmp, bine știută de mine, și-mi fac intrarea în Ricciarda.

Lodovico ridică ochii spre ducesă și se înspăimîntă ; se uita țintă la peretele gol din fața ei. Privirea, trebuie s-o recunoaștem îi era cumplită. „Ah, biata mea moșie ! se gîndi Lodovico ; adevărul e că și-a pierdut mințile !” Ducesa întoarse ochii spre el și-i ghici gîndul.

— Ah ! domnul Lodovico, marele poet, vrea o donație scrisă ; fugi și adu-mi o foaie de hîrtie. Lodovico nu așteptă să i se spună de două ori, și ducesa scrise cu mîna ei o lungă declarație autentică datată cu un an, prin care recunoștea că a primit de la Lodovico San-Micheli suma de optzeci de mii de franci, pentru care i-a dat zălog moșia de la Ricciarda. Dacă după douăsprezece luni încheiate ducesa nu-i înapoia cele optzeci de mii de franci, moșia rămînea proprietatea lui Lodovico.

„E frumos, își zicea ducesa, să dai unui servitor credincios cam a treia parte din tot ce ți-a rămas ție însuți !”

— Și acum, ascultă ! îi spuse ea. După gluma cu castelul de apă, nu-ți dau decît două zile să te

bucuri la Casal-Maggiore. Pentru ca vânzarea aceasta să fie împluternicită de lege, să spui că a fost făcută acum un an. Apoi să vii de-a dreptul și fără nici o întârziere la Belgirato, unde am să mă aflu ; s-ar putea ca Fabricio să se ducă în Anglia și va trebui să-l urmezi.

A doua zi, dis-de-dimineață, ducesa și Fabricio erau la Belgirato.

Aflară sălaş în acest sat încântător. Dar o mihnire de moarte o aștepta pe ducesă pe malul frumosului lac. Fabricio era cu totul schimbat ; din primele clipe în care se trezise din somnul lui letargic, de după fugă, ducesa își dăduse seama că se petrece cu el ceva cu totul neobișnuit. Simțămîntul adînc, pe care îl ascundea cu multă grijă, era destul de ciudat ; nici mai mult, nici mai puțin, era deznădăjduit că nu se mai afla în temniță. Se ferea, însă, cu tot dinadinsul să destăinuie pricina amărăciunii sale, căci ar fi dat prilej la întrebări la care nu voia să răspundă.

— Cum ! îi spunea ducesa mirată, nu-ți amintești cu groază de gîndul cumplit care punea stăpînire pe tine, chinuîndu-te, atunci cînd foamea te silea să te hrănești ca să nu cazi din picioare, cu una din mîncărurile acelea păcătoase, gătite în bucătăria închisorii : nu cumva are un gust ciudat, nu cumva mă otrăvesc ?

— Mă gîndeam la moarte, răspundea Fabricio, cum îmi închipui că se gîndesc soldații : un lucru cu putîntă, pe care nădăjduiești să-l ocolești cu un dram de noroc.

Ce frămîntare, ce chin pe ducesă ! Omul acesta pe care îl iubea cu patimă, omul acesta atît de aparte, atît de plin de viață, și atît de deosebit de ceilalți sta acum lîngă ea cufundat în visări adînci ; îi plăcea să rămînă mai mult singur, decît

să stea de vorbă cu cea mai bună prietenă pe care o avea pe lume. Se arăta și acum bun, îndatoritor, recunoscător față de ducesă și ca și mai înainte, și-ar fi dat de o mie de ori viața pentru ea; dar inima îi era în altă parte. Făceau, adesea, patru sau cinci leghe pe lacul acela dumnezeiesc, fără să-și spună un cuvânt. Conversația, schimbul rece de idei, singurele cu puțință de aci înainte între ei, altora le-ar fi putut părea plăcute; dar ei își aminteau, mai ales ducesa, de felul cum obișnuiau să stea de vorbă înaintea nenorocitei încăierări cu Giletti, care îi despărțise. S-ar fi căzut ca Fabricio să-i povestească ducesei despre cele nouă luni petrecute în acea groaznică închisoare, dar nu găsea să spună decît cuvinte puține și sărace.

„Iată ceea ce trebuia să se întîmple mai devreme sau mai tîrziu, își spunea ducesa cu amărăciune. Suferința m-a îmbătrînit sau te pomenesti că e într-adevăr îndrăgostit și că nu mi-a mai rămas decît al doilea loc în inima lui.“ Doborîta, cu sufletul pustiit de chinul cel mai greu de îndurat din toate cîte sînt pe lume, ducesa își spunea uneori: „Dacă cerul ar vrea ca Ferrante să înnebunească de-a binelea sau dacă l-ar lipsi de curajul să săvîrșească ce i-am poruncit, poate că aș fi mai puțin nenorocită.“ Căci chiar și acele ușoare muștrări de cuget pe care le avea otrăveau stima ducesei pentru ea însăși. „Așadar, își spunea dînsa cu amărăciune, mă căiesc de o hotărîre luată: nu mai sînt vrednică de neamul del Dongo.“

„E vrerea cerului, își mai spunea ea: Fabricio e îndrăgostit și cu ce drept aș putea pretinde să nu fie? Schimbat-am vreodată, între noi, o singură vorbă de iubire adevărată?“

Gîndul acesta, atît de plin de înţelepciune, făcu să-i piară somnul, dar ceea ce dovedea mai ales că bătrîneţea şi vlăguirea sufletească se iviseră la ea o dată cu aşteptarea acelei ilustre răzbunări, era faptul că ducesa se simţea la Belgirato de o sută de ori mai nefericită decît la Parma. Cît despre fiinţa care-l cufunda pe Fabricio în strania lui visare, nu putea să mai încapă nici o îndoială întemeiată : era Clelia Conti, fata aceea atît de cucernică, despre care Fabricio nu vorbea nici-odată şi care îşi trădase tatăl, de vreme ce primise să îmbete garnizoana. „Iar dacă garnizoana n-ar fi fost îmbătată, adăuga ducesa, Jovindu-şi pieptul cu deznădejde, toate născocirile, toată grija mea ar fi fost de prisos ; aşadar, ea este aceea care l-a scăpat !“

Cu nespusă greutate izbutea să smulgă de la Fabricio cîte un amănunt în legătură cu noaptea aceea care, îşi spunea ea, „ar fi fost altădată, pentru noi, un nesecat izvor de conversaţie. În vremurile fericite, era în stare să vorbească o zi întreagă, cu o limbuţie şi o veselie mereu reînnoite, despre cel mai mic fleac pe care mi-ar fi trecut prin minte să-l pomenesc.“

Cum totul trebuia bine chibzuit, ducesa îl instalase pe Fabricio în portul Locarno, oraşel elveţian de la capătul lacului Maggiore. În fiecare zi, se ducea să-l ia cu barca şi făceau lungi plimbări pe lac.

Ce să vezi ? O dată, cînd îi trecu prin gînd să urce pînă la dînsul, îi găsi camera împodobită cu o sumedenie de vederi din Parma, comandate la Milano sau chiar la Parma, oraş pe care ar fi trebuit să-l urască. Salonaşul, transformat în atelier de pictor, era înzestrat cu tot dichisul şi Fabricio tocmai isprăvea de pictat, în acuarelă, cea

de-a treia vedere a *Turnului Farnese* și a palatului guvernatorului.

— Nu-ți mai lipsește, îi spuse ea înțepată, decît să faci din memorie portretul drăgălașului guvernator care nu voia, nici mai mult nici mai puțin, decît să te otrăvească... Dar, știi ceva, urmă ea, ar trebui să-i scrii și să-i ceri iertare că ți-ai luat îngăduința să scapi teafăr și să-i faci de rîs fortăreața.

Biata femeie nici nu-și dădea seama cît adevăr era în cele ce spunea : abia ajuns într-un loc unde se putea socoti în siguranță, cea dintii grijă a lui Fabricio fusese să-i scrie generalului Conti o scrisoare cît se poate de curtenitoare și, într-un fel, destul de caraghioasă ; îi cerea iertare că fugise și căuta să-și justifice fuga, spunîndu-i că bănuise că un subaltern de-al lui fusese însărcinat să-l otrăvească. Puțin îi păsa, de altfel, ce anume scria, nădejdea lui era că scrisoarea avea să fie văzută de Clelia și, scriind-o, fața îi era scăldată în lacrimi. Încheiase cu o frază menită să-i facă ei plăcere : îndrăznea să spună că, acum, în libertate, i se întîmpla adesea să tînjească după cămăruța lui din *Turnul Farnese*. Fraza aceasta era însuși temeiul scrisorii. Nădăjduia că ea va înțelege acest lucru. În nevoia lui de a scrie și tot în nădejdea că cineva îi va citi rîndurile, trimise mulțumiri lui *don Cesare*, bunul duhovnic care îi împrumutase cărți de teologie. Cîteva zile mai tîrziu, Fabricio îl rugă pe micul librar de la Locarno să se ducă la Milano. Librarul, care era prieten cu celebrul bibliofil Reina, îi cumpără cele mai fastuoase ediții, pe care le putu găsi, ale cărților împrumutate de *don Cesare*. Bunul duhovnic primi curînd volumele și o frumoasă scrisoare în care i se spunea că, în clipe de nesocotință ce

puteau fi iertate unui biet deținut, marginile cărților lui fuseseră mizgălite cu însemnări nesăbuite. Duhovnicul era rugat să pună în locul lor, în bibliotecă, tomurile pe care, cu cea mai vie recunoștință, își îngăduia să i le trimită.

Fabricio avea haz socotind drept simple însemnări nesfârșitele mizgălituri cu care umpluse marginile unui exemplar *in folio*¹ al operelor sfântului Ieronim. În nădejdea că va putea înapoia cartea bunului duhovnic și să primească în schimb alta, își notase, zi de zi, pe marginile ei, un jurnal foarte exact a tot ce i se întâmpla în închisoare. Dar aceste întâmplări nu erau altceva decât inflăcărâte avânturi de *dragoste divină* (cuvîntul divină înlocuia pe un altul, pe care nu îndrăznea să-l scrie). Uneori, această iubire îl cufunda pe deținut într-o deznădejde adîncă, alteori un glas auzit din depărtare îi insufla un dram de speranță și îi prilejuia o fericire nestăvilită. Totul era scris cu o cerneală de închisoare făcută din vin, ciocolată și funingine, și *don* Cesare își aruncase doar în treacăt privirea pe mizgălelile acelea, înainte de a pune la loc volumul, în bibliotecă. Dacă ar fi urmărit totul, margine cu margine, ar fi văzut că într-o zi, crezîndu-se otrăvit, deținutul se ferecea că moare la mai puțin de patruzeci de pași de tot ceea ce iubise mai mult pe lume. Dar, în urma evadării lui, ochii altcuiva citiseră acea pagină. Înălțătorul gînd : *să mori aproape de ceea ce iubesti !* exprimat în o sută de feluri, era urmat de un sonet în care se vedea că sufletul despărțit, după groaznice chinuri, de trupul plăpînd în care locuise timp de douăzeci și trei de ani, îndemnat

¹ Coală de tipar din care rezultă 4 pagini de carte ; volum în acest format.

de acel simț al fericirii, firese oricărei făpturi de pe lume, nu s-ar urca la cer să se alăture corului îngerilor, de îndată ce s-ar libera și în cazul cînd cumplita judecată cerească i-ar ierta păcatele. Mai fericit după moarte decît fusese în viață, s-ar duce la cîțiva pași de închisoarea unde gemuse atîta vreme, pentru a se contopi cu tot ceea ce iubise mai mult pe lume. Și, în felul acesta, spunea ultimul vers al sonetului, îmi voi fi găsit raiul pe pămînt.

Deși în cetățuia din Parma se vorbea de Fabricio numai ca de un ticălos trădător care călcase în picioare cele mai sfinte îndatoriri, bunul părinte *don Cesare* fu, totuși, încîntat la vederea frumoaselor cărți primite de la un necunoscut; fiindcă Fabricio avusese grijă să nu trimită scrisoarea decît după cîteva zile, de teamă că, la vederea numelui său, pachetul să nu-i fie înapoiat cu indignare. *Don Cesare* nu-i suflă fratelui său nici o vorbă despre această atenție, căci generalul se înfură numai cît auzea rostindu-se numele lui Fabricio. De cînd acesta fugise, duhovnicul începuse să se poarte iar cald și prietenos cu drăgălașa lui nepoată. Și cum îi dăduse, mai demult, cîteva îndrumări de latină, îi arată frumoasele cărți pe care le primise. Aceasta și fusese nădejdea fugarului. Deodată, Clelia se făcu stacojie: recunoscuse scrisul lui Fabricio. Fișii lungi și foarte înguste de hîrtie galbenă erau puse în chip de semn de carte, în volum. Cît e de adevărat cînd se spune că, în noianul serbedelor interese bănești și în cenușiul de gheață al simțămintelor grosolane de care ne este cotropită viața, rar se întîmplă ca pornirile, izvorînd dintr-o patimă adevărată, să

nu-și atingă ținta, ca și cum o zeitate binevoitoare ar avea grijă să le ducă de mină. Călăuzită de același instinct și de singurul lucru pe lume la care se gîdea, Clelia ceru unchiului ei să-i dea vechiul exemplar din operele sfintului Ieronim, ca să-l compare cu cel primit acum. În ce fel să descriem încîntarea ei, în întunecata deznădejde în care o cufundase lipsa lui Fabricio, cînd găsi, pe marginile vechiului op, sonetul de care am vorbit și însemnările zilnice ale iubirii ce stîrnise ?

Din prima zi, învăță pe dinafară tot sonetul ; îl cîntă rezemată de fereastră, în fața celeilalte ferestre, care acum era pustie și unde văzuse de atîtea ori un capac desprinzîndu-se tainic din oblon. Între timp, oblonul fusese desfăcut bucăți, ca să fie pus pe masa tribunalului și să servească de dovadă în caraghiosul proces pornit de Rassi împotriva lui Fabricio, pentru crima de a-și fi salvat viața sau, cum spunea procurorul rîzînd el însuși, pentru crima *de a se fi sustras milostivirii unui principe mîrinimos !*.

Fiecare ajutor pe care Clelia îl dăduse fugarului fusese pentru ea prilej de usturătoare muștrări de cuget și, de cînd era nefericită, muștrările ajunseseră și mai aprige. Căuta să și le îndulcească, amintindu-și jurămintul *că nu-l va mai vedea niciodată pe Fabricio*, făcut sfintei fecioare cînd cu așa-zisa otrăvire a generalului, și pe care, de atunci, îl reînnoia în fiecare zi.

Fuga lui Fabricio îl îmbolnăvisese pe tatăl ei, care fusese cît pe ce să-și piardă locul atunci cînd principele, în turbarea sa, îi dăduse afară din slujbă pe toți temnicerii *Turnului Farnese* și-i trecuse ca deținuți în închisoarea din oraș. Ge-

neralul scăpase, în bună parte, datorită intervenției contelui, care era mai liniștit să-l știe stînd ca un pustnic în castelul din fortăreață, decît să-l aibă potrivnic zelos și zavistnic în lumea din jurul palatului.

În cursul celor două săptămîni cît ținu nesiguranta în privința urgisirii generalului Fabio Conti — care, de supărare, căzuse de-a binelea la pat — Clelia avu tăria să îndeplinească jertfa de care îi vorbise lui Fabricio. În noaptea petrecerii din cetățuie, noaptea aleasă pentru fuga deținutului, așa cum cititorul își amintește poate, Clelia avusese fericita inspirație să se prefacă bolnavă ; făcu același lucru și a doua zi ; într-un cuvînt, se purtă în așa fel încît, afară de temnicerul Grillo, însărcinat anume cu paza lui Fabricio, nimeni nu bănuia amestecul ei, iar Grillo nu suflă o vorbă.

Dar de îndată ce Clelia se linișți în această privință, fu și mai nemilos chinuită de îndreptățitele ei muștrări de cuget. „Ce justificare pe lume, își spunea ea, poate micșora crima unei fiice care-și trădează tatăl ?“

Într-o seară, după ce rămăsese toată ziua în capelă plîngînd, îl rugă pe unchiul ei, *don Cesare*, s-o însoțească la general, ale cărui accese de furie o înspăimîntau, cu atît mai mult cu cît, tam-nesam, îl improșca amarnic cu ocări pe Fabricio, trădătorul acela blestemat.

Ajunsă în fața tatălui ei, cutează să-i spuie că se împotrivise neconținut să-i acorde mîna ei mar-chizului Crescenzi, fiindcă nu simțea față de el nici un imbold și era sigură că nu va putea fi fericită într-o asemenea căsătorie. La auzul acestor cuvinte, generalul se înfurie ca de obicei și Clelia

abia mai avu puterea să urmeze. Se grăbi să adauge că, dacă tatăl ei, îmbiat de marea avere a marchizului, socotea totuși cu cale să-i poruncească să-l ia de bărbat, era gata să se supună. Întii, generalul fu cît se poate de mirat de această încheiere, la care nu se aștepta de fel; apoi se bucură peste măsură.

— Care va să zică, îi spuse el fratelui său, n-am să mai fiu silit să mă mut la cine știe ce al doilea cat, dacă secătura de Fabricio mă face, cu nemernicia lui, să rămîn fără slujbă.

Contele Mosca nu pierdea nici un prilej să se arate adinc revoltat de fuga *derbedeului* de Fabricio și repeta fraza născocită de Rassi cu privire la josnica purtare a celui tînăr, foarte necioplit, care se sustrăsese milostivirii principelui. Această frază plină de haz, căreia lumea bună îi dăduse investitura, nu prinse însă de loc în popor. Călăuzit de bunul lui simț, deși îl credea pe Fabricio foarte vinovat, poporul prețuia curajul care-i trebuise ca să-și dea drumul de la o asemenea înălțime. În schimb, nici un om de la curte nu-i admira singele rece. Iar poliția, care era foarte umilită de înfrîngerea suferită, răspindise oficial știrea că douăzeci de soldați cumpărați cu banii ducesei — acca femeie de o nerecunoștință revoltătoare, al cărei nume nu mai era rostit decît însoțit de un oftat — întinseseră lui Fabricio patru scări legate cap la cap, lungi de patruzeci și cinci de picioare fiecare. Fabricio, care aruncase, de sus, o funie ce fusese legată de ele, nu avusese deci decît meritul, lipsit de orice laudă, de a le trage pînă la el. Cîțiva liberali, cunoscuți prin limbuția lor, printre care și doctorul C***, agent plătit de-a dreptul de suveran, adăugau,

compromițindu-se, că îngrozitoarea poliție a Parmei avusese sălbăticia să impuște opt din nenorociții soldați care înlesniseră fuga acelui tânăr lipsit de scrupule. Astfel, fugarul fu înfierat chiar și de adevărații liberali, fiindcă pricinuise, prin nesocotința sa, moartea a opt sărmani soldați. Iată în ce fel izbutesc micile despotisme să anuleze cu totul valoarea opiniei publice.

În mijlocul acestei dezlănțuirii obștești, singur arhiepiscopul Landriani rămase credincios cauzei tinărului său prieten. El îndrăznea să reamintescă, chiar la curtea principesei, principiul de drept potrivit căruia, în orice proces, trebuie păstrată o ureche slobodă de orice idee preconcepută, pentru a asculta și apărarea celui ce nu e de față.

A doua zi după fuga lui Fabricio, mai multe personalități primiră un sonet destul de mediocru, care înfățișa această fugă drept una din faptele mari ale veacului și-l asemuia pe Fabricio cu un înger pogorît pe pământ cu aripile întinse. Două seri mai târziu toată Parma știa pe dinafară un sonet sublim. Era un presupus monolog al lui Fabricio, rostit, chipurile, în timp ce cobora de-a lungul frînghiei și care recapitula felurite întâmplări din viața lui. Sonetul acesta cuprindea două versuri mărețe, care îl înălțară pe tinărul del Dongo în ochii lumii; toți cunoscătorii își dădură seama că era stilul lui Ferrante Palla.

Ajunși aici, ne dăm seama că ar trebui să folosim stilul epic. Căci unde să găsim cuvintele potrivite prin care să zugrăvim potopul de indig-

nare ce cuprinse, dintr-o dată, acele cugete pline de respect față de așezările obștești, când se află de înspăimântătoarea obrăznicie a iluminării castelului de la Sacca ? Toate glasurile se înmănușcheară într-un singur strigăt împotriva ducesei. Până și adevărații liberali socotiră că gestul ei înrăutățea în chip neomenos soarta bietilor oameni bănuți de complicitate și aruncați în închisorile orașului, și otrăvea fără nici un folos inima suveranului. Conte Mosca declară că foștilor ei prieteni nu le mai rămânea de făcut decât un singur lucru : s-o uite. Corul înfierării fu, așadar, unanim. Un străin, trecând prin oraș, s-ar fi mirat, desigur, de această îndirjire a opiniei publice. Dar în țara aceasta, unde oamenii știu să guste dulceața răzbunării, iluminăția de la Sacca și minunata serbare, dată în parc celor peste șase mii de țărani, avură un răsunset uriaș. La Parma, toată lumea spunea că ducesa pusese să se împartă țăranilor ei o mie de galbeni ; astfel putea fi explicată primirea cam aspră făcută celor treizeci de jandarmi, pe care poliția săvîrșise nerozia să-i trimită în sătuleț, la treizeci și șase de ore după minunata petrecere și după beția obștească ce urmase. Întimpinați cu pietre, jandarmii o luaseră la fugă, iar doi dintre ei, căzuți de pe cai, fuseseră aruncați în Pad.

În privința spargerii castelului de apă al palatului Sanseverina, aceasta trecuse aproape neobservată ; se produsese în timpul nopții, și cîteva străzi fuseseră mai mult sau mai puțin năpădite de apă, încît, a doua zi, ai fi zis că plouase. Lodovico avusese grijă să spargă un geam al palatului, în așa fel ca să dea de crezut că intraseră hoții.

Fusese găsită și o scăriță. Numai contele Mosca recunoscuse mina prietenei sale.

Fabricio era ferm hotărît să se întoarcă la Parma de îndată ce avea să-i fie cu putință. Trimise pe Lodovico să ducă o lungă scrisoare arhiepiscopului, și credinciosul servitor se reîntoarse și puse la poștă, în cel dintîi sat din Piemont, la Sannazaro, la apus de Pavia, o epistolă în latinește, pe care cinstita față bisericească o adresa tinărului ei ocrotit. Vom adăuga un amănunt care, întocmai ca și altele, va fi socotit drept lucru de prisos, în țările în care nu mai e nevoie de asemenea măsuri de precauție : numele lui Fabricio del Dongo nu mai era niciodată scris ; toate scrisorile destinate lui erau adresate lui Lodovico San-Micheli, la Locarno, în Elveția, sau la Belgirato, în Piemont.

Plicul era dintr-o hîrtie grosolană, pecetea pusă anapoda, adresa abia citeată și uneori însoțită de recomandări demne de o bucătăreasă ; toate scrisorile erau date de la Neapole cu șase zile înainte de adevărata dată.

Din satul piemontez Sannazaro, din apropierea Paviei, Lodovico se întoarse, cu toată graba, la Parma : primise o însărcinare pe care Fabricio punea cel mai mare preț. Era vorba, nici mai mult nici mai puțin, de a face să ajungă, pînă la Clelia Conti, o batistă de mătase pe care era imprimat un sonet de Petrarca. E adevărat că un cuvînt era schimbat în acest sonet ; Clelia găsi batista pe masa ei, două zile după ce primise mulțumirile marchizului Crescenzi, care se pretindea cel mai fericit dintre oameni — și nu e nevoie să mai spunem ce înseamnă pentru ea dovada aceasta că undeva bătea o inimă ce-i rămăsese credincioasă.

Lodovico fusese, de asemenea, însărcinat să afle cit mai multe amănunte cu putință despre ceea

ce se petrecea în fortăreață. Astfel, aduse la cunoștința lui Fabricio trista veste că, acum, căsătoria marchizului Crescenzi părea să fie definitiv hotărâtă; aproape nu era zi în care marchizul să nu dea o serbare în cinstea Cleliei, în incinta cetății. O dovadă hotăritoare a căsătoriei era faptul că marchizul, om putred de bogat și prin urmare foarte zgîrcit, așa cum e obiceiul printre oamenii avuți din partea de miazănoapte a Italiei, făcea pregătiri uriașe, deși lua o fată fără zestre. E adevărat că fudulul general Fabio Conti, greu rănit în amorul său propriu de această constatare, cea dintîi care trecuse prin mintea compatrioților lui, se grăbise să cumpere o moșie de trei sute de mii de franci, moșie pe care el, care n-avea nici o avere, o plătise în întregime, pare-se tot cu banii marchizului. De aceea și declarase generalul că dădea moșia de zestre fetei. Cît despre taxe și celelalte cheltuieli făcute cu actele, care se ridicau la peste douăsprezece mii de franci, acestea părăură o nimica toată marchizului Crescenzi, om eminent logic. În același timp, marchizul comandase la Lyon niște tapițerii pline de măreție prin culorile lor, minunat imbinat și chibzuite pentru desfătarea ochilor, lucrate de celebrul Pallagi, pictor din Bolonia. Aceste tapițerii înfățișau, fiecare, o parte din blazoanele familiei Crescenzi care, cum o știe toată lumea, coboară din vestitul Crescentius¹, consul al Romei în 985; ele trebuiau să împodobească cele șaptesprezece saloane ce alcătuiau parterul palatului marchizului. Draperiile, pendulele și policandrele livrate

¹ Politician italian din secolul al X-lea; a luptat împotriva împăraților germani și a papilor.

la Parma costară peste trei sute cincizeci de mii de franci; prețul noilor oglinzi, adăugate celor de mai înainte, se ridica la două sute de mii de franci. În afară de două saloane, vestite opere ale lui Parmegiano, marele pictor al țării, după divinul Correggio, toate încăperile catului întâi și doi se aflau acum pe mîna celor mai vestiți pictori din Florența, Roma și Milano, care le împodobeau cu fresce: Fokelberg, marele sculptor suedez, Tenerani de la Roma și Marchesi din Milano lucrau de un an la zece basoreliefuri înfățișînd tot atîtea fapte de laudă ale lui Crescentius, care fusese, într-adevăr, un om mare. Cele mai multe tavane, pictate în frescă, înfățișau, și ele, unele aluzii la viața lui. Era de admirat mai ales tavanul pe care Hayez¹ din Milano îl înfățișase pe Crescentius primit în Cîmpiile Elizee² de Francesco Sforza³, Lorenzo Magnificul⁴, regele Robert⁵, tribunul Cola di Rienzi⁶, Macchiaveli, Dante și de ceilalți mari oameni ai evului mediu. Admirația față de aceste personalități de elită avea un tîlc usturător pentru oamenii aflați acum la putere.

Nobilimea și burghezia din Parma nu mai vorbeau decît de toate aceste străluciri; ele frînseră inima eroului nostru cînd le citi, povestite în

¹ *Francesco Hayez* (1791—1882), pictor italian.

² Lume transcendențială în mitologia antică, unde erau plasate sufletele „celor drepți“.

³ Conducător de oști din secolul al XIV-lea, duce de Milano.

⁴ Duce al Florenței, din familia Medici, protector al artelor (1448—1492).

⁵ *Robert d'Anjou* (1275—1343), rege al Neapolului; a luptat cu succes împotriva împăraților germani.

⁶ Om politic, umanist italian (1313—1354); în 1347, a condus o răscoală populară la Roma.

amănunt, cu o nevinovată admirație, într-o lungă scrisoare de mai bine de douăzeci de pagini, dictată de Lodovico unui vameș de la Casal-Maggiore.

„Și eu sînt atît de sărac ! își spunea Fabricio, patru mii de franci venit, tari și mari ! Este o adevărată neobrăzare din partea mea să fiu îndrăgostit de Clelia Conti, pentru care se fac toate aceste minuni.“

Într-un post-scriptum, așternut cu neîndemnată lui scriere, Lodovico îl vestea că-l înțilnise într-o seară pe bietul Grillo, fostul temnicer care, după ce fusese băgat la închisoare și apoi liberat, părea să se ascundă ; îi ceruse să-l milostivească cu un galben, iar Lodovico îi dăduse patru, în numele ducesei. Fostii temniceri, în număr de doisprezece, pregăteau o surpriză cu lovituri de cuțit (*un trattamento di cortelatte*) noilor temniceri care le luaseră locul, dacă izbuteau cumva să dea ochii cu ei în afara fortăreței ; Grillo mai spusese că acum avea loc aproape zilnic cîte o serenadă sub ferestrele domnișoarei Clelia Conti, care era foarte trasă la față, și cîte și mai cîte. Din pricina acestor cuvinte caraghioase, Lodovico primi, chiar cu următoarea poștă, poruncă să vină la Locarno.

Veni, și amănunțele date prin viu grai îl amăriră și mai mult pe Fabricio.

E ușor de închipuit cu cîtă atenție se purta el față de biata ducesă ; mai bine ar fi îndurat de o mic de ori moartea, decît să rostească în fața ei numele Cleliei Conti. Ducesei îi era groază de Parma ; iar pentru Fabricio, tot ce-i amintea de acest oraș era sublim și induioșător.

Doamna Sanseverina nu uitase de loc gîndul răzbunării sale, gînd mai stăruitor ca niciodată ;

fusesse atît de fericită înainte de moartea lui Giletti ! Şi acum, care-i era soarta ? Trăia în aşteptarea unei înfăptuiri cumplite, despre care se ferea să-i sufle o vorbă lui Fabricio, deşi, pe vremea cînd o pusese la cale cu Ferrante, îşi închipuia că o să-l bucure nespus de mult, vestindu-l că în curînd are să fie răzbunat.

Ne putem da lesne seama cît de plăcute erau convorbirile lui Fabricio cu ducesa : între ei se aşterneau, din ce în ce mai des, tăceri apăsătoare. Ca să mai invioreze această atmosferă, ducesa se lăsase ispitită să joace o festă răutăcioasă nepotului ei preaiubit. Contele îi scria aproape în fiecare zi : se vede că trimitea ştafete, ca pe vremea dragostei lor, fiindcă scrisorile purtau întotdeauna ştampila cîte unui oraşel din Elveţia. Bietul om îşi frămînta creierii ca să nu vorbească prea deschis de simţămîntele lui şi ca să compună epistole hazlii ; iar ducesa abia îşi arunca ochii pe ele. Ce preţ să mai aibă, vai ! statornicia unui îndrăgostit pentru care nu mai nutreşti decît stimă, cînd inima îţi este chinuită de răceala celui căruia i-ai dat înţîietate ?

În decurs de două luni, ducesa nu-i răspunse decît o singură dată şi numai pentru a-i cere să cerceteze terenul şi să-şi dea seama dacă, în ciuda neobrăzării focului de artificii de la Sacca, principesa ar primi cu plăcere o scrisoare din partea ei.

Prin această scrisoare, pe care contele urma să o înmîneze dacă socotea nimerit, ducesa o ruga pe principesă să primească în postul de cavalier de onoare, rămas de curînd vacant, pe marchizul Crescenzi şi dorea ca această înaltă demnitate să-i fie încredinţată cu prilejul căsătoriei lui. Scrisoarea ducesei era o capodoperă : respectul

cel mai duios era exprimat în chipul cel mai meșteșugit; ducesa nu-și îngăduise, în stilul ei de curteană, nici cel mai mic cuvînt ale cărui urmări, cît de îndepărtate, ar fi putut fi neplăcute principesei. De aceea, din răspunsul acesteia avea să se desprindă o caldă prietenie ce suferea cumplit din pricina despărțirii.

„Fiul meu și cu mine, îi scrisese Clara-Paolina, n-am mai avut nici o singură seară, cît de cît plăcută, de la plecarea domniei-voastre atît de neașteptată. Scumpa mea ducesă nu-și mai aduce oare aminte că, datorită ei, am redobîndit dreptul de a-mi da părerea la numirea ofițerilor casei mele? Crede că e nevoie să-mi arate motivele pentru care îmi cere numirea marchizului, ca și cum simpla exprimare a dorinței sale n-ar fi pentru mine cel mai puternic motiv? Marchizul va ocupa acest post dacă mă voi mai bucura încă de trecere; în ceea ce mă privește, voi avea neconținut un loc în inima mea, și cel dintîi, pentru draga mea ducesă. Fiul meu se folosește de absolut aceleași expresii, cam tari însă în gura unui băiat mare de douăzeci și unu de ani, și vă roagă să-i trimiteți mostre de minereuri din valea Orta, aflată în apropiere de Belgirato. Puteți adresa scrisorile, pe care le nădăjduiesc cît mai dese, contelui, care vă urăște mereu și la care țin tocmai pentru aceste simțăminte. Arhiepiscopul v-a rămas și el credincios. Nădăjduim cu toții să vă revedem într-o zi. Aduceți-vă aminte că trebuie să vă reîntoarceți. Marchiza Ghisleri, marea mea maestră de ceremonii, se pregătește să părăsească lumea aceasta pentru o alta, mai bună; biata femeie mi-a făcut mult rău; îmi pricinuieste neplăceri și acum, plecînd într-o clipă foarte nepotrivită;

boala ei mă face să mă gîndesc la numele pe care l-aş fi pus altădată, cu atîta bucurie, în locul numelui ei, bineînţeles dacă aş fi putut obţine această jertfă de la spiritul de neatîrnare al acelei femei fără pereche care, îndepărtîndu-se de noi, a luat cu ea toată bucuria micii mele curţi...”

Aşadar, ştiind bine că se străduise cu tot dinadinsul să grăbească pe cît îi sta în putinţă căsătoria care-l umplea de deznădejde, ducesa continuă să-l vadă pe Fabricio în fiecare zi. Se plimbau, uneori, patru sau cinci ceasuri pe lac, fără să-şi spună un cuvînt. Bunăvoinţa era întreagă şi desăvîrşită din partea lui Fabricio ; dar gîndul îi zbură în altă parte şi inima lui, neştiutoare şi simplă, nu găsea nimic de spus. Ducesa îşi dădea cît se poate de bine seama, şi lucrul acesta era pentru ea un chin.

Am uitat să spunem la vreme că ducesa închiriasse o casă la Belgirato, sat încîntător, care-şi ţine făgăduiala pe care o face numele lui (frumoasa cotitură a lacului). De la uşile largi ale salonului, putea pune piciorul de-a dreptul în barcă. Luase una foarte obişnuită, pentru care patru vislaşi ar fi fost de ajuns ; ea tocmi însă doisprezece şi făcu în aşa fel ca să aibă cîte un vislaş din fiecare din satele vecine. A treia sau a patra oară cînd se afla în mijlocul lacului cu oamenii aceştia aleşi pe sprinceană, îi rugă să înceteze o clipă de a mai visli.

— Vă socotesc pe toţi drept nişte prieteni, le spuse ea, şi vă încredinţez o taină. Nepotul meu Fabricio a fugit din temniţă ; s-ar putea ca duşmanii lui să încerce să-l prindă prin trădare, deşi apele lacului vostru sînt considerate ca teritoriu liber. Staţi cu urechea la pîndă şi daţi-mi

de veste orice veți afla. Vă dau voie să intrați la mine zi și noapte.

Vislașii răspunseră cu entuziasm; ducesa știa să cîștige inimile... Dar nu se gîdea că Fabricio ar mai putea fi în primejdie; pentru ea însăși lua aceste măsuri de prevedere, deși, înainte să fi avut nefericitul gînd de a porunci să se golească castelul de apă al palatului Sanseverina, nu i-ar fi trecut niciodată prin minte una ca asta.

Aceeași prevedere o îndemnase să-i închirieze un apartament, lui Fabricio, la Locarno; în fiecare zi, sau venea el s-o vadă sau era ea aceea care trecea în Elveția. Putem măsura cît de plăcute erau ceasurile petrecute împreună, după acest amănunt: marchiza și fetele ei veniră în două rînduri să-i vadă, și prezența acestor trei străine le făcu plăcere; fiindcă, în ciuda legăturilor de sînge, poate fi socotită străină o ființă care e în afară de tot ce ne este mai drag și pe care o vezi la un an o dată.

Ducesa se afla într-o scară la Locarno, la Fabricio, cu marchiza și cele două fiice ale acesteia. Arhiereul ținutului și parohul din localitate veniseră să le salute pe înaltele doamne; arhiereul, care avea bani investiți într-o întreprindere de comerț și era la curent cu mersul evenimentelor, spuse dintr-o dată:

— A răposat prințul Parmei!

Ducesa se făcu albă ca varul; abia avu puterea să spună:

— Se cunosc amănunte?

— Nu, răspunse arhiereul. Vestea se mărginește să anunțe moartea, care e sigură.

Ducesa se uită la Fabricio. „Pentru el am făcut-o, își spuse ea. Aș fi săvîrșit lucruri de o mic

de ori mai cumplite, și iată-l stînd nepăsător în fața mea și visînd la alta.“

Gîndul acesta nu-l putea îndura ; era mai presus de puterile ei ; căzu într-un leșin adînc. Toți se repeziră să-i dea ajutor ; dar, revenindu-și în fire, ducesa își dădu seama că Fabricio era mai puțin îngrijorat chiar decît arhiereul și parohul ; visa, ca de obicei.

„Se gîndește să se întoarcă la Parma, își spuse ea, și poate chiar să strice planul de căsătorie al Cleliei cu marchizul ; dar voi ști să-l împiedic.“ Apoi, amintindu-și de prezența celor două fete bisericești, se grăbi să adauge :

— Era un mare principe, care a fost prea calomniat. Pentru noi, e o pierdere imensă.

Cei doi preoți plecară și, pentru a rămîne singură, ducesa spuse că se duce la culcare.

„Fără îndoială, își spunea ea, spiritul de prevedere îmi poruncește să aștept o lună sau două înainte de a mă întoarce la Parma. Dar simt că n-o să pot avea atîta răbdare ; mă chinuiesc prea mult aici. Visarea aceasta neconținută și tăcerea lui Fabricio sînt pentru inima mea o priveliște peste putință de îndurat. Cine mi-ar fi spus că o să mă plictisesc plimbîndu-mă cu el pe lacul acesta încîntător, și asta tocmai în clipele cînd am făcut, pentru a-l răzbuna, mai mult decît pot să-i destăinui ? Pe lingă o asemenea suferință, moartea nu mai înseamnă nimic. Abia acum plătesc momentele de fericire și de copilăroasă bucurie pe care le-am gustat în palatul meu din Parma, la întoarcerea lui Fabricio de la Neapole. O vorbă să fi spus și totul se sfîrșea cu bine ; poate că, dac-ar fi fost legat și altfel de mine, nu s-ar mai fi uitat la fetișcana asta, dar gîndul acelei vorbe mă cutremura. Acum, Clelia, a cîști-

gat partida. De ce să mă mir? Ea are douăzeci de ani, iar eu, copleșită de griji, bolnavă, am de două ori vîrsta ei... Trebuie să mor, să sfîrșesc! O femeie de patruzeci de ani nu mai înseamnă ceva decît pentru bărbații care au iubit-o în tinerețe! Acum nu voi mai avea parte decît de satisfacțiile vanității; merită ele osteneala să mai trăiești? Iată încă un motiv de a mă întoarce la Parma și de a petrece. Dacă lucrurile vor lua o anumită întorsătură, mi se va tăia capul. Ei, și? Ce mai am de pierdut? Mă voi purta în așa fel încît să am o moarte măreată și, înainte de a închide ochii, dar numai atunci, îi voi spune lui Fabricio: «Nerecunoscătorule! Toate astea au fost pentru tine!» Da, numai la Parma aș mai putea găsi ceva demn de mine, pentru scurta vreme care-mi rămîne de trăit: voi juca rolul unei înalte doamne. Ce bine ar fi dacă mi-ar mai putea face acum plăcere toate cinstirile care o făceau altădată să moară de ciudă pe marchiza Raversi! Pe atunci, pentru a-mi prețui norocul, trebuia să mă uit în ochii invidiei... Mîndria mea are o singură bucurie: în afară de conte, nimeni nu va ști niciodată adevărata pricină care a pus capăt vieții inimii mele... îl voi iubi pe Fabricio, îl voi ajuta să biruie în viață; dar nu trebuie să strice căsătoria Cleliei ca s-o ia de nevastă... Nu, așa ceva nu se va întîmpla!"

Ducesa ajunsese pînă aici cu tristul ei monolog cînd auzi mare zarvă în casă.

„Aha! își spusese ea. Vin să mă aresteze; cu siguranță că Ferrante a fost prins și a vorbit. Cu atît mai bine! Voi avea de furcă; am să lupt din răspuțeri ca să-mi salvez capul. Dar, în *primul rînd*, nu trebuie să mă las prinsă.“

Ducesa, așa cum se afla, îmbrăcată cam sumar, fugi în fundul grădinii. Tocmai cînd voia să sară mica îngrăditură de cărămidă și să o ia peste cîmp, văzu pe cineva intrînd în camera ei. Îl recunosc pe Bruno, omul de încredere al contelui : intrase singur, însoțit de cameristă. Ducesa se apropie de o fereastră mare, ce dădea în grădină. Omul vorbea cu camerista despre rănile pe care le primise. Ducesa se reîntoarce în casă. Bruno aproape că se aruncă la picioarele ei, implorînd-o să nu-i vorbească contelui despre întîrzierea cu care i se înfățișase.

— Numai decît după moartea principelui, adăugă el, domnul conte a dat ordin tuturor căpitanilor de poștă să nu mai dea cai nici unui supus al principatelor Parmei. A trebuit, prin urmare, să mă duc pînă la Pad cu caii domnului conte ; dar, la ieșirea de pe bac, trăsura s-a răsturnat, s-a făcut bucăți, iar eu am fost atît de zdrelit, că nu m-am mai putut urca pe cal, cum ar fi fost de datoria mea.

— Bine, lasă, vorbi ducesa, sînt ceasurile trei dimineața ; am să spun că ai ajuns la amiază ; dar să nu mă dai de gol.

— Recunosc bunătatea dintotdeauna a doamnei ducese.

Vom pomeni, acum, de lucruri foarte urite pe care pentru mai multe pricini, am fi vrut să le trecem sub tăcere ; însă sîntem totuși siliți să vorbim de acele întîmplări care intră în domeniul nostru, de vreme ce au drept teatru inima persoanelor noastre.

— Dar pentru Dumnezeu ! Cum de a murit marele nostru principe ? îl întrebă ducesa pe Bruno.

— Era la o vînaătoare de păsări de baltă, pe malurile Padului, cam la vreo două leghe de

Sacca. A căzut într-o groapă plină cu bălării; cică era lac de nădușeală și l-ar fi prins frigul; a fost dus într-o căsuță singuratică, unde, după câteva ceasuri, a dat ortul popii. Alții spun că ar fi murit și domnii Catena și Borone și că totul s-ar fi tras de la niște vase de aramă coclite, ale țaranului la care s-au oprit cu toții să mănince. Ce să vă mai spun, smintiții de iacobini, care vorbesc vrute și nevrute, zic că ar fi la mijloc o otravă. Am mai aflat că prietenul meu Toto, care e furier la curte, ar fi pierit și el, dacă n-ar fi avut parte de îngrijirile inimoase ale unui soi de vagabond care, pasămite, se pricepe să doftoricească și care l-a pus să-și facă o fiertură cu niște buruieni foarte ciudate. Dar acum, nici nu se mai vorbește de moartea principelui: era un om tare hain. Când am plecat, poporul se aduna să-l măcelărească pe procurorul general Rassi; avea apoi de gând să dea foc porților fortăreței, ca să încerce să-i libereze pe deținuți. Dar se spune că Fabio Conti ar fi pus în bătaie tunurile. Alții pretind că soldații din fortăreață ar fi turnat apă peste praful de pușcă, ca să nu poată trage în firtații lor. Dar am aflat un amănunt și mai vrednic de luare-aminte: în timp ce felcerul din Sandolaro imi oblojea brațul scrîntit, a sosit de la Parma un om, care povestea că mulțimea, recunoscîndu-l pe stradă pe Barbone, faimosul intendent al fortăreței, l-a cotonogit în bătai și apoi l-a spînzurat de copacul cel mai apropiat de intrarea cetățuii. După aceea, au pornit cu mic cu mare spre palat, ca să facă țandări marea statuie a răposatului principe în grădina din față. Însă domnul conte a poruncit ca un batalion de gardă să se alinieze în fața statuii și a trimis vorbă că nimeni nu va scăpa cu viață dacă intră în gră-

dină — și mulțimea a dat înapoi. Dar lucrul cel mai ciudat, și pe care omul venit din Parma, un fost jandarm, mi l-a spus de mai multe ori, este că domnul conte a tras câteva picioare generalului P..., comandantul gărzii principelui și, după ce i-a rupt epoletii, a pus pe doi pușcași să-l dea afară din grădina palatului.

— Ah, cum îl recunosc pe conte ! strigă ducesa cu o explozie de bucurie, pe care nici ea n-ar fi prevăzut-o cu o clipă înainte : nu va suferi niciodată o jignire adusă principesci noastre. Cît despre generalul P..., din devotament față de stăpînii lui de drept, nu s-a învoit niciodată să slujească pe uzurpator, în timp ce contele, mai puțin delicat, a luat parte la toate campaniile din Spania, ceea ce i s-a reproșat adesea la curte.

Ducesa deschisese scrisoarea contelui, dar se întrerupea mereu din citit, ca să-i pună lui Bruno zeci de întrebări.

Scrisoarea era scrisă cu mult haz ; contele folosea termenii cei mai înfiorători, dar o nestăvilită bucurie părea să izbuenească la fiece cuvînt al său ; ocolea amănuntele asupra morții de care fusese lovit suveranul și încheia scrisoarea în felul următor :

„In sfîrșit, scumpa mea, te poți întoarce ! Dar te sfătuiesc să mai aștepti o zi-două ștafeta pe care ți-o va trimite principesa, după cum nădăjduiesc, azi sau mîine ; trebuie ca întoarcerea ta să fie plină de strălucire, după cum plecarea a fost plină de îndrăzneală. Cît despre «marele criminal» din preajma ta, am de gînd să pun să fie judecat de doisprezece judecători, aduși anume din toate colțurile țării. Dar, ca să pedepsim pe acest

monstru așa cum i se cuvine, trebuie mai întâi să pot face moaște cu foile primei sentințe, dacă totuși există.“

Contele redeschisese scrisoarea ca să adauge următoarele rînduri :

„Iată acum o altă poveste : adineauri, am pus să se împartă gloanțe celor două batalioane ale gărzii. Mă voi bate și voi merita porecla de «crud» pe care au binevoit să mi-o dea de atîta vreme liberalii. Generalul P..., mumia asta bătrînă, a îndrăznit să spună, în cazarmă, că ar trebui să se stea de vorbă cu poporul, care-i pe jumătate răscolat. Îți scriu din mijlocul străzii ; mă duc la palat, unde nu vor putea intra decît trecînd peste leșul meu. Rămii cu bine ! Dacă mor, va fi adorîndu-te, totuși, ca și în timpul vieții. Nu uita să trimiți să se ridice trei sute de mii de franci, depuși pe numele tău la D..., la Lyon.

Ar trebui să-l vezi pe nenorocitul de Rassi ; e pămîntiu la față și umblă fără perucă ; nici nu-ți poți închipui cum arată ! Poporul vrea neapărat să-l spînzure ; ar fi mare păcat, căci i s-ar cuveni să fie legat de cozile a patru cai și sfîșiat. Voia să se adăpostească în palatul meu și alerga după mine, pe stradă. Nu prea știu ce să mă fac cu el... Nu pot nici să-l duc la palatul princiar, fiindcă ar însemna să îndrept răscoala într-acolo. F... își va da seama cît de mult țin la el ; primele mele vorbe către Rassi au fost : să-mi dai sentința împotriva domnului del Dongo și toate copiile pe care le mai ai, și spune tuturor judecătorilor necinstiți, din pricina cărora a izbucnit acum răscoala, că am să-i spînzur, ca și pe dumneata, scumpul meu amic, dacă mai suflă o singură vorbă despre această sentință care n-a existat niciodată.

În numele lui Fabricio, trimit o companie de grenadieri arhiepiscopului. Rămîi cu bine, scumpa mea ! Palatul meu va fi ars și voi pierde drăgălașele tale portrete. Alerg în curte ca să cer destituirea păcătosului general P..., care-și face de cap; lingusește josnic gloata, așa cum altădată îl lingusea pe răposatul principe. Toți generalii aceștia mor de frică; cred că am să cer să fiu numit generalissim."

Ducesa dovedi că era în stare să fie și puțin răutăcioasă : nu trimise de îndată pe cineva la Fabricio să-l trezească. O cuprinsese un acces de admirație pentru conte, care aducea mult cu dragostea. „Cu cît chibzuiesc, cu atît mai mult mă bate gîndul să mă căsătoresc cu el“, își spuse ea. Apoi se apucă numaidecît să-i scrie și trimise scrisoarea printr-unul din servitorii ei. În noaptea aceea, ducesa nu avu vreme să fie nefericită.

A doua zi, spre amiază, zări o barcă cu zece vîslași care despica cu iuteală apele lacului ; Fabricio și ducesa deslușiră curînd, în ea, un om ce purta livreaua curții din Parma. Era, într-adevăr, o ștafetă care, încă înainte de a coborî din barcă, îi strigă ducesei : „Răscoala a fost înăbușită.“ Ștafeta îi înmînă mai multe scrisori din partea conțelului, o scrisoare demnă de admirație din partea principesei și un decret al principelui Ranucio-Ernest al V-lea pe pergament, prin care era numită ducesă de San-Giovanni și mare maestră de ceremonii a principesei mame. Tinărul principe, savant mineralog, pe care ducesa îl socotea un nătărău, dădu dovadă de duh scriindu-i un bilețel în care însă, spre sfîrșit, vorbea de dragoste. Răvașul începea astfel :

„Contele spune, doamnă ducasă, că este mulțumit de mine; adevărul este că am înfruntat, alături de el, cîteva gloanțe, iar calul mi-a fost rănit. Văzînd vîlva care se face pentru atîta lucru, doresc cu nerăbdare să iau parte la o adevărată bătălie, dar care să nu fie îndreptată împotriva supușilor mei. Datoriez totul contelui. Toți generalii mei, care nu luaseră niciodată parte la vreun război, s-au purtat ca niște iepuri; cred că doi sau trei s-au refugiat tocmai la Bolonia. De cînd o mare și tristă împrejurare mi-a dat puterea, nu am semnat decret care să-mi fi făcut atîta plăcere ca cel ce vă numește mare maestră a curții mamei mele. Mama și cu mine ne-am amîntit că dumneavoastră ați admirat frumoasa priveliște ce se oferă din micul palat din San-Giovanni, care a aparținut odinioară — cel puțin așa se spune — lui Petrarca; mama a voit să vă dăruiască această moșioară. Iar eu, neștiînd ce să vă dăruiesc și neîndrăznind să vă ofer tot ceea ce vă aparține, v-am făcut ducasă a țării mele; nu știu dacă sînteți îndeajuns de erudită ca să știți că Sanseverina este un titlu roman. Am conferit marea cruce a ordinului meu cînstitului arhiepiscop, care a dat dovadă de o tărie destul de rară la un om de șaptezeci de ani. Nădăjduiesc că nu-mi veți lua în nume de rău că am chemat înapoi toate doamnele trimise în surghiun. Mi se spune că de acum înainte va trebui neapărat să scriu, înaintea semnăturii, cuvintele al dumneavoastră iubit... Dar sînt mîhnit că voi fi nevoit să fac, în dreapta și-n stînga, o afirmație care nu este cu totul adevărată decît atunci cînd mă adresez domniei-voastre.

Al dumneavoastră iubit
Ranucio-Ernest

Cine s-ar mai fi îndoit, judecînd după tonul acestei scrisori, că ducesa se bucură de cea mai înaltă trecere? Totuși ea găsi ceva foarte ciudat în alte scrisori ale contelui, primite cu două ceasuri mai tîrziu. Fără să-i dea vreo explicație, o sfătuia să întîrzie cu cîteva zile întoarcerea la Parma și să-i scrie principesei că e foarte bolnavă. Ceea ce nu-i împiedică, pe ducesă și pe Fabricio, să plece îndată după-masă. Ţelul ducesei, pe care nu și-l mărturisea nici ei însăși, era să grăbească nunta marchizului Crescenzi; Fabricio fu tot drumul în culmea fericirii; avea izbucniri de voioșie care îi părură mătăsii sale de-a dreptul copilărești. Nădăjduia să o revadă pe Clelia; era hotărît să o răpească, fie chiar și fără voia ei, dacă acesta ar fi fost singurul mijloc care mai rămînea pentru a-i zădărnici căsătoria.

Călătoria ducesei și a nepotului ei fu foarte veselă. La un han de poștă, înainte de Parma, Fabricio se opri o clipă ca să-și pună veșmintele de slujitor al bisericii; de obicei, umbla îmbrăcat ca un om în doliu. Cînd se reîntoarce în camera ducesei, aceasta îi spuse:

— Găsesc ceva suspect și inexplicabil în scrisorile contelui. Dacă m-ai asculta, ai rămîne aici cîteva ceasuri; am să-ți trimit o ștafetă de îndată ce voi fi vorbit cu marele nostru ministru.

Numai cu multă greutate se lăsă convins Fabricio că era mai chibzuit să procedeze astfel. Contele o primi pe ducesă, pe care nu o mai numea decît „soția mea”, cu manifestări de bucurie demne de un copil de cincisprezece ani. Multă vreme nu voi să vorbească nimic despre politică, dar cînd trebuiră, totuși, să se întoarcă la trista înțelepciune, spuse:

— Ai făcut foarte bine că nu l-ai lăsat pe Fabricio să se întoarcă în chip oficial ; trăim aici, în plină reacțiune. Ghicește pe cine mi-a dat principele drept coleg, pe cine l-a făcut ministru de Justiție ! Pe Rassi, draga mea, pe Rassi, pe care l-am tratat ca pe un neisprăvit ce este, în ziua marii dezlănțuiri. Și fiindcă a venit vorba, te anunț că s-a tras cu buretele peste tot ce s-a petrecut aici. Dacă citești gazeta noastră, vei vedea că un conțopist de la cetățuie, un oarecare Barbone, a murit într-un accident de trăsură. Cît despre cei peste șaiszeci de amăriți pe care am pus să-i împrăste cu gloanțe, în timp ce atacau statuia principelui, din grădina palatului, sînt teferi și se află, chipurile, în călătorie. Conte Zurla, ministrul de Interne, s-a dus el însuși la locuința fiecăruia dintre acești nefericiți eroi și a dat familiei sau prietenilor cîte cincisprezece galbeni, cu porunca să spună că mortul e plecat în călătorie și cu amenințarea limpede a pușcării, dacă ar lăsa să se înțeleagă că a fost ucis. Un om din propriul meu minister, acela al Afacerilor Străine, a fost trimis în misiune pe lingă ziariștii din Milano și Torino, ca să-i convingă să nu vorbească în nici un fel despre *nefericita întîmplare* ; aceasta este expresia consacrată. Omul acesta trebuie să se repeadă și la Paris și la Londra, ca să dezmință, în toate ziarele și aproape oficial, tot ce se va fi putut spune despre tulburările de la noi. Un alt agent s-a dus la Bolonia și la Florența. Am ridicat din umeri.

Dar lucrul cel mai hazliu la vîrsta mea, este că am cunoscut o clipă de entuziasm, ținînd o cuvîntare soldaților din gardă și smulgînd epoleții fricosului general P... În clipa aceea, mi-aș fi dat fără șovăială viața pentru principe ; acum recu-

nosc că ar fi fost un chip prostesc de a-mi sfîrși zilele. Astăzi, așa tinerel și de treabă cum este, principele ar da o sută de galbeni ca să mor de boală ; nu îndrăznește încă să-mi ceară demisia, dar ne vorbim cît mai rar cu puțință și eu îi trimit o sumedenie de rapoarte scurte, în scris, așa cum făceam și cu răposatul, după întemnițarea lui Fabricio. Și pentru că veni vorba de el, să știi că n-am putut face moaște cu sentința semnată împotriva lui, pentru bunul motiv că ticălosul de Rassi nu mi-a dat-o. Ai făcut, deci, foarte bine să-l împiedici pe Fabricio să se întoarcă aici oficial. Sentința este și acuma executorie ; cred, totuși, că astăzi Rassi nu ar îndrăzni să-l mai aresteze pe nepotul nostru, dar se prea poate să îndrăznească peste cincisprezece zile. Dacă Fabricio ține neapărat să se întoarcă în oraș, trebuie să vină să locuiască la mine.

— Dar care e pricina tuturor acestor lucruri ? exclamă ducesa mirată.

— I s-a spus principelui că eu mi-aș da aere de dictator și de izbăvitor al patriei și că vreau să-l duc de nas ca pe un copil ; mai mult, că vorbind despre el, aș fi rostit cuvîntul acesta nenorocit de *copil*. S-ar putea să fie adevărat : eram exaltat în ziua aceea. De pildă, vedeam în el un om mare, fiindcă nu-i era prea frică în mijlocul primelor gloanțe care îi suflau pe la ureche. Apoi, nu e lipsit de minte, are chiar un fel de a fi mai presus de acela al tatălui său. Eu unul voi afirma neconținut că, în adîncul inimii, este cinstit și bun ; dar inima aceasta sinceră și tînără se minie cînd i se aduc la cunoștință cine știe ce tertipuri, și își închipuie că cineva trebuie să aibă o inimă cum nu se poate mai neagră ca să interpreteze în

felul acesta lucrurile : gîndește-te la creșterea pe care a primit-o.

— Excelența-voastră trebuia să prevadă că într-o zi, copilul acesta va fi el stăpîn și să-i dea drept educator un om cu mintea luminată.

— În primul rînd, avem pilda abatelui de Condillac¹ care, chemat de marchizul de Felino², înaintașul meu, a făcut din elevul lui doar un rege al nătărăilor. Se ducea la slujbă, dar în 1796 n-a știut să negocieze cu generalul Bonaparte, care ar fi întreit întinderea principatelor lui. În al doilea rînd, niciodată nu m-am gîndit că am să rămîn ministru zece ani la rînd. Acum, că sînt scîrbit de toate — și asta mi s-a întimplat în ultima lună — vreau doar să adun un milion, înainte de a lăsa în plata domnului babilonia asta, pe care tot eu am scăpat-o. Fără mine, Parma ar fi fost timp de două luni republică și l-ar fi avut ca director pe poetul Ferrante Palla.

Numele acesta o făcu pe ducasă să roșească : contele nu știa nimic.

— Vom cădea în monarhia obișnuită a secolului al XVIII-lea : duhovnicul și amanta. La drept vorbind, pe principe nu-l interesează decît mineralogia și, poate, dumneavoastră, doamnă. De cînd a început să domnească, valetul lui personal, pe al cărui frate l-am făcut căpitan, deși nu era în armată decît de nouă luni, valetul acesta, zic, s-a apucat să-i bage în cap că trebuie să fie mai fericit decît ceilalți oameni, fiindcă o să-și vadă profilul pe monedele de aur. De pe urma acestei strălucite idei, l-a apucat plictisul.

¹ Filozof francez (1715—1780), preceptorul ducelui Ferdinand de Parma, nepotul lui Ludovic al XV-lea.

² Om de stat din Parma, ministru (1711—1744).

Acum îi trebuie un aghiotant, ca leac împotriva plictisului. Ei bine, chiar de-ar fi să-mi dăruiască faimosul milion de care avem nevoie ca să trăim fără grijă, la Neapole sau la Paris, n-am să primesc să-i fiu eu leacul și să stau cîte patru sau cinci ceasuri pe zi cu alteța-sa. De altfel, cum sînt mai deștept decît el, după o lună de zile m-ar socoti un căpcăun.

Răposatul principe era hain și invidios, dar se bătuse în război și comandase trupe, ceea ce îi dădea o anumită ținută ; găseai în el stofă de suveran și, de bine de rău, puteam să-i fiu ministru. Pe cînd sub copilul acesta de treabă și cu inimă într-adevăr bună, sînt silit să fiu un intrigant. Iată-mă rivalul celei din urmă femeiuști din castel, și încă un rival bicisnic, fiindcă, din dispreț, voi trece cu vederea peste o sută de amănunte de care ar trebui să țin seama. De pildă, acum trei zile, una din femeile care schimbă în fiecare dimineată prosoapele în apartamentele palatului, a făcut în așa fel ca principele să creadă că și-a pierdut cheia de la una din mesele lui de lucru englezești. Drept urmare, alteța-sa nu s-a mai ocupat de nici una din treburile ale căror dosare se aflau în acea masă de lucru ; cu douăzeci de franci se puteau scoate scîndurelele de pe fundul mesei sau se puteau folosi niște chei false. Dar Ranucio-Ernest al V-lea mi-a explicat că, în felul acesta, s-ar putea da deprinderi rele lăcătușului curții.

Pînă acum i-a fost peste putință să se țină trei zile în șir de o hotărîre luată. Dacă prin naștere ar fi fost domnul marchiz cutare și ar fi avut avere, acest tînăr principe ar fi fost unul din cei mai prețuiți oameni de la curte ; dar neștiutor și cucernic fiind, cum să țină piept capcanelor meș-

teșugite de care este înconjurat? Din pricina aceasta, salonul dușmanei dumitale, doamna Raversi, este mai puternic ca oricînd; salonul acesta a descoperit acum că aș fi un liberal îndîrjit, că voiam să impun o constituție și cîte alte năzbitii, eu, care am pus să se tragă asupra poporului și care eram hotărît să ucid trei mii de oameni, dacă ar fi fost nevoie, numai să nu las să se atingă cineva de statuia fostului meu stăpîn! Cu scor-nirile acestea despre o pretinsă republică, nebunii ne-ar împiedica să ne bucurăm de cea mai bună dintre monarhii... Ce să-ți mai spun, doamnă, dumneata ești singura persoană făcînd parte din actualul partid liberal — al cărui șef pretind dușmanii mei că aș fi — despre care tînărul nostru suveran să nu se fi exprimat în termeni neplăcuți; arhiepiscopul, cînstit ca întotdeauna, este în plină dizgrație, fiindcă a vorbit așa cum se cu-venea despre ceea ce am făcut în acea *nefericită zi*.

De-abia trecuse ziua aceea, care n-apucase încă să fie numită *nefericită*, cînd era încă adevărat că răscoala existase, că principele i-a și spus arhiepiscopului că, pentru a nu fi obligată să porți un titlu mai mic, căsătorindu-te cu mine, mă va face duce. Acum cred că Rassi, pe care eu l-am înno-bilat cînd îmi vindea tainele răposatului suveran, e cel care va fi făcut conte. Față de o asemenea înălțare, eu voi trece drept un neghiob.

— Și bietul principe, se va înfunda în mocirlă.

— Fără îndoială. Dar, la drept vorbind, el e stăpînul, împrejurare datorită căreia, în cincispre-zece zile, tot caraghioslicul acestei situații va fi uitat. Așa că, scumpă ducesă, să procedăm ca la jocul de table și să fugim împreună.

— Dar nu sîntem de-ajuns de bogați.

— În fond, nici domniei-tale, nici mie, nu ne trebuie lux. Dacă îmi dai, la Neapole, un loc într-o lojă la San-Carlo și un cal, sînt mai mult decît mulțumit ; nu faptul de a avea un dram mai mult sau mai puțin de lux ne va asigura vreodată un rang, ci plăcerea pe care oamenii de duh din cutare sau cutare loc vor gusta-o, poate, venind să bea o ceașcă de ceai la noi.

— Dar, reluă ducesa, ce s-ar fi întîmplat dacă, în acea *nefericită zi*, ai fi stat deoparte, cum nădăjduiesc că vei face de azi înainte ?

— Trupele ar fi trecut de partea poporului, ar fi urmat trei zile de măcel și de incendii (fiindcă țara asta mai are nevoie de o sută de ani pentru ca republica să nu fie o absurditate), apoi două săptămîni de jaf, pînă ce două sau trei regimente de peste hotar ar fi venit să pună capăt tulburărilor. Ferrante Palla, plin de curaj și înflăcărat ca de obicei, se afla în mijlocul poporului ; avea bineînțeles alături vreo duzină de prieteni care acționau în înțelegere cu el, ceea ce îi va da lui Rassi prilejul să facă din această colaborare o superbă conspirație. Fapt este că, îmbrăcat în niște zdrențe de pomină, împărțea aur cu amîndouă miinile.

Uluită de toate aceste vești, ducesa nu întîrzie să se ducă să-i mulțumească principesei.

La intrarea ei în cameră, doamna de onoare însărcinată cu podoabele îi încredință cheița de aur care se purta la cingătoare și care era semnul de deplină autoritate în aripa palatului stăpînită de principesă. Clara-Paolina se grăbi să facă în așa fel, ca toți ceilalți să se retragă ; rămasă singură cu prietena ei, cîteva clipe continuă să vorbească în doi peri. Ducesa nu pricepea prea limpede ce însemna această purtare și răspundea cu

foarte multă fereală. În cele din urmă, principesa izbucni în plîns și, aruncîndu-se în brațele ducesei, exclamă :

— Zilele mele negre or să reînceapă ; fiul meu se va purta cu mine și mai rău ca tatăl lui !

— Îl voi împiedica ! replică cu vioiciune ducesa. Dar, înainte de toate, aș vrea, continuă ea, ca alteta-voastră serenisimă să se înduplece să primească închinarea întregii mele recunoștințe și a adîncului meu respect.

— Ce vrei să spui ? strigă principesa plină de neliniște și temîndu-se de o demisie.

— Rog pe alteta-voastră serenisimă ca, de cîte ori îmi va îngădui să întorc spre dreapta capul idolului de porțelan de pe cămin, să-mi dea, de asemenea, voie să spun lucrurilor pe adevăratul lor nume.

— Asta-i tot, scumpă ducesă ? exclamă Clara-Paulina, ridîcîndu-se și repezindu-se să pună cu mîna ei, în poziția dorită, capul idolului ; vorbește, deci, cu toată libertatea, în calitatea dumitale de mare maestră a curții mele, adăugă ea pe un ton cald.

— Doamnă, spuse ducesa, alteta-voastră a văzut foarte limpede cum stau lucrurile ; sintem amenințată de cele mai mari primejdii. Sentița împotriva lui Fabricio nu a fost anulată ; prin urmare, în ziua în care vor voi să se descotorosească de mine și să lovească în alteta-voastră, îl vor băga din nou la închisoare. Situația noastră este mai rea ca niciodată. În ce mă privește pe mine personal, mă căsătoresc cu contele și ne ducem să ne stabilim la Neapole sau la Paris. Lipsa de recunoștință, a cărei victimă este contele în acest moment, l-a scirbit cu totul de trebile obștești și, dacă n-ar fi grija pe care trebuie s-o

poarte altetei-voastre serenissime, nu l-aş sfătui să mai rămână în harababura aceasta nici chiar dacă principele i-ar oferi o avere. Şi cer altetei-voastre îngăduinţa să-i arăt că, dispunînd de vreo sută treizeci de mii de franci cînd a fost adus la putere, contele Mosca are acum un venit de abia douăzeci de mii de franci. Degeaba am stăruit pe lîngă el, încă mai de mult, să se gîndească şi la averea lui. În lipsa mea, a căutat pricină arendaşilor veniturilor statului, care erau toţi nişte hoţi, şi i-a înlocuit cu alţi hoţi, care i-au dat opt sute de mii de franci.

— Ce-mi aud urechile ! strigă principesa mirată.

— Doamnă, răspunse ducesa cu mult sînge rece, trebuie oare să întorc capul idolului spre stînga ?

— Nu, nu, strigă iarăşi principesa ; dar sînt supărată că un om cu probitatea contelui a putut să se gîndească la un asemenea mijloc de îmbogăţire.

— Fără acest furt, ar fi fost dispreţuit de toate feţele cinstite.

— Dumnezeuule mare, cum este cu putinţă ?

— Doamnă, reluă ducesa, în afară de prietenul meu, marchizul Crescenzi, care are trei sau patru sute de mii de franci venit, toată lumea fură aici. Şi cum să nu se fure, într-o ţară în care recunoştinţa pentru cele mai mari servicii nu ţine nici o lună ? Nimic nu rezistă şi nu supravieţuieşte dizgraţiei în afara banului. Îmi voi îngădui, doamnă, să vă dezvălui nişte adevăruri cumplite.

— Îţi îngădui să le spui, încuviinţă prinţesa cu un oftat adînc, deşi îmi sînt cît se poate de neplăcute.

— Ei bine, doamnă, fiul dumneavoastră, principele, cu toate că este un om cu desăvîrşire cumsecade, poate să vă facă mult mai nenorocită decît

v-a făcut tatăl lui. Răposatul suveran avea oarecare personalitate, cam atît cît are orice om. Suveranul nostru de astăzi nu e niciodată sigur că o să dorească trei zile la rînd același lucru ; prin urmare, ca să poți fi sigur de el, trebuie să-i fii mereu în preajmă și să nu-l lași să vorbească cu nimeni. Cum lucrul acesta nu va fi greu de descoperit, noul partid arhireacționar, condus de cele două strălucite capete bine știute, Rassi și marchiza Raversi, va căuta să facă rost fiului domniei-voastre de o amantă. Această amantă va avea voie să-și asigure soarta și să dispună de cîteva posturi de mîna a doua : în schimb, va trebui să răspundă față de partid de atitudinea principelui, pe care o vor neschimbată.

În ce mă privește, am nevoie ca Rassi să fie surghiunit și scuipat în față ; vreau, de asemenea, ca Fabricio să fie judecat de cei mai cinstiți magistrați care vor putea fi găsiți în țara asta. Dacă acești domni recunosc, așa cum nădăjduiesc, că Fabricio e nevinovat, va fi firesc să i se îngăduie arhiepiscopului să-l ia ca locțiitor, cu drept de moștenire la cîrja arhiepiscopală. Dacă nu, contele și cu mine ne retragem ; înainte de a pleca, voi da acest sfat alteței-voastre serenissime : să nu-l ierte niciodată pe Rassi și să nu părăsească nici o clipă principatele fiului ei. Cît timp va sta în preajma lui, fiul acesta, într-adevăr bun, nu-i va pricinui nici un neajuns.

— Am urmărit raționamentul dumitale cu toată atenția cerută, răspunse principesa zîbind ; va trebui, oare, să iau asupra mea sarcina de a găsi eu o amantă fiului meu ?

— Nu, doamnă, dar pînă una alta, căutați să faceți în așa fel ca salonul alteței-voastre să fie singurul în care să se distreze.

Convorbirea se prelungi la nesfârșit, pe același ton ; vălurile cădeau astfel unul cîte unul de pe ochii neștiutoarei dar înțeleghătoarei principese.

Ducesa trimise o ștafetă să-l vestească pe Fabricio că se putea întoarce în oraș, într-ascuns. Fabricio veni, dar ducesa abia mai apuca să-l vadă ; își petrecea tot timpul, îmbrăcat în țaran, în baraca de scinduri a unui negustor de castane, din fața intrării fortăreței, sub copacii locului de plimbare.

Ducesa organiză serate foarte plăcute la palat, unde nu se pomenise nicicînd atîta voie bună. În tot cursul acelei ierni, fu mai veselă și mai binevoitoare ca oricînd, deși trăia înconjurată de cele mai mari primejdii. În acest răstimp, nu i se mai întimplă decît cel mult de două ori să se gîndească la ciudata schimbare a lui Fabricio cu simțămîntul că această schimbare însemnase, cît de cît, o nenorocire pentru ea. Tinărul principe venea de vreme la plăcutele serate ale mamei sale, care îi spunea mereu :

— Du-te de guvernează ; mă prind că se află pe biroul tău peste douăzeci de rapoarte care așteaptă un „da“ sau un „nu“ și nu vreau să mă învinovățească Europa că fac din tine un rege trîndav, ca să domnesc în locul lui.

Sfaturile acestea aveau neajunsul să fie date tocmai în clipele cele mai nepotrivite, cu alte cuvinte cînd altea-sa, biruindu-și sfiala, lua parte la vreun joc de societate care îi făcea o deosebită plăcere. De două ori pe săptămînă aveau loc serbări cîmpenești la care, sub pretext că îl face pe suveran să-și cîștige dragostea poporului său, principesa admitea să fie pofțite cele mai frumoase

femei din burghezie. Ducesa era sufletul acestei curți vesele : nădăjduia că aceste frumoase burgheze, care pizmuiau de moarte înalta favoare de care se bucura burghezul Rassi, aveau să povestească principelui vreuna din nenumăratele poilogării ale ministrului. Căci, printre alte născociri copilărești, alțeta-sa își mai pusese în gând să aibă un ministru *moral*.

Rassi avea prea mult discernămint să nu simtă cât de primejdioase erau pentru el aceste strălucite serate de la curtea principesei, conduse de dușmana lui. Nu voise să-i dea contelui Mosca sentința „foarte legală” pronunțată împotriva lui Fabricio ; trebuia, deci, ca sau el sau ducesa să dispară de la curte.

În ziua când avusese loc mișcarea populară, a cărei existență trebuia acum negată dacă voiai să fii bine văzut, se împărțiseră bani poporului. Rassi luă acest punct de plecare : îmbrăcat și mai rău ca de obicei, intră prin casele cele mai năpăstuite din oraș și stătu ceasuri întregi la taifas cu nenorociții care locuiau în ele. Osteneala îi fu bine răsplătită : după două săptămîni, dobîndi siguranța că Ferrante Palla fusese conducătorul din umbră al răscoalei și că tot el, omul acesta care toată viața fusese sărac lipit, ca un mare poet ce era, trimisese pe cineva la Genua să-i vîndă opt sau zece diamante.

Se vorbea, între altele, de cinci pietre de preț care făceau mai mult de patruzeci de mii de franci și care, cu *zece zile înainte de moartea răposatului principe*, fuseseră lăsate la treizeci și cinci de mii fiindcă, după cum se spusese, *era nevoie de bani*.

Cum să descriem bucuria fără margini de care fu cuprins ministrul Justiției la această descoperire ? Își dădea seama că în fiecare zi, la curtea

principesei-mame, se făcea haz pe socoteala lui, iar tânărul suveran, în mai multe rînduri cînd discutase cu el despre treburile statului, îi rîsesse în nas cu toată nevinovăția tineretii. Trebuie să recunoaștem că Rassi avea apucături neobișnuit de plebeiene : de pildă, de îndată ce o discuție îl interesa, punea picior peste picior și își cuprindea pantoful cu mîna. Dacă interesul creștea, își desfăcea batista de stambă roșie pe genunchi — și cîte altele. Principele rîsesse din toată inima de gluma uneia dintre cele mai frumoase femei din burghezie care, știind, de altfel, că avea picioare foarte frumoase, se apucase să imite elegantul gest al ministrului de Justiție.

Rassi ceru o audiență excepțională și-i spuse principelui :

— Alteța-voastră ar fi dispusă să dea o sută de mii de franci ca să știe ce anume a determinat moartea augustului său părinte ? Cu suma aceasta, justiția ar fi în măsură să pună mina pe vinovați, dacă aceștia există.

Răspunsul nu putea fi îndoielnic.

Puțin după aceea, Chékina o vesti pe ducesa că i se oferise o sumă foarte mare ca să lase pe un bijutier să cerceteze diamantele stăpînei sale ; fata refuzase cu indignare. Ducesa o certă că refuzase ; și opt zile mai tîrziu, Chékina primi diamantele pe care să le arate. În ziua hotărîtă pentru această cercetare a diamantelor, contele Mosca puse cîte doi oameni de încredere să supravegheze pe toți bijutierii din Parma și, spre miezul nopții, veni să spună ducesei că bijutierul cel curios nu era altul decît fratele lui Rassi. Ducesa era foarte veselă în seara aceea (se juca la palat o *comme-*

*dia dell'arte*¹, adică o piesă în care fiecare personaj născocoeste replicile pe măsură ce le rosteste, în culise nefiind afișate decît planul acțiunii); avea și ea un rol, iar drept curtezan îl avea în piesă pe contele Baldi, fostul prieten al marchizei Raversi, care se afla și ea de față. Principele, omul cel mai sfios din principatele sale, dar băiat frumos și înzestrat cu inima cea mai duioasă, studia rolul contelui Baldi și voia să-l joace la a doua reprezentație.

— Am foarte puțin timp, îi spuse ducesa contelui; apar în prima scenă a actului doi. Să trecem în sala gărzilor.

Acolo, în mijlocul a douăzeci de soldați, toți foarte ageri și cu urechea ațintită la vorbele primului ministru și ale mării maestre de ceremonii, ducesa îi spuse rîzînd prietenului ei:

— Mă certî întotdeauna cînd destăinuiesc taine fără nici un folos. Datorită mie, Ernest al V-lea a fost chemat la tron; trebuia răzbunat Fabricio, pe care îl iubeam mult mai mult ca acum, deși, și atunci, în chip la fel de nevinovat. Știu bine că nu crezi prea mult în această nevinovăție, dar nu are importanță, de vreme ce mă iubești în ciuda crimelor mele. Ei bine, iată o crimă ade-vărată: am dat toate diamantele mele unui soi de nebun foarte interesant, numit Ferrante Pallă, l-am și îmbrățișat, pentru ca să-l facă să dispară pe omul care voia să-l otrăvească pe Fabricio. Cu ce am păcătuit?

¹ Comedie improvizată; apariția ei este legată de aceea a primei trupe de actori profesioniști la Mantua, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Fiecare actor se specializa în interpretarea unui anumit tip: îndrăgostitul, pedantul etc.

— Ah, aşadar, iată de unde a luat Ferrante banii pentru răscoală! spuse contele puțin cam uluit. Şi îmi spui asta în sala gărzilor?

— Sînt foarte grăbită şi, apoi, Rassi e pe urmele crimei. E adevărat că n-a fost vorba nici o clipă de răscoală, fiindcă mi-e groază de iacobini. Gîndeşte-te la ce-ai aflat acum şi spune-mi părerea după piesă.

— Am să-ţi spun chiar de pe acum că trebuie să-l faci pe principe să se îndrăgostească de dume-neata. Dar, bineînţeles, dragostea lui să rămînă cu totul respectuoasă şi nevinovată.

Ducesa fu chemată să intre în scenă şi plecă în fugă.

Cîteva zile după aceea, primi, prin poştă, o lungă scrisoare caraghioasă, iscălită cu numele unei foste cameriste a ei. Femeia aceasta dorea să servească la curte, dar, din clipa în care îşi aruncă ochii pe epistolă, ducesa îşi dădu seama că nu era nici scrisul, nici stilul ei. Întorcînd foaia să citească şi pagina următoare, văzu căzîndu-i la picioare o iconiţă făcătoare de minuni a sfintei fecioare, învelită într-o pagină tipărită, smulsă dintr-o carte veche. După ce se uită la iconiţă, ducesa citi cîteva rînduri de pe pagina tipărită. Ochii îi străluciră; descifra următoarele cuvinte:

„Tribunul şi-a luat o sută de franci pe lună şi nimic mai mult; cu restul, a încercat să aţîţe focul sacru în inimile îngheţate de egoism. Vulpea este pe urmele mele, de aceea n-am căutat s-o mai zăresc o ultimă dată pe făptura adorată. Mi-a spus că nu-i place republica, ea, care îmi este superioară prin inteligenţă, farmec şi frumuseţe. De altfel, cum să faci o republică fără republicani? Sau poate mă înşel cumva? Peste şase luni, voi străbate pe jos, cu microscopul în mînă, oraşelele

din America și am să văd dacă trebuie să iubesc mai departe singura rivală pe care o aveți în inima mea. Dacă primiți această scrisoare, doamnă baroană, și dacă nici un ochi profan n-a citit-o înaintea dumneavoastră, puneți să se frângă unul din tinerii frasiți sădiți la douăzeci de pași de locul unde am îndrăznit să vă vorbesc întâia oară. Atunci, am să pun să se îngroape sub merișorul cel mare din grădină, pe care v-ați aruncat o dată privirea, în zilele mele fericite, o cutie în care se vor afla unele din acele lucruri pentru care sînt calomniați oamenii care au părerile mele. Firește, nu mi-aș fi îngăduit să scriu, dacă vulpea nu s-ar afla pe urmele mele și n-ar putea ajunge pînă la fătura cerească; a se vedea merișorul peste cincisprezece zile.“

„De vreme ce are la dispoziție o tipografie, își spusese ducesa, vom vedea, peste puțină vreme, apărînd o culegere de sonete. Dumnezeu știe ce nume îmi va da în ele!“

Ambiția ducesei voi să facă o încercare; timp de opt zile, se prefăcu bolnavă și curtea fu lipsită de frumoasele serate organizate de ea. Principesa, foarte scandalizată de tot ceea ce teama de fiul ei o silea să facă chiar de la începutul văduviei, se retrase, în răstimpul acestor opt zile, la o mănăstire, în a cărei capelă se afla înmormîntat principele. Această întrerupere a seratelor apărui în ochii principelui ca un munte de răgaz și plictiseală, ceea ce dădu o lovitură simțitoare creditului de care se bucura ministrul de Justiție. Ernest al V-lea înțelese ce viață anostă îl amenința în cazul cînd ducesa ar fi părăsit Parma, sau ar fi încetat să răspîndească veselia ei la curte. Seratele fură reluate, și suveranul se arăta

din ce în ce mai interesat de *commedia dell'arte*. Ar fi vrut să joace și el un rol, dar nu îndrăznea să mărturisească această dorință. Într-o zi, roșindu-se foarte tare, îi spuse ducesei :

— De ce n-aș juca și eu ?

— Sintem, toți, la poruncile alteței-voastre. Dacă alteța-voastră binevoiește să-mi poruncească, voi pune să se alcătuiască un plan amănunțit de comedie ; cele mai frumoase scene, în care alteța-voastră va avea un rol, le va juca împreună cu mine, și cum la început ni se întâmplă tuturor să șovăim puțin, dacă alteța-voastră va binevoi să mă privească, îi voi sufla eu răspunsurile. Totul fu pregătit dinainte și cu multă îndemnare ; principele, care era foarte sfios, se rușina să se arate astfel ; strădaniile ducesei de a nu răi sfiala aceasta înăscută îl impresionează adânc pe tânărul suveran.

În ziua debutului său, spectacolul începu cu o jumătate de oră mai devreme ca de obicei. În clipa când trecură în sala de spectacol, nu se aflau în salon decât vreo opt sau zece băbății. De ele, principele nu se prea sinchisea. De altfel, crescute la München, în adevăratele principii monarhice, ele aplaudau întotdeauna. Folosindu-se de autoritatea ei, în calitate de mare maestră a curții, ducesa încuie ușa pe unde intrau la spectacol curtenii mai de rînd. Principele, care avea simț literar și o înfățișare plăcută, se descurcă foarte bine în primele scene ; repeta cu inteligență frazele pe care le citea în ochii ducesei sau pe care ea i le sufla. La un moment, în care puținii spectatori aplaudau din toate puterile, ducesa făcu un semn, ușa cea mare fu deschisă și sala se umplu

Într-o clipă de cele mai frumoase femei de la curte, care, găsim-l pe principele frumusețel și în culmea fericirii începuse să aplaude; altă-ș-a roși de plăcere. Juca rolul unui îndrăgostit de ducesă; departe de a-i mai sufla ea răspunsurile, ducesa trebuia curînd să-l îndemne să scurteze scenele, căci suveranul făcea declarații de dragoste care, uneori, o stînghereau pe actriță; replicile lui țineau cîte cinci minute. Ducesa nu mai era frumusețea uluitoare de altădată; întemnițarea lui Fabricio și mai ales șederea pe malul lacului Maggiore, cu un Fabricio tăcut și morocănos, o îmbătrîniseră cu zece ani pe frumoasa Gina. Trăsăturile i se mai înăspriseră; ogîndeau mai multă inteligență și mai puțină tinerețe.

Nu mai aveau decît foarte rar acea drăgălășenie jucăușă a primei tinereți; dar, pe scenă, cu ceva rumeneli și cu tot sprijinul pe care arta îl dă actrițelor, părea încă cea mai frumoasă femeie de la curte. Tiradele înflăcărâte, rostite de principe, treziră luarea-aminte a curtenilor. Toți își spuneau, în seara aceea: Iată-o pe Balbi a actualei domnii. Contele se indignă în sinea lui. La sfîrșitul piesei, ducesa îi spuse suveranului, în fața întregii curți:

— Altă-voastră joacă prea bine; se va spune că este îndrăgostit de o femeie de treizeci și opt de ani, ceea ce ar putea zădărnici căsătoria mea cu contele. De aceea, nu am să mai joc cu altă-voastră decît dacă principele îmi jură că de acum înainte, mi se va adresa doar ca unei femei de oarecare vîrstă, ca doamnei marchize Raversi, de pildă.

Aceeași piesă se mai jucă de trei ori; principele era nebun de fericire. Dar, într-o seară, păru foarte îngrijorat.

— Sau mă înșel eu, spuse marea maestră principesei, sau numitul Rassi caută să ne joace o festă. Aș sfătui-o pe altceta-voastră să fixeze un spectacol pentru mâine; principele o să joace prost și, cuprins de deznădejde, vă va destăinui ceva.

Într-adevăr, suveranul jucă foarte prost; abia putea fi auzit și nu știa cum să-și mai încheie frazele. La sfârșitul primului act, aproape că avea lacrimi în ochi; ducea stătea în preajma lui, dar rece și nemișcată. Rămânind o clipă singur cu ea în salonul actorilor, se duse și închise ușa.

— N-am să mai pot juca actul al doilea și al treilea, îi spuse el. Nu vreau în ruptul capului să fiu aplaudat de politețe; aplauzele primite astă-seară îmi sfîșie inima. Sfătuiește-mă ce trebuie să fac.

— Am să ies pe scenă să vă fac o plecăciune adincă și o alta publicului, ca un adevărat director de teatru, și am să anunț că, întrucît actorul care interpreta rolul lui *Lelio*¹ s-a îmbolnăvit pe neașteptate, spectacolul se va încheia cu cîteva bucăți muzicale. Contele Rusca și mica Ghisolfi vor fi încîntați să se producă în fața unei atît de strălucite asistențe, cu glăscioarele lor acrișoare.

Principele luă mîna ducesei și o sărută cu înflăcărare.

— De ce nu ești bărbat? îi spuse el. Mi-ai putea da un sfat bun: Rassi mi-a înaintat declarațiile a o sută optzeci și doi de martori, privitoare la niște preținși ucigași ai tatălui meu. În afară de aceste declarații, mi-a mai înmînat un act de acuzare de peste două sute de pagini; trebuie să citească toate hîrtoagele astea și, pe deasupra, i-am

¹ Tipul îndrăgostitului în *commedia dell'arte*.

mai dat și cuvîntul de onoare să nu suflu o vorbă contelui. Povestea asta o să ducă la execuții. De pe acum, Raversi îmi cere să trimit niște oameni să răpească din Franța, de la Antibes, pe Ferrante Palla, pe acest mare poet pe care îl admirat de mult. Se află acolo, sub numele de Poncet.

— Din ziua în care veți pune să fie spinzurat un singur liberal, Rassi va fi legat de minister cu lanțuri de fier : ceea ce și urmărește, mai presus de orice. În schimb alteța-voastră nu va mai putea da de știre, cu două ceasuri înainte, că se duce la plimbare. Nu voi vorbi nici principesei nici contelui despre strigătul de durere pe care l-ați lăsat să vă scape ; dar fiindcă, potrivit jurămîntului meu, nu trebuie să păstrez nici o taină față de principesă, aș fi fericită dacă alteța-voastră s-ar învoi să destăinuiască mamei sale aceleași lucruri care i-au scăpat față de mine.

Sugestia aceasta îl făcu pe suveran să-și uite mihnirea de actor *netalentat*.

— Ei bine, anunț-o atunci pe mama că o aștept în camera ei cea mare de lucru.

Suveranul părăsi culisele, străbătu salonul prin care se intra în sala de teatru, îndepărtă, pe un ton aspru, pe marele șambelan și pe aghiotantul de serviciu, care se ținea de el ; la rindu-i, principesa părăsi în mare grabă spectacolul. Ajunsă în camera de lucru, marea maestră făcu o plecăciune adîncă mamei, și fiului și îi lăsă singuri. E lesne de închipuit ce fierbere se iscă la curte. De altfel, întîmplările de felul acesta erau cele care îi dădeau tot hazul. După vreun ceas, principele însuși se arătă la ușă și o chemă pe ducesă ; Clara-Paulina plîngea, iar fiul ei era galben și tras la față.

„Iată niște oameni slabi care, atunci cînd sînt prost dispuși, caută un prilej de a se minia pe cineva“, își spuse marea maestră. La început, mama și fiul își luau mereu vorba unul altuia, pentru a-i da o sumedenie de amănunte ducesei, care, în răspunsurile ei, se feri să-și dea vreo părere. Timp de două ucigătoare ceasuri, cei trei actori, ai acestei plicticoase scene, nu ieșiră din rolurile arătate mai sus. În cele din urmă, principele se duse să aducă el însuși uriașele mape depuse de Rassi pe biroul lui. Ieșind din camera cea mare de lucru a mamei sale, dădu cu ochii de întreaga curte care aștepta.

— Plecați, lăsați-mă în pace ! strigă el pe un ton foarte nepoliticos, cu care nimeni nu-l mai auzise vorbind pînă atunci. Suveranul nu voia să fie văzut ducînd el singur mapele — un suveran nu trebuie să ducă nimic. Cît ai clipi din ochi, curtenii se făcură nevăzuți. Cînd se întoarce, principele nu-i mai găsi în saloane decît pe lacheii care stingeau luminările ; îi dădu afară furios, ca și pe bietul Fontana, aghiotantul de serviciu, care, dintr-un exces de zel, avusese stîngăcia să rămînă.

— Astă-seară, toată lumea se întrece să mă facă să-mi ies din sărite, îi spuse el supărat ducesei, cînd reveni în camera de lucru ; o știa foarte inteligentă și era furios văzînd-o că se încăpățînează, în mod vădit, să nu-și dea cu părerea. În ceea ce o privea, ducesa era hotărîtă să nu spună ceca ce crede decît dacă avea să-i fie cerut *anume*. Se mai scurse încă o jumătate de ceas, înainte ca principele, pătruns de demnitatea lui, să se hotărască să-i spună :

— Dar dumneavoastră, doamnă, nu ziceți nimic?

— Sînt aici ca să slujesc pe 'prîncipesă și să uit pe loc ceea ce se vorbește în fața mea.

— Ei bine, doamnă, vorbi suveranul, roșindu-se foarte tare, vă poruncesc să vă dați părerea.

— Crimele se pedepsesc pentru a nu fi reînoite. Răposatul principe a fost otrăvit? E foarte îndoielnic. A fost otrăvit de iacobini? E ceea ce Rassi ar da mult să poată dovedi, fiindcă ar deveni, pentru alteța-voastră, o unealtă veșnic trebuincioasă. În acest caz însă, alteța-voastră, care-i abia la începutul domniei, își pregătește multe serii la fel cu aceasta. Supușii voștri spun, îndeobște, ceea ce este și adevărul, că alteța-voastră are inimă bună. Atîta vreme cît nu va porunci să fie spînzurat un liberal, va continua să se bucure de această faimă și nimeni nu se va gîndi să-i dea otravă.

— Concluzia dumitale este vădită, strigă principesa supărată; nu vrei să fie pedepsiți ucigașii soțului meu!

— Dacă e să judecăm după aparențe, înseamnă că sînt legată de ei printr-o caldă prietenie.

Ducesa citea în ochii principelui că acesta o credea întru totul înțeleasă cu mama sa, pentru a-i impune un anumit fel de a se purta. Între cele două femei urmă un schimb de replici tăioase, în urma cărora ducesa spuse că nu va mai rosti o singură vorbă și se ținu de cuvînt; dar, după o lungă discuție cu mama sa, tînărul suveran îi porunci din nou să-și dea părerea.

— Iată ce jur altețelor-voastre că nu am să mai fac.

— Dar e o adevărată copilărie! strigă principela.

— Te rog să vorbești, doamnă ducesă, spuse principesa, pe un ton plin de demnitate.

— Vă rog stăruitor să mă scutiți de această îndatorire, doamnă. Dar alteța-voastră, adăugă ducesa, întorcându-se spre suveran, citește la perfecție franțuzește : ca să potolească cugetele noastre tulburate, de ce nu ar binevoi să ne citească o fabulă de La Fontaine ?

Principesa găsi acest ne foarte obraznic, dar păru, în același timp, mirată și înveselită când marea doamnă de onoare, care se dusesese, cu cel mai desăvârșit singe rece, să deschidă biblioteca, se întoarse cu un volum din *Fabulele* lui La Fontaine ; răsfoi câteva clipe volumul, apoi spuse, întinzându-i prințului :

— Rog din toată inima pe alteța-voastră să citească fabula *în întregime*.

GRĂDINARUL ȘI BOIERUL ¹

*Un iubitor de zarzavaturi
împrejmuise o grădină
și toată țarina vecină
cu gard stufos și trainic, de mărăcini, la haturi.
Ți-era mai mare dragul să vezi atâtea straturi
de cimbru, de măcrișuri, lăptuci și iasomie,
să-i facă Margaretei buchet la cununie !
Dar toată fericirea pe care-am arătat-o,
un Iepure obraznic cumplit a tulburat-o.
Iar Grădinarul nostru, în ciuda lui nătingă,
s-a dus la Pircălabul cetății, să se plîngă :
Degeaba-l fugărise cu bulgări și cu bățul,
că-mpielițatul ăsta venea să-și ia ospățul
în zori și către seară, de două ori pe zi.
Capcanele, nici pînda, nu l-au putut opri.
E vrăjitor, pesemne : nu-i chip să-l pui pe goană...*

¹ La Fontaine : *Fabule*, VI. 4, pp. 164—165. Traducere de Aurel Tita, E.S.P.L.A., 1958.

— Ce vrăjitor?... Să fie și Tartoru-n persoană,
că-i dărucește Griva împielită blană !
Ascultă-mă pe mine : prea și-a făcut de cap !
Dar mâine vin și — sigur — de el am să te scap...
Cu haita și hăitașii sosind în bătătură,
ceru întii, Boierul, să ia ceva în gură.
— A, uite fetișcana ! Nu, zău, dar știi că-mi place ?
Ia fă-te, neiculiță, mai încoace !

Îi vom găsi un mire frumos ca trandafirul
și-o trebui, bădie, să-ți scotocești chimirul !...
Îndată, Pircălabul o trage lingă dînsul,
o mîngîie pe mîină, batista-i dichisește,
se zbenguie cu fata strengărește...

Pe fată, de rușine, mai c-o înecă plînsul.
Se apără cum poate, dar cu nespus respect.
Chiar tatălui îi pare, cu timpul, cam suspect...
Puhoiu-n vremea asta dă vraiste prin oale
și lasă și cămara cu rafturile goale.

— O, șuncile, pe culme, ce minunat șiraș !

— Sînt ale dumitale ! — Da?... Le primesc cu
drag !...

Se-mbuibă matahala-n cuirasă
și dă porunci, prin casă, ca acasă.

Tot îmbiindu-și ceata,
bea vinul cu găleata
și-i giugiulește fata.

Porni, apoi, alaiul în sunete de goarne
să juri că lumea-ntreagă e-n stare s-o răstoarne.
Păcat de-așa răzoare, de-atîtea mîndre strături !
Adio, praz, cicoare, plăpînde zarzavaturi !

Din toate n-a rămas — mai este vorbă ? —
nici cît să pui măcar o dată-n ciorbă.

În iureșul năvalei lor cumplite,
tot vînturînd grădina în copite,
găsiră urechiatul sub o varză,
stufoasă ca o tufă și-naltă cît o barză.

*Trezit și el din somn de-atîta gură,
fîșni și tuleo, pîrleo, spre luncă, prin spărtură !
Gealații strică gardul, călări, pe urma lui,
dar Iepurele, ia-l de unde nu-i !
„Joc de boieri !“ gîndește stăpînu-ncremenit,
văzînd că într-un ceas l-au păgubit
mai rău decît, un veac întreg, ar fi putut
întreaga iepurime din ținut.*

*Dreptatea celor mari — vedeți de-aici —
mai rea-i ca nedreptatea celor mici.*

Citirea fabulei fu urmată de o lungă tăcere. Principele se plimba prin cameră, după ce se dusesese să pună el însuși, la loc, volumul.

— Și-acum, doamnă, te vei îndupleca să vorbești? îi spuse principesa.

— Desigur că nu, doamnă. Atîta vreme cît alte-ța-sa nu mă va fi numit ministru ; dacă aş vorbi acum, aş risca să-mi pierd locul de mare maestră a curții.

O nouă tăcere, de o lungă jumătate de ceas. În cele din urmă, Clara-Paolina își aminti de rolul jucat pe vremuri de Maria Medicis¹, mama lui Ludovic al XIII-lea² : în ultimele zile, marea

¹ *Maria de Medicis* (1573—1642), regină a Franței, soția lui Henric al IV-lea, mama regelui Ludovic al XIII-lea și regentă pînă la urcarea acestuia pe tron ; a căutat să guverneze sprijinindu-se pe favoritul ei, italianul Concini, și înlăturîndu-i pe nobilii regatului. La urcarea sa pe tron, Ludovic al XIII-lea a exilat-o la castelul din Blois (1617). A murit în exil, în Țările de Jos.

² Rege al Franței între 1610—1643. Domnia sa se caracterizează prin întărirea absolutismului, mai ales în timpul primului său ministru Richelieu, conducătorul de fapt al Franței din 1624 ; a consolidat puterea regelui și centralizarea țării.

maestră tocmai o pusese pe lectoră să-i citească principesei excelenta *Istorie a lui Ludovic al XIII-lea* de domnul Bazin¹. Deși foarte înțepată, ea se gândi că ducesa ar putea părăsi țara și atunci Rassi, de care se temea cumplit, ar putea urma pilda lui Richelieu, punându-l pe fiul ei s-o surghiunească. În clipa aceasta, principesa ar fi dat totul pe lume ca s-o umilească pe marea maestră a curții sale, dar nu putea. Se ridică și, cu un zîmbet exagerat, veni și-i luă mîna, spunînd :

— Haide, doamnă, dovedește-mi prietenia dumitale, vorbește.

— Ei bine, nu am de spus decît două cuvinte și nimic mai mult : trebuie să ardeți, chiar în căminul acesta, toate documentele strînse de năpîrca de Rassi și să nu-i spuneți niciodată că le-ați ars.

Adăugă apoi încet, pe un ton familiar, la urechea principesei :

— Rassi poate face ca Richelieu !

— Drace ! Dar documentele astea mă costă peste optzeci de mii de franci ! strigă principele supărat.

— Excelență, replică ducesa cu energie, iată cît vă costă să folosiți scelerați porniți de jos. Deie domnul să puteți pierde chiar un milion, numai să nu dați crezare josnicilor ticăloși care l-au împiedicat pe tatăl vostru să doarmă în ultimii șase ani de domnie.

Expresia *porniți de jos* plăcuse în chip cu totul deosebit principesei, care socotea că Mosca și prietena lui prețuiău în mod prea exclusiv inteligența, mai întotdeauna, un pic vară primară cu iacobinismul.

¹*Annales de Roucou*, zis Bazin (1797—1850), istoric francez. A scris *Istoria Franței sub Ludovic al XIII-lea și cardinalul Mazarin*.

În scurtă clipă de tăcere adincă în care principesa rămase cufundată în gânduri, orologiul castelului bătu ceasurile trei. Atunci Clara-Paolina se ridică, făcu o plecăciune adincă fiului ei și îi spuse :

— Sănătatea mea nu-mi îngăduie să mai prelungesc această discuție. Dar pentru nimic în lume, un ministru *pornit de jos*. Și n-o să-mi scoți din cap că Rassi al dumatăle ți-a furat jumătate din banii pe care te-a făcut să-i cheltuiești cu spionii. Luă două lumânări din candelabre și le puse în cămin, în așa fel încît să nu se stingă ; apoi, apropiindu-se de fiul ei, adăugă :

— Fabula lui La Fontaine a biruit, în cugetul meu, fireasca dorință de a-mi răzbuna soțul. Altețavoastră îmi dă voie să ard *aceste rapoarte* ?

Principele nu făcea nici o mișcare.

„Are, într-adevăr, o expresie de nătărău, își spuse ducesa. Conteale are dreptate : răposatul nu ne-ar fi ținut treze pînă la trei dimineața, ca să ia o hotărîre.“

Principesa, care rămăsese în picioare, adăugă :

— Procurorașul acesta ar fi tare mîndru dacă ar ști că hîrtoagele lui, pline de minciuni și ticluite în așa fel încît să se căpătuiască de pe urma lor, au răpit somnul celor două mai însemnate persoane ale statului.

Cuprins de furie, principele se repezi la una din mape și îi goli tot conținutul în cămin. Grămada de hirtii fu pe punctul să înăbușe cele două lumînări ; camera se umplu de fum. Principesa citi, în ochii fiului ei, ispita de a pune mîna pe o cană cu apă și de a-și salva hîrțiile care-l costaseră optzeci de mii de franci.

— Deschide fereastra ! îi strigă ea, minioasă, ducesei. Ducesa se grăbi să asculte ; pe loc, hîrțiile

fură toate cuprinse de flăcări : un duduie puternic se auzi pe coș ; era limpede că se aprinsese.

Principele era mic la suflet, cînd era vorba de cea mai neînsemnată pagubă. Își și văzu palatul în flăcări și toate bogățiile din el făcute scrum ; alergă la fereastră și chemă garda cu glasul sugrumat. Soldații năvăliră cu zgomot în curte. Suveranul, mînios, se reîntoarce la cămin, care trăgea cu un duduie, într-adevăr înspăimîntător, ocări, se învîrte de două-trei ori prin cameră, ca un om ieșit din sărite, apoi fugi afară.

Principesa și marea maestră rămaseră în picioare, față în față, într-o tăcere adîncă.

„Iarăși o să se dezlănțuie minia ? își spuse ducesa. Oricum, am cîștigat partida. Se pregătea să fie foarte obraznică în răspunsul ei, cînd un gînd îi fulgeră prin minte ; văzuse cea de-a doua mapă neatinsă. Nu, partida mea nu-i cîștigată decît pe jumătate !” O întrebă pe principesă, pe un ton destul de rece :

— Doamna îmi poruncește să ard și restul hîrtiilor ?

— Și unde să le arzi ? răspunse Clara-Paolina supărată.

— În căminul din salon ; dacă le ard una cîte una, nu e nici o primejdie.

Ducesa puse sub braț mapa plină burduf cu hîrtii, luă o luminare și trecu în salonul vecin. Cu toată graba; văzu că mapa conținea declarațiile martorilor ; strecură, în șalul ei, cinci sau șase teancuri, arse cu grijă restul, apoi plecă, fără să mai ureze „noapte-bună” principesei.

„E o mare obraznicie, își spuse ea rîzînd ; dar, cu maimuțările ei de văduvă nemîngîiată, era gata-gata să mă facă să-mi pierd capul pe eșafod.”

Clara-Paolina auzi duruind trăsură ducesei și se minie foarte tare pe marea sa maestră de ceremonii.

În ciuda orei nepotrivite, ducesa trimise să-l cheme pe conte; acesta dăduse fuga la incendiul de la palat, dar curînd sosi cu vestea că focul fusese stîns.

— Prințisorul acesta a dat dovadă de mult curaj și l-am felicitat cu toată căldura.

— Cercetează repede declarațiile astea, ca să le putem arde numaidecît.

Contele citi și se îngălbeni.

— Trebuie să recunosc că ajungeau, curînd, la două degete de adevăr; au procedat cu multă îndemînare și sînt pe urmele lui Ferrante Palla; dacă acesta va vorbi, ne vom afla într-o situație grea.

— Dar nu va vorbi, strigă ducesa; Palla e un om de onoare; repede, repede, să le ardem.

— Nu încă. Dă-mi voie să-mi însemn numele a vreo doisprezece sau cincisprezece martori primejdioși, pe care, dacă Rassi mai încearcă vreodată să reia toată povestea de la capăt, am să am grijă ca oamenii mei să-i răpească.

— Excelența-voastră să-mi dea voie să-i amin-tesc că principele și-a dat cuvîntul că nu va spune nimic ministrului de Justiție despre cele petrecute în noaptea aceasta.

— Dacă-i așa, din slăbiciune și de teama unei scene, și-l va ține.

— Și acum, prietene, iată o noapte care grăbește căsătoria noastră. Îmi pare rău: nu voiam să-ți aduc ca zestre un proces pentru crimă și încă pentru un păcat săvîrșit de mine din prea mare grijă față de un altul.

Contele era îndrăgostit; îi luă mîna și îi jură, cu lacrimi în ochi, că nu avea dreptate.

— Înainte de a pleca, sfătuiește-mă cum trebuie să mă port acum cu principesa ; sînt peste măsură de obosită, am jucat teatru un ceas pe scenă și cinci în camera de lucru.

— Obrăznicia cu care ai plecat te-a răzbunat îndeajuns de tonul acru cu care ți-a vorbit și, care nu era decît o dovadă a slăbiciunii ei. Mîine dimineată poartă-te cu ea, din nou, întocmai ca ieri-dimineată ; nu uita că Rassi nu e deocamdată nici în temniță, nici în surghiun, și că n-am izbutit încă să rupem sentința lui Fabricio.

I-ai cerut principesei să ia o hotărîre ; lucrul acesta îi îndispune întotdeauna pe suverani și chiar pe primii miniștri ; apoi, ești marea ei maestră, cu alte cuvinte, mica ei slujnică. Printr-o reacție nelipsită la oamenii slabi, peste trei zile, Rassi se va bucura de favoarea principelui mai mult ca oricînd. Va căuta neapărat să obțină spînzurarea cuiva : căci atîta timp cît nu-l va fi compromis pe suveran, nu poate fi sigur de nimic.

În cursul focului din noaptea asta, a fost rănit un om ; un croitor care, trebuie să recunosc, a dat dovadă de un spirit de inițiativă și de un curaj extraordinar. Mîine am să-l conving pe principe să mă ia de braț și să vină cu mine, să-i facă acestuia o vizită ; voi fi înarmat pînă-n dinți și voi fi cu ochii în patru ; de altfel, tînărul nostru suveran nu este încă urît de supușii săi. Vreau să-l obișnuiesc să se plimbe pe străzi, ca să-i joc o festă lui Rassi, care îmi va urma cu siguranță în postul de prim-ministru și care nu va mai putea îngădui asemenea nesocotințe. Întorcîndu-mă de la croitor, voi trece cu principele prin fața statuii tatălui său, ca să vadă urmele pietrelor care au spart poalele togii romane, cu care nătărăul de sculptor l-a împopoțonat pe răposat ; s-ar dovedi

prea lipsit de inteligență dacă n-ar face, singur, această reflexie : „Iată ce câștigi spinzurindu-î pe iacobini.“ La care eu voi replica : „Sau spinzuri zece mii, sau nu spinzuri nici unul : noaptea Sfântului Bartolomeu ¹ i-a nimicît pe protestanții din Franța.“

— Miine, scumpă prietenă, înaintea plimbării mele cu el, cere să-l vezi pe suveran și spune-i : „Az-noapte am îndeplinit, pe lângă alteța-voastră, funcția de ministru, i-am dat sfaturi și, din pricina poruncilor sale, mi-am atras dizgrația principesci : trebuie să-mi plătiți.“ Principele se va aștepta la o cerere de bani și se va încrunta ; îl lași să se frământa cît mai mult cu puțință, apoi îi spui : „Rog pe alteța-voastră să ordone ca Fabricio să fie judecat în *contradictoriu* (adică în prezența lui), de doisprezece dintre cei mai respectați magistrați din principate.“ Și, fără a mai pierde timp, îi vei supune spre semnătură o scurtă ordonanță scrisă de frumoasa dumitale mină, pe care am să ți-o dictez numaidecît ; prima clauză va fi, bineînțeles, anularea primei sentințe. La toate acestea, n-ar fi decît o singură obiecție ; dar, dacă știi să-l iei repede, principele nu se va gîndi la ea. S-ar putea, totuși, să-ți spună : „Pentru asta, trebuie ca Fabricio să se constituie prizonier la fortăreață.“ Atunci îi răspunzi : „Se va constitui prizonier la închisoarea orașului.“ (După cum știi, închisoarea depinde de mine și, în fiecare seară, nepotul dumitale va putea veni să te vadă.) Dacă principele răspunde : „Nu, evadarea lui a știrbit prestigiul fortăreței și vreau, de formă, să se reîntoarcă în celula în care

¹ Măcelărirea hughenotilor de către catolici la Paris în noaptea de 23 spre 24 august 1572 (în această zi e sărbătorit „sfîntul Bartolomeu“). Masacrul s-a extins și în provincie, ceea ce a provocat un război între catolici și hughenoți.

se afla“, dumneata îi răspunzi : „Nu, fiindcă acolo ar fi la cheremul dușmanului meu, Rassi.“ Și, printr-una din frazele acelea meșteșugite de femeie, pe care știi atât de bine să le ticluiești, îi dai a înțelege că, pentru a-l îndupleca pe Rassi, ai fi nevoită să-i povești totul despre *autodafé*-ul ¹ de az-noapte ; dacă stăruie, vei anunța că pleci, peste două săptămîni, la castelul de la Sacca.

Cheamă-l de îndată pe Fabricio și cere-i părerea asupra acestui demers, care l-ar aduce înapoi, în pușcărie. Pentru a prevedea totul, adaug că, dacă arzînd de nerăbdare de a-mi lua locul, Rassi pune să fiu otrăvit în timp ce Fabricio e în închisoare, nepotul dumitale s-ar putea afla în primejdie. Dar lucrul acesta e puțin probabil ; știi că mi-am adus un bucătar francez, care este omul cel mai vesel din lume. Toată ziua face jocuri de cuvinte. Și jocurile de cuvinte nu se împacă cu asasinatul. I-am și spus prietenului nostru Fabricio că am dat de urma tuturor martorilor frumosului și curajosului său gest ; este limpede că Giletti a încercat să-l ucidă. Nu ți-am vorbit încă despre acești martori, fiindcă voiam să-ți fac o surpriză, dar planul nu mi-a izbutit. Principele n-a vrut să semneze. I-am spus lui Fabricio că îi voi face neapărat rost de o înaltă demnitate bisericească ; dar îmi va veni foarte greu, dacă dușmanii lui fac, la Vatican, o întîmpinare prin care îl acuză de omucidere. .

Îți dai seama, doamnă, că dacă nu este judecat în chipul cel mai solemn, toată viața numele lui Giletti îl va urmări ca o ocară ? E o mare lașitate să nu te lași judecat, cînd ești sigur de nevinovăția

¹ Ardere pe rug din ordinul Inchiziției. Folosit aici într-un sens mai larg.

ta ! Și chiar dacă ar fi vinovat, tot aş obține achitarea lui. De altfel, cînd i-am vorbit plin de clocot cum e, nici nu m-a lăsat să isprăvesc ; a deschis almanahul oficial și am ales împreună doisprezece magistrați din cei mai integri și mai pricepuți ; lista o dată făcută, am șters, tot împreună, șase nume pe care le-am înlocuit cu șase jurisconsulți, dușmani personali ai mei, și cum nu am putut găsi decît doi dintre acești dușmani, am completat lista cu patru ticăloși devotați lui Rassi.

Această propunere a contelui o neliniști de moarte pe ducesa și nu fără temei ; în cele din urmă, recunoscu și ea că nu se putea altfel și scrise ordonanța dictată de conte, prin care erau numiți judecătorii.

Contele nu plecă decît pe la șase dimineată ; ducesa încercă să doarmă, dar zadarnic. La nouă, luă micul dejun cu Fabricio, pe care-l găsi arzînd de nerăbdare să fie judecat ; la zece era la principesă, dar Clara-Paulina nu primea pe nimeni ; la unsprezece se duse la suveran, care respecta ceremonialul sculării din pat și care semnă ordonanța fără nici o împotrivire. Apoi ducesa trimise ordonanța contelui și se culcă.

Ar avea poate haz să descriem furia lui Rassi, cînd contele îl sili să contrasemneze, în prezența principelui, ordonanța semnată de dimineată de suveran ; dar împrejurările nu ne dau răgaz.

Contele se prefăcu a cîntări meritele fiecărui judecător și se arătă gata să schimbe citeva nume. Dar cititorul s-a plictisit, poate, de toate aceste amănunte de procedură, ca și de intrigile de la curte. Din toate acestea, se poate trage învățătura că omul care trăiește în preajma unei curți își primejduiește fericirea — dacă este fericit — și,

orice ar face, ajunge să-și vadă depinzându-i viitorul de intrigile unei cameriste.

Pe de altă parte, în America, în republică, trebuie să-ți bați capul, făcând toată ziua curte negustorilor de pe stradă, drept care ajungi la fel de deștept ca și ei ; iar acolo, nici măcar Operă nu este.

Cînd se trezi, spre seară, ducesa trecu prin clipe de mare neliniște : nimeni nu știa unde dispăruse Fabricio. În cele din urmă, către miezul nopții, pe cînd se afla la spectacolul de la curte, primi o scrisoare de la el. În loc să se constituie prizonier la *închisoarea orașului*, unde era stăpîn contele, se dusesse să-și reia locul în fosta lui celulă de la fortăreață, fericit că poate locui la cîțiva pași de Clelia.

Această hotărîre a lui avea să aibă cele mai grave urmări ; în fortăreață era, mai mult ca oricînd, expus primejdiei de a fi otrăvit. Nechibzuința lui o deznădăjdui pe ducesă ; îi ierta pricina — dragostea nebunească pentru Clelia — fiindcă, de bună seamă, în cîteva zile fata guvernatorului avea să se căsătorească cu bogatul marchiz Crescenzi. Dar această nebunie îi dădu din nou, lui Fabricio, toată puterea pe care o avusese mai înainte asupra inimii ducesei.

„Hîrtia aceea blestemată, pe care am supus-o semnăturii, îi va pricinui moartea ! Ce nebuni sînt bărbații cu prejudecățile lor despre onoare ! Ca și cum mai poațe cineva să se gîndească la onoare într-o țară cu guvern absolutist, unde un Rassi este ministru de Justiție ! Trebuia să ne mulțumim pur și simplu cu o grațiere, pe care principele ar fi semnat-o cu aceeași ușurință cu care a semnat convocarea tribunalului extraordinar. La urma urmei, ce însemnătate poate avea faptul că un om de rangul lui Fabricio ar fi, mai mult sau mai

puțin, învinuit că a ucis, cu sabia în mână, un măscărici de teapa lui Giletti ?“

Cum citi biletul lui Fabricio, ducesa alergă la conte, pe care-l găsi alb ca varul :

— O, doamne ! scumpă prietenă, nu am de fel noroc cu copilul acesta și iarăși o să fii supărată pe mine. Pot să-ți dovedesc că l-am chemat ascară pe temnicerul închisorii orașului ; în fiecare zi, nepotul dumitale ar fi putut să vină să ia ceaiul la dumneata. Ceea ce-i groaznic e că nu putem nici unul din noi să ne ducem să spunem principelui că ne temem de otrăvire din porunca lui Rassi ; bănuiala aceasta i s-ar părea culmea imoralității. Totuși, dacă ții cu orice preț, sint gata să mă duc la palat ; dar sint dinainte sigur de răspuns. Am să merg și mai departe. Ți ofer un mijloc, de care nu m-aș folosi nici pentru mine. De cînd sint la putere în țara aceasta, n-am curmat viața nici unui om și știi că, din acest punct de vedere, sint atît de nătărău încît, uneori, spre scară, mă mai gîndesc încă la cele două iscoade care, din porunca mea cam ușuratică, au foat împușcate pe vremuri, în Spania. Cu toate acestea, te întreb : vrei să te descotorosești de Rassi ? Primejdia în care se află Fabricio, este fără margini ; căci o dată cu Fabricio, Rassi are la mînă un mijloc de a mă face să-mi iau tălpășița.

Propunerea aceasta plăcu foarte mult duceseii, care, însă, refuză s-o primească.

— Nu vreau, îi spuse ea contelui, ca acolo unde ne vom retrage, sub frumosul cer al Neapolelui, să fii asaltat, seara de gînduri negre.

— Dar, scumpă prietenă, mi se pare că nu avem de ales decît între asemenea gînduri negre. Ce-ai să te faci și ce-am să mă fac eu însumi, dacă Fabricio e răpus de boală ?

Discuția urmă și mai aprinsă în jurul acestei propuneri și ducesa o încheie cu următoarele cuvinte :

— Rassi își datorează viața faptului că te iubesc mai mult decît pe Fabricio ; nu, nu vreau să otrăvesc dinainte toate serile bătrîneții pe care o vom petrece împreună.

Ducesa alergă la fortăreață : generalul Fabio Conti fu încîntat să i se poată împotrivi, întemeindu-se pe prevederile categorice ale legilor militare : nimeni nu poate pătrunde într-o închi-soare de stat, fără un ordin semnat de suveran.

— Dar marchizul Crescenzi și muzicanții lui intră în fiecare zi în cetățuie.

— Am obținut pentru ei, un ordin anume al suveranului.

Biata ducesă nu bănuia nici pe departe toate nenorocirile care o așteptau. Generalul Fabio Conti se considerase personal dezonorat de fuga lui Fabricio. Cînd îl văzuse întorcîndu-se în fortăreață, n-ar fi trebuit să-l primească, fiindcă nu avea nici un ordin în acest sens. „Dar, se gîndi el, cerul mi-l trimite ca să-mi spele onoarea și să mă ferească de bătaia de joc care, altfel, mi-ar fi pătât cariera militară. Nu trebuie să pierd ocazia : fără îndoială că va fi achitat, și nu-mi rămîn decît puține zile ca să mă răzbun.“

Sosirea eroului nostru o aduse pe Clelia în culmea deznădejdiei : biata fată, pe cît de cucernică pe atît de cinstită cu ea însăși, nu putea să-și ascundă că nu va fi niciodată fericită departe de Fabricio ; dar jurase Sfintei Fecioare, cînd cu presupusa otrăvire a generalului, să facă voia tatălui ei și să se jertfească, măritîndu-se cu marchizul Crescenzi. Jurase să nu-l mai vadă niciodată pe Fabricio și era pradă unor cumplite muștrări de cuget din, pricina destălnuirii la care se lăsase ispitită în scrisoarea trimisă acestuia, în ajunul fugii lui. Cum să descriem ce se petrecu în sufletul ei plin de jale, cînd, în timp ce stătea și se uita, dusă pe gînduri, la păsărelele ei, își ridică din obișnuință ochii plini de dor spre fereastra de la care o privea altădată Fabricio și îl văzu saluînd-o cu un respect plin de dragoste.

Crezu că are o vedenie pe care cerul i-o trimitea ca s-o pedepsească ; apoi, mintea ei înțelese crunta realitate. „L-au prins, își spuse ea, și e pierdut.“ Își aminti de tot ce se vorbise în fortăreață după fuga lui ; pînă și cei mai de pe urmă temnicipi se socoteau adînc jigniți. Clelia se uită

la Fabricio și, fără să vrea, privirea ei zugrăvi în întregime patima care o umplea de deznădejde.

„Crezi oare, părea ea să-i spună, că voi fi fericită în somptuosul palat care se pregătește pentru mine? Tatăl meu îmi spune că dumneata ești la fel de sărac cum sîntem și noi. Doamne! cu cită bucurie aș împărți această sărăcie! Dar, vai, trebuie să nu ne mai vedem niciodată.“

Clelia nu avu puterea să folosească alfabetul : în timp ce se uita la Fabricio, fu cuprinsă de un leșin și căzu pe un scaun, lângă fereastră. Capul ei se sprijini pe marginea ferestrei și, cum ținuse să-l vadă pînă în ultima clipă, fața îi rămăsese întoarsă spre Fabricio, care putea s-o cuprindă, toată, cu privirea. După cîteva clipe, cînd deschise ochii, prima ei căutătură fu spre el : văzu lacrimi în ochii lui. Dar lacrimile acestea izvorau din negrăita lui fericire : avea dovada că Clelia nu-l uitase, în ciuda depărtării. Cei doi sărmani tineri rămaseră citva timp ca vrăjiți, uitîndu-se unul la celălalt. Fabricio îndrăzni să cînte, ca și cum s-ar fi acompaniat cu o chitară, cîteva cuvinte născocite pe loc : *„Ca să te văd, m-am întors în închisoare : voi fi judecat.“*

Cuvintele acestea treziră parcă toată tăria Cleliei : se ridică repede, își acoperi ochii și, prin gesturile cele mai însuflețite, încercă să-i explice că nu trebuia s-o mai vadă niciodată ; făgăduise acest lucru sfinței fecioare și acum îl privise numai fiindcă își uitase de făgăduință. Fabricio îndrăzni, însă, să-i vorbească mai departe de dragostea lui ; atunci Clelia fugi, supărată, punîndu-și în gînd că nu-l va mai vedea niciodată, căci acestea fuseseră întocmai cuvintele jurămîntului ei : *„Ochii mei nu-l vor mai vedea niciodată.“*

Scrisese aceste cuvinte pe un petec de hîrtie, pe care unchiul ei, Cesare, îi îngăduise să-l ardă pe altar în clipa jurămîntului, în timpul unei slujbe.

Dar, în ciuda tuturor jurămîntelor, prezența lui Fabricio în *Turnul Farnese* o făcu pe Clelia să-și reia viața ei de mai înainte. De obicei, își petrecea mai tot timpul la ea în cameră. Abia își venise în fire după tulburarea neașteptată în care o aruncase vederea lui Fabricio, că și începu să cutreiere iar palatul, ca să-și refacă, cum s-ar spune, legăturile cu toți prietenii ei subalterni. O bătrînă foarte gureșă de la bucătărie îi spuse în mare taină :

— De data asta, *monsignore* Fabricio nu mai iese din cetățuie.

— N-o să mai facă greșeala să mai sară peste ziduri, spuse Clelia ; dar va ieși pe ușă, dacă va fi achitat.

— Eu știu ce vorbesc cînd spun excelenței-voastre că nu iese din fortăreață decît cu picioarele înainte.

Clelia se îngălbeni, cea ce nu-i scăpă bătrînei, curmîndu-i vorbăria. Își spuse că fusese o nescotintă să vorbească astfel în fața fiicei guvernatorului, care avea să trebuiască să spună pretutindeni că Fabricio fusese răpit de o boală. Reîntorcîndu-se sus la ea, Clelia se întîlni cu medicul închisorii, un om cumsecade, sfios, care îi spuse îngrozit că Fabricio se simțea foarte rău. Clelia abia se mai putea ține pe picioare. Porni în căutarea unchiului ei, bunul abate *don* Cesare, pe care-l găsi într-un tirziu, în capelă, cufundat în rugăciune ; chipul ei era răvășit. Clopotul sună pentru cină. În timpul mesei, cei doi frați nu schimbă o vorbă ; doar spre sfîrșitul cînei, gene-

ralul îi spuse ceva abatelui, pe un ton foarte acru. Acesta aruncă o privire servitorilor, care ieșiră.

— Domnule general, spuse *don* Cesare guvernatorului, am onoarea să te anunț că părăsesc cetățuia : îmi dau demisia.

— Bravo ! Bravissimo ! Ca să mă faci suspect !... Și pricina, rogu-te ?

— Conștiința.

— Nu ești decît un șoarece de biserică ! Habar nu ai ce e acca onoare.

„Fabricio a murit, își spuse Clelia ; a fost otrăvit acum la cină, sau poate va fi otrăvit mîine.“ Alergă în camera ei, hotărîtă să cînte, acompaniindu-se la pian. „Mă voi spovedi după aceea, își spuse ea, și mi se va ierta că mi-am călcat jurămîntul, ca să salvez viața unui om.“ Care nu-i fu groaza cînd, ajungînd în camera cu păsărele, văzu că obloanele fuseseră înlocuite cu scînduri prinse de zăbrele de fier. Cu mintea rătăcită, încercă să-i dea de știre deținutului, prin cîteva cuvinte mai mult țipate decît cîntate. Nu primi nici un fel de răspuns ; o tăcere de moarte domnea acum în *Turnul Farnese*. „Totul s-a isprăvit“, își spuse ea. Ieșită din minți, coborî din palat, apoi se urcă din nou în camera ei ca să se înarmeze cu puținii bani pe care îi avea și cu niște cerceluși cu diamante ; trecînd prin sufragerie, luă din bufet și restul de piine de la cină. „Dacă mai e încă în viață, datoria mea este să-l salvez.“ Se îndreptă, cu o atitudine impunătoare, spre ușa scundă a turnului ; ușa era deschisă, fiindcă tocmai fuseseră aduși opt soldați de pază în sala cu stilpi, de la parter. Clelia se uită cu îndrăzneală la soldați ; se gîndise să vorbească cu sergentul care trebuia să-i comande. Dar acesta lipsea. Se repezi atunci și urcă într-un suflet scărița de fier ce se încolăcea

în jurul unuia din stâlpi ; soldații se uitară la ea uluiți, dar, se vede, din pricina șalului de dantelă și a pălăriei, nu îndrăzniră să-i spună nimic. La primul cat, nu era nimeni ; dar ajungînd la cel de-al doilea, la intrarea gangului care, dacă cititorul își mai amintește, era închis cu trei uși cu zăbrele de fier și ducea la camera lui Fabricio, dădu peste un temnicer, necunoscut de ea, care-i spuse speriat :

— N-a mîncat încă.

— Știu foarte bine, îi răspunse Clelia foarte de sus.

Omul nu îndrăzni s-o oprească. Douăzeci de pași mai departe, Clelia găsi, șezînd pe prima din cele șase trepte care duceau la camera lui Fabricio, un alt temnicer, foarte bătrîn și roșu la față, care-i spuse hotărit :

— Domnișoară, aveți un ordin din partea guvernatorului ?

— Nu mă cunoști ?

În clipa aceea, Clelia era însuflețită de o putere supraomenească și își ieșise din fire. „Vreau să-mi salvez bărbatul“, își spuse ea. În timp ce temnicerul striga : „Dar datoria nu-mi îngăduie...“, Clelia urcă repede cele șase trepte și se repezi la ușă : o cheie uriașă se afla în broască ; trebui să-și adune toate puterile, ca s-o răsucescă. În aceeași clipă, bătrînul temnicer, pe jumătate beat, o apucă de volanul rochiei ; Clelia intră fulgerător în cameră și închise ușa în urma ei, rupîndu-și rochia. Apoi, cum temnicerul împingea ușa ca să intre și el, ea trase zăvorul pe care, întimplător, îi nimerise mîna. Uitîndu-se în cameră, îl văzu pe Fabricio așezat în fața unei măsuțe foarte mici, pe care se afla mîncarea. Se repezi și răsturnă măsuta,

apoi, apucându-l pe Fabricio de braț, îl întrebă, tutuindu-l, dacă gustase din mîncare.

Tutuirea aceasta îl îmbătă. În tulburarea ei, Clelia uita pentru prima oară reținerea firească oricărei femei, dindu-și pe față dragostea.

Fabricio tocmai se pregătea să înceapă cina cea ucigătoare : o cuprinse pe Clelia în brațe și o acoperi de săruturi. „Mîncarea aceasta era otrăvită, își spuse el ; dacă îi spun că nu m-am atins de ea, religia îi reia drepturile și Clelia fuge. Dacă, dimpotrivă, mă socoate pe moarte, se va îndupleca să nu mă părăsească. Tot căuta ea un mijloc ca să rupă nesuferita-i logodnă ; întîmplarea ni-l prilejuiește : temnicerii au să se adune, au să spargă ușa și va ieși din toată povestea asta un scandal atît de mare, încît poate că marchizul Crescenzi se va speria de gura lumii și va desface căsătoria“. În clipa de tăcere în care îi treceau toate aceste gînduri prin minte, Fabricio simți cum Clelia încerca să se smulgă îmbrățișării lui.

— Nu am încă dureri, îi spuse el, dar curînd mă vor doborî la picioarele tale ; ajută-mă să-mi dau sufletul.

— Tu ești singurul meu prieten pe lume ! îi spuse ea, voi muri cu tine. Și îl strînse în brațe, tremurînd înfiorată.

Era atît de frumoasă, pe jumătate despuiată și în starea aceea de dezlănțuire pătimașă, încît Fabricio nu-și putu stăpîni o pornire mai presus de voința lui. Nu întîmpină nici o împotrivire.

În înflăcărarea patimii și a generozității de care ești cuprins cînd atingi culmile fericirii, îi spuse, fără să se mai gîndească :

— Nu trebuie ca o minciună nedemnă să pîngărească cele dintîi clipe ale fericirii noastre. Fără curajul tău, n-aș mai fi acum decît un cadavru,

sau m-aş zbate pradă celor mai cumplite chinuri ; dar ai intrat tocmai cînd mă pregăteam de masă şi n-am avut timpul să gust din mîncare.

Fabricio stăruî asupra groaznicei privelişti ce i s-ar fi înfăţişat, ca să înlătore minia pe care începea s-o citească în ochii ei. Clelia se uită cîteva clipe la el, luptîndu-se cu două porniri aprige şi potrivnice, apoi îi căzu la piept. În gang se auzea larmă mare ; cele trei uşi de fier erau trîntite cu zgomot şi glasuri îndirjite mai mult răcneau decît vorbeau.

— Ah, dacă aş avea arme ! strigă Fabricio ; a trebuit să le predau, ca să mi se dea voie să intru. De bună seamă că vin să mă ucidă ! Rămii cu bine, Clelia, îmi binecuvîntez moartea, de vreme ce ea mi-a adus prilejul fericirii mele. Clelia îl sărută şi îi dădu un mic pumnal, a cărui lamă nu era cu mult mai lungă decît aceea a unui briceag.

— Nu te lăsa omorît, îi spuse ea, apără-te pînă în ultima clipă ; dacă unchiul meu, abatele, aude, te va scăpa, fiindcă e curajos şi cinstit. Mă duc să-i vorbesc. Şi spunînd aceasta, se repezi la uşă.

— Dacă n-ai să fii ucis, îi mai spuse ea cu mina pe zăvorul uşii şi întorcîndu-şi spre el privirile învăpăiate, lasă-te mai curînd să mori de foame, decît să te atingi de orice fel de mîncare. Ține piinea asta mereu la tine. Zgomotul se apropia ; Fabricio o luă în braţe şi o dădu la o parte, apoi, deschizînd furios uşa, se aruncă pe scăriţa cu cele şase trepte de lemn. Ținea în mînă micul pumnal cu prăsele de fildeş şi fu cît pe aci să străpungă cu el tunica generalului Fontana, aghiotantul principelui, care se dădu repede înapoi şi strigă speriat :

— Dar eu vin să vă salvez, domnule del Dongo.

Fabricio urcă înapoi cele șase trepte și, băgînd capul pe ușă, în cameră, spuse : „*Fontana vine să mă salveze*“ ; apoi, întorcîndu-se spre generalul rămas pe treptele de lemn, îi ceru, cu răceală, toate lămuririle, rugîndu-l totodată să-i ierte o primă pornire de mînie.

— Au vrut să mă otrăvească ; mîncarea de colo era otrăvită ; am avut chibzuința să n-o ating, dar mărturisesc că procedeul acesta m-a revoltat. Auzindu-vă urcînd, am crezut că veneau să-mi dea lovitura de grație cu săbiile. Domnule general, vă rog să porunciți ca nimeni să nu intre în camera mea : s-ar putea ca otrava să dispară, și bunul nostru principe trebuie să afle totul.

Generalul, galben la față și uluit, dădu poruncile, cerute de Fabricio, temnicerilor aleși pe sprînceană, care îl urmau. Aceștia, mofluzi că se descoperise otrava, se grăbiră să coboare ; o luară înainte pe scară, ca și cum ar fi vrut să nu stînjenească trecerea aghiotantului trimis de suveran, dar, în realitate, ca să șteargă putina. Spre marea mirare a generalului Fontana, Fabricio zăbovi un sfert de oră pe scărița de fier ce se încolăcea în jurul stîlpului de la parter ; voia să-i dea timp Cleliei să se ascundă la etajul întii.

Ducesa fusese aceea care, după o serie de demersuri nebunești, izbutise să obțină trimiterea generalului Fontana la fortăreață ; și izbutise numai din întîmplare. După ce se despărțise de contele Mosca, la fel de speriat ca și ea, alergase la palat. Principesa, care nu putea suferi energia, fiindcă i se părea o dovadă de vulgaritate, o socoti nebună și nu se arătă de fel dispusă să încerce, în favoarea ei, un demers ce nu intra în obiceiurile

sale. Ducea, înnebunită, plîngea cu hohote și spunea neconținut :

— Dar, doamnă, într-un sfert de ceas Fabricio va fi mort, răpus de otravă.

Văzînd desăvîrșitul sînge rece al principesei, simți că, de disperare, își pierde mințile. Nu-i trecu nici o clipă prin minte gîndul moral care i-ar fi venit, cu siguranță, oricărei femei crescute într-una din acele religii ale nordului, care admit cercetarea de sine : „Am folosit cea dintîi otrava și pier prin otravă.“ În Italia, gîndurile de acest soi, în clipele extreme, par o glumă de proastă calitate, așa cum în împrejurări asemănătoare, ar apărea un joc de cuvinte, la Paris.

În culmea deznădejdi, ducea alergă, la întîmplare, în salonul unde stătea marchizul Crescenzi, care în seara aceea era de serviciu. La înapoierea ducese la Parma, marchizul îi mulțumise cu toată căldura pentru demnitatea de cavaler de onoare, la care, fără ajutorul ei, n-ar fi putut visa niciodată. Asigurările de devotament fără margini nu lipsiseră din partea lui. Ducea se repezi la el cu aceste cuvinte :

— Rassi a pus la cale otrăvirea lui Fabricio, care se află în fortăreață. Ia în buzunar ciocolată și sticla cu apă pe care am să ți-o aduc eu. Du-te la cetățuie și redă-mi viața, spunînd generalului Fabio Conti că rupi logodna cu fiica lui, dacă nu-ți îngăduie să dai, cu mîna dumitale, apa și ciocolata lui Fabricio.

Marchizul se îngălbeni și chipul lui, departe de a se însufleți la auzul acestor cuvinte, exprimă nehotărîrea cea mai nevolnică. Răspunse că nu-i venea să creadă că o crimă atît de groaznică putea fi săvîrșită într-un oraș atît de moral ca Parma, unde domnea un principe atît de mare,

și altele de acest fel. Pe deasupra, mai înșira și foarte pe îndelete toate aceste argumente ieftine. Într-un cuvânt, ducesa își dădu seama că avea de-a face cu un om cumsecade, dar peste măsură de slab și care nu se putea hotărî să întreprindă ceva. După douăzeci de fraze de acest soi, întrerupte de exclamațiile nerăbdătoare ale doamnei Sanseverina, îi veni în minte o explicație foarte nimerită : jurământul, prestat în calitate de cavaler de onoare, îl oprea să se amestece în urzelile împotriva conducerii statului.

Cine și-ar putea închipui neliniștea, groaza ducese, care simțea că timpul zboară ?

— Încearcă măcar să-l vezi pe guvernator, spune-i că-i voi urmări pînă și în iad pe ucigașii lui Fabricio !...

Deznădejdea dădea și mai multă putere darului de a vorbi al ducese, dar înfățișarea ei rătăcită îl speria și mai rău pe marchiz și-l făcea și mai nehotărît ; după un ceas, era mai puțin dispus să întreprindă ceva decît în prima clipă.

Înnebunită, ajunsă la limitele deznădejzii și știind bine că guvernatorul nu se va împotrivi cu nimic unui ginere atît de bogat, ducesa merse pînă acolo încît căzu în genunchi la picioarele lui. Nevolnicia marchizului Crescenzi păru și mai mare ; la vederea acestui ciudat spectacol, îi fu frică să nu fie compromis fără să-și dea seama. Dar se petrecu atunci un lucru neașteptat : om totuși bun din fire, marchizul fu mișcat s-o vadă plîngînd, îngenuncheată la picioarele lui, pe femeia aceea atît de frumoasă și mai ales atît de puternică.

„Poate că într-o zi și eu, nobil și bogat, voi fi la picioarele unui republican !” Marchizul începu și el să plîngă și, în cele din urmă, se învoiră ca ducesa, în calitate de mare maestră a curții,

să meargă cu el la principesă care, la rindul ei, să-i îngăduie să-i ducă lui Fabricio un coșuleț în care, chipurile, nu va ști ce se află.

Seara, în ajun, înainte ca ducesa să afle trăsnaia pe care o făcuse Fabricio întorcându-se în fortăreață, se reprezentase iarăși la curte o *commedia dell'arte*; și principele, care păstra întotdeauna pentru sine rolurile de îndrăgostit al ducesei, se arătase atît de înflăcărat vorbind de simțămintele sale, încît ar fi părut caraghios, dacă în Italia, un om înflăcărat, și mai ales un principe, ar putea fi vreodată caraghios !

Suveranul, foarte sfios, dar continuînd să ia foarte în serios tot ceea ce privea dragostea, o întilni pe una din sările palatului pe ducesă, care îl tira după ea, la principesă, pe marchizul Crescenzi, cu desăvîrșire năucit.

Văzînd-o, fu atît de uluit și de zăpăcit de frumusețea tulburătoare pe care deznădejdea o dădea marii maestre a curții, încît, pentru prima dată în viața lui, dovedi tăria de caracter. Cu un gest imperios, îi făcu semn marchizului să se îndepărteze și începu să-i facă ducesei o declarație de dragoste în toată legea. O tieluisă, se vede, mai dinainte și mai de mult, fiindcă, în unele privințe, era foarte chibzuită.

— Deoarece îndatoririle rangului meu mă împiedică să-mi ofer suprema fericire de a vă lua în căsătorie, sint gata să vă jur pe sfînta cuminecătură că nu mă voi căsători niciodată fără încuviințarea dumneavoastră scrisă. Știu bine, adăugă el, că vă fac să pierdeți mina unui prim-ministru, om de duh și foarte plăcut; dar totuși, el are cincizeci și șase de ani, iar eu abia implinesc douăzeci și doi. Sint incredințat că v-aș jigni și aș merita refuzul dumneavoastră, dacă v-aș vorbi de

foloase străine de dragoste ; dar toți cei ce țin la bani, la curtea mea, vorbesc cu admirație de dovada de dragoste pe care v-o dă contele, lăsându-vă la dispoziție tot ce îi aparține. Aș fi prea fericit să-l pot imita din acest punct de vedere. Dumneavoastră ați da o mai bună întrebuințare ca mine averii mele și ați dispune în întregime de suma anuală vărsată de miniștrii mei administratorului general al coroanei ; în felul acesta, dumneavoastră, doamnă ducesă, ați hotări sumele pe care le-aș avea de cheltuit în fiecare lună. Ducesa găsea toate amănuntele acestea cumplit de lungi ; primejdia prin care trecea Fabricio îi sfîșia inima.

— Dar, excelență, nu știți, strigă ea, că în clipa aceasta Fabricio e pe cale de a fi otrăvit, la fortăreață ! Salvați-l ! Cred totul.

Alcătuirea acestei fraze era de o lipsă de îndeminare totală. La auzul cuvîntului „otravă“, toată spontaneitatea, toată buna-credință pusă de acest biet prinț în convorbirea cu ducesa, se topiră cît ai clipi din ochi ; doamna Sanseverina nu-și dădu seama de lipsa ei de tact decît atunci cînd nu o mai putu îndrepta, și deznădejdea ei crescuse și mai mult. „Dacă n-aș fi pomenit de otravă, își spuse ea, îmi dăruia libertatea lui Fabricio. O, Fabricio, dragul meu ! adăugă ea, așa a fost scris, ca eu să-ți străpung inima cu prostiile mele !“

Ducesa trebui să cocheteze îndelung cu principele ca să-l facă să se reîntoarcă la cuvintele lui de dragoste înflăcărată ; dar înțelese că el rămăsese adînc și neplăcut impresionat. Într-adevăr, creierul lui era singurul care vorbea ; inima îi fusese înghețată, mai întîi de gîndul otrăvirii în sine, apoi de altul, la fel de usturător ca și cel dintîi : „Se dă otravă în principatele mele, și încă

fără să mi se spună nimic ! Rassi vrea, prin urmare, să mă dezonoareze în ochii Europei ! Și dumnezeu știe ce-mi va fi dat să citesc, luna viitoare, în jurnalele din Paris !“

Deodată, în timp ce inima acestui tânăr atît de sfios tăcea, mintea lui ajunse la un gînd limpede.

— Scumpă ducasă ! Știți cit țin la dumneavoastră. Groaznica dumneavoastră presupunere în legătură cu otrava nu este întemeiată, așa cel puțin, îmi place să cred ; dar ea îmi dă, totuși, de gîndit, mă face aproape să uit pentru o clipă dragostea pătimașă pe care v-o port, singura pe care am încercat-o în viață. Îmi dau seama că nu sînt prea atrăgător ; nu sînt decît un copil foarte îndrăgostit ; dar puneți-mă, totuși, la încercare.

Principele se însuflețea simțitor, în timp ce vorbea astfel.

— Salvați-l pe Fabricio, alteță, și cred totul ! Fără îndoială, sînt călăuzită de temerile nebuneshi ale unei inimi de mamă ; dar porunciți de îndată ca Fabricio să fie scos din temniță și adus aici să-l văd. Dacă mai este încă în viață, trimiteți-l de la palat la închisoarea orașului, unde poate rămîne luni întregi, dacă alteța-voastră o dorește, pînă va fi judecat.

Ducesa văzu cu deznădejde că, în loc să încuviințeze printr-un simplu cuvînt un lucru atît de firesc, principele se înnegură : era foarte roșu la față, se uita la ducasă, apoi pleca ochii și obrazii îi păleau. Teama de otravă, adusă în discuție într-un chip atît de puțin fericit, trezise în mintea lui un gînd demn de tatăl lui sau de Filip al II-lea, dar nu îndrăznea să și-l exprime.

— Iată, doamnă, spuse el în cele din urmă, parcă în silă și pe un ton foarte puțin curtenitor, dumneavoastră mă priviți de sus, ca pe un copil,

ba chiar mai mult, ca pe o ființă lipsită de farmec. Ei bine ! am să vă spun un lucru groaznic, dar care mi-a fost sugerat chiar în clipa aceasta de patima adîncă și adevărată pe care o nutresc pentru dumneavoastră. Dacă aş crede cît de puțin intemeiată povestea cu otrava, aş fi luat pînă acum măsuri ; datoria aceasta ar fi fost lege pentru mine. Dar nu văd, în cererea dumneavoastră, decît o fantezie pătimașă al cărei rost, cer îngăduința să v-o spun, nu îl întrezăresc prea bine. Vreți să iau o hotărîre, fără să mă sfătuiesc cu miniștrii mei, cu care domnesc abia de trei luni ! Îmi cereți să fac o mare abatere de la felul meu obișnuit de a proceda pe care, mărturisesc, îl socot foarte chibzuit. În clipa aceasta, dumneavoastră, doamnă, sînteți monarhul absolut, îmi dați nădejdi pentru un lucru care înseamnă totul pentru mine ; dar peste un ceas, cînd fantasma-goria otrăvii, cînd visul acesta urît se va fi spulberat, prezența mea vă va părea supărătoare și mă veți dizgrația. Ei bine, doamnă, am nevoie de un jurămint : jurați-mi că dacă Fabricio vă este dat viu și nevătămat, voi obține de la dumneavoastră, de azi în trei luni, tot ceea ce dragostea mea poate dori mai mult ; mă veți face fericit pe toată viața, punîndu-mi la dispoziție un ceas din viața dumneavoastră — veți fi a mea.

În clipa aceea, orologiul castelului bătut orele două. „Ah, poate că e prea tîrziu“, își spuse ducesa.

— Jur ! strigă ea cu privirea rătăcită. De îndată, principele fu un alt om ; alergă la capătul galeriei, unde se afla salonul aghiotanților.

— Generale Fontana, du-te în galop la fortăreață, urcă-te cît poți mai repede în camera unde este închis domnul del Dongo și adu-mi-l aici.

Trebuie să-i vorbesc în douăzeci de minute, dacă se poate chiar în cincisprezece.

— Generale, strigă ducesa, care-l urmăse pe principe, un minut îmi poate hotări soarta. Am primit un raport, fals, desigur, care mă face să tremur că Fabricio va fi otrăvit. Strigă-i, de îndată ce crezi că-ți va putea auzi glasul, să nu mănince. Dacă a și mâncat, pune-l să verse, spune-i că i-o cer eu ; dacă e nevoie, fă-o cu sila, spune-i că vin și eu îndată după dumneata și, crede-mă, îți rămân îndatorată pe viață.

— Doamnă ducesă, calul meu e gata înșeuat ; trec drept un bun călăreț ; dacă alerg în galop, voi fi la fortăreață cu opt minute înaintea dumneavoastră.

— Și eu, doamnă ducesă, strigă suveranul, vă cer patru din aceste opt minute.

Aghiotantul se și făcu nevăzut ; era un om care nu avea alt merit decât de a ști să călărească. De cum se închise ușa în urma lui, tinărul principe, care părea acum să aibă personalitate, luă mîna ducesei.

— Binevoiți, doamnă, spuse el cu înflăcărare, să veniți cu mine la capelă. Ducesa, înmărmurită pentru prima dată în viața ei, îl urmă fără o vorbă. Ernest al V-lea străbătu cu ea, în fugă, toată galeria cea mare a palatului, capela aflîndu-se la celălalt capăt. Ajunși în capelă, ingenuche aproape în aceeași măsură în fața ducesei, ca și în fața altarului.

— Repetați jurămîntul, spuse el cu patimă ; dacă ați fi fost dreaptă, dacă această nenorocită situație de suveran nu mi-ar fi dăunat, mi-ați fi dăruit, din milă pentru dragostea mea, ceea ce-mi datorați acum fiindcă ați jurat.

— Dacă-l revăd pe Fabricio neotrăvit, dacă de aci în opt zile se mai află în viață, dacă alteța-sa îl numește coadjutor al arhiepiscopului Landriani, cu drept de a-i urma în scaun, voi călca în picioare totul, cinstea și demnitatea mea de femeie, și voi aparține alteței-sale.

— Dar, *scumpă prietenă*, spuse principele cu un glas în care se amestecau în chip hazliu sfiala dragostei și neliniștea, mi-e teamă de vreo cursă pe care nu o dibuiesc, dar care ar putea să-mi spulbere fericirea, ucigându-mă. Dacă arhiepiscopul mi se împotrivește cumva cu unul din acele argumente bisericești și face cumva să trăgă-nească lucrurile ani întregi, ce se va întâmpla cu mine? Vedeți că eu mă port cu o totală bună-credință; vă veți purta oare, cu mine, ca o mică iezuită?

— Nu, voi fi de bună-credință; dacă Fabricio e scăpat și dacă, folosind toată puterea, îl faceți coadjutor și viitor arhiepiscop, mă dezonzorez și sînt a dumneavoastră. Alteța-voastră își ia angajamentul să pună *aprobat* pe marginea unei cereri pe care monseniorul arhiepiscop i-o va înfățișa peste opt zile?

— Vă dau dinainte o iscălitură în alb, domniți asupra mea și asupra principatelor mele, spuse principele roșind de fericire și pierzîndu-și cu totul cumpătul. Apoi îi ceru să mai jure o dată. Era atît de tulburat, încît își uită de sfiala lui înnăscută și acolo, în capela palatului unde se aflau, îi spuse în șoaptă ducesei lucruri care, rostite trei zile mai înainte, i-ar fi schimbat cu totul părerea ce o avea despre el. Dar în clipa aceea, groaza primejdiei ce-l amenința pe Fabricio începea să facă loc silei pricinuite de fătăduiala ce-i fusese smulsă.

Ducesa era copleșită de ceea ce făcuse. Dar nu simțea încă toată cumplita amărăciune a legământului rostit, fiindcă mintea îi era stăpînită de un singur gînd : generalul Fontana va mai ajunge oare la timp ?

Ca să scape de declarațiile nebunești ale acestui copilandru și ca să schimbe vorba, admiră un tablou celebru al lui Parmegiano, care se afla deasupra altarului capelei.

— Fiți atît de bună și îngăduiți-mi să vi-l trimit acasă, spuse suveranul.

— Primesc, exclamă ducesa, dar lăsați-mă să alerg în întîmpinarea lui Fabricio.

Cu privirea rătăcită, porunci vizitiului să mîie în goana cailor. Pe podul de peste șanțul cu apă, ce înconjura fortăreața, se întîlni cu generalul Fontana și cu Fabricio ; ieșeau pe jos.

— Ai mîncat ?

— Printr-o minune, nu.

Ducesa se aruncă de gîtul lui și căzu într-un leșin care ținu o oră, făcîndu-i pe cei din jur să tremure mai întii pentru viața, apoi pentru judecata ei.

Guvernatorul Fabio Conti îngălbenise de mînie la vederea generalului Fontana : arătase atîta îndărătnicie în executarea poruncii suveranului, încît în cele din urmă, aghiotantul, care bănuia că ducesa avea să joace rolul de amantă domnitoare, se supără de-a binelea. Guvernatorul chibzuise să prelungească două sau trei zile boala lui Fabricio și iată, își spunea el, că generalul, un om de la curte, îl va găsi pe acest neobrăzat zvîrcolindu-se în durerile care mă răzbună de fuga lui.

Cufundat în gînduri, Fabio Conti se opri se mai întii la corpul de gardă de la parterul *Turnului Farnese*, de unde se grăbise să-i gonească pe

soldați ; nu voia ca scena ce avea să urmeze să aibă martori. Cinci minute după aceea, rămăsese împietrit de mirare, auzindu-l pe Fabricio vorbind cu generalul Fontana și descriind viori și sprinten închisoarea. Se făcuse nevăzut.

Fabricio se arată un desăvârșit *gentleman* în întrevederea sa cu suveranul. În primul rînd, ținu să nu aibă nicidecum aerul unui copil care se sperie fără rost. Cînd principele îl întrebă, plin de bunătate, cum se simte, el răspunse :

— Ca un om, alteță serenisimă, care moare de foame, fiindcă, din fericire, nu s-a atins nici de mîncarea de la prînz, nici de cea de la cină. După ce avu cîntea să-i mulțumească suveranului, ceru învoirea să facă o vizită arhiepiscopului, înainte de a se duce la închisoarea orașului. Principele se făcuse alb ca varul cînd, în capul lui de copil, își făcuse loc gîndul că povestea cu otrava nu era chiar o născocire a închipuirii ducesei. Frămîntat de gîndul acesta chinuitor, nu răspunse numai decît cererii lui Fabricio de a i se îngădui să-l vadă pe arhiepiscop. De aceea, se simți dator să-și răscumpere lipsa de atenție prin multe politeți.

— Plecați singur din palat, domnule, circulați pe străzile capitalei mele fără nici o pază. Pe la ceasurile zece sau unsprezece, vă veți prezenta la închisoare, unde trag nădejde că nu veți rămîne multă vreme.

După această zi mare, cea mai însemnată din viața lui, suveranul se socotea un mic Napoleon : citise undeva că marele om se bucurase de atențiile mai multora din femeile frumoase de la curtea lui. O dată ce era Napoleon datorită succeselor sale, principele își aminti că se mai dovedise Napoleon și în bătălia gloanțelor. Inima îi

era încă îmbătată de tăria purtării lui față de ducesă. Convingerea că izbutise ceva foarte greu făcu din el, timp de cincisprezece zile, un alt om ; se arată plin de înțelegere față de argumentele generoase și fu întrucîtva om de caracter.

Primul lucru pe care-l făcu, a doua zi, fu să ardă diploma de conte pregătită pentru Rassi și care aștepta de o lună, în sertarul mesei de lucru, semnătura lui. Destitui apoi pe generalul Fabio Conti și-i ceru înlocuitorului, colonelul Lange, să afle adevărul asupra otrăvirii. Lange, un bun militar polonez, băgă spaima în temniceri și-i aduse la cunoștință principelui că se încercase otrăvirea domnului del Dongo, la masa de prînz, și că se luaseră măsuri și mai strașnice pentru masa de seară ; fără sosirea generalului Fontana, domnul del Dongo ar fi fost pierdut. Principele se făcu pămîntiu ; cum era, într-adevăr, foarte îndrăgostit se mîngîie la gîndul că putea să-și spună : „Din întîmplare, l-am scăpat cu adevărat de la moarte pe domnul del Dongo, și ducesa nu va îndrăzni să nu se țină de cuvîntul dat.“ Îi veni, apoi, și un alt gînd : „Meseria mea e mult mai grea decît aș fi crezut. Toată lumea recunoaște că ducesa este foarte deșteaptă ; am să fac în așa fel ca politica să meargă mină în mină cu inima mea. Ar fi minunat dacă ar primi să-mi fie prim-ministru.“

Seara, principele era atît de miniat de grozăviile pe care le descoperise, încît nu vru să mai iasă pe scenă.

— Aș fi atît de fericit, îi spuse el ducesei, dacă ai vrea să domnești peste principatele mele, așa cum domnești peste inima mea ! Pentru bun început, am să-ți povestesc cum mi-am petrecut ziua. Și îi povesti cu de-amănuntul : arderea di-

plomei contelui Rassi, numirea lui Lange, raportul acestuia asupra încercării de otrăvire și cîte altele. Găsesc că am prea puțină experiență ca să domnesc. Contele mă jignește cu glumele lui, mă ia peste picior pînă și în consiliu și spune pretutindeni, în societate, lucruri pe care știu că dumneata o să le negi : pretinde că sînt un copil pe care-l duce de nas unde vrea el. Sînt principe, doamnă, dar mai înainte de toate sînt om, și lucrurile acestea mă supără... Pentru ca poveștile domnului Mosca să nu pară adevărate, am fost pus să iau în guvern pe ticălosul acesta primejdios de Rassi, și iată acum că generalul Conti îl mai crede încă atît de puternic, încît nu îndrăznește să mărturisească că dînsul și marchiza Raversi l-au pus să-l otrăvească pe nepotul dumitale. Aș avea mare poftă să-l dau pe Fabio Conti pe mîna tribunalelor ; judecătorii o să vadă dacă este sau nu vinovat de încercarea de otrăvire.

— Dar, excelență, aveți judecători ?

— Cum ? exclamă principele mirat.

— Aveți juriști foarte învățați, care trec pe stradă cu aer solemn ; dar de judecat vor judeca întotdeauna așa cum le va dicta partidul cel mai puternic de la curte.

În timp ce principele, indignat, rostea fraze ce-i dovedeau mai mult neștiința decît înțelepciunea, ducesa își spunea :

„Este în interesul meu să las ca Fabio Conti să fie dezonorat ? Nu. De o mie de ori nu ; căsătoria fiicei lui cu neisprăvitul acela de treabă de marchiz Crescenzi ar fi atunci zădărnicită.“

Asupra acestui subiect, urmă un dialog nesfîrșit între ducesă și suveran. Acesta fu orbit de admirație. De hatîrul căsătoriei Cleliei Conti cu marchizul Crescenzi, dar numai cu această condiție

anume, îl iertă pe general, dar, la sfatul ducesei, îl surghiuni până în ziua căsătoriei fiicei sale. Ducesa credea că nu-l mai iubește pe Fabricio ca o îndrăgostită, dar dorea totuși, cu patimă, căsătoria Cleliei Conti cu marchizul; poate că, în această dorință, să fi fost și un dram de nădejde că astfel, Fabricio are să o uite, puțin câte puțin.

Beat de fericire, principele voia, în seara aceea, să-l destituie cu mare tăraș și pe ministrul Rassi. Ducesa îi spuse, rîzînd :

— Cunoașteți o zicală a lui Napoleon ? Un om aflat într-un loc înalt, spre care toată lumea are ochii ațintiți, trebuie să se ferească de gesturile pripite. Dar s-a făcut tîrziu, să lăsăm treburile politice pe mîine.

Voia să cîștige timp și să se sfătuiască cu contele, căruia îi povesti în amănunt toată convorbirea ei cu suveranul, trecînd însă peste desele aluzii ale acestuia la o făgăduială care acum, ei, îi otrăvea zilele. Ducesa își închipuia că se va dovedi atît de neprețuită, încît să poată obține de la principe o aminare la nesfîrșit. „Dacă ai barbaria să vrei să mă supui la această umilință, pe care nu ți-aș putea-o ierta niciodată, a doua zi voi părăsi pentru totdeauna principatele“, avea ea de gînd să-i spună.

Cînd ducesa îi ceru sfatul asupra soartei lui Rassi, contele se arată foarte filozof. Drept care, generalul Fabio Conti și ministrul de Justiție plecară într-o călătorie în Piemont.

O greutate puțin obișnuită se ivi în privința procesului lui Fabricio : judecătorii voiau să-l achite prin aclamații, chiar de la prima înfățișare. Contele trebui să-i amenințe, pentru ca procesul să țină cel puțin opt zile și judecătorii să-și

dea osteneala să asculte toți martorii. „Oamenii aceștia sînt întotdeauna aceeași“, spuse el.

A doua zi după achitare, Fabricio del Dongo își ocupă, în sfîrșit, postul de mare vicar al bunului arhiepiscop Landriani. În aceeași zi, principele semnă scrisorile necesare pentru ca tînărul del Dongo să poată fi numit coadjutor cu drept de a urma la jilțul arhiepiscopal și, două luni mai tîrziu, Fabricio luă în primire și acest loc.

Toată lumea o felicita pe ducesa pentru aerul recules al nepotului ei ; adevărul e că Fabricio era plin de deznădejde. Chiar a doua zi după liberarea lui, urmată de destituirea și surghiunul generalului Fabio Conti, precum și de înalta faoare de care ducesa dovedise că se bucură la curte, Clelia își căutase adăpost la mătușa ei, contesa Contarini, o femeie foarte bogată, foarte bătrînă și care nu avea decît o singură grijă pe lume : sănătatea ei. Clelia ar fi putut să-l vadă pe Fabricio ; dar cineva care n-ar fi știut de jurămintul ei de mai înainte și care ar fi văzut-o cum se poartă acum, ar fi putut crede că, o dată cu primejdiile care-l amenințaseră pe iubitul ei, încetase și dragostea pentru dînsul. Fabricio nu numai că trecea, cît de des îi îngăduia cuviința, prin fața palatului Contarini, dar izbutise, cu ne-sfîrșite greutate, să închirieze o cămăruță peste drum de ferestrele de la primul etaj. O dată, Clelia ieșise într-o doară la fereastră, ca să vadă trecînd o procesiune, dar în aceeași clipă se retrăsese înspăimîntată : îl zărise pe Fabricio îmbrăcat în negru, dar ca un lucrător foarte sărac, privind-o de la una din ferestrele maghernitei, care avea, în loc de geamuri, hîrtie dată cu undelemn, că ferestrele lui din *Turnul Farnese*. Fa-

bricio ar fi vrut să se convingă că fugea de el din pricina dizgrației tatălui ei, pe care lumea o atribuia ducesei, dar cunoștea prea bine o altă pricină a îndepărtării ei și nimic nu-i putea alina mihnirea.

Nu-l bucurase nici achitarea, nici instalarea într-un post cu atât de înalte atribuții, cele dintii pe care avea să le exercite, și nici măcar curtea stăruitoare pe care i-o făceau toate fețele bisericesti și toți bisericosii din eparhie. Cochetul apartament, pe care-l locuia la palatul Sanseverina, se dovedi neîncăpător. Spre marea ei plăcere, ducesa fu silită să-i cedeze întreg catul al doilea al palatului și încă două frumoase saloane de la catul întâi, mereu pline de felurite personalități, care așteptau să poată să se ploconească în fața tinărului coadjutor. Clauza moștenirii jilțului arhiepiscopal produsese o impresie nemaipomenită în toată țara; lui Fabricio i se recunoșteau acum drept virtuți tot ce era de neclintit în firea lui și care altădată îi indigna atîta pe sărmanii curteni neghiobi.

Pentru Fabricio fu o serioasă lecție de filozofie faptul că rămînea cu desăvîrșire rece la toate acele cinstiri și se simțea mult mai nenorocit în apartamentul acesta somptuos, cu zece lachei purtînd livreaua casei, decît în celula de scinduri din *Turnul Farnese*, înconjurat de doi temniceri respingători și temîndu-se neconținut să nu fie omorît. Mama și sora lui, ducesa V***, care veniseră la Parma să-l vadă în plină glorie, fură izbite de adîncă lui tristețe. Marchiza del Dongo, acum femeia cea mai puțin visătoare, fu atât de speriată, încît crezu că în *Turnul Farnese* i se dăduse o otravă care lucra cu încetul. Cu toată extrema ei discreție, socoti de datoria sa să-i vorbească

despre această tristețe atît de neobișnuită, dar Fabricio nu-i răspunse decît prin lacrimi.

O sumedenie de beneficii, urmare a strălucitei sale situații, nu produceau asupra lui nici o impresie, cel mult îl îndirjeau. Fratele lui, omul acela vanitos și cu inima cangrenată de cel mai josnic egoism, îi scrisese o scrisoare de felicitare, aproape oficială, la care adăugase un mandat de cîincizeci de mii de franci, pentru ca să poată, îi spunea proaspătul marchiz, să-și cumpere cai și o trăsură demnă de numele lui. Fabricio trimise această sumă surorii sale mai mici, care n-o nimerise prea bine în căsătorie.

Contele Mosca pusese să se traducă în italianește genealogia familiei Valserra del Dongo, publicată pe vremuri în latinește de arhiepiscopul Parmei, Fabricio. O tipări într-un exemplar somptuos, cu textul latin alături de cel italianesc; gravurile fuseseră reproduse în minunate litografii executate la Paris, iar la dorința ducesei, un frumos portret al lui Fabricio fusese pus față în față cu acela al bătrînului arhiepiscop. Această traducere fu considerată ca fiind făcută de Fabricio în timpul primei sale întemnițări. Dar totul era mort în inima eroului nostru, chiar și vanitatea atît de firească omului; nu-și dădu osteneala să citească nici o singură pagină din această lucrare ce i se atribuia. Situația lui îl sili, însă, să dăruiască un exemplar, foarte frumos legat, principelui. Acesta se socoti, la rîndul său, dator să-i acorde un soi de despăgubire pentru cumplita moarte care trecuse la un pas de el și-i acordă dreptul de a intra oficial în camera sa, favoare ce conferă titlul de *exceleță*.

CAPITOLUL AL DOUĂZECI ȘI ȘASELEA

Singurele clipe în care îi era dat lui Fabricio să se mai smulgă, cît de cît, din întunecata lui restriște, erau cele petrecute în dosul geamului cu care înlocuise hîrtia dată cu untdelemn, la un ochi al ferestrei cămăruței de peste drum de palatul Contarini, unde după cum se știe, locuia acum Clelia. De cînd părăsise fortăreața, o zărise arareori și de fiecă dată fusese adînc îndurerat de schimbarea ei izbitoare, ce părea să nu prevestească nimic bun. Dar cînd păcătuisese, trăsăturile Cleliei luaseră un caracter de noblețe și de gravitate într-adevăr demn de luare-aminte; acum i-ai fi dat treizeci de ani. În această schimbare, atît de puțin obișnuită, Fabricio văzu semnul unei hotărîri de neclintit. „Pesemne toată ziua nu face altceva decît să se jure că va rămîne credincioasă făgăduielii date sfintei fecioare: că nu mă va mai vedea niciodată“, își spunea el.

Fabricio nu ghicea decît în parte frămîntările Cleliei; aceasta știa foarte bine că tatăl ei, căzut în cea mai neagră dizgrație, nu se putea întoarce la Parma și arăta la curte (lucru fără de care viața nu mai avea nici un rost pentru el) decît în ziua căsătoriei ei cu marchizul Crescenzi; îi

scrise deci, tatălui ei, că dorea să aibă loc căsătoria. Generalul se afla în surghiun la Torino, bolnav de supărare. Această cumplită hotărîre o îmbătrînise pe Clelia cu zece ani.

Descoperise, bineînțeles, că Fabricio pîdea de la o fereastră de peste drum de palatul Contarini; dar nu avusese nefericirea să-l privească decît o singură dată. De îndată ce zărea un cap sau o siluetă care aducea cu a lui, închidea ochii. Cucernicia ei adîncă și încrederea pe care o avea în ajutorul sfintei fecioare erau acum singurele ei mijloace de a lupta cu ea însăși. În adîncul sufletului ei era îndurerată că nu-și poate respecta tatăl; viitorul soț îi părea cu desăvîrșire șters și pe potrivă felului de a simți al oamenilor din lumea mare; pe lîngă toate acestea, iubea din toate puterile un om pe care nu trebuia să-l mai vadă niciodată și care, totuși, avea drepturi asupra ei. Această imbinare a soartei i se părea că atinge limitele suferinței omenești și nu se poate să nu recunoaștem că avea dreptate. Ar fi trebuit ca, după căsătorie, să se ducă să trăiască la două sute de leghe de Parma.

Fabricio cunoștea adîncă discreție a Cleliei; știa, deci, în ce măsură i-ar fi displicut orice încercare nesăbuită, care, o dată descoperită, ar fi putut da naștere la tot felul de vorbe. Totuși, scos din fire de nemărginita jale a dorului său, precum și de privirile pe care Clelia și le întorcea cînd dădea cu ochii de el, îndrăzni să cumpere doi din servitorii doamnei Contarini, mătușa ei. Într-o zi, la căderea nopții, îmbrăcat ca un negustor de țară, se apropie de intrarea palatului, unde-l aștepta unul din cei doi servitori; Fabricio îl trimise să-i spună Cleliei că a sosit cineva

de la Torino, cu scrisori de la tatăl ei. Servitorul se duse să o vestească pe Clelia și-l lăsă într-o uriașă anticameră, la catul întâi al palatului. În încăperea aceasta îi fu dat lui Fabricio să petreacă poate cel mai zbuciumat sfert de oră din viața lui. Dacă Clelia îl gonia, nu-i rămânea nici o nădejde să-și mai găsească liniștea. „Ca să 'pun capăt tuturor îndatoririlor plicticoase cu care mă copleșește noua mea demnitate, am să descotoresc biserica de un preot nevrednic și, sub un nume de împrumut, am să-mi caut adăpost într-o mănăstire.“ În cele din urmă, servitorul îl vesti că domnișoara Clelia putea să-l primească. Eroul nostru simți că i se taie picioarele și, în timp ce urca scara ce ducea la al doilea cat, era cît pe ce să i se facă rău de frică.

Clelia era așezată la o măsuță pe care ardea o singură luminare. De îndată ce-l recunosc pe Fabricio, o luă la fugă și se ascunse în fundul salonului.

— Prin urmare, așa ai grijă de mîntuirea sufletului meu, îi strigă ea, acoperindu-și fața cu miinile. Știi bine că, în noaptea în care tatăl meu era să moară din pricina otrăvii, am jurat Sfintei Fecioare să nu te mai văd niciodată. Nu mi-am călcat jurămîntul decît în seara aceea, cea mai nefericită din viața mea, cînd am socotit, cu cugetul împăcat, că era de datoria mea să te scap de la moarte. E de ajuns că, printr-o interpretare silită și, de bună seamă, criminală, primesc să te ascult.

Această ultimă frază îl miră într-atîta pe Fabricio, încît îi trebuiră cîteva secunde ca să se bucure. Se aștepta s-o vadă pe Clelia fugind din cameră, pradă celei mai aprige minii ; în cele din

urmă, își adună gândurile și stinse lumina. Deși i se părea că înțelesese foarte bine poruncile Cleliei, tremura tot îndreptându-se spre fundul salonului, unde ea se refugiase după o canapea; nu știa dacă n-o s-o jignească sărutându-i mîna; înfiorată de dragoste, Clelia se aruncă în brațele lui.

— Dragul meu, îi spuse ea, ce mult a trecut pînă să vii! Nu-ți pot vorbi decît o clipă și să-vîrșesc, desigur, un mare păcat; cînd am jurat să nu te mai văd, am înțeles să nici nu-ți vorbesc. Dar cum ai putut să-l pedepsești cu atîta necruțare pe tatăl meu pentru că s-a lăsat orbit de gîndul răzbunării? Căci, la drept vorbind, el este cel care a fost aproape otrăvit, ca să ți se înlesnească fuga. Nu trebuia să încerci să faci ceva și pentru mine, care mi-am pus în joc toată stîmă de care mă bucuram, ca să te scap? De altfel, iată-te acum cu totul legat de cele sfînte; nu ne-am mai putea căsători, chiar dacă aș găsi un mijloc de a-l îndepărta pe respingătorul marchiz. Și-apoi, cum ai îndrăznit să mă privești în față în seara procesiunii și să calci în chipul cel mai strigător la cer sfîntul jurămint pe care l-am făcut Fecioarei?

Fabricio o stringea în brațe, amețit de uimire și de fericire.

O convorbire, începută cu atît de multe lucruri care erau de spus, nu se putea sfîrși prea repede. Fabricio îi povesti strictul adevăr asupra surghiunului tatălui ei. Ducesa nu era întru nimic vinovată, pentru bunul motiv că nu crezuse nici o clipă că planul otrăvirii aparține generalului Fabio Conti; fusese neconținut încredințată că el făcea parte din arsenalul de luptă al taberei Ra-

versi, care voia să-l alunge pe contele Mosca. Acest adevăr istoric, îndelung înfățișat, o bucură foarte mult pe Clelia; era adinc mîhnită că trebuia să urască pe cineva atît de apropiat de Fabricio. Acum nu o mai privea pe ducasă cu gelozie.

Fericirea pricinuită de această seară nu ținu decît puține zile.

Bunul *don Cesare* sosi de la Torino și, luîndu-și un curaj pe care i-l insufla desăvîrșita lui bună-credință, îndrăzni să se înfățișeze ducesei. După ce îi ceru să-i dea cuvîntul că nu se va folosi de destăinuirea pe care avea să i-o facă, îi mărturisi că fratele lui socotise de datoria sa să se răzbune, îndemnat de o greșită interpretare a cerințelor onoarei și crezîndu-se înfruntat și pierdut în ochii lumii de pe urma fugii lui Fabricio.

Don Cesare nu vorbea nici de două minute și procesul era cîștigat; desăvîrșita lui curățenie și tărie sufletească o mișcaseră pe ducasă, care nu era de fel obișnuită să le întilnească și o încîntară ca o noutate.

— Grăbește căsătoria fiicei generalului cu marchizul Crescenzi și-ți dau cuvîntul meu că voi face tot ce-mi stă în putință pentru ca generalul să fie primit aici ca și cum s-ar fi întors dintr-o călătorie. Îl voi pofti chiar la masă; ești mulțumit? Firește, la început va întimpina oarecare răceală și va trebui să nu se grăbească să-și ceară înapoi locul de guvernator al fortăreței. Dar, după cum știi, îi arăt prietenie marchizului și n-aș putea purta pică socrului său.

Înarmat cu aceste asigurări, *don Cesare* se duse să spună nepoatei sale că ținea în mîini viața

tatălui ei, bolnav de deznădejde. De luni de zile, nu se mai arătase în lume.

Clelia ținu să se ducă să-și vadă părintele, ascuns, sub un nume de împrumut, într-un sat de lângă Torino ; își închipuia că cei de la curtea Parmei vor cere la Torino extrădarea lui, pentru a-l da în judecată. Îl găsi bolnav și pe jumătate nebun. În aceeași seară, îi scrisese lui Fabricio o scrisoare de veșnică despărțire. Când primi această scrisoare, Fabricio, a cărui fire începea să se asemene cu cea a iubitei sale, se duse să-și caute vremelnice liniștea la mănăstirea Velleja, aflată în munți, la zece leghe de Parma. Scrisoarea Cleliei avea zece pagini : mai demult, îi jurase să nu se căsătorească cu marchizul fără consimțământul lui ; acum i-l cerea, și Fabricio i-l dădu din îndepărtata lui sihăstrie de la Velleja, printr-o scrisoare plină de cea mai curată prietenie.

Primind această scrisoare, al cărei ton de prietenie, trebuie să mărturisim, îi ustură inima, Clelia hotărî ea singură ziua căsătoriei. Fastul acestei căsătorii avea să sporească și mai mult strălucirea curții din Parma, în iarna aceea.

La drept vorbind, Ranucio-Ernest al V-lea era tare zgîrcit, dar, în același timp, îndrăgostit nebunește și trăgînd nădejdea s-o poată statornici pe ducesa la curte. O rugă deci pe principesa mamă să primească o sumă foarte însemnată și să dea mereu serbări. Marea maestră de ceremonii știu să folosească în chipul cel mai stărlucit această sporire a fondurilor ; serbările care avură loc în iarna aceea la curtea Parmei amintiră de frumoasele timpuri de la curtea Milanului și de nouitătul prinț Eugen, viceregele Italiei, a cărui bunătate era încă pomenită.

Îndatoririle sale îl chemaseră pe coadjutor înapoi, la Parma ; dar Fabricio declară că, din pricina de cucernicie, își va prelungi vremelnica-i sihăstrie în micul apartament în care protectorul său, monseniorul Landriani, îl silise să vină să locuiască, în palatul arhiepiscopal, și unde se instalase cu un singur servitor. Astfel, nu luă parte la nici una din strălucitele serbări de la curte, ceea ce-i asigură, la Parma și în viitoarea-i eparhie, un răsunător renume de mare sfintenție. Această sihăstrie, care se datora doar tristeții sale adânci și deznădăjduite, avu o urmare neașteptată : bunul arhiepiscop Landriani, care ținuse neconținut la el și care, la drept vorbind, avusese cel dintii gândul de a-l face coadjutor, simți trezindu-se în el un început de pizmă. Arhiepiscopul socotea, pe bună dreptate, că trebuie să se ducă la toate recepțiile de la curte, așa cum este obiceiul în Italia. În asemenea împrejurări, purta veșmintele sale de mare ceremonie, care erau aproape aceleași cu odăjdiile îmbrăcate atunci când slujea în catedrală. Sutele de servitori, adunați în anticamera cu coloane a palatului, săreau întotdeauna în picioare la ivirea lui și cereau binecuvîntarea înaltului prelat, care binevoia să se oprească și să le-o dea. Într-una din aceste clipe solemne, monseniorul Landriani auzi un glas care șoptea : „Arhiepiscopul nostru se duce la bal și monseniorul del Dongo nu face un pas afară din cameră !“

În această clipă, luă sfîrșit, la arhiepiscopie, nemărginita trecere de care se bucurase Fabricio ; dar acum putea zbura cu propriile-i aripi. Purtarea lui, dictată doar de deznădejdea pricinuită de căsătoria Cleliei, fu socotită drept o dovadă de cu-

cernicie a unui suflet simplu dar sublim, și bisericoșii citeau, ca pe un soi de îndreptar al bunului creștin, traducerea genealogiei familiei del Dongo, în care mustea, printre rinduri, o înfumurare fără margini. Librarii scoaseră o serie de litografii după portretul lui, care se vindură în câteva zile, cumpărate mai ales de enoriașii din popor; din neștiință, litograful înconjurase chipul lui Fabricio cu o sumedenie de ornamente, cu care nu se pot împodobi decât portretele episcopilor și la care un coadjutor nu avea nici un drept. Arhiepiscopul văzu una din aceste litografii și minia lui nu mai cunoscă margini; îl chemă pe Fabricio și-i adresează cele mai aspre muștrări, și încă în termeni pe care pornirea îi împinse de câteva ori până la grosolănie. Așa cum e lesne de închipuit, lui Fabricio nu-i fu de loc greu să se poarte, în această împrejurare, întocmai cum s-ar fi purtat și Fénelon. Îl ascultă pe arhiepiscop cu toată umilința și cu cel mai mare respect cu putință; când prelatul isprăvi de vorbit, Fabricio îi povestește tot adevărul cu privire la genealogia întocmită din ordinul contelui Mosca, în timpul primei sale întemnițări la cetățuie. Genealogia fusese publicată în scopuri deșarte, lumești, pe care le socotise întotdeauna cu totul nepotrivite pentru o față bisericască. Cît despre portret, habar nu avusese de a doua ediție, așa cum nu știa nimic nici de prima; librarul îi trimisese, la arhiepiscopie, în timpul cît hotărîse să nu vadă pe nimeni, douăzeci și patru de exemplare din cea de-a doua ediție, iar el poruncise servitorului să-i cumpere din oraș al douăzeci și cincilea exemplar; aflînd, în felul acesta, că portretul se vindea cu un franc și jumătate bucata, trimisese librarului o sută de franci, plată pentru cele douăzeci și patru de exemplare.

Toate aceste lămuriri, date pe tonul potolit al unui om sfîșiat de cu totul alte dureri, împinseră minia arhiepiscopului atît de departe, încît îl acuză de fățarnicie.

„Iată ce înseamnă oamenii de jos, își spuse Fabricio, chiar atunci cînd sint deștepți.“

Altceva îl îngrijora în zilele acelea : scrisorile mătușii sale, care îi cerea stăruitor să se reîntoarcă în apartamentul lui din palatul Sanseverina sau, cel puțin, să treacă pe la ea s-o vadă, din cînd în cînd. Dar la ea, Fabricio era sigur că avea să audă vorbindu-se despre strălucitele servări date de marchizul Crescenzi cu prilejul căsătoriei lui ; și era tocmai lucrul pe care nu era sigur că l-ar putea îndura fără să se dea de gol.

Cînd ceremonia avu loc, Fabricio se afla cufundat de opt zile în tăcerea cea mai adîncă, după ce poruncise servitorului său și personalului arhiepiscopiei, din jurul lui, să nu-i mai adreseze nici un cuvînt.

Aflînd despre această hotărîre, pe care o socotea o nouă maimuțareală, arhiepiscopul Landriani îl chemă pe Fabricio la el mai des ca oricînd și ținu să aibă cu el lungi convorbiri ; îl sili chiar să stea îndelung de vorbă cu unii preoți de țară, care se plîngeau că arhiepiscopia le-ar fi încălcat unele drepturi. Fabricio privi toate aceste lucruri cu desăvîrșita nepăsare a omului copleșit de alte griji. „Ar fi mai bine pentru mine își spunea el, să mă fac călugăr ; la Velleja, în creierul munților, n-aș suferi atît.“

Se duse să-și vadă mătușa și, în timp ce o îmbrățișa, nu-și putu stăpîni lacrimile. Ducea il găsi foarte schimbat : ochii îi erau și mai măriți de neînchipuita-i slăbiciune ; păreau gata să-i iasă din orbite și avea în totul o înfățișare atît de vlă-

guită și de nenorocită, în veșmîntu-î negru și ponosit de simplu preot, încît, la prima vedere, nici ducea nu-și putu opri lacrimile. Dar în clipa următoare, cînd își spuse că toată schimbarea petrecută în înfățișarea băiatului acesta tînăr și frumos se datora căsătoriei Cleliei, fu năpădită de simțăminte la fel de aprige ca și acelea ale arhiepiscopului ; atîta doar că se dovedi mai îndemînică în a și le ascunde. Avu însă lipsa de suflet să stăruie îndelung asupra unor amănunte pitorești ale încîntătoarelor petreceri date de marchizul Crescenzi. Fabricio nu răspundea, dar ochii îi clipeau spasmodic și se făcu și mai galben la față, dacă acest lucru mai era cu putință. În clipele de suferință ascuțită, obrazul lui tras se făcea, din galben, aproape verde.

Contele Mosca intră chiar în acea clipă și ceea ce i se înfățișă privirii i se păru de necrezut, vindicîndu-l în sfîrșit cu totul de gelozia pe care Fabricio nu încetase nici o clipă să i-o stîrnească. Omul acesta îndemînic încercă mijloacele cele mai gingașe și iscusite pentru a trezi din nou, în Fabricio, un strop de interes pentru viața pămîntească. Contele avusese întotdeauna, pentru el, multă prețuire și destulă prietenie ; nemaiîntîlnind stavila geloziei, prietenia aceasta se schimbă aproape în devotament. „Și-a plătit scump frumosu-i drum în viață, își spuse el, amintindu-și de toate suferințele tînărului coadjutor.“ Prefăcîndu-se că vrea să-i arate tabloul lui Parmegiano, pe care principele îl trimisese ducesei, contele îl luă deoparte :

— Dragă prietene, hai să vorbim deschis, ca între bărbați : te pot ajuta cu ceva ? Nu trebuie să te temi că ți-aș pune vreo întrebare : ai cumva nevoie de bani, crezi că puterea ți-ar fi de folos ?

Vorbește, sînt la poruncile dumitale, sau, dacă preferi, scrie-mi.

Fabricio îl îmbrățișă emoționat și îi vorbește despre tablou.

— Purtarea dumitale este capodopera celei mai subtile politici, îi spuse contele, reluînd tonul ușor de salon; îți pregătești un viitor foarte plăcut, alăte-a sa te respectă, poporul te privește cu sfințenie, haina dumitale ponosită îl împiedică pe monseniorul Landriani să doarmă. Am o oarecare experiență a vieții publice și pot să-ți jur că nu e nevoie să-ți dau nici un sfat ca să desăvîrșești ceea ce vîd de pe acum. Primul dumitale pas în lume, la douăzeci și cinci de ani, înseamnă prin el însuși o desăvîrșire. La curte se vorbește foarte mult de dumneata, și știi cărui lucru îi datorezi această reputație fără seamăn, la vîrsta dumitale? Modestului veșmînt negru, ponosit. Ducea și cu mine dispunem, precum știi, de fosta locuință a lui Petrarca, de pe dealul împădurit din apropierea Padului. Dacă vreodată ești sătul de măruntele josnicii ale invidiei, m-am gîndit că ai putea fi urmașul lui Petrarca, a cărui faimă o va face să crească pe a dumitale. Contele își chinuia creierul să facă să înflorească un zîmbet pe chipul acesta de pustnic, dar nu izbutea. Ceea ce făcea și mai izbitoare schimbarea lui era faptul că, dacă mai înainte, frumusețea lui Fabricio avea un cusur, acest cusur consta tocmai în expresia de desfătare și de veselie care se citea uneori, fără rost, pe chipul lui.

Contele nu-l lăsă să plece fără să-i spună că, în ciuda sihăstriei sale vremelnice, lumea ar putea lua purtarea lui drept o exagerare, dacă nu l-ar vedea la curte de ziua de naștere a principesei,

care cădea simbăta următoare. Sfatul acesta fu ca o lovitură de pumnal pentru Fabricio. „Dumnezeule! își spuse el, ce caut eu în acest palat?” Nu putea să cugete, fără a se cutremura, la întâlnirea care l-ar fi putut aștepta la curte. Gîndul acesta îl făcu să uite de toate celelalte. Își spuse că singurul lucru care-i rămînea de făcut era să sosească la palat chiar în clipa în care se deschideau ușile saloanelor.

Într-adevăr, numele monseniorului del Dongo fu anunțat printre cele dintîi la serata de mare gală și Clara-Paulina îl primi cu toată cînstirea. Ochii lui nu se desprindeau de pe ceas și, cînd acul ajunsese la cel de-al douăzeci și unulea minut, Fabricio se ridică să-și ia rămas bun. Dar tocmai atunci intră și suveranul. După ce-și îndeplini cîteva clipe îndatoririle de curtean, Fabricio începu să se apropie de ușă cu pași socotiți, cînd se petrecu spre nenorocul lui, unul din acele mărunte nimicuri de curte, pe care marea maestră știa atît de bine să le chibzuiască : șambelanul de serviciu alergă după el, să-i spună că fusese desemnat să joace *whist* cu principele. La Parma, aceasta era o cinste deosebită, mult mai presus de rangul pe care-l avea un coadjutor în societate. Să joace *whist* cu suveranul era o cinste foarte mare chiar și pentru arhiepiscop. La cuvintele șambelanului, Fabricio simți un cuțit în inimă și, deși era dușmanul de moarte al oricăror manifestări în ochii lumii, fu gata să-i spună că fusese cuprins de o neașteptată ameteală. Dar se gîndi că va fi copleșit de întrebări și de temenele și mai greu de îndurat decît jocul. În ziua aceea, îi era groază să pălăvrăgească.

Din fericire, marele stareț al fraților minoriți¹ se afla printre înaltele fețe venite să se incline în fața principesei. Călugărul acesta, foarte învățat, demn discipol al unui Fontana² și Duvoisin³, se așezase într-un ungher retras al salonului. Fabricio se postă în picioare în fața lui, în așa fel ca să nu vadă ușa de la intrare, și începu să-i vorbească despre teologie. Dar nu-și putu împiedica urechea să audă rostindu-se numele domnului marchiz și al doamnei marchize Crescenzi. Împotriva așteptărilor lui, Fabricio fu cuprins de o aprigă minie.

„Dacă aș fi *Borso Valserra* (unul dintre generali primului Sforza), își spuse el, l-aș ucide pe marchizul acesta mocofan, chiar acum, cu pumnalul acesta cu prăsele de fildeș, pe care mi l-a dat Clelia în ziua aceea fericită, și l-aș învăța să nu mai aibă neobrăzarea să se arate cu marchiza lui într-un loc unde mă aflu eu.“

Se schimbase atît de tare la față, încît marele stareț al fraților minoriți îl întrebă :

— Excelența-voastră nu se simte bine ?

— Am o durere de cap cumplită... Luminile astea îmi fac rău... și nu rămîn decît fiindcă am fost ales să joc *whist* cu altele-sa.

Auzind aceasta, marele stareț al fraților minoriți, care era un burghez, își pierdu în așa măsură capul, încît, neștiind ce să mai facă, începu să se ploconească în fața lui Fabricio, care, mult mai

¹ Sau franciscani : ordin călugăresc, întemeiat în 1209 de Francisco d'Assisi ; impunea membrilor săi o viață extrem de austeră.

² Cleric italian, om politic și autor de cărți religioase (1750—1782).

³ *Jean-Baptiste Duvoisin* (1744—1813), episcop de Nantes, autor de lucrări teologice.

tulburat decît interlocutorul său, se porni să vorbească mult și repede ; auzise că o mare tăcere se așternuse în spatele lui și nu voia să se uite. Deodată, un arcuș lovi în pupitru ; orchestra atacă o introducere săltăreată și faimoasa doamnă P... cîntă aria lui Cimarosa ¹, altădată atît de vestită :

Quelle pupille tenere !

Fabricio își ținu bine cumpătul la primele măsuri, dar, dintr-o dată, minia i se topi și fu cuprins de o nevoie nesfîrșită de a plînge. „Dumnezeule mare ! se gîndi el, ce spectacol caraghios, și încă în veșmîntul pe care-l port !“ Socoti că era mai înțelept să dea cîteva lămuriri despre starea lui :

— Durerile acestea de cap, peste măsură de tari, cînd nu vreau să țin socoteală de ele, ca astăseară, spuse el marelui stareț al fraților minoriți, îmi storc lacrimi care l-ar putea expune gurilor rele pe un om de felul nostru. De aceea, rog pe ilustrisima-voastră cuvioșie să-mi îngăduie să plîng în fața sa și să se prefacă a nu mă vedea.

— Părintele nostru provincial din Catanzara suferă de aceeași boală, spuse marele stareț al minoriților, și începuse să povestească, în șoaptă, o lungă întîmplare.

Caraghioslicul acestei istorisiri, care-l aduse pe marele stareț să intre în amănuntul meselor de seară ale părintelui provincial, îl făcu pe Fabricio să zîmbească, ceea ce nu i se mai întîmplase de mult ; dar, curînd, încetă să-l mai asculte pe stareț. Doamna P... cînta, cu un dar dumnezeiesc, o arie de Pergolese ² (principesei îi plăcea muzica demo-

¹ *Domenico Cimarosa* (1749—1801), compozitor italian, autorul operei *Căsătoria secretă*, din care face parte aria *Quelle pupille tenere !* (*Acele dulci copile.*)

² Cunoscut compozitor italian din secolul al XVIII-lea.

dată). Un zgomot ușor se auzi la trei pași de Fabricio ; pentru prima dată în seara aceea, întoarce privirea. În jilțul care făcuse să trosnească ușor parchetul, se așezase marchiza Crescenzi, ai cărei ochi, plini de lacrimi, îi întâlneau din plin pe aceia ai lui Fabricio, care se aflau și ei într-o stare asemănătoare. Marchiza plecă capul. Fabricio continuă, cîteva secunde, să o privească : făcea cunoștință cu capul acesta încărcat cu diamante. Dar privirea lui exprima numai minie și dispreț. Apoi, spunîndu-și : „*Nici ochii mei nu te vor mai privi niciodată*“, se reîntoarce spre marele stareț și îi șopti :

— Iată că meteahna de care sufăr mă sîcîie mai mult ca niciodată !

Într-adevăr, Fabricio plinse cu lacrimi fierbinți, mai bine de o jumătate de ceas. Din fericire, o simfonie de Mozart, groaznic scilciată, cum e obiceiul în Italia, îi veni în ajutor făcînd să i se zvînte lacrimile.

Se ținu tare și nu mai întoarce ochii spre marchiza Crescenzi. Dar doamna P... începu din nou să cînte și inima lui Fabricio, ușurată de lacrimi, cunoscuse o pace desăvîrșită. Acum viața i se înfățișa într-o altă lumină. „Am oare pretenția, își spuse el, să pot s-o uit cu totul chiar de la început ? Așa ceva mi-ar fi cu neputință.“ Și își făcu următoarea socoteală : „De vreme ce de două luni mă aflu la ultima limită a disperării și cum nimic n-ar mai putea să-mi sporească chinul, de ce să mă împotrivesc plăcerii de a o vedea ? Și-a uitat jurămintele, este ușuratică : dar, oare, nu sînt toate femeile la fel ?“ Și totuși, este de o frumusețe dumnezeiască. Privirea ei mă îmbată și mă vrăjește, pe cită vreme trebuie să fac o sforțare ca să-mi arunc ochii la femeile socotite drent

cele mai frumoase. Ei bine, de ce să nu mă las vrăjit ? Voi avea, astfel, măcar o clipă de răgaz.“

Fabricio începuse să cunoască întrucitva oamenii, dar nu avea nici o experiență în ce privește marile dezlănțuiri ale inimii, altfel și-ar fi dat seama că vraja aceea de-o clipă, de care se înduplecase să se lase ispitit, avea să zădărnicească toată strădania lui de două luni pentru a o uita pe Clelia.

Biata femeie venise la recepție numai silită de bărbatul ei. Avea, însă, de gînd să se retragă după o jumătate de ceas, sub cuvînt că nu se simte bine. Dar marchizul îi declarase că a cere să i se tragă trăsura la scară ca să plece, cînd multe alte trăsuri abia soseau, ar fi fost împotriva tuturor uzanțelor și putea fi interpretat chiar ca o critică indirectă la adresa seratei de gală dată de principesă.

— În calitate mea de cavalier de onoare, adăugă marchizul, trebuie să stau în salon, la ordinul principesei, pînă ce pleacă toată lumea ; s-ar putea să mai fie nevoie de dat unele porunci servitorilor, sînt atît de lăsători ! Vrei ca un simplu scutier al alteței-sale să uzurpe această cinste ?

Clelia se resemnă. Nu-l văzuse pe Fabricio ; tot mai nădăjduia că nu va veni la serată. Dar în clipa în care sta să înceapă concertul, principesa îngădui doamnelor să se așeze, iar Clelia, foarte puțin îndemînică în asemenea împrejurări, lăsă să se ocupe cele mai bune locuri din jurul principesei și se văzu nevoită să-și caute un jîlt în fundul sălii, tocmai în colțul îndepărtat în care se refugiase Fabricio. Ajungînd la jîlt, ținuta, atît de neașteptată într-o astfel de împrejurare, a marelui stareț al fraților minoriți, îi atrase privirea și, în prima clipă, nu luă seama la omul firav, îmbrăcat într-un simplu veșmînt negru, care

vorbea cu starețul. Totuși, un îndemn tainic o făcu să-și oprească ochii asupra lui. Toți purtau uniforme sau fracuri bogat brodate. Cine putea fi tânărul acesta în veșmînt negru, atît de simplu ? Se uita la el cu luare-aminte, cînd o doamnă care venise să se așeze alături, mișcă ușor jîlțul. Fabricio întoarse capul : Clelia nu-l recunoscuse, atît era de schimbat. La început își spuse : „Iată cineva care-i seamănă, trebuie să fie fratele lui cel mare ; dar îl credeam numai cu cîtiva ani mai în vîrstă. Omul acesta are vreo patruzeci de ani.“ Decdată, îl recunoscuse după o mișcare a buzelor.

„Nenorocitul, cît a suferit !“ își spuse ea și își plecă fruntea, copleșită de durere și nu ca să rămină credincioasă jurămîntului. Inima îi era răvășită de milă ; nici după cele nouă luni de închisoare nu arătase Fabricio atît de rău. Nu se mai uită la el, dar, fără să întoarcă propriu-zis ochii, îi urmărea toate mișcările.

După concert, îl văzu apropiindu-se de masa de joc a suveranului, așezată la cîtiva pași de tron ; răsufală ușurată că se află atît de departe de ea.

Dar marchizul Crescenzi fusese foarte jignit văzîndu-și soția surghiunită la o asemenea depărtare de tron ; toată seara se străduise să o încredințeze pe o doamnă, așezată în al treilea jîlt de lingă principesă, doamnă pe al cărei soț îl împrumutase cu bani, că ar face bine să schimbe locul cu marchiza. Văzînd că biata femeie se împotrivea, așa cum era și firesc, se dusesse să stăruiască pe lingă bărbatul datornic, care îi vorbi soatei sale pe tristul grai al chibzuinței, astfel că marchizul avu plăcerea să facă schimbul și să-și aducă soția lingă tron.

— Nu trebuie să fii atît de modestă, îi spuse el. De ce umbli așa, cu ochii plecați ? Vei fi soco-

tită drept una din burghezele speriate că se află la curte și pe care toată lumea se miră că le vede aici. Nebuna de mare maestră a curții nu face decît năzbîtii de acest soi. Și se mai vorbește de stăvilirea progreselor iacobinismului ! Gîndește-te că soțul dumitale ocupă cel dintîi loc destinat unui bărbat la curtea principesei, iar dacă republicanii ar desfința curtea și chiar nobilimea, soțul dumitale ar rămîne, mai departe, omul cel mai bogat din principate. Nu ești încă de ajuns de pătrunsă de lucrul acesta.

Jilțul în care marchizul avu fericirea să-și instaleze nevasta, se afla la șase pași de masa de joc a principelui. Clelia nu-l vedea pe Fabricio decît din profil, dar îl găsi atît de slab și părea, mai ales, să se socotească în asemenea măsură deasupra oricărui lucru ce se putea petrece pe pămînt, încît ajunse la această groaznică concluzie : Fabricio se schimbase cu totul, o uitase ; dacă slăbise în așa hal, trebuia să fie din pricina posturilor aspre la care îl silea cucernicia lui.

Această tristă presupunere a Cleliei fu întărită de tot ce auzea șoptindu-se împrejur : numele coadjutorului se afla pe toate buzele, toți căutau să-și explice motivul deosebitei treceri de care părea să se bucure. El, atît de tînăr, să fie admis la partida suveranului ! Și toți se minunau de nepăsarea cuviincioasă și felul, oarecum de sus, cu care juca, chiar atunci cînd tăia cărțile alteței-sale.

— E de necrezut, exclamau bătrînii curteni, trecerea de care se bucură mătușa sa i s-a urcat la cap. Dar, slavă cerului, lucrurile nu vor merge mult astfel, suveranului nostru nu-i place să vadă pe nimeni dîndu-și aere de superioritate. Ducea se apropie de principe. Curtenii, care stăteau la o depărtare foarte respectuoasă de masa de joc,

ca să nu audă din conversația suveranului decît cîteva cuvinte, la întîmplare, băgară de seamă că Fabricio roșea foarte tare. „Mătușă-sa trebuie să-l fi dojenit, își spuseră ei, pentru aerele lui mărețe de nepăsare.“ Fabricio auzise însă glasul Cleliei, care răspundea principesei. Făcînd ocolul protocolar al sălii de bal, aceasta adresase cuvîntul și soției cavalerului ei de onoare. În clipa cînd trebuia să schimbe locul la *whist*, Fabricio se află față în față cu Clelia și se lăsă în mai multe rînduri ispitit de fericirea de a se uita la ea. Simțindu-se privită de el, biata marchiză își pierdu tot cumpătul. În mai multe rînduri, își uită de jurămîntul făcut sfintei fecioare și, îmboldită de dorința de a ghici ce se petrece în inima lui Fabricio, își aținti ochii asupra lui.

Cînd partida se sfîrși, doamnele se ridicară să treacă în sala unde se servea supeul. Se produse o oarecare învălmășeală. Timp de o clipă, Fabricio se nimeri lîngă Clelia. Era încă plin de hotărîre, dar recunoscînd parfulumul ușor pe care și-l punea pe veșminte și, dintr-o dată, tot ce hotărîse în sinea lui se duse de rîpă. Se apropie de ea și-i spuse în șoaptă, ca pentru el însuși, două versuri din sonetul lui Petrarca, pe care i-l trimisese de pe lacul Maggiore, tipărit pe o batistă de mătase : „*Care nu-mi era fericirea cînd vulgul mă socotea nefericit, și cît de schimbată îmi e astăzi soarta !*“

„Nu, nu m-a uitat de loc, își spuse Clelia, copleșită de un val de fericire. Sufletul acesta mare nu e de loc nestatornic !“

Și îndrăzni să-i răspundă, în gînd prin alte două versuri de Petrarca :

*Nu, nu mă veți vedea niciodată alta,
Ochi frumoși ce m-ați învățat să iubesc.*

Principesa se retrase imediat după supeu ; principele o urmă în apartamentele ei și nu se mai întoarse în saloanele de primire. De îndată ce vestea aceasta se răspîndi, toată lumea voi să plece în același timp ; o mare forfotă se produse în anticamere. Clelia se trezi iarăși lângă Fabricio ; adîncă suferință, întipărită pe fața lui, o umplu de milă.

— Să uităm trecutul, îi spuse ea, și păstrează această amintire *prietenească*. Spunînd aceste cuvinte, puse evantaiul în așa fel ca el să-l poată lua.

Totul se schimbă dintr-o dată în ochii lui Fabricio : într-o clipă, fu alt om. Chiar de-a doua zi, hotărî să pună capăt sihăstriei lui vremelnice și se reîntoarse în somptuosul apartament din palatul Sanseverina. Arhiepiscopul crezu, și spuse în toate părțile, că favoarea suveranului, care îl îngăduise pe coadjutor la masa de joc, îl făcuse pe acest nou sfînt să-și piardă de-a binelea capul. Ducea pricepu, însă, că se înțelesese cu Clelia. Gîndul acesta, adăugîndu-se la chinul cu care-și amintea necontînit de o anumită făgăduială făcută principelui, o hotărî să plece o vreme din Parma. Această nebunie a ei fu primită cu admirație de toată lumea. Să se îndepărteze de la curte, în clipa cînd trecerea de care se bucura părea să nu mai aibă margini ? Conte, care, de cînd își dădea seama că nici vorbă nu mai era de dragoste între Fabricio și dăsesă, era deplin fericit, îi spunea prietenei sale :

— Noul nostru principe este întruchiparea virtuții, dar am spus cîndva despre el că-i un *copil* : o să-mi ierte aceasta vreodată ? Nu văd decît un singur mijloc de a-mi redobîndi toată autoritatea

în ochii lui : plecarea. Am să mă arăt, față de el, desăvîrșit de curtenitor și de respectuos, apoi mă îmbolnăvesc și cer să plec. O să-mi dai voie să fac aceasta, de vreme ce soarta lui Fabricio e asigurată. Dar, adăugă el rizînd, vei face pentru mine marea jertfă de a schimba titlul dumitale sublim cu acela al meu, mult mai modest ? Ca lucrurile să aibă tot hazul, am să las aici toate treburile obștești într-o harababură din care nimeni să nu le mai poată scoate ; în diversele mele ministere, aveam patru sau cinci oameni de nădejde, care făceau totul. Am cerut, de vreo două luni, să fie scoși la pensie, sub cuvînt că ar citi gazete francezești, și i-am înlocuit cu niște nătărăi fără de pereche. După plecarea noastră suveranul se va afla într-o asemenea încurcătură, încît, cu toată scîrba pe care i-o inspiră un om ca Rassi, sînt sigur că va fi silit să-l cheme din surghiun, iar eu nu aștept decît o poruncă din partea tiranului stăpîn pe soarta mea, ca să trimit o scrisoare, plină de caldă prietenie, prietenului meu Rassi și să-i spun că am toate motivele să nădăjduiesc că foarte curînd meritele lui vor fi apreciate cum se cuvine.

CAPITOLUL AL DOUĂZECI ȘI ȘAPTELEA

Convorbirea aceasta serioasă avu loc a doua zi după întoarcerea lui Fabricio la palatul Sanseverina. Ducea se afla încă sub impresia bucuriei care țîșnea din toată purtarea nepotului ei. „Prin urmare, își spunea ea, această mică fățarnică m-a înșelat ! N-a fost în stare să se împotrivească iubitului ei nici trei luni.“

Siguranța unui deznodămînt fericit îi dăduse tînărului principe, făpturii acesteia atît de nevolnice, curajul de a iubi ; zvonul pregătirilor de plecare, de la palatul Sanseverina, îi ajunse la ureche. Pe de altă parte, valetul lui personal, francez, care nu credea de loc în virtutea cucoanelor mari, îi dădu curaj în privința ducesei. Ernest al V-lea își îngădui atunci o încercare ce fu aspru criticată de principesă și de toate mințile chibzuite de la curte ; poporul o luă drept semnul uimitoarei treceri de care se bucura ducea : suveranul se duse să o vadă în palatul ei.

— Așadar, pleci, îi spuse el pe un ton serios, care îi păru de nesuferit ducesei, da, pleci ; vrei să mă înșeli și să nu-ți ții făgăduiala ! Totuși, dacă

aş fi zăbovit cu zece minute, cînd mi-ai cerut să-l graţiez, de hatîrul dumatăle, pe Fabricio, astăzi era mort. Şi-acum mă laşi nefericit ! Fără jurămintele dumatăle, n-aş fi avut niciodată îndrăzneala să te iubesc aşa cum te iubesc. Înseamnă că nu eşti o femeie de cuvînt !

— Cugetă mai cu temei excelenţă. În toată viaţa domniei-tale, ai cunoscut o vreme mai fericită decît aceste patru luni din urmă ? Strălucirea domniei-tale ca suveran şi, aş crede, că şi fericirea ca om plăcut, nu au atins niciodată o culme mai înaltă. Iată pactul pe care-l propun : dacă binevoieşti să consimţi, în loc să fii amanta domniei-tale de-o clipă, şi numai datorită unui jurămînt smuls prin frică, voi folosi toate clipele vieţii mele să te fac fericit ; voi fi neconţinut, pentru domnia-ta, ceea ce am fost în ultimele patru luni şi s-ar putea ca dragostea să vină să încunune această prietenie. N-aş putea să jur că nu va fi aşa.

— Ei bine, spuse principele încîntat, asumă-ţi un alt rol, fii şi mai mult decît ce-ai fost, domneşte şi asupra mea şi asupra principatelor mele, fii primul meu ministru. Îţi ofer o căsătorie aşa cum poate fi ea îngăduită de tristeţile îndatoriri ale rangului meu. Avem o pildă aproape de noi : regele Neapolelui s-a căsătorit, de curînd, cu ducesa de Partana. Îţi ofer tot ce pot, o căsătorie de acelaşi fel. Am să adaug o idee de tristă politică, pentru a-ţi dovedi că nu mai sînt copil şi că m-am gîndit la tot. Nu voi face caz de constrîngerea pe care mi-o voi fi impus-o de a fi cel din urmă coborîtor din spiţa mea care va mai putea domni şi nici de durerea de a vedea, încă din timpul vieţii, marile puteri hotărînd cine-mi va urma la tron ; binecuvîntez aceste neajunsuri ce nu se pot nega, fiindcă ele îmi dau, o dată mai

mult, prilejul de a-ți dovedi prețuirea și dragostea mea pătimașă.

Ducesa nu șovăi nici o clipă ; principele o plictisea iar contele îi părea cu mult mai plăcut. Nu era decît un singur om pe lume pe care l-ar fi putut pune mai presus de el. Și-apoi, peste conte domnea ea. Supus îndatoririlor rangului său, principele ar fi domnit totuși, mai mult sau mai puțin, peste dînsa. Putea să-i fie cu timpul și necredincios, să-și ia amante ; deosebirea de vîrstă i-ar fi dat, de altfel, peste puțini ani, tot dreptul.

Din prima clipă, teama plictiselii hotărîse totul ; totuși, vrînd să fie drăguță cu el, ducesa îi ceru îngăduința să se mai gîndească.

Ar fi prea lung să redăm aici toate întorsăturile de frază, aproape calde, și termenii plini de o nesfîrșită grație în care știu să-și înveșmînteze respingerea propunerii. Principele se mînie ; își vedea fericirea alunecîndu-i printre degete. Ce avea să facă după plecarea ducesei de la curte ? Ce umilintă, să fie respins ! Și-apoi, ce avea să gîndească valetul lui, franțuzul, cînd avea să-i povestească înfrîngerea sa ?

Ducesa se pricepu să-l liniștească și, încetul cu încetul, readuse tîrguiala lor la adevăratul ei punct de plecare.

— Dacă alteța-voastră se înduplecă să primească a nu grăbi îndeplinirea unei făgăduieli de neînălăturat, groaznică în ochii mei, fiindcă m-ar expune propriului meu dispreț, aș rămîne toată viața la curte și curtea ar fi mereu ce-a fost în iarna aceasta ; toate clipele mele ar fi închinat de aci înainte alteței-sale, ca să contribui la fericirea sa ca om și la strălucirea lui ca suveran.

Dacă, însă, alteța-voastră îmi cere cu orice preț să-mi țin jurământul, îmi va vesteji tot restul vieții și mă va vedea numaidecît părăsind principatele sale, în care nu mă voi mai reîntoarce niciodată. Ziua în care voi fi pierdut cîntea va fi cea din urmă în care mă va vedea.

Dar principele era încăpățînat, ca toate făpturile slabe ; de altfel, mîndria lui de bărbat și de suveran era rănită de respingerea cererii în căsătorie. Știa bine cîte piedici ar fi întîmpinat pentru a impune această căsătorie, dar ar fi fost gata să le învingă.

Timp de trei ceasuri, își înșirară unul altuia aceleași argumente, adesea amestecate cu cuvinte foarte usturătoare. Într-un tîrziu, principele exclamă :

— Vrei, doamnă, să mă faci să cred că nu știi ce-i oncarea ? Dacă aș fi șovăit atît de mult în ziua în care generalul Fabio Conti pregătea otrava pentru Fabricio, astăzi ai sta să-i ridici un mormînt monumental, într-una din bisericile Parmei.

— În nici un caz la Parma, în țara asta de otrăvitori.

— Ei bine, pleacă, doamnă, răspunse el plin de mînie, și vei duce cu dumneata tot disprețul meu.

În timp ce se îndrepta spre ușă, ducesa îi spuse cu glasul coborît :

— Dacă-i așa, înfățișați-vă deseară, la ora zece, aci, în cel mai strict incognito, și veți face tîrgul unui om care se trage singur pe sfoară. Mă veți vedea pentru ultima oară, pe cîtă vreme altfel, mi-aș fi consacrat întreaga viață să vă fac fericit, atît cît îi este cu putință să fie un principe, în

veacul nostru iacobin. Și gîndiți-vă la ceea ce va fi curtea cînd nu voi mai fi aci, ca s-o scoț cu forța din slugărnicia-i ieftină și din răutatea-i innăscută.

— La rîndul dumitale, respingi coroana Parmei, ba mai mult decît coroana, fiindcă nu ai fi fost aici doar o biată principesă luată din rațiuni politice și care nu se bucură de prea multă iubire; inima mea îți aparține în întregime și te-ai fi văzut, pe veci, stăpîna absolută a faptelor și a țării mele.

— Da, dar principesa mamă ar fi avut dreptul să mă disprețuiască, întocmai ca pe cea mai josnică intrigantă.

— Iar eu aș fi surghiunit-o, dîndu-i, bineînțeles, o pensie.

Mai urmară trei sferturi de ceas de replici tăioase. Tinărul principe, care nu era lipsit de gingășie sufletească, nu se putea hotărî nici să se folosească de dreptul lui, nici să o lase pe ducesa să plece. I se spusese că după prima clipă, obținută prin orice mijloace, femeile se reîntorc.

Alungat de ducesa indignată, îndrăzni să se arate din nou, tremurînd tot și foarte nenorocit, la ceasurile zece fără trei minute. La zece și jumătate, ducesa se urca în trăsură și pornea spre Bolonia. De îndată ce trecu hotarul principatului Parmei, îi scrisese contelui :

„Jertfa a fost făcută. Timp de o lună, nu-mi cere să fiu veselă. Nu-l voi mai vedea pe Fabricio. Te aștept la Bolonia și, cînd vei dori, voi fi contesa Mosca. Nu te rog decît un singur lucru : nu mă sili niciodată să mă înapoiez în țara pe care o

părăsesc și gîndește-te mereu că, în loc de o sută cincizeci de mii de franci venit, vei avea cel mult treizeci sau patruzeci de mii. Acum, toți proștii se uită la dumneata cu gura căscată, dar dacă pleci, nu vei mai fi prețuit de ei decît în măsura în care te vei învoi să cobori la nivelul lor ca să le înțelegi măruntele lor idei. Ți-ai făcut-o singur, Georges Dandin ¹ !“

Opt zile mai tîrziu, căsătoria avea loc la Perugia, într-o biserică în care se aflau mormintele strămoșilor contelui. Principele era deznădăjduit. Ducesa promise de la el trei sau patru scrisori și se grăbi să i le înapoieze într-un plic, nedeschise. Ernest al V-lea se arătase neînchipuit de darnic cu contele și îi decernase lui Fabricio marea cruce a ordinului său.

— Ceea ce mi-a plăcut cel mai mult cînd și-a luat rămas bun de la mine, îi spunea contele noii contese Mosca della Rovere, este că ne-am despărțit ca cei mai buni prieteni din lume ; mi-a dăruit o mare cruce a unui ordin spaniol și diamante care fac tot atît cit marca cruce. Mi-a spus că m-ar face duce, dacă n-ar voi să păstreze acest mijloc pentru a te readuce în principatele lui. Sînt, deci, însărcinat — halal solie pentru un soț ! — să-ți declar din partea lui că, dacă te îndupleci să te reîntorci în Parma, măcar pentru o lună, voi fi făcut duce sub un nume pe care ar urma să-l alegi singură, și că vei avea un splendid domeniu.

Ducesa respinse totul, cutremurîndu-se.

¹ Replică din piesa *Georges Dandin* de Molière.

După scena petrecută la balul curții și care părea destul de hotărîtoare, Clelia se purtă ca și cum nu-și mai amintea de dragostea pe care s-ar fi zis că o împărtășise la un moment dat; cugetul ei curat și cucernic fusese zbuciumat de cele mai aprige muștrări. Fabricio înțelegea foarte bine lucrul acesta și, în ciuda tuturor nădejdlor pe care încercase să și le făurească, sufletul îi fu copleșit de o jale întunecată. Totuși, suferința nu-l mină din nou în sihăstrie, ca la căsătoria Cleliei.

Contele își rugase *nepotul* să-l țină amănunțit la curent cu tot ce se petrecea la curte, și Fabricio, care începea să înțeleagă tot ce-i datora, își propuse să se achite cu conștiinciozitate de această sarcină.

Întocmai ca și lumea din oraș și de la curte, Fabricio nu se îndoia nici o clipă că prietenul lui plănuia să se reîntoarcă la guvern, ba chiar cu și mai multă putere decît înainte. Prorocirile contelui nu întîrziară să se adeverească: nu trecuseră nici șase săptămîni de la plecarea lui și Rassi era prim-ministru, Fabio Conti ministru de război, iar închisorile, pe care contele le golise aproape în întregime, începeau din nou să se umple. Aducînd pe oamenii aceștia la putere, principele credea că se răzbună pe contesă. Continua să o iubească cu patimă și îl ura mai ales pe contele Mosca, pe care acum îl socotea rival.

Fabricio avea foarte multe de făcut. Arhiepiscopul Landriani, la cei șaptezeci și doi de ani ai săi, căzuse într-o stare de adîncă toropeală și nu-și mai părăsea aproape de loc palatul: coadjutorul trebuia să îndeplinească, în locul lui, mai toate îndatoririle.

Copleșită de muștrări de cuget și speriată de duhovnicul ei, marchiza Crescenzi găsise un minunat mijloc de a se ascunde privirilor lui Fabricio. Sub pretext că era însărcinată, își dăduse drept temniță propriul ei palat ; dar palatul acesta avea o grădină foarte întinsă. Fabricio găsi mijlocul să se strecoare aci și așternu, pe aleea de predilecție a Cleliei, buchețele de flori, așezate în așa chip încît să aibă un tilc anume, la fel cum și ea îi trimisese flori, în fiecare seară, în timpul ultimei lui șederi în *Turnul Farnese*.

Marchiza fu foarte supărată de această încercare ; pornirile inimii sale ascultau cînd de muștrările-i de cuget, cînd de iubirea-i pătimașă. Timp de mai multe luni nu-și mai îngădui să coboare niciodată singură în grădina palatului ei ; i se păru că ar săvîrși un păcat chiar numai aruncîndu-și ochii în grădină.

Fabricio începea să creadă că era despărțit de ea pentru totdeauna și deznădejdea îi cuprindea tot mai mult inima. Lumea în care-și petrecea viața îi displăcea de moarte și dacă n-ar fi fost adinc încredințat că Mosca nu-și putea găsi pacea sufletească decît în minister, s-ar fi sihăstrit iar în mica lui locuință de la arhiepiscopie. I-ar fi fost plăcut să trăiască numai cu gîndurile lui și să nu mai audă glas omenesc decît în exercitarea oficială a îndatoririlor sale.

„Dar, își spunea el, sînt în joc interesele contelui și ale contesei Mosca, unde nimeni nu mă poate înlocui.“

Principele continua să se poarte față de el într-un chip cu totul deosebit, care-l așeza pe cea dintîi treaptă la curte, și această trecere se da-

tora, în bună parte, lui însuși. Extrema rezervă a lui Fabricio, izvorită dintr-o nepăsare, care mergea pînă la silă, față de toate maimuțările sau măruntelile patimi din care este țesută viața oamenilor, ațîțase ambiția tinărului suveran, care spunea adesea că Fabricio e la fel de deștept ca și mătușa sa. Neștiutorul principe bănuia numai pe jumătate adevărul : nimeni din cei din jurul lui nu se afla în starea suflească a lui Fabricio. Un lucru nu putea scăpa nici celui mai de pe urmă curtean : prețuirea de care se bucura Fabricio nu era de loc aceea a unui coadjutor, ci înțrecea chiar cinstirea dată de suveran arhiepiscopului. Fabricio scrisese contelui că, dacă altețasa va fi măcar atît de deștept încît să-și dea seama de harababura în care miniștrii lui — Rassi, Fabio Conti, Zurla și alții de același soi — aduseseră treburile statului, el, Fabricio, va fi cu siguranță acela prin care Ernest al V-lea va face un demers pe lingă fostul lui prim-ministru, fără să-și știrbească prea mult din mîndrie.

Dacă nu l-ar fi usturat și acum acel nefericit cuvînt de *copil* — îi mai spunea el contelui Mosca — rostit de un om genial despre o augustă făptură, aceea făptură augustă i-ar fi strigat încă de mult : întoarce-te și gonește-i pe toți nespălații ăștia. Chiar azi, dacă soția omului de geniu s-ar îndupleca să facă un demers cît de neînsemnat, contele ar fi rechemat cu entuziasm ; dar se va reîntoarce cu și mai mult alai dacă va aștepta ca fructul să fie bine copt. De altfel, în saloanele principesei domnește o plictiseală de moarte și singurul prilej de haz este scrînteala lui Rassi, căruia, de cînd a fost făcut conte, i s-a

urcat noblețea la cap. Porunci aspre au fost date ca nimeni să nu mai îndrăznească să se înfățișeze la seratele principesei (aceștia erau termenii aidoma ai ordonanței), dacă nu poate dovedi că are opt grade de noblețe. Toți bărbații care sînt, prin funcțiile lor, autorizați să se afle dimineața în galeria cea mare, cînd trece suveranul pe acolo ca să se ducă la capelă, se vor bucura și mai departe de acest privilegiu ; dar cei ce vor voi să pătrundă de aci încolo la curte, vor trebui să dovedească cele opt grade de noblețe. Din această măsură, a reieșit limpede că Rassi nu avea nici unul.

Este lesne de închipuit că scrisorile de acest soi nu erau încredințate poștei. Contesa Mosca răspundea de la Neapole :

„La noi acasă, se ascultă muzică în fiecare zi, iar duminicile avem sindrofie ; nu mai ai loc să te învîrtești în saloanele noastre. Conteale e încîntat de săpăturile lui ; le sacrifică o mie de franci pe lună și a adus muncitori tocmai din munții Abruzzi, care nu-l costă decît un franc și cinci-sprezece bani pe zi. Ar trebui să vii să ne vezi. Este poate a douăzecea oară, domnișor nerecunoscător ce ești, că îți fac această somație.“

Lui Fabricio nici nu-i trecea prin gînd să asculte : simpla scrisoare, pe care trebuia s-o scrie zilnic contelui sau contesei, i se părea o corvoadă de nesuferit. Cititorul îl va ierta însă, cînd va afla că se scursese astfel un an întreg, în timpul căruia nu-i putuse adresa o singură vorbă marchizei. Toate încercările lui de a stabili o legătură fuseseră respinse cu strășnicie. Tăcerea obișnuită în care,

din plictiseală, Fabricio se adîncea pretutindeni, în afară de slujbă și de curte, adăugată la curățenia desăvîrșită a vieții duse de el, îi prilejuise o venerație atît de înaltă, încît se hotări să urmeze, totuși, unele din sfaturile mătușii sale.

„Principele are pentru tine o admirație atît de mare, îi scria ea, încît trebuie să te aștepti curînd la o dizgrație; se va preface, în toate împrejurările, că nu te mai ia în seamă și, călcîndu-î pe urme, curtenii îți vor arăta, și ei, cel mai cumplit dispreț. Despoții aceștia mărunți, oricît de cumsecade ar fi, sînt schimbători ca moda și dintr-o singură pricină: plictiseala. N-ai să poți găsi sprijin împotriva toanelor suveranului decît în predică. Tu improvizezi atît de frumos în versuri! Încearcă să vorbești o jumătate de ceas despre religie; la început, o să mai spui și erezii. Dar caută, cu plată, un teolog învățat și discret, care să asiste la predicile tale și care să-ți semnaleze greșelile; a doua zi, le vei putea îndrepta.“

Durerea pe care un om o poartă în suflet, de pe urma unei iubiri nefericite, face ca orice lucru, ce l-ar sili să-și adune gîndurile și să-și cheltuiască energia, să i se pară o corvoadă îngrozitoare. Dar Fabricio își spuse că trecerea de care s-ar bucura în rîndurile poporului, dacă ar izbuti să și-o cîștige, ar putea fi cîndva folositoare mătușii lui și contelui, a căror prețuire creștea din zi în zi în inima lui, pe măsură ce atribuțiile sale îi dezvăluiau răutatea oamenilor. Se hotări, deci, să predice și succesul lui, asigurat oarecum dinainte de slăbiciunea și de veșmîntul lui ponosit, fu fără seamăn. Se desprindea, din vorbele lui,

un iz de tristețe adîncă. Adăugîndu-se chipului său plăcut și șoptelor despre înalta trecere de care se bucura la curte, acest lucru cuceri inima tuturor femeilor. Ele născociră că fusese unul din cei mai viteji căpitani din armatele lui Napoleon. Curînd, nu mai rămăsese nici o îndoială asupra acestei neghiobii. Locurile începură să fie reținute dinainte în bisericile unde urma să predice ; ca să poată cîștiga bani, cedîndu-le, săracii le ocupau de pe la cinci dimineața.

Succesul era atît de mare, încît Fabricio își spuse, într-o zi, că s-ar putea foarte bine ca, măcar din simplă curiozitate, marchiza Crescenzi să vină și ea o dată să asculte una din predicile sale. Gîndul acesta schimbă, ca prin farmec, întreaga lui stare sufletească. Deodată, publicul, încîntat, își dădu seama că darul lui de a vorbi se dovedea de două ori mai mare ; cînd era tulburat, își îngăduia imagini a căror îndrăzneală ar fi făcut să se cutremure pe cei mai încercați maeștri ai cuvîntului ; uneori uitînd de sine, se lăsa furat de închipuirea lui înfierbîntată și întreg auditoriul izbucnea în lacrimi. Zadarnic ochiul lui *aggrotato*¹ căuta prin îmbulzeala chipurilor îndreptate spre amvon, pe acela a cărui prezență ar fi însemnat pentru el atît de mult.

„Dar dacă aș avea, într-o zi, asemenea fericire, își spuse el, sau îmi va veni rău, sau îmi voi pierde graiul.“ Pentru a înlătura această din urmă primejdie, alcătuiase un fel de rugăciune duioasă și înflăcărată, pe care o puneă întotdeauna în amvon, pe un scăunel ; avea de gînd să înceapă

¹ Incrunțat (it.).

s-o citească, dacă prezența marchizei l-ar fi zăpăcit într-atît încît să nu-și mai găsească șirul.

Într-o zi află, printr-unul din servitorii marchizului, plătit de el, că se poruncise să se pregătească, pentru a doua zi, seara, la teatrul cel mare, loja *familiei Crescenzi*. De un an de zile, marchiza nu se mai arătase la nici un spectacol și se hotărîse să-și iasă din acest obicei, datorită vîlvei stirnite de un tenor, care făcea săli pline în fiecare scară. În prima clipă, bucuria, lui Fabricio fu fără margini. „În sfîrșit, voi putea s-o privesc o seară întreagă. Să spună că e foarte trasă la față!” Și încercă să-și închipuie cum putea arăta chipul ei drăgălaș, acum, cînd obrajii îi erau împalidați de zbuciumul sufletesc.

Cu inima strînsă de ceea ce el numea „nebunia stăpînului său”. Lodovico, prietenul lui, izbuti cu mare greutate să-i facă rost de o lojă, la al patrulea rînd, dar aproape în fața aceleia a marchizului. Un gînd îl fulgeră pe Fabricio: „Am s-o fac să vină la predică și voi alege o biserică foarte mică, așa încît s-o pot vedea mai bine.” De obicei, predica la ceasurile trei. În ziua în care marchiza trebuia să se ducă la teatru, puse să se anunțe, dis-de-dimineată, că, reținut toată ziua la arhiepiscopie de treburi bisericești, avea să predice, în mod excepțional, la ceasurile opt și jumătate seara, în bisericuța mănăstirii Sfînta Maria, aflată tocmai în fața uneia din aripile palatului Crescenzi. Lodovico aduse, din partea coadjutorului, un mare număr de lumînări călugărițelor, cu rugămintea să lumineze bisericuța ca în plină zi. O companie de grenadieri din gardă fu trimisă să asigure serviciul de ordine și cîte o santinelă, cu baioneta la pușcă, fu așezată în fața fiecărei capele laterale, ca să se împiedice furturile.

Predica avea să fie ținută abia la opt și jumătate, dar la două și jumătate biserica se și înțesase de lume. E ușor de închipuit zarva care se produse în străduța, de obicei pustie, dominată de nobila arhitectură a palatului Crescenzi. Fabricio spuse că, în cinstea *sfintei fecioare a mii*, va predica despre mila pe care un suflet mărinimos, trebuie s-o aibă pentru un om nefericit, chiar dacă acest om ar fi vinovat.

Travestit cu cea mai mare grijă, Fabricio se strecură în loja lui, chiar la deschiderea ușilor teatrului și cind sala era încă în întuneric. Spectacolul începu către ceasurile opt. Citeva minute mai târziu, îi fu hărăzită o bucurie pe care cineva nu și-o poate închipui decît dacă a încercat-o el însuși: zări ușa lojii Crescenzi deschizîndu-se. Puțin după aceea, marchiza intră; n-o mai văzuse din ziua în care îi dăduse evantaiul. Fabricio crezu că se înăbușe de bucurie; se simțea cuprins de o exaltare atît de stranie, încît își spuse: „Poate am să mor! Ce fel frumos de a sfîrși cu o viață atît de tristă! Poate o să-mi dau sufletul chiar aici, în lojă; credincioșii, adunați la mănăstire, mă vor aștepta zadarnic, iar mîine dimineață vor afla că viitorul lor arhiepiscop a uitat de sine, într-o lojă la Operă, și încă travestit în servitor și îmbrăcat în livrea. Toată faima mea s-ar duce pe copcă! Dar întrucît îmi ține de cald această faimă?”

Totuși, pe la opt și trei sferturi, Fabricio făcu o mare efortare: se smulse din loja lui de la cel de-al patrulea rînd și, cu multă greutate, se tîri pe jos pînă la locul unde trebuia să-și lepede livrea și să-și pună un veșmînt mai potrivit. Abia

pe la nouă ajunsese la mănăstire ; era atît de tras la față și de sfîrșit, încît de îndată se răspîndi în biserică zvonul că domnia-sa coadjutorul nu va putea predica în seara aceea. E ușor de înțeles cu ce îngrijire îl copleșiră călugărițele, printre gratiile vorbitorului lor, în care-și căutase adăpost. Dar cum vorbeau cam mult, Fabricio le rugă să-l lase cîteva clipe singur, apoi alergă la amvon. Unul din aghiotanții săi îi spusese, pe la ceasurile trei, că biserica era înțesată, dar numai de oameni aparținînd clasei celei mai de jos, atrași, cu siguranță, de strălucirea luminației. Urcîndu-se în amvon, Fabricio fu plăcut surprins să găsească toate scaunele ocupate de tinerii la modă și de personalități dintre cele mai distinse.

Își începuseră predica cerîndu-și iertare pentru întârziere, cu cîteva fraze care fură primite cu exclamații înăbușite de admirație. După aceea, trecu la descrierea înflăcărată a omului nenorocit, de care trebuie să-ți fie milă, pentru a cinsti cum se cuvinte pe *Sfînta Fecioară a milei*, care ea însăși a suferit atît de mult pe pămînt. Vorbitorul era foarte mișcat. În unele clipe, abia putea rosti cuvintele în așa fel încît să fie auzit din toate colțurile bisericeții. Femeile și un număr mare dintre bărbați socotiră că el însuși părea să fie nefericitul de care trebuie să-ți fie milă, atît era de tras la față. Cîteva minute după cuvintele de iertăciune cu care își începuse predica, ascultătorii își dădură seama că nu era în starea lui sufletească de totdeauna : simțeau că, în seara aceea, era copleșit de o tristețe mai adîncă și mai duioasă ca de obicei. La un moment dat, lacrimi îi sticliră în ochi ; de

îndată, întreg auditoriul izbucni într-un hohot de plins atât de zgomotos, încît predica fu întreruptă.

Această primă întrerupere fu urmată de zece altele. Din toate părțile izbucneau strigăte de admirație, hohote de plins înăbușite și mereu se auzeau exclamații : „Ah, sfîntă fecioară ! Ah, dumnezeule mare !“ și altele de acest soi. Oamenii aceștia din înalta societate, erau cu toții atât de adînc zguduiți, încît nimănui nu-i mai era rușine să plîngă sau să suspine și cei ce se lăsau copleșiți nu păreau de loc caraghioși în ochii vecinilor lor.

În pauza care se obișnuiește să se facă la mijlocul predicii, i se spuse lui Fabricio că nu rămăsese absolut nimeni la Operă. O singură doamnă se mai afla într-o lojă : marchiza Crescenzi. Înainte de sfîrșitul pauzei, zumzetul de glasuri din biserică crescuse dintr-o dată : enoriașii cereau să se ridice o stătuie coadjutorului. Succesul părții a doua a predicii fu atât de nemăsurat, iar pornirile de sfială creștinească fură înlocuite cu asemenea strigăte de admirație cu totul lumească, încît, în clipa în care urma să părăsească amvonul, Fabricio socoti de datoria lui să adreseze un soi de dojană auditoriului. Ceea ce-i făcu pe toți să se îndrepte spre ieșire cu o atitudine în care era ceva ciudat și caraghios de solemn. Dar, abia ajunși în stradă, toți începură să aplaude frenetic și să strige : *E viva del Dongo !*

Fabricio se uită repede la ceas și alergă la o ferestruică zăbreliță, care lumina galeria îngustă ce ducea de la orga bisericii spre interiorul mănăstirii. În semn de respect pentru mulțimea de necrezut, cu totul neobișnuită, care umplea strada,

portarul palatului Crescenzi pusese să se înfigă o duzină de torțe în brațele acelea de fier, ce se pot vedea ieșind din zidurile din față ale palatelor clădite în evul mediu. După câteva minute și cu mult înainte ca aclamațiile să se fi potolit, evenimentul pe care Fabricio îl aștepta cu atîta înfrigurare se produse : trăsura marchizei, care se întorcea de la teatru, se ivi la capătul străzii. Vizitiul fu silit să oprească ; apoi porni din nou, dar de data aceasta la pas și strigînd mereu să se facă loc. Și numai astfel izbuti să aducă trăsura pînă la poartă.

Ca orice suflet în suferință, marchiza fusese tulburată de muzica aceea sublimă, dar și mai mult de golirea sălii de spectacol, atunci cînd îi află pricina. În mijlocul actului al doilea, cînd tenorul cel demn de toată prețuirea se afla în plină scenă, chiar și spectatorii de la parter își părăsiseră deodată locurile, ca să-și încerce norocul și să vadă dacă nu pot pătrunde și ei în interiorul mănăstirii. Văzîndu-se oprită de mulțime în fața porții, marchiza izbucni în lacrimi. „Nu mă înșelasem în alegerea mea“, își spuse ea.

Dar tocmai din pricina acestei clipe de înduioșare, se împotrivi cu hotărîre stăruințelor marchizului și ale tuturor prietenilor casei, care țineau cu tot dinadinsul să audă și ei acea predică uluitoare. Culmea ! se spunea că Fabricio îl întrecea chiar și pe cel mai bun tenor din Italia. „Dacă-l văd, sînt pierdută“, se gîndea marchiza.

Zadarnic Fabricio, ale cărui predici erau pe zi ce trecea mai strălucite, mai vorbi de vreo câteva ori în bisericuța din fața palatului Crescenzi ; nu izbuti nici o singură dată să o zărească pe Clelia, care,

în cele din urmă, se și supără de această încăpăținare a lui de a veni să-i tulbure străduța singuratică, după ce o gonise, mai înainte, din grădină.

Privind pe rînd chipurile femeilor care-l ascultau, Fabricio descoperise o fețișoară smeadă, foarte frumoasă, ai cărei ochi împrăștiau văpăi. Ochii aceștia minunați erau, de obicei, scăldați în lacrimi de la a opta sau a zecea frază a predicii. Cînd Fabricio era silit să vorbească despre lucruri lungi, care-l plictiseau, își odihnea cu destulă îngăduință privirea pe chipul acesta, a cărui tinerețe îi plăcea. Află că tinăra domnișoară se numea Anetta Marini și era fiica celui mai bogat negustor de postavuri din Parma, mort cu cîteva luni mai înainte.

Curînd, numele acestei Anetta Marini fu pe toate buzele ; se îndrăgostise nebunește de Fabricio. Cînd acesta își începuse faimoasele lui predici, Anetta urma să se mărite cu Giacomo Rassi, fiul cel mare al ministrului Justiției, care nu-i dispăcea. Dar după ce îl auzi de două ori pe monseniorul Fabricio, declară că nu mai vrea să se căsătorească ; întrebată care era pricina unei atît de ciudate răzgîndiri, Anetta răspunsese că nu se cădea ca o fată cinstită să se mărite cu un om, cînd era nebunește îndrăgostită de un altul. La început, familia se strădui zadarnic să afle cine putea fi acest altul.

Dar lacrimile fierbinți, vărsate de Anetta la predici, le deschiseră ochii. Și cînd mama și unchii ei o întrebă dacă-l iubește pe monseniorul Fabricio, ea le răspunse cu îndrăzneală că, de vreme ce adevărul fusese descoperit, nu avea rost să mintă. Adăugă, apoi, că tocmai fiindcă nu avea nici o nădejde să se poată mărita cu omul la care ținea

mai presus de orice, dorea cel puțin ca privirea să nu-i fie jignită de mutra caraghioasă a *micului conte* Rassi. Ocara aceasta, aruncată fiului unui om pizmuit cu înverșunare de toată burghezia, făcu în două zile ocolul întregului oraș, iar răspunsul dat de Anetta Marini familiei sale fu socotit nespus de hazliu. Se vorbi despre el și la palatul Crescenzi, așa cum se vorbea pretutindeni.

Clelia se feri să sufle vreun cuvânt asupra acestui subiect în salonul ei. Dar își descusu camerista și, duminica următoare, după ce ascultă slujba în capela palatului ei, o luă pe cameristă cu ea în trăsură și se duse la a doua liturghie, în parohia de care ținea domnișoara Marini. În biserică îi găsi pe toți filfizonii orașului, atrași de același lucru; stăteau cu toții în picioare, lângă intrare. Curind, o mare forfotă se produse printre ei și marchiza înțelese că domnișoara Marini urma să intre în biserică; de la locul unde se afla, Clelia putu s-o vadă foarte bine și, cu toată cucernicia ei, nu mai urmări aproape de loc slujba. I se păru că frumoasa burgheză avea, în înfățișarea sa, o oarecare dirzenie care, după părerea ei, s-ar fi putut potrivi cel mult unei femei măritate de câțiva ani. Altfel, era minunat alcătuită, deși cam mică de statură, iar ochii ei, așa cum se spune în Lombardia, păreau să stea sprintar de vorbă cu lucrurile pe care se opreau. Marchiza fugi înainte de sfârșitul slujbei.

Chiar a doua zi, prietenii, care veneau să-și petreacă toate serile la palatul Crescenzi, povestiră o altă ispravă caraghioasă a Anettei Marini. Fiindcă mama ei, temîndu-se să nu facă vreo pros-

tie, nu-i dădea prea mulți bani pe mînă, Anetta se dusesese să ofere un minunat inel cu diamante, primit în dar de la tatăl ei, vestitului Hayez, care se afla la Parma pentru a picta saloanele palatului Crescenzi, și-l rugase să-i facă un portret al domnului del Dongo. Dar ținuse ca, în portret, Fabricio să fie îmbrăcat doar în negru, nu în veșminte preoțești. Chiar în ajun, care nu fusese mirarea și cu atît mai mult indignarea mamei micuței Anetta, dînd, în camera fetei, peste un minunat portret al lui Fabricio del Dongo, încadrat în cea mai frumoasă ramă aurită care se văzuse la Parma de douăzeci de ani încoace.

.

CAPITOLUL AL DOUĂZECI ȘI OPTULEA

Furați de întâmplări, n-am avut vreme să înfiri-păm portretul comicei spețe de curteni care mișu-nau la palatul principelui din Parma, comen-tînd în chipul cel mai ciudat cele povestite de noi. Ceea ce dădea, în țara aceea, unui mic nobil cu un venit de trei sau patru mii de franci, dreptul de a lua parte, cu ciorapi negri, la *ceremonia scu-lării din pat* a suveranului, era, mai înainte de toate, faptul de a nu fi deschis niciodată o carte de Voltaire sau de Rousseau — condiție ușor de îndeplinit. Trebuia, apoi, să știe să vorbească cu grijă de guturaiul alteței-sale, sau cu admirație de ultima ladă primită din Saxa pentru colecția lui de mineralogie. Dacă, pe lângă acestea, nu lipseai de la biserică nici o zi pe an, dacă puteai număra, printre prietenii tăi intimi, doi sau trei călugări cu vază, suveranul se îndupleca să-ți adreseze cuvîntul o dată pe an, cincisprezece zile înainte sau după Anul Nou, ceea ce-ți dădea o mare greutate în parohia de care țineai, iar per-ceptorul nu mai îndrăznea să te necăjească, dacă erai în întârziere cu suta de franci anuală cu care îți erau impuse modestele-ți proprietăți.

Domnul Gonzo era un asemenea blët ipochimen, de viața cea mai nobilă, care, pe lângă faptul că avea ceva avere, obținuse, datorită marchizului Crescenzi, un post strălucit, care-i aducea o mie o sută cincizeci de franci pe an. Omul acesta ar fi putut foarte bine minca la el acasă, dar nu se simțea în apele lui și cu adevărat fericit decît în salonul vreunui personaj cu vază, care să-l repeadă din cînd în cînd : „Ia mai taci, Gonzo, că spui prostii.“ De fapt, afirmația aceasta dovedea, de obicei, că personajul cu vază e în toane relë, fiindcă Gonzo era aproape întotdeauna om mai de duh decît gazda sa. Știa să vorbească despre tot și toate îndeajuns de frumos ; mai mult decît atît, era gata să-și schimbe părerea la cel mai mic semn al stăpînului casei. La drept vorbind, deși arăta multă pricepere cînd era vorba de interesele sale, nu era în stare de nici un gînd mai răsărit, iar cînd principele nu avea guturai, se simțea, de multe ori, tare încurcat intrînd prin saloane.

Ceea ce stabilise reputația lui Gonzo, la Parma, era o nemaipomenită pălărie cu trei colțuri, împodobită cu o pană neagră, cam jumulită, pe care o punea chiar cînd era îmbrăcat numai în frac. Dar trebuia să vezi chipul în care-și purta această pălărie cu pană, fie că o avea pe cap, fie că și-o ținea în mînă ; în aceasta stătea și talentul, și vaza lui. Se informa cu adevărată îngrijorare despre starea sănătății cățelului marchizei și, dacă ar fi luat foc palatul Crescenzi, și-ar fi pus în primădie viața ca să scape unul din frumoasele jilțuri acoperite cu brocart, care de atîția ani îi agățau pantalonii de mătase neagră, de cite ori i

se întâmpla să îndrăznească să se așeze o clipă. Șapte sau opt spilcuiți, de aceeași teapă, se înfățișau în fiecare seară, la ceasurile șapte, în salonul marchizei Crescenzi.

De cum se așezau, un lacheu impunător, înveșmîntat cu o livrea de culoarea pădăiei, cu fireturi de argint și cu o vestă roșie, care-i desăvîrșea ținuta măreață, venea să ia pălăria și bastonul acestor bieți nenorociți. După lacheu, intra număidesit un fecior, aducînd o ceașcă de cafea neînchipuit de mică, într-un zarf de argint lucrat în filigran, apoi, din jumătate în jumătate de ceas, un sufragiu cu sabie și frac grandios, după moda franțuzească, aducea înghețate.

La o jumătate de ceas după sosirea acestor mărunți curteni jerpeliți, se înființau cinci sau șase ofițeri, care vorbeau tare, pe un ton cazon și discutau, de obicei, despre numărul și felul nasturilor ce trebuiau să strălucească pe mantaua soldatului pentru ca generalul șef să poată cîștiga bătăliile. N-ar fi fost chibzuit să vorbești, în acest salon, despre ceva aflat dintr-un ziar franțuzesc. Chiăr dacă noutatea ar fi fost din cele mai plăcute, ca, de pildă, împușcarea a cincizeci de liberali în Spania, totuși, povestitorul ar fi rămas suspect de a fi citit un ziar franțuzesc. Culmea dibăciei tuturor acestor oameni era să obțină, la fiecare zece ani, o mărire a „pensiei“ pe care le-o acorda prințul, cu o sută cincizeci de franci. Astfel împărțea principele, cu nobilimea lui, plăcerea de a domni peste țărani și peste burghezi.

Fără doar și poate că cel mai de seamă personaj, pe care-l întilneai în salonul Crescenzi, era

cavalerul Foscarini, om desăvîrșit de cumsecade. De aceea și fusese cîte un pic în pușcărie cam sub toate regimurile. Făcuse parte și din vestita Cameră a Deputaților de la Milano, care respinsese legea asupra înregistrării, propusă de Napoleon¹, lucru ce nu se întîmplă prea des în istorie. După ce fusese, timp de douăzeci de ani, prietenul mamei marchizului, cavalerul Foscarini rămăsese om cu trecere în casa Crescenzi. Avea întotdeauna o istorioară hazlie de povestit și nimic nu scăpa spiritului său iscoditor. Tinăra marchiză care, în adîncul cugetului ei, se simțea vinovată, tremura în fața lui.

Avînd un adevărat cult pentru acest mare senior, care îi spunea grosolăni și îl făcea să plîngă o dată sau de două ori pe an, slăbiciunea lui Gonzo era să caute a-i face mici servicii ; și dacă sărăcia lucie nu ar fi făcut din el, puțin cîte puțin, un bicisnic, ar fi izbutit uneori, fiindcă nu era lipsit de o anume șiretenie și de o neobrăzare și mai mare.

Așa cum îl cunoaștem, acest Gonzo nutrea destul dispreț pentru marchiza Crescenzi, fiindcă, de cînd o știa, nu-i adresase o vorbă cît de cît nepoliticoasă ; dar în ochii lui era, totuși, soția faimosului marchiz Crescenzi, cavaler de onoare al principesei și omul care, o dată sau de două ori pe lună, îl repezea : „Taci din gură, Gonzo, că spui prostii !“

¹ În 1805, Camera Deputaților din Milano, corp legislativ al regatului italian, a respins legea impozitelor propusă de Napoleon, care, drept răspuns, a dizolvat Camera.

Gonzo își dăduse seama că tot ce se vorbea despre tinăra Anetta Marini izbutea s-o smulgă o clipă, pe marchiză, din starea de visare și de lîncedă nepăsare în care stătea de obicei cufundată, pînă cînd suna ora unsprezece ; atunci pregătea ceaiul și oferea o ceașcă fiecărui musafir, chemîndu-l pe nume. După aceea, înainte de a se reîntoarce în apartamentul ei, părea să se însuflețească puțin : era clipa de care cei de față profitau ca să-i recite sonete satirice.

În Italia se compun foarte bune sonete de acest soi : este, de altfel, singurul gen de literatură care a rămas oarecum mai viu ; adevărul e că acest gen nu este supus cenzurii, și obișnuiții palatului Crescenzi își anunțau întotdeauna sonetul lor cu aceleași cuvinte : „Doamna marchiză binevoiește a îngădui să se recite în fața sa un biet sonet ?” Iar dacă sonetul făcea pe cei din salon să ridă și era recitat de două sau trei ori, unul din ofițeri nu uita niciodată să exclame : „Domnul ministru al Poliției ar face bine să mai spînzure cîte un pic pe autorii unor astfel de ticăloșii.” Cercurile burgheze, dimpotrivă, primeau aceste sonete cu cea mai sinceră admirație și grămăticii procurorilor le copiau și le vindeau.

Din felul în care marchiza se arăta, de fiecare dată, curioasă să afle noi amănunte, Gonzo își închipui că se vorbea prea mult în prezența ei de frumusețea tinerei Marini care, de altfel, avea un milion zestre, și că marchiza era geloasă pe ea. Izbutind, cu veșnicu-i zîmbet și cu sfruntata lui neobrăzare față de tot ce nu era nobil, să pătrundă pretutindeni, a doua zi, Gonzo se înfă-

țasă în salonul marchizei, cu pălăria lui cu-pene pusă pe cap într-un anumit fel, triumfător, așa cum n-o punea decît o dată sau de două ori pe an, atunci cînd principele binevoia să-i spună : *Cu bine, Gonzo.*

După ce o salută respectuos pe marchiză, Gonzo nu se depărtă, ca de obicei, să se așeze pe fotoliul care-i era oferit de un lacheu. Se instalează în mijlocul cercului și exclamă zgomotos :

— Am văzut portretul monseniorului del Dongo.

Clelia fu atît de surprinsă, încît trebui să se sprijine de brațul jîlțului ei ; o clipă, încercă să înfrunte furtuna din inima ei, dar curînd trebui să părăsească salonul.

— Recunoaște, sărmane Gonzo, că Țe nimerești ca nuca-n perete ! exclamă, privindu-l foarte de sus, unul dintre ofițeri, care își isprăvea a patra înghetată. Nu știi că coadjutorul, care a fost unul din vitejii colonei ai armatei lui Napoleon, a jucat un renghi bun de spînzurătoare tatălui marchizei, ieșînd din fortăreața comandată de generalul Conti, ca și cum ar fi ieșit din *Steccata* (cea mai însemnată biserică din Parma) ?

— E adevărat, scumpe căpitane, că habar nu am de foarte multe lucruri și că nu sînt decît un biet nătărău care calcă toată ziua în străchini.

Răspunsul acesta, cu totul italianesc, îi făcu pe toți ceilalți să rîdă pe socoteala strălucitului ofițer. Marchiza se reîntoarse puțin după aceea ; se înarmase cu tot curajul și, în adîncul sufletului ei, nu se sfia să nutrească o oarecare nădejde că ar putea admira și ea portretul lui Fabricio, despre care se spunea că ar fi foarte reușit. Vorbi

în termeni elogioși despre talentul pictorului Hayez, care-l făcuse. Fără să-și dea seama, în timp ce vorbea îi zîmbea cu drăgălășenie lui Gonzo, care-i arunca priviri batjocoritoare ofițerului. Văzînd că și ceilalți lingușitori ai casei se delectau în același fel, ofițerul dădu bir cu fugiții, nu însă fără a-l urî de moarte pe Gonzo; acesta jubila, iar seara, cînd își luă rămas bun, fu poftit la masă în ziua următoare.

— Și acum, alta și mai bună! exclamă Gonzo, a doua zi după masă, cînd servitorii ieșiră; închipuiți-vă, coadjutorul nostru s-a îndrăgostit de micuța Marini!...

E ușor de înțeles tulburarea de care fu cuprinsă inima Cleliei la auzul acestei vești de necrezut. Pînă și marchizul fu impresionat.

— Prietene Gonzo, iar bați cîmpii, cum ți-e obiceiul! Și apoi, ar trebui să vorbești cu mai mult respect de cineva care a avut cîstea să facă, pînă acum, unsprezece partide de *whist* cu alteța-sa.

— Ah, domnule marchiz, răspunse Gonzo, cu grosolănia oamenilor de teapa lui, pot să jur că ar fi la fel de fericit să facă o partidă și cu micuța Marini. Dar, de vreme ce lucrurile acestea mărunte vă displac, ele nu mai există nici pentru mine, care, înainte de orice, țin să nu jignesc urechile preaiușitului meu marchiz.

După masă, marchizul se retrăgea întotdeauna ca să tragă un pui de somn. De data aceasta, nici nu-i trecu prin gînd să se ducă să se culce. Dar Gonzo și-ar fi tăiat mai curînd limba decît să mai sufle o vorbă despre Anetta Marini; în schimb, își începea de fiecare dată poveștile în

aşa fel, încît marchizul să spere că va aduce vorba şi despre dragostea micuţei burgheze. Gonzo posedea, în cel mai înalt grad, spiritul italian care prelungeşte cu o adîncă desfătare aşteptarea vorbelor dorite. Mort de curiozitate, bietul marchiz fu silit să-i facă oarecum curte : îi spuse lui Gonzo că mănîncă de două ori mai mult cînd are plăcerea de a prînzii cu el. Gonzo nu înţelegea şi începu să descrie minunata colecţie de tablouri pe care şi-o aduna marchiza Balbi, amanta răposatului principe ; în trei sau patru rînduri, vorbi despre Hayez cu o admiraţie din cele mai adînci, care îl făcea să tărăgăneze fiecare vorbă. Marchizul îşi spunea : „În sfîrşit, o să vorbească şi despre portretul comandat de micuţa Marini !“ Dar lui Gonzo nici prin gînd nu-i trecea. Cînd bătura ora cinci, marchizul se supără de-a binelea. De obicei, la cinci şi jumătate, după ce trăsese puil de somn, se urca în trăsură şi se ducea pe *Corso*.

— Uite ce-mi faci cu prostiile dumitale ! se răsti el grosolan la Gonzo ; din pricina lor o să ajung pe *Corso* după principesă, care ar putea să aibă a-mi da vreun ordin. Nu sînt eu cavalerul ei de onoare ? Hai, repede, spune-mi, dacă poţi, ce-i cu pretinsa dragoste a monseniorului coadjutor ?

Dar Gonzo voia să păstreze povestea pentru urechea marchizei, care-l poftise la masă ; o spuse *pe scurt*, în cît mai puţine cuvinte, marchizului care, pe jumătate adormit, se duse în grabă să se culce. Cu biata marchiză, Gonzo procedă cu totul altfel. Clelia rămăsese atît de neştiutoare şi de tînără, în ciuda înaltului rang la care ajunsese, încît se socoti datoră să-l facă pe Gonzo să uite

grosolănia cu care-i vorbise marchizul. Încântat de acest succes, Gonzo își redobîndi toată limbulița și socoti că era pentru el nu numai o plăcere, dar și o datorie să-i aducă la cunoștință un număr nesfîrșit de amănunte.

Tinăra Anetta Marini dădea pînă la un galben pentru ficcare loc care i se păstra la predică; sosea întotdeauna la biserică cu două mătuși și cu fostul casier al tatălui ei. Locurile acestea, păstrate de cineva din ajun, le alegea, de obicei, aproape în fața amvonului, dar spre altarul cel mare, fiindcă observase că, în timp ce predica, coadjutorul se întorcea des spre altar. Și pînă și publicul își dădea seama că, *nu rareori*, ochii atit de grăitori ai tinărului predicator își îngăduiau să se oprească asupra tinerei moștenitoare plină de nuri. Se opreau chiar cu oarecare interes, fiindcă de îndată ce o învăluia cu privirea, predica devenea mai savantă; citatele se înmulțeau și nu mai găseai, în vorbele lui, pornirile acelea izvorîte din inimă; din clipa aceea, celelalte doamne încetau să-l mai asculte cu plăcere și începeau să se uite la tinăra Marini și s-o bîrfească.

Clelia îl puse pe Gonzo să-și reînceapă de trei ori povestirea. Auzindu-l a treia oară, rămase dusă pe gânduri: își făcea socoteala că trecuseră paisprezece luni de cînd nu-l mai văzuse pe Fabricio. „Ar fi, într-adevăr, un păcat atit de mare — se întreba ea — să stau un ceas într-o biserică, nu ca să-l văd pe el, dar ca să aud un predicator celebru? De altfel, am să mă așez departe de amvon și n-am să mă uit la el decît o dată la venire și o dată la sfîrșitul predicii... Și apoi, își repeta ea, nu mă duc să-l văd pe Fabri-

cio, ci să-l aud pe predicatorul cel fără de seamă !” În ciuda argumentelor, Clelia era muncită de muștrări de cuget ; purtarea ei fusese atît de frumoasă în aceste paisprezece luni ! „În sfîrșit, își spuse ea, ca să-și mai împace cugetul, dacă cea dintîi femeie care va veni la mine în seara aceasta se va fi dus și ea să-l asculte predicînd pe *monsignore* del Dongo, mă voi duce și eu ; dacă nu s-a dus, am să mă stăpînesc.”

După ce luă această hotărîre, marchiza îl fericî pe Gonzo, spunîndu-i :

— Caută de află în ce zi va mai predica coadjutorul și în care biserică... Deseară, înainte de a pleca de la noi, s-ar putea să-ți cer un serviciu.

De îndată ce Gonzo pleacă spre *Corso*, Clelia ieși să ia aer în grădina palatului Crescenzi. Nu se gîndi că nu mai pusese piciorul în grădină de mai bine de zece luni. Era vîioasă și însuflețită ; obrajii i se rumeniseră. În seara aceea, de fiecare dată cînd intra în salon un pisălog, inima începea să-i bată cu putere. În cele din urmă, fu anunțat și Gonzo care, de la prima privire, înțelese că, timp de opt zile, va fi omul cel mai căutat în casa Crescenzi. „Marchiza este geloasă pe tînăra Marini și din toată povestea asta zău că ar ieși, își spuse el, o comedie strașnică, în care marchiza ar juca rolul principal, micuța Anetta rolul de subretă și monseniorul del Dongo pe cel de îndrăgostit. Pe legea mea, doi franci intrarea n-ar fi scump.” Nu știa ce să mai facă de bucurie : toată seara se amestecă mereu în vorbă și povești snoavele cele mai deșuchiate (de pildă, legătura dintre o anumită actriță și marchizul de Pequigny, aflată în ajun de la un călător francez).

Cît despre marchiză, nici nu-și mai găsea locul : cînd se preumbla prin salon, cînd trecea în gale-
ria vecină cu salonul, în care marchizul nu în-
găduise decît tablouri ce costaseră mai mult de
douăzeci și cinci de mii de franci fiecare. Acum,
tablourile păreau să vorbească atît de viu, încît
o copleșeau cu emoția pe care i-o trezeau. În cele
din urmă, auzi deschizîndu-se cele două canaturi
ale ușii și se reîntoarse în grabă în salon : era
marchiza Raversi. După ce îi adresă complimen-
tele cuvenite, Clelia o întrebă cu glas pierit :

— Ce părere aveți despre predicatorul la modă ?
Marchiza o rugă să-și repete întrebarea, pe care
nu o auzise prima dată.

— Îl socoteam drept un mic intrigant, croit pe
pe același calapod cu ilustra sa mătușă, contesa
Mosca, răspunse ea. Dar ultima dată cînd a pre-
dicat, da... chiar peste drum de palatul dumitale,
a fost atît de sublim încît, lăsînd la o parte orice
ură, îl consider omul cel mai plin de elocință pe
care l-am auzit vreodată.

— Prin urmare, ați asistat la una din precidile
lui ? spuse Clelia, tremurînd de fericire.

— Cum de nu, răspunse marchiza rîzînd, n-ai
auzit ce ți-am spus ? N-aș lipsi de la predicile lui
pentru nimic în lume. Se spune că nu va mai putea
predica mult, fiindcă s-a îmbolnăvit de piept.

De cum ieși marchiza, Clelia îl chemă pe Gonzo
în galerie.

— Sint aproape hotărîtă, îi spuse ea, să-l ascult
pe multlăudatul predicator. Cînd mai predică ?

— Luni, adică peste trei zile, și s-ar zice că a
ghicit gîndul excelenței-voastre, fiindcă o să pre-
dice chiar în mănăstirea Sfînta Maria.

Ar mai fi fost multe de spus, dar Clelia nu mai avea putere să vorbească ; se învîrți de vreo cinci-sase ori prin galerie fără să mai adauge un cuvînt. Gonzo își spunea : „O muncește gîndul răzbunării. Cum poate cineva să aibă obrăznicia de a fugi dintr-o închisoare, mai ales cînd are cîntea să fie păzit de un erou ca generalul Fabio Conti ?“

— De altfel, trebuie să vă grăbiți, adăugă el cu o subtilă ironie, e bolnav de piept. L-am auzit pe doctorul Rambo spunînd că nu-i dă nici un an de trăit ; Dumnezeu îl pedepsește pentru că și-a călcat credința, fugind mișelește din fortăreață.

Marchiza se așeză pe divanul din galerie și-i făcu semn lui Gonzo să se așeze lîngă ea. După cîteva clipe, îi dădu o punguliță, în care pusesese dinainte cîteva galbeni.

— Pune pe cineva să rețină patru locuri.

— Veți îngădui bietului Gonzo să se strecoare pe urma excelenței-voastre ?

— Fără îndoială ; reține cinci locuri... Nu țin de loc, adăugă ea, să fiu aproape de amvon ; dar aş vrea s-o văd pe domnișoara Marini, despre care se spune că e atît de frumoasă.

În cele trei zile care o despărteau de faimoasa zi de luni, în care urma să aibă loc predica, marchiza fu ca pe altă lume. Gonzo, pentru care era o mare cinste să fie văzut în public în societatea unei atît de înalte doamne, se împopoțonase cu fracul lui franțuzesc, cu sabie. Și aceasta nu era tot ; profitînd de vecinătatea palatului, pusesese să fie adus în biserică, pentru marchiză, un măreț jilt auriu, ceea ce fu socotit de burghezie drept culmea sfruntării. E ușor de închipuit cum se simți biata marchiză, cînd zări jiltul și văzu că fusese așezat chiar în

fața amvonului. Era atît de rușinată, încît, făcîndu-se mică în fundul uriașului jilt și ținînd ochii plecați, nici nu mai avu curajul să se uite la micuța Marini, pe care Gonzo i-o arăta cu mîna, cu o neobrăzare ce o ului. Toți cei ce nu erau nobili nu însemnau absolut nimic în ochii lingșitorului.

Fabricio se ivi în amvon ; era atît de slab și de tras la față, atît de topit, încît ochii Cleliei se umplură numaidecît de lacrimi. Fabricio rosti cîteva cuvinte, apoi se opri, ca și cum ar fi rămas dintr-o dată fără glas ; zadarnic încercă să înfiripe cîteva fraze ; se întoarse și luă o hîrtie scrisă.

— Frați întru domnul, spuse el, un suflet nefericit, care merită toată mila voastră, vă îndeamnă, prin glasul meu, să vă rugați pentru sfîrșitul chinurilor sale, care nu vor înceta decît o dată cu viața sa.

Fabricio citi hîrtia foarte încet, dar cu un asemenea glas, încît, la jumătatea rugăciunii, toată lumea plîngea, pînă și Gonzo. „Cel puțin acum, nimeni nu se va mai mira că plîng“, își spuse marchiza izbucnind în lacrimi.

În timp ce continua să citească, Fabricio găsi două-trei idei despre starea nefericitului pentru care ceruse credincioșilor să se roage. Și de îndată, alte idei începură să i se îmbulzească în minte. Deși părea să vorbească întregului auditoriu, nu se adresa decît marchizei. Sfîrși predica mult mai repede ca de obicei, căci cu toată împotrivirea lui, lacrimile îl podideau în asemenea măsură, încît nu mai putea rosti limpede nici un cuvînt. Cei ce se pricepeau găsiră predica ciudată, cît despre patosul ei, cel puțin pe potrivea faimoasei predici

ținute în ziua cînd biserica fusese iluminată. Cît despre Clelia, nici nu apucase să audă bine primele zece rînduri ale rugăciunii citite de Fabricio, și socoti că făcuse o crimă cumplită stînd paisprezece luni fără să-l vadă. Cînd se întoarse acasă, se așază în pat, ca să se poată gîndi, nestingherită de nimeni, la Fabricio; a doua zi, destul de devreme, acesta primi următorul bilețel :

„Ți se scrie cu toată încrederea ; caută patru oameni curajoși, de discreție cărora să fii sigur, iar mîine, în clipa în care clopotul bisericii Steccata va bate miezul nopții, află-te în fața ușii scunde care poartă numărul 19, în strada San-Paolo. Gîndește-te că poți fi atacat, nu veni singur.“

Recunoscînd scrisul acela, care pentru el era sfînt, Fabricio căzu în genunchi și izbucni în lacrimi : „În sfîrșit, strigă el, după paisprezece luni și opt zile ! Adio predici.“

Ar fi prea lung să povestim toate nebuniile cărora le fură pradă, în acea zi, inima lui Fabricio și aceea a Cleliei. Ușa scundă, de care i se vorbea în scrisoare, nu era alta decît ușa serei cu portocali a palatului Crescenzi și, în timpul zilei, Fabricio găsi de zece ori mijlocul să treacă prin fața ei. Puțin înainte de miezul nopții, își luă armele și singur, trecu iarăși, repede, prin fața ușii, cînd, spre bucuria lui de nedescris, auzi un glas binecunoscut spunîndu-i încet :

— Intră, prieten al inimii mele.

Fabricio intră cu grijă și se găsi, într-adevăr, în sera cu portocali, dar în fața unei ferestre puternic zăbrelite, aflate la trei sau patru picioare de pămînt. Întunericul era adînc. Fabricio, care auzise

un ușor zgomot în dosul acestei ferestre, începu să pipăie zăbrelele, cînd deodată simți că o mină, strecurată printre ele, îi ia mîna și i-o sărută.

— Eu sînt, îi șopti glasul multiubit, eu sînt și am venit să-ți spun că te iubesc și să te întreb dacă vrei să mă ascuți.

Ne putem închipui bucuria și uimirea lui Fabricio ; după primele clipe de exaltare, Clelia îi spuse :

— Am jurat Sfintei Fecioare, așa cum știi, să nu te mai văd niciodată ; de aceea te primesc în bezna asta. Țin să știi că, dacă m-ai sili vreodată să te privesc în plină lumină, totul ar fi sfîrșit între noi. Dar, înainte de orice, nu vreau să mai predici în fața Anettei Marini și apoi nu vreau să crezi că eu am făcut prostia de a pune să mi se aducă un jilt în lăcașul domnului.

— Îngerul meu scump, nu voi mai predica în fața nimănui ; nu m-am apucat să predic decît în nădejdea că, într-o zi, am să te pot vedea.

— Nu vorbi astfel, gîndește-te că mie nu-mi este îngăduit să te văd.

Aici cerem voie să trecem fără să pomenim o vorbă peste o perioadă de trei ani. În clipa în care reluăm povestea, contele Mosca se afla din nou la Parma, în calitate de prim-ministru și mai puternic ca oricînd.

După acești trei ani de fericire divină, în inima lui Fabricio se ivi un capriciu duios, care răsturnă totul. Marchiza avea un drăgălaș copil de doi ani, Sandrino. Acest copil, care era bucuria mamei lui, stătea tot timpul lîngă ea sau pe genunchii marchizului Crescenzi. Fabricio, dimpotrivă, nu-l vedea aproape niciodată ; nu putea să se împace cu gîndul că băiețelul ar îndrăgi un alt tată. Și făcu planul

să-l răpească pe copil, înainte ca acesta să poată rămîne cu vreo amintire limpede.

În lungile ceasuri ale zilei, cînd marchiza nu-și putea întîlni prietenul, se mîngîia cu prezența lui Sandrino. Fiindcă trebuie să mărturisim un lucru, care va părea straniu celor de la miazănoapte de Alpi : în ciuda rătăcirilor sale, marchiza rămăsese credincioasă jurămîntului ei. Așa cum cititorul își mai reamintește, poate, ea făgăduise Sfintei Fecioare să nu-l mai *vadă niciodată* pe Fabricio ; acestea fuseseră întocmai cuvintele ei. De aceea, nu-l primea decît noaptea și niciodată nu era lumină în cameră.

Dar, în fiecare noapte, era primit de prietena lui ; și ceea ce e demn de mirare, în mijlocul unei curți roase de curiozitate și plictiseală, măsurile lui Fabricio fuseseră atît de bine luate, încît niciodată această *amicizia*, cum se spune în Lombardia, nu fu nici măcar bănuită. Dragostea lor era însă prea fierbinte ca să nu dea naștere și la certuri ; Clelia era foarte geloasă, dar mai totdeauna certurile lor aveau o altă pricină : Fabricio se folosea de orice ceremonie, ca să se afle în același loc cu marchiza și s-o privească ; ea găsea atunci un pretext oarecare ca să se retragă în grabă și multă vreme nu voia să-l mai primească.

Curtea din Parma se arăta foarte mirată că o femeie de o frumusețe atît de deosebită și de o inteligență atît de aleasă, ca marchiza, nu avea nici o aventură. Totuși, trezi pasiuni în jurul ei, și cei care se îndrăgostiră de ea făcură destule nebunii, stîrnind adesea gelozia lui Fabricio.

Bunul arhiepiscop Landriani murise de multă vreme și amintirea lui fusese de mult ștersă de

cucernicia, viața și predicile lui Fabricio ; fratele mai mare al acestuia murise și el. Moștenise, astfel, toată averea familiei ; tânărul prelat împărțea vicarilor și preoților din eparhie cele o sută și ceva de mii de franci pe care i le aducea arhiepiscopia din Parma.

Era greu de visat o viață mai plină de cinstiri și mai demnă decît aceea dusă de Fabricio, cînd totul fu răsturnat de nefericitul capriciu al inimii sale.

— Din pricina jurămîntului tău, pe care îl respect, dar care mă face nefericit, fiindcă nu te pot vedea niciodată în timpul zilei, îi spuse el o dată Cleliei, sînt nevoit să trăiesc mereu singur, neavînd altă distracție decît munca. Și nici nu am măcar la ce munci. Trebuînd să duc o viață atît de aspră și de tristă și copleșit de lungile ceasuri ale fiecărei zile, un gînd mi-a încolțit în minte, care mă muncește și cu care mă lupt zadarnic de șase luni : fiul meu nu mă va iubi ; nu aude niciodată rostindu-se numele meu în fața lui. Crescut în luxul plăcut al palatului Crescenzi, abia dacă mă cunoaște. Arareori, cînd îl văd, mă gîndesc la mama lui și îmi amintește de frumusețea ei cerească pe care nu o pot privi. Chipul meu ia, atunci, o înfățișare serioasă, care pentru copii este neplăcută.

— Bine, spuse marchiza, și unde vrei să ajungi cu vorbele astea care mă sperie ?

— Vreau să mă bucur de fiul meu, vreau să stea cu mine, să-l văd în fiecare zi ; vreau să se obișnuiască să mă iubească și vreau să-l pot și eu iubi fără opreliște. De vreme ce o năpastă, unică pe lume, mă silește să fiu lipsit de o fericire de care

se bucură atitea inimi iubitoare și să nu trăiesc alături de ceea ce îmi este mai drag ca orice pe lume, vreau măcar să am lângă mine o făptură care să-mi amintească de tine și care să te înlocuiască întrucitva. Treburile și oamenii îmi sînt o povară în singurătatea mea silită; știi doar că, pentru mine, ambiția a ajuns un cuvînt gol de orice înțeles, din clipa în care am avut fericirea să fiu zăvorît de Barbone; tot ce nu privește inima mi se pare demn de batjocură, în melancolia care mă copleșește atunci cînd sînt departe de tine.

E ușor de înțeles durerea ascuțită cu care frămîntarea prietenului ei străpunse inima sărmanei Clelia; jalea ei era cu atît mai adîncă, cu cît își dădea seama că Fabricio avea întrucitva dreptate. Merse atît de departe, încît se întrebă dacă nu trebuia să-și calce jurămîntul. Atunci ar fi putut să-l primească pe Fabricio în timpul zilei, ca pe oricare înaltă personalitate din societate, iar faima cumințeniei ei era prea puternică pentru ca cineva să îndrăznească a cleveti. Își spunea, de asemenea, că ar mai putea, cu mulți bani, să obțină anularea jurămîntului; dar știa că această soluție lumească nu i-ar fi împăcat cugetul și, poate că, miniat, cerul ar fi pedepsit-o pentru această nouă fără-delege.

Pe de altă parte, dacă se lăsa înduplecată de dorința atît de firească a lui Fabricio și dacă nu voia să nefericească inima lui însetată de căldură, inimă pe care o cunoștea atît de bine și a cărei liniște era atît de ciudat chinuită de straniul ei jurămînt, sub ce motiv să despartă de singurul său fiu pe unul dintre cei mai cu vază oameni din Italia, fără ca înșelătoria să nu fie descoperită?

Marchizul Crescenzi ar arunca cu amîndouă miinile sume uriașe, ar întreprinde el însuși cercetările și, pînă la urmă, răpirea tot ar fi descoperită. Nu exista decît un singur mijloc de apărare împotriva primejdiei care o amenința : să trimită copilul undeva, departe, la Edimburg, de pildă, sau la Paris. Dar iubirea de mamă nu se îndupleca la așa ceva. Celălalt mijloc, propus de Fabricio și care era într-adevăr cel mai chibzuit, semăna însă cu o tristă prevestire și părea și mai înfricoșător în ochii mamei deznădăjduite : ar fi trebuit să se născocască o boală. Copilul ar fi fost, pasămite, din ce în ce mai bolnav, iar la întoarcerea marchizului Crescenzi dintr-o călătorie, avea să i se spună că a murit.

O atare înșelăciune o umplea pe Clelia de groază. La un moment dat, nici nu mai vru să-l vadă pe Fabricio, dar despărțirea lor nu putea să țină mult.

Clelia pretindea că nu trebuie să-l superi pe Dumnezeu ; copilul acesta era rodul unei nelegiuiri, și dacă stîrneau mînia cerului, Dumnezeu ar fi putut să li-l ia. Fabricio începea atunci să vorbească iar despre trista lui soartă :

— Situația pe care mi-a hărăzit-o întîmplarea, spunea el Cleliei, și dragostea mea pentru tine, mă osîndesc la o singurătate veșnică ; eu nu pot — asemenea celor mai mulți dintre confrății mei — să mă bucur de plăcerea de a sta împreună cu ființa dragă, de vreme ce nu vrei să mă primești decît pe întuneric, ceea ce reduce la foarte puține clipe partea din viață pe care o pot petrece cu tine.

Cite lacrimi nu fură vărsate ! Clelia se îmbolnăvi, dar îl iubea prea mult pe Fabricio ca să nu primească, în cele din urmă, jertfa pe care el i-o

cerca. De ochii lumii, Sandrino căzu bolnav ; marchizul se grăbi să cheme medicii cei mai vestiți și Clelia se află în fața unei încurcături la care nu se gândise : trebui să-și oprească odorul să ia medicamentele prescrise, ceea ce nu era lucru ușor.

Ținut prea mult la pat, copilul se îmbolnăvi de-a binelea. Cum să-i mărturisească doctorului adevărata pricină a bolii ? Sfișiată de dorințele ei atît de potrivnice, dar la fel de înrădăcinate în inima ei, Clelia fu pe punctul de a-și pierde mințile. Trebuia să se resemneze să spună că băiețelul s-a vindecat și să renunțe astfel la roadele unei prefăcătorii atît de lungi și de chinuitoare. Pe de altă parte, nici Fabricio nu-și putea ierta silnicia pe care o făcea Cleliei, dar nu era în stare să renunțe la planul lui. Găsise mijlocul să se strecoare în fiecare noapte la căpătiul copilului bolnav și lucrul acesta aduse o altă complicație. Marchiza, venea să-și îngrijească fiul și, uneori, Fabricio trebuia s-o vadă la flacăra luminărilor, ceea ce, în cugetul chinuit al Cleliei, părea un păcat cumplit, care prevestea moartea lui Sandrino. Zadarnic cazuiștii cei mai vestiți, cărora li se ceru părerea asupra unui jurămint ale cărui urmări erau dăunătoare, răspunseră că jurămintul nu putea fi socotit călcat în chip nelegiuit dacă cel ce făgăduise un anumit lucru cerului nu se putea ține de făgăduință, nu din pricina unei deșarte plăceri a simțurilor, ci pentru a nu face un rău vădit. Marchiza era din ce în ce mai deznădăjduită și Fabricio înțelese că ciudata lui hotărîre avea să pricinuiască moartea Cleliei și a fiului ei.

Trebuie, atunci, să ceară sprijinul prietenului său intim, contele Mosca ; bătrîn cum era, minis-

trul fu înduișat de această poveste de dragoste, despre care nu știa aproape nimic.

— Am să fac în așa fel ca marchizul să lipsească cel puțin cinci sau șase zile : cînd vrei să se întîmple asta ?

Puțin după aceea, Fabricio îi spuse contelui că totul era pregătit pentru a se putea folosi de lipsa marchizului.

Două zile mai tîrziu, în timp ce marchizul se întorcea călare de la una din moșiile sale din împrejurimile Mantovei, niște prețiși răufăcători, plătiți de cineva care voia, pesemne, să se răzbune, îl răpiră, fără a-l vătăma în nici un fel, îl puseră într-o luntre, căreia îi trebuiră trei zile ca să coboare de-a lungul Padului, făcînd aceeași călătorie ca și Fabricio după faimoasa lui ispravă cu Giletti. A patra zi, răufăcătorii îl lăsară pe marchiz într-o insulă pustie a fluviului, după ce avuseseră grijă să-i ia toți banii și să nu-i lase nici măcar un singur obiect care să aibă cît de cît valoare. Marchizului îi trebuiră două zile mari și late ca să poată ajunge la palatul lui din Parma, pe care îl găsi înveșmîntat în negru și pe cei dinăuntru cuprinși de adîncă întristare.

Răpirea, izbutită cu atita îndemînare, avea să aibă o urmare cu totul dramatică : Sandrino, ascuns într-o casă, unde marchiza se ducea să-l vadă aproape în fiecare zi, muri după cîteva luni. Clelia își închipui că pronia o pedepsea, fiindcă își călcase făgăduiala făcută Sfintei Fecioare : în timpul bolii copilului, îl văzuse atît de des pe Fabricio la flacăra lumînărilor, iar în două rînduri chiar în plină zi, și cu cîte izbucniri de dragoste ! Nu supraviețui decît două luni copilului

atit de drag, dar avu împăcarea să moară în brațele prietenului ei.

Fabricio era prea îndrăgostit și prea credincios ca să se sinucidă ; nădăjduia să o reîntilnească pe Clelia într-o lume mai bună, dar avea o minte prea ageră ca să nu-și dea seama că avea multe de răscumpărat.

Cîteva zile după moartea Cleliei, semnă mai multe acte, prin care făcea, fiecăruia dintre servitorii săi și lui însuși, o pensie de o mie de franci. Contesei Mosca îi dăruia moșii aducînd peste o sută de mii de franci venit pe an ; aceeași sumă era dăruită mamei sale, marchiza del Dongo, și, ceea ce mai rămînea din averea părintească, uncia din surorile lui, care nu avusese prea mult noroc, căsătorindu-se. A doua zi după ce-și dăduse demisia din postul de arhiepiscop și din toate posturile cu care îl fericise favoarea lui Ernest al V-lea și prietenia primului ministru, se retrase la *Mănăstirea Parma*, aflată în pădurile din vecinătatea Padului, la două leghe de Sacca.

Contesa Mosca dăduse în totul dreptate bărbatului ei, cînd acesta luase hotărîrea să se reîntoarcă în fruntea guvernului, dar nu primise să mai pună vreodată piciorul pe teritoriul stăpînit de Ernest al V-lea. Își stabilise curtea la Vignano, la un sfert de leghe de Casal-Maggiore, pe malul stîng al Padului, deci în statele Austriei. În minunatul palat pe care contele i-l construisese la Vignano, contesa primea joia toată înalta societate din Parma și, în fiecare zi, pe numeroșii ei prieteni. Fabricio n-ar fi lăsat să treacă o zi fără să se ducă la Vignano. Într-un cuvînt, contesa părea

să fie pe deplin fericită, dar nu supraviețui decît puțină vreme lui Fabricio, pe care-l adora și care nu mai trăi decît un an în mănăstirea sa. Închisorile din Parma erau goale, contele putred de bogat, Ernest al V-lea nespus de iubit de supușii săi, care asemuiau domnia lui cu aceea a marilor duci de Toscana.

TO THE HAPPY FEW¹

¹ Către puținii fericiți (engl.).

Redactor : TEODORA POPA
Tehnoredactor : ELENA CALUGARU

Apărut 1970. Hîrtie ziar de 50 g/m². Format
700×920/32. Coli ed. 15,83. Coli tipar 11,5. A.
nr. 18 853/1969. C.Z. pentru bibliotecile mari și
mici 84—31=59.

Tiparul executat sub comanda. nr.
90 844 la Combinatul Poligrafic „Casa
Scînteii”, Piața Scînteii nr. 1, Bucu-
rești — Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

EM

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

